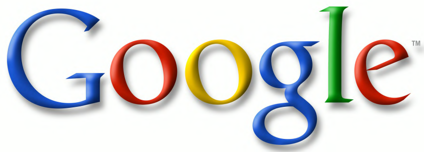

THE UNIVERSITY OF MICHIGAN · LIBRARIES ·
THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
ARTES SCIENTIA VERITAS
1817

Karadzic

КАРАЏИЋ

ЛИСТ

ЗА СРПСКИ НАРОДНИ ЖИВОТ, ОБИЧАЈЕ И ПРЕДАЊЕ

ЗА ГОДИНУ 1903

ГОДИНА IV.

Пут раскрчен, горе њиме ајте,
Ајте горе, ал' се и сећајте,
Ко 'но красна пута вам огради!
(Бранко Радичевић, Пут)

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ

ДР. ТИХ. Р. ЂОРЂЕВИЋ

ПРОФЕСОР АЛЕКСИНАЧКЕ УЧИТЕЉСКЕ ШКОЛЕ

АЛЕКСИНАЦ

ШТАМПАРИЈА АНДРЕ ПЕТРОВИЋА БЕОГРАД КН. МИХ. УЛ. БР. 24.

1903.

САРАДНИЦИ „КАРАЏИЋА"

у 1903 години

Г. Брканлија Касаблија у Сарајеву.
г. Вид Вулетић-Вукасовић, професор у Дубровнику.
г Драгољуб С. Оцокољић, ђак учит. школе у Алексинцу
г. Драгомир Е. Столповић, судски писар у Лозници.
г. Драгутин В. Буцек, наставник учит. школе у Алексинцу.
г. Душан Павловић, наставник учит. школе у Алексинцу
г. Душан С. Поповић, учитељ у Јаловику.
г. Јеремија Павловић, учитељ у Тополи.
г. Јован Ђ. Мирковић, наставник учит. школе у Алексинцу.
г. Коста Ђ. Николић, професор учит. школе у Алексинцу.
г Крста Димитријевић, учитељ у Мрштанима.
г. Лука Грђић-Бјелокосић, официјал у Мостару.
г. Др. Манојло Смиљанић, професор у Београду.
г. Маринко Станојевић, суплент у Зајечару.
г. Марко М. Исаковић, медецинар у Бечу.
г. Др. Михаило Гавриловић, управник Државне Архиве у Београду.
г. Никола Костић, ђак учит. школе у Алексинцу.
г. Павле Ј. Мајзнер, професор учит. школе у Алексинцу
г. Павле Поповић, професор у Београду.
г. Петар М. Илић, професор учит. школе у Алексинцу
г. Петар Ст. Иванчевић, јеромонах у Босни.
г. Петар Стокић, професор у Јагодини.
г. Светозар Л. Ћулибрковић, учитељ у Босни.
г. Др. Сима Тројановић, управник Етнографског Музеја у Београду.

г-ђа Сојка Ј. Богдановићка, из Врњаца.
г. Станоје М. Мијатовић, учитељ у Пољни.
г. Стајан Новаковић, Изванредни Посланик и Пуномоћни Министар Краљ. Србије у Петрограду.
г. Теодор Петровић, ђак учит. школе у Аликсинцу.
г. Др. Тихомир Р. Ђорђевић, професор учит. школе у Аликсинцу.
г. Др. Фридрих С. Краус, књижевник у Бечу.
г. Чедомир Марјановић, професор учит. школе у Алексинцу.

САДРЖАЈ „КАРАЏИЋА“

за 1903 годину

СТРАНА

Народно предање о местима:

Животиње и биље у народном предању:

Медецински обичаји у Срба:

Српске народне приповетке:

Ситне белешке:

КАРАЏИЋ

ЛИСТ ЗА СРПСКИ НАРОДНИ ЖИВОТ, ОБИЧАЈЕ И ПРЕДАЊЕ

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ

ДР. ТИХ. Р. ЂОРЂЕВИЋ

ПРОФ. УЧИТЕЉ. ШКОЛЕ

БРОЈ 1. У Алексинцу, 1903. ГОД. IV.

Оглед из граматике
НАРОДНОГА ГОВОРА У АЛЕКСИНАЧКОЈ МОРАВИ

ОД

Д-РА ТИХ. Р ЂОРЂЕВИЋА

ПРОМЕНА ЗАМЕНИЦА

На карактерне одлике појединих дијалеката нашега језика још није обраћена никаква пажња и ако је то колико врло крупна толико врло важна ствар и за филолошку и за етнолошку науку. За то ево хоћу и томе да учиним први прилог, не бих ли још кога постакао на посао на овоме пољу.

У белешкама које сам скупљао у разним крајевима нашега народа, имам пуно градива које се тиче различитих језичких особина. Но на жалост све то није довољно да би се могло и обрађивати, јер је још и сувише непотпуно. Што је још жалосније, ја нисам још у стању да тачно одредим докле се особине једнога говора пружају, где слабе, где у друге улазе и с њима се мешају, где престају, а друге настају. То је пак врло важна ствар, јер би тек то имало потпуно да одлучи многе важне ствари у науци.

Ја нисам био срећан да путујем по народу дуго времена нарочито ради студија, већ вечито путовах или службеним послом; или кад путовах по својој потреби путовања ми беху ограничена или дужношћу или материјалним незгодама. Због тога се за сад задржавам само на ономе о чему могу дати тачна рачуна. Задржавам се на томе, да изнесем један одељак облика народнога говора у Алексиначкој Морави, остављајући и ту да тек доцније говорим о георафској раширености тога говора.

Овај говор познајем још од детињства. Ја сам у Алексиначкој Морави одрастао, тим сам говором говорио, о њему сам много пута мислио; па сам најзад смислио да ухватим све што

је његова карактеристика, другим речма да му саставим граматику. На томе сам велики део већ свршио, средио сам доста грађе и од тога ево, огледа ради, издвајам промену заменица.

Пре но што почнем изношење заменичких облика, хоћу да учиним неколико, врло потребних, напомена о падежима, које овако распоређујем:

1. падеж. — У 1. падежу стоји подмет: Ја говорим. — Ти писујеш (пишеш). — Он спије (спава) — Ми појемо (певамо). — Ви обедујете — Они играв (играју). — Никој неје сунце да огреје свакога. —

2. падеж. — 2. падежем казује се присвајање и припадање: Ова је кућа мојему брату. — Ја стадо куд (код) врата, а искочи нашему Петру мајка. — Овејзе девојке брат и њојзиному оцу сестра отоше на жетву.[1])

Ти поодиш, мили куме, поодиш,
Куд кога ме лудо младо остаљаш?
Остаљам те мојзе мајке и твојзе.
Тешко мене куд две мајке без тебе. —

Дај тому детету леба да не плаче. — Свакому човеку не треба да верујеш.[2]) —

3. падеж — 3. падеж иде са свима предлозима: У наше село има свакакви људи, сас неки живујем, сас неки сам у омразу. — Куд мојега брата у бачу (башту) славеји појев (славуји певају). — Јутре дан дође Милева у нашу кућу по њума (за њом) идеше њојна ћерка. — Уз моју ваљавицу је њигова воденица, а пред њум и у њум узаман има људи. —

4. падеж. — У 4. падежу стоји предмет: Свој својога не рани, тешко тому кuj га нема. — Кuj си нема оно што му треба, мора да си набаи. —

5. падеж. - 5. падеж се употребљава за дозивање! Мој девере, грано од босиљак! — Мој синко! — Мајке моја!

Облика других падежа нема.

ЛИЧНЕ ЗАМЕНИЦЕ

ПРВОГА ЛИЦА

Једнина	1. ја	Множина	1. ми
„	2. мене, мен, ми	„	2. нама, нам, ни

1) Присвајање се казује и предлогом на: Ова је кућа на мојега брата. — Ја стадо куд врата, а искочи из кућу на нашега Петра мајка. — На ову девојку брат и на њојзинога оца сестра отоше ну жетву. —

2) И припадање се казује исто тако, али ређе, и предлогом на: Остављам те на мојy мајку и на твојy (може се рећи и овако само кад не би било у горњем стиху). — Дај на то дете леба да не плаче. — Тешко си га на твојy кожу.

Једнина	3. мене, мен	Множина	3. нас
„	4. мене. мен, ме	„	4. нас, не, (ређе: ни[1])
„	5. —	„	5. —

ДРУГОГА ЛИЦА

Једнина	1. ти	Множина	1. ви
„	2. тебе, теб, ти	„	2. вама, вам, ви
„	3. тебе теб	„	3. вас
„	4. тебе, теб, те	„	4. вас, ве, (ређе ви[2])
„	5. ти	„	5. ви

ТРЕЋЕГА ЛИЦА

1) Познатог:

Мушки род:	Јед.	1. он	Множ.	1. они
„ „	„	2. њему, њем, му	„	2. њима, њим, ги, гим
„ „	„	3. њега, њег	„	3. њи
„ „	„	4. њега, њег, га	„	4. њи, ги
„ „	„	5. –	„	5. —
Женски род:	„	1. она	Множ.	1. оне
„ „	„	2. њојзе, гу, њо	„	2 њима, њим, ги, гим
„ „	„	3. њу, њума, њум, њо		3. њи
„ „	„	4. њу, њума, њум, гу, њо		4. њи, ги
„ „	„	5. —		5. —
Средњи род	„	1 оно	Множ.	1. она
„ „	„	2. њему, њем, му	„	2. њима, њим. ги, гим
„ „	„	3. њега, њег	„	3. њи
„ „	„	4. њега, њег, га	„	4. њи, ги
„ „	„	5. —	„	5. —

2) Непознатог:

а) за лица: 1. куј, кој
2. куму, кому
3. куга, кога
4. куга, кога
5. —

б) за ствари: што. — Ова се заменица не мења, већ вечито и са свима предлозима остаје у томе облику.

3) Неодређеног:

а) за лица: Једнина	1. неки	Множина	1. неки
„	2. некому	„	2. некима
„	3 некога	„	3. неки
„	4. некога	„	4. неки
„	5. неки	„	5. неки

1) Он ни виде кад пројомо
2) Ја ви срето баш пред цркву.

б) за ствари: нешто. — Ова заменица остаје увек у овом облику.

4) Одречног:

а) за лица: Једнина 1. ники, никој, нико
„ 2. никому, ником
„ 3. никога
„ 4. никога
„ 5. —

б) за ствари: ништа. — Остаје увек у овом облику.

5) Сложене:

Једнина 1. сваки
„ 2. свакому, сваком
„ 3. свакога
„ 4. свакога
„ 5. —

Сложене личне заменице са што: свешто, којешто остају увек у том једном облику.

Лична заменица свакога лица мења се овако:

1. —
2. себе, себ, си
3. себе, себ
4. себе, себ, се
5. —

ПРИДЕВНЕ ЗАМЕНИЦЕ

1. ЗА ПРИСВАЈАЊЕ

Првога лица заједнину:

Муш. р. J.	1. мој	М.	1. моји
	2. мојему, мојому, мојем, мојом		2. мојима, мојим
	3. мојега, мојога, мојег, мојог, мој		3. моји
	4. мојега, мојога, мојег, мојог, мој		4. моји
	5, мој		5. моји
Жен. род: Јед.	1. моја	Множ.	1. моје
	2. моје, мојзе		2 мојима, мојим
	3. моју		3. моје
	4. моју		4. моје
	5. моја		5. моје
Сред. р. J.	1. моје, мојо	М.	1. моја
	2. мојему, мојем, мојому, мојом		2. мојима, мојим
	3. моје, мојо		3. моја
	4. моје, мојо		4 моја
	5. моје, мојо		5. моја

Првога лица за множину:

М. р. Ј.	1. наш	М.	1. наши
	2. нашему, нашем, нашому, нашом		2. нашима, нашим
	3. нашега нашег, нашога, нашог, наш		3 наши
	4. нашега, нашег, нашога, нашог, наш		4. наши
	5. наш		5. наши
Жен. род: Јед.	1. наша	Множ.	1. наше
	2. наше, нашејзе		2. нашима, нашим
	3. нашу		3 наше
	4 нашу		4. наше
	5. наша		5. наше
Сред. р. Ј.	1. наше, нашо	М.	1. наша
	2. нашему, нашем, нашому, нашом		2. нашима, нашим
	3. наше, нашо		3. наша
	4. наше, нашо		4 наша
	5, наше, нашо		5. наша

Другога лица за једнину:

Мушки род: Једнина 1. твој
2. твојему, твојому, твојем твојом,
3. твојега, твојога, твојег, твојог, твој
4. твојега, твојога, твојег, твојог, твој
5. —

Мушки род: Множина 1. твоји
2. твојима, твојим
3. твоји
4 твоји
5. —

Жен. род: Једн.	1. твоја	Множ.	1. твоје
	2 твоје, твојзе		2 твојима, твојим
	3 твоју		3. твоје
	4. твоју		4. твоје
	5. —		5. —
Сред. р: Ј.	1. твоје твојо	М.	1. твоја
	2. твојему, твојому, твојем, твојом		2 твојима, твојим
	3. твоје, твојо		3. твоја
	4. твоје, твојо		4. твоја
	5. —		5. —

Другога лица за множину:

Мушки род: Једнина 1. ваш
2. вашему, вашому, вашем, вашом
3. вашега, вашога, вашег, вашог, ваш
4. вашега, вашога. вашег. вашог, ваш
5. —

Мушки род: Множина 1. ваши
2. вашима, вашим
3. ваши
4. ваши
5. --

Жен. род: Јед. 1. ваша
2 ваше, вашејзе
3, вашу
4. вашу
5. —

Множ. 1. ваше
2. вашима, вашим
3. ваше
4. ваше
5. --

Средњи род; Једнина 1. ваше, вашо
2. вашему, вашому, вашем, вашом
3. ваше, вашо
4. ваше, вашо
5. –

Средњи род: Множина 1. ваша
2 вашима, вашим
3. ваша
4. ваша
5. —

Трећега лица познатог за мушки род једнине:

Мушки род: Једнина
1. његов, њигов
2. његовому, његовом, њиговому, њиговом
3. његовога, његовог њиговога, њиговог, његов, њигов
4. његовога, његовог, њиговога, њиговог, његов, њигов
5. —

Муш. род: М. 1. његови, њигови
2. његовима, његовим, њиговима, њиговим
3. његови, њигови
4. његови, њигови
5 —

Женски род: Јед. 1. његова, њигова
2. његове, њигове, његовејзе, њиговејзе
3. његову, њигову
4. његову, њигову
5. његова, њигова

Женски род: М. 1. његове, њигове
2. његовима, њиговима, његовим, њиговим
3. његове, њигове
4. његове, њигове
5. његове, њигове

Средњи род: Ј. 1. његово, њигово
2. његовому, њиговому, његовом, њиговом
3. његово, њигово

Средњи род: J. 4. његово, њигово
5. његово, њигово

Средњи род. М. 1. његова, њигова
2. његовима, њиговима, његовим, њиговим
3. његова, њигова
4. његова њигова
5. његова, њигова

Трећега лица познатог за женски род једнине:

Мушки род: Једнина 1. њојан, њоан
2 њојному, њојном
3. њојнога, њојног, њојан, њоан
4 њојнога, њојног, њојан, њоан
5. њојан, њоан

Мушки род: Множина 1. њојни
2. њојнима, њојним
3. њојни
4. њојни
5. њојни

Жен. р. Јед. 1. њојна	Множ 1. њојне
2. њојне	2. њојнима, њојним
3 њојну	3. њојне
4. њојну	4. њојне
5. њојна	5 њојне
Сред. р. J. 1. њојно	Множ. 1. њојна
2. њојному, њојном	2. њојнима, њојним
3. њојно	3. њојна
4. њојно	4. њојна
5. њојно	5. њојна

Мушки род: Једнина 1. њојзин
2. њојзиному, њојзином
3. њојзинога, њојзиног, њојзин
4. њојзинога, њојзиног, њојзин
5. њојзин

Мушки род: Множина 1. њојзини
2. њојзинима, њојзиним
3 њојзини
4. њојзини
5. њојзини

Жен. р. Јед. 1. њојзина	М. 1. њојзине
2. њојзине	2 њојзинима, њојзиним
3. њојзину	3 њојзине
4. њојзину	4. њојзине
5. њојзина	5. њојзине

Сред. р. Ј.	1. њојзино	М.	1. њојзина
	2, њојзиному, њојзином		2. њојзинима њојзи
	3. њојзино		3. њојзина
	4. њојзино		4. њојзина
	5, њојзино		5. њојзина

Трећега лица познатог за множину:

Муш. р. Јед.	1. њин, њиан	М.	1. њини
	2. њиному, њином		2. њинима, њи
	3. њинога, њиног, њин, њиан		3. њини
	4. њинога, њиног, њин, њиан		4. њини
	5. њин, њиан		5. њини
Жен. род: Јед.	1. њина	Множ.	1. њине
	2. њине		2. њинима, њи
	3. њину		3. њине
	4. њину		4. њине
	5. њина		5. њине
Сред. род. Јед.	1. њино	Множ.	1. њина
	2. њиному, њином		2. њинима, њи
	3. њино		3. њина
	4 њино		4. њина
	5. њино		5. њина

Трећега лица непознатог:

М. р. Ј.	1. чији	М	1. чији
	2. чијому, чијом, чијему, чијем		2. чијима, чи
	3. чијога, чијог, чијега, чијег, чији		3. чији
	4. чијога, чијог, чијега, чијег. чији		4. чији
	5. —		5. —
Жен род: Јед.	I. чија	Множ.	1. чије
	2. чије, чијејзе		2. чијима, чи
	3. чију		3. чије
	4. чију		4. чије
	5. —		5. —
С. р. Јед.	1. чијо, чије	М.	1 чија
	2. чијому, чијом, чијему, чијем		2. чијима, чи
	3. чијо, чије		3. чија
	4. чијо, чије		4. чија
	5. —		5. —

Трећег лица неодређеног:

Мушки род: Ј. нечији	Множ. нечији	мења се
Женски род: Ј. нечија	Множ. нечије	као
Средњи род: Ј. нечијо, нечије	Множ. нечија	чији

Сред. р. Ј.	1. њојзино	М.	1. њојзина
	2, њојзиному, њојзином		2. њојзинима њојзиним
	3. њојзино		3. њојзина
	4. њојзино		4. њојзина
	5, њојзино		5. њојзина

Трећега лица познатог за множину:

Муш. р. Јед.	1. њин, њиан	М.	1. њини
	2. њиному, њином		2. њинима, њиним
	3. њинога, њиног, њин, њиан		3. њини
	4. њинога, њиног, њин, њиан		4. њини
	5. њин, њиан		5. њини
Жен. род: Јед.	1. њина	Множ.	1. њине
	2. њине		2. њинима, њиним
	3. њину		3. њине
	4. њину		4. њине
	5. њина		5. њине
Сред. род. Јед.	1. њино	Множ.	1. њина
	2. њиному, њином		2. њинима, њиним
	3. њино		3. њина
	4 њино		4. њина
	5. њино		5. њина

Трећега лица непознатог:

М. р. Ј.	1. чији	М	1. чији
	2. чијому, чијом, чијему, чијем		2. чијима, чијим
	3. чијога, чијог, чијега, чијег, чији		3. чији
	4. чијога, чијог, чијега, чијег. чији		4. чији
	5. —		5. —
Жен род: Јед.	I. чија	Множ.	1. чије
	2. чије, чијејзе		2. чијима, чијим
	3. чију		3. чије
	4. чију		4. чије
	5. —		5. —
С. р. Јед.	1. чијо, чије	М.	1 чија
	2. чијому, чијом, чијему, чијем		2. чијима, чијим
	3. чијо, чије		3. чија
	4. чијо, чије		4. чија
	5. —		5. —

Трећег лица неодређеног:

Мушки род: Ј. нечији	Множ. нечији	мења се
Женски род: Ј. нечија	Множ. нечије	као
Средњи род: Ј. нечијо, нечије	Множ. нечија	чији

Трећега лица одречног:

Мушки род: Ј. ничији	Множ. ничији	мења се
Женски род: Ј. ничија	Множ. ничије	као
Средњи род: Ј. ничијо, ничије	Множ. ничија	чији

Трећега лица сложене заменице за присвајање: свачији, којечији мењеју се као чији.

Присвојне заменице свакога лица:

Мушки род: Једнина 1. свој
2. својому, својом, својему, својем
3 својога, својега, својог, својег, свој
4. својега, својога, својог, својег, свој
5. —

Множина 1. своји
2. својима, својим
3. своји
4. своји
5. —

Женски род: Јед	1. своја	Множ. 1. своје
	2. своје, својејзе	2. својима, својим
	3. своју	3. своје
	4. своју	4. своје
	5. —	5. —
С. р. Ј	1 својо, своје	М. 1. своја
	2 својому, својом, својему, својем	2. својима, својим
	3. својо, своје	3. своја
	4. својо, своје	4. своја
	5 —	5. —

(Наставиће се)

КИТАЈСКОЈ СРОДНА ПРИЧА У ГУСЛАРСКОЈ ПЈЕСМИ

САОПЋИО

ДР. ФРИДРИХ С. КРАУС — У БЕЧУ

Учењаци изнесоше разнијех назора о раширивању народнијех прича. О томе сам потанко претресао и ја у својој критичној студији Allgemeine Methodik der Volkskunde (Fr. Junge, Erlangen, 1897.) па нећу да понављам овде и да сам себе исписујем. Напоменућу само назор Benfey-а, да су го-

тово све приче јевропских народа поријетла индијскога. **Bedier** изврсни француски фолклориста опровргнуо је успјешно Бенфајево мишљење а пре њега већ најгласовитији истраживалац народног причања Henri Gaidoz и пријатељ му индолог Barth. Све више и више вреобладује назор научењака тако зване инглеске школе, да је прича суштином својом саставина разнијех дијелова а главна јој је мисамо самоникла, јербо људи у сваком крају свијета под истим или бар сличнима условима друштвенога живовања једнако или равно или бар врло подобно мислима преваљују и морају се истим правцем кретати хтели не хтели. То је назор антрополошке школе у фолклори.

Једним разговетним примјером рад сам да докажем, да је такав назор оправдан. Зна се само по себи, да су гусларске пјесме самоникле српске, у колико о српским приликама и згодовинама причају. Има дакако и много пјесама, које износе туђинска којекаква казивања, јер су у Српство утицали и страни народи и књигом и усменим предањима. По ђекад се туђа примјеса толико са српским осећајем сјединила, да ни најбистрије око научењака не може да расправи зајам од првобитне народне имовине. Питаћеш: ја, откле ти знаш, што је права српска имовина а што је истом позајмљено? Та ја теби ништа не вјерујем, јер ме је до јако одвише људи варало и засјењивало! — Бре, добро рече и у згодни час, јер ти баш хтједох да споменем, да ја у тебе и не тражим вјеровања, већ желим, да се разговоримо па да ме упутиш, ако си упућенији, та ни ја теби нисам још никада вјеровао не разгледав, да ли ми се нијеси можда и сам преварио.

Ето да ти кажем, оно је по свој прилици и збиљно народна самоникла прича која је у најужем савезу са народним обичајем, нарочито са правним обичајем, са народним вјеровањем и најпослије и са народним језиком. То нам је највражнији критериј.

То ћу ти најбоља разјаснити једним примјером У Турфану у средњој Азији називају неки горски ланац Тјан-Шан, ђе се — по истраживању Грум-Гршимаиловом — у правом смислу ријечи налази мртва пустиња. Ширина тој мртвој околици износи некакви четрдесет квадратнијех километара. Спрам југу ослања се на бријежне стрмолетине Тус-Гау-Горја, које се дијели попријечним доловима у више одијела а најсредње повлачи са својима особитима облицима распадајућега се пјешчаника камена на се позорност. Тому дијелу надјенуше назив **Јети-Кис** то јест „седам дјевица“ те је уза њ привезана овакова прича:

Разбивши Калмики војске пређашњега владара ове земље, одведоше му у робље и седам кћери. Ниједна од њих не хтје да се уда за поганика па ти с тога у згодан час побјегоше из ропства. Гонитељи им уђоше у траг и бијаху већ готови да их ухвате, кад али дјевојке сиђоше на подножју споменутога брда са

својих коња и пустише их да побјегну а оне се брже боље успеше брду уз косину. Стигавши на врхунце помолише се Алаху, да их у камене стијене претвори а неда у шаке презреним поганицима. Алах им услиша молбу па од онога доба опустоши оно бријежје, нит на њему трава ниче нит му долазе четвороножне животиње нит птице нит му се људска створења приближавају.

Ово клсурје чудноватога облика познаваху већ Китајци за вријеме првих столећа по нашем бројењу. Окрстише га именом Чеши и начудише се „чудноватим врхунцим“. Нађп, знани етнограф Азије нагађа*), да је та прича, која се сада прилагодила исламу, ваљда постала у оно прастаро вријеме, када су стали људи, да се у тим крајевима насељавају, дакле у вијековима, о којим нам ни у причама неостаде трага.

Да су у овој причи мјесто китајских назива српски умјешћени опет не бих рекао да је српска, баш ни Срба мусломана. Српкиње муслимке су по гусларским пјесмама изванредно одане правој вјери, и душу ће за њу испустити, ама чим јој се нађе из кршног приморја Сењанин Тадија или Петар Мркоњићу, не ће се она, већ ти камените, како ти се брзо лијепа Мејра или Ајкуна диздара превјери у љепшу Анђу или Злату а бога ми често наше крштене српске Анђе и Злате све изгледају, откле ли ће изникнути Бојагић Алиле и побро му Танковић Османе, да их одводе на бијеле на танчице куле.

Али имаде крша и врлети и у крајевима ђе српски народ од вијекова пролази, има пустог крша и голеша доста између Далмације и Босне па у њему чудеса ко и у оној азијској пустари. Маштање народа се распачило и пронашло узрок томе необичном појаву, Исте су околности ко у далеком Китају и опет је женско проклетство криво, што је земља опустошила, да ти гроза срце хвата. Ама мора да се је онамо нешто некада догодило, што крши и хара стари српски обичај па је чак и земља од ужаса обамрла.

Нагађај, што ли се је тамо збило? Ако погодиш, ваља ти, ако не знаш за стално а ти проучи ову пјесму те сам је првог фебруара године 1885. прибиљежио дословце од гуслара Милована Илије Црљића Марјановића из Горњих Ргових у Босни. Прича је истом уметак у пјесму па треба далеко је читати, док доспијеш до страхоте. Не жали, јер има у њој осим љепоте још и красног причања о вилама посестримама српских коња.

Процвилила Луца сужњевица
процвилила у турској Крајини,
како цвили, до Бога се чује:
пуцало би дрвље и камење,
дела не би сузе удариле
из очију врела студенога.

*) У Глобус-у LXIII. стр. 382 сл.

Ја, на кули бега од крајине
а пита је беговица млада:
— Ћери моја, Луцо сужњевица,
нерођена кано и рођена,
ја, што цвилиш у нашој Крајини
на мог бега окрећеној кули?
ил си гладна ил си, Луцо, жедна?
ил си жељна љеба бијелога?
ил си жедна вина црвенога?
— Беговице, моја мила мајко,
нит сам жедна, нит сам, мајко, гладна,
нерођена кано и рођена!
Ако цвилим, јест ми за невољу,
јер ми ваља вјеру погазити,
оће мене беже потурчити
мређу девет браће Танковића
за Турчина Танковић Османа!
Волим своју главу изгубити,
нека својом вјером привpнути!
— О Луција, ћери моја драга,
нерођена ко кад и рођена,
зар од рода нигђе никог немаш?
Зар ти немаш ни оца ни мајке?
ни од рода нигђе никог свога,
да те, Луцо, вади из Турака,
из Турака из душманских шака?
— Чујеш мене, моја мила мајко,
нерођена ко кад и рођена,
ја од рода нигђе никог немам,
нит ја имам оца ни матере,
ни од рода нигђе никог свога!
Док сам прије код матере била,
просио ме стари Стипуриле
за Николу сина јединога.
Дијете му понејако бјеше,
па ја нехтје за Николу поћи —
у томе ме беже заробио.
Ја да ми је ситну књигу писат,
је ли стари и сад у животу,
је л Николу оженио сина,
данас би му пошла за Николу!
Када чула беговица млада,
дофати јој бијела папира:
— Сједи, Луцо, ситну књигу пиши;
ја ћу наћи итра књигоношу,
ко ће однијет књигу у приморје!

Луца сједе, књигу начинила;
беговица књигоношу нађе,
књигоношу, турско момче младо.
Он однесе књигу у приморје
бјелој кули старог Стипуриха.
А старога дома не бијаше,
он отишо у пјану механу
и одвео сина јединога.
За њим дође пошта књигоноша;
када дође у пјану механу,
сио стари, ладно пије вино.
Николу му пиво преварило
па он лего на бабино крило
па он спава, ни за што не знаде.
Када стари књигу прочитао,
када виђе шта му књига каже,
све Николу плешће по плећима:
— Устан, Нико, мој једини сине!
милом Богу на свему ти хвала,
кат се, сине, изродили нисмо,
кад смо и сад рода јуначкога!
Ево мени књига допанула,
допанула са турске крајине
а од моје Луце сужњевице,
што сам ти је и прије просио.
Да иђемо пребијелој кули!
Ја, те ваља њоме оженити
и избавит Луцу из Крајине,
ја ли оба мртва останути!
Па од земље на ноге скочише
и одоше бијелеме двору.
Како дође стари Стипуриле,
одмах сједе, ситну књигу пише
па је шаље Краљевићу Марку:
„Ајде мени Марко у сватове!
„поведи ми иљаду сватова!
„Ја сам, Марко, цуру испросио
„на Крајини Луцу сужњевицу
„откле влашки свати не изоде!
Када Марку књига долазила,
књиге гледа, на књиге се смије:
— „Фала теби, драги господаре,
„Кат си нам је испросио онђе!
„Ето мене у очи недиље!
Другу пише од Јанока бану:
„Ајде мени бане, у сватове!

„поведи ми иљаду сватова!
„Ја сам брате, цуру испросио
„у Крајини Луцу сужњевицу,
„откле влашки свати не изоде! —
— „Бре аферим драги побратиме!
„Кад си нам је испросио онђе!
„Ето мене у очи недиље! —
Трећу пише од Задра Тадији:
„Ајде мени, сине, у сватове!
„поведи ми иљаду сватова,
„јер ја јесам цуру испроси
„на Крајини Луцу сужњевицу! —
— „Хвала теби мили господаре!
„Кад си нам је испросио онђе!
„Ето мене у очи недиље!

Оту шаље ал четврту пише
Па је шаље Војновић Николи:
„Ајде мени у сватове, сине
„поведи ми иљаду сватова!
„Јер ја јесам цуру испросио,
„испросио у турској Крајини,
„испросио Луцу сужњевицу!
Кад Николи књига долазила:
— „Хвала теби мили господаре!
„кад си нам је испросио онђе
„а моја је брига за сватове!
„Ето мене у очи недиље!

Оту шаље, пету књигу пише
Па је шаље Мандушића Вуку:
„Ето књига Маднушића Вуче!
„Ајде мени у сватове, сине,
„поведи ми иљаду сватова!
„Јер ја јесам цуру испросио
„На Крајини Луцу сужњевицу,
„откле влашки свати не изоде!
Када Вуку књига долазила:
— „Фала теби, мили господаре!
„Кад си ми је испросио онђе
„а моја је брига за сватове!
„Ето мене у очи недиље!

Оту шаље, шесту књигу пише
па је шаље Петру Мркоњићу:
„Ајде мени, Петре, у сватове!
„поведи ми иљаду сватова!
„Јер сам, брате, цуру испросио
„на Крајини Луцу сужњевицу.

„откле влашки свати не изоде.
„Ти ћеш бити дјевер уз дјевојку!
— „Фала теби, мили господаре!
„Кад си нам је испросио овђе!
„Ето мене у очи недиље!
Већ је старом дојадило било
ја пишући прно по бијелом;
онда викну свог Николе сина:
— „Мој Никола, два ока из главе!
Одер и ти једну књигу пиши,
јере нам је дојадило, сине
ја пишући црно по бијелом!
Пиши књигу на врело Цетине
на Цетину Мајковић Ивану,
јер бреж њега поуздања нејма
јер је Иван у Турцим одрасто,
све он знаде стазе и богазе!
А Иван је врло остарио;
њему има сто и тријест љета,
да не могне у сватове поћи
и држат се својега дората,
нек пошаље свог Николу сина
ја на своме дебелу дорату!
Уз Николу оба барјактара:
с једну страну Зелића Стјепана,
з другу страну Крилан барјактара,
нек чувају коња и Николе!“
Па Никола књигу начинио;
посла књигу на врело Цетине.

*

Књига дође Мајковић Ивану,
ш његовом се књигом разговара.
— „Побратиме, стари Стапурило!
не могу ти у сватове поћи
не могу се државати дората,
јер сам, брате, врло остарио,
мени има сто и тридесет љета
послаћу ти свог Николу сина,
уз Николу оба барјактара!“
Ондар викну свог Николе сина:
Опреми се, мој једини сине!
Теби старом ваља у сватове,
док ти иђем опремит дората.
Одмах викну оба барјактара
— Дер на ноге оба барјактара!
Па ајдете оба уз Николу

па чувајте коња и Николе!
Ако л ми се обрани Никола
ја изгуби са рамена главу,
оба ћу вас главом раставити!

Оде стари, изведе дората
а Никола узјаши дората
а уж њега оба барјактара:
с једну страну Зелића Стјепане,
з другу страну Крилан барјактаре.
Онда Иван бешједи дорату:
— А мој доро, моје старо добро!
Добро чувај себе и Николе;
ако Турци обране Николу
ја изгуби са рамена главу,
жива ћу те доро огулити!
Па пођоше са врела Цетане.
А кад било у очи недиље
а све с́едам дође поглавара,
сваки води иљаду сватова.

Добро их је стари дочекао:
поглаваре на бијелу кулу
а сватове испод бијеле куле,
добре коње у росне ливаде.
Кад у јутро јутро освануло
а нема им Мајковић Ивана
па завика стари Стипуриле:
— Ајте свати свако своме двору!
Мени нема Мајковић Ивана,
брез Ивана поуздања нејма,
ја бреж њега не ћу по ђевојку;
јер сви ћемо лудо изгинути.
Брез Ивана поуздања нејма,
мени дости и бољијех цура!

Када чуо дијете Никола,
он излетје на горње чардаке
па он узе ведрена дурбина,
окрену се ка Церини равној.
Док опази пољем зеленијем
а диго се један прамен магле,
из ње трже јунак на дорату,
за њим лете оба барјактара,
обојица у трапове скачу.
Мало вриме, за дуго не било,
док стигоше до старчеве куле
Како дође Мајковић Никола,
намах стари подиже сватове.

Прид сватовма Краљевићу Марко
а за Марком Мајковић Никола,
поглавари један за другијем
а за њима кићени сватови.

Путоваше љетни дан до подне,
изиђоше у Голеш планину.

У Голешу свате заставише
на данилу и на одмарању,
да одморе коње и сватове.

Па шједоше ладно пити вино.
За јелике коње повезаше,
Нико дору за јелику свезо,
око јеле малван намотао.

А Никола рода јуначкога
све он гледа кроз Голеш планину
па бешједи старом Стипурилу:

— Господаре, стари Стипуриле!
право кажи, право ћу те питат:
ја, што листа на Голешу нејма?!

Свуд с зелене зелене планине,
ја, што листа на Голешу нејма?!
Свуд с зелени зелена травица,
ја, што траве на Голешу нејма?!
Свуд пјевају тице по планинам,
по Голешу данас не пјевају?!
Свуда има студене водице,
ја, што у њој ладне воде нејма?!
Све планине обасјало сунце,
што Голеша обасјало није?!

— Не питај ме, Мајковић Никола!
кад је било у времена стара,
овда прошло девет браће миле
и провели главиту дјевојку.
Кад су били у тијесне кланце,
све девет јој обљубило лице!
Јарко сунце било ујитило
па гледало чуда големога:
девет браће једну љубу љубе!
Па гром пуче из неба ведрога
Па убио девет браће миле
и Голију проклео планину.

Нит је више листом пролистала,
нит је у њој трава проникнула,
нит је у њој вода извјерала,
нит је у њој тица запјевала,

ни Голеша сунце обасјало.
Ето са шта, Мајковић Никола!

*

Нйко јити очим на дорату;
дорат му се мамом помамио,
у голу се воду учинио,
све од јеле жиле објелио,
да с откине дорат од јелике,
од малвана откинут не мере.
А Никола скочи до дората;
док оћути јеку уз Голеша,
ал ето ти Турак крајишника,
они воде Луцу сужњевицу.
Гором лете чекркли кочије,
у кочијам ускок Радоване,
у кочијам Луца сужњевица.
Коње гони ускок Радоване
а спрам њима девет Танковића
а за њима сила и крајина.
Нйко виче Краљевића Марка:
— трчи, Марко, и отац и мајко!
ено Турци цуру проведоше.
Ак ујагме у богазе кланце,
ништа им се учинит не мере.
Трчте, Марко, богаз ујагмите
а ја одох низ Голеш планину,
да не дадем Турцим низ планину!
Па Никола паде на дората
па окрену дору низ Голеша
и заврну Турке уз планину;
спрам њег лете оба барјактара.
Ал ето ти Краљевића Марка,
гони шарца низ Голеш планину,
голу сабљу носи у рукама
а све шарца плешће по сапима.
Крвава му сабља до балчака
а десница до рамена рука,
обје чизме крви наљевене.
Њега виче Мајковић Никола:
— Аирала, мили господаре!
виђе л гдегод цуре и кочија?
А Николи Марко одговара:
— А мој сине, Мајковић Никола!
прођ се врага, не гони му трага.
Мени гори аир не требује!
Сад сам, брате, био кот кочија,

ја сам девет рана задобио,
девет рана од девет сабаља
и десету рану најгрднију,
што је рана ускок Радована!

Умријећу, прибољет је не ћу!
јере Раде стао на кочијам,
добро брани цуре и кочија.
Стало девет браће Танковића!
нејђи, сине, изгубићеш главу!

То Никола аје па не аје,
виђ дората гони уз планину.

Ал ето ти од Задра Тадије,
ја, он гони дебела алата,
голу сабљу носи у рукама
а алата плешће по сапима.

Крвава му сабља до балчака,
ја, десница до рамена рука,
обје чизме крви наљевене.

Њега виче Мајковић Никола:
— Аир ала, мили господаре!
виђел гђегод цуре и кочије?

— Проћ се врага, не гони му трага!
Мени гори аир не требује
Сад сам био, сине, кот кочија,
ја сам девет рана задобио,
девет рана од девет сабаља
и десету рану најгрднију,
што је рана ускок Радована.

Умријећу, прибољет је не ћу!
јере Раде стао на кочијам;
дуга сабља от седам педаља;
добро брани цуре и кочија.
Опколило девет Танковића,
један другом плећа окренули.
Нејђи, сине, изгубићеш главу!
То Никола аје па не аје,
виђ он гони дору уз Голеша.

А ето ти од Јанока бана,
ја л он гони дебела бјелана,
све бјелана плешће по сапама,
голу сабљу носи у рукама,
крвава му сабља до балчака
и десница до рамена рука,
обје чизме крви наљевене.
Њега виче Мајковић Никола:

— Аир ала, мили господаре!
виђе л гђегод цуре и кочија?
А Николи тијо проговара:
— Пројђ се врага, не гони му трага!.
Сад сам, сине, био кот кочија,
ја сам девет рана задобио,
девет рана од девет сабаља
и десету ускок Радована.
Умријећу, пребољет је нећу!
нејђи, сине, изгубићеш главу!
То Никола аје па не аје;
гони дору уз Голеш планину
Ал ето ти Војновић Николе
и он гони дебела путаља,
све путаља плешће по сапима,
голу сабљу носи у рукама.
Крвава му сабља до балчака
и десница до рамена рука,
обје чизме крви нађевене.
Њега виче Мајковић Никола:
— Аир ала, мили господаре!
виђел гђегод цуре и кочија?
— Прођи ме се, Мајковић Никола'
Мени гори аир не требује.
Пројђ се врага, не гони му трага!
Сад сам, брате, био кот кочија,
ја сам девет рана задобио,
девет рана од девет сабаља
и десета рана најгрднија,
што је рана ускок Радована.
Умријећу, пребољет је не ћу!
Нејђи, сине, изгубићеш главу!
То Никола аје па не аје;
гони дору уз Голеш планину.
Ал ето ти Мандушића Вука
и он гони дебела кулаша,
голу сабљу носи у рукама
а кулаша плешће по сапима.
Крвава му сабља до балчака
и десница до рамена рука,
обје чизме крви нађевене.
Њега виче Мајковић Никола:
— Аир ала, драги господаре!
виђе л гђегод цуре и кочија?
— Прођи ме се, Мајковић Никола!

Мени гори аир не требује.
Прођ се врага, не гони му трага!
Сад сам, брате, био кот кочија,
ја сам девет рана задобио,
девет рана од девет сабаља
и десету рану најгрднију,
што је рана ускок Радована.
Умријећу, прибољет је не ћу!
јере Раде стао на кочијам,
добро цуре и кочија брани.
Нејђи, Нико, изгубићеш главу!
То Никола аје па не аје;
гони дору уз Голеш планину,
спрам њег лете оба барјактара!
сједну страну Зелића Стјепане
з другу страну Крилан барјактаре;
за Николом у трапове скачу.
Ал ето ти Петра Мркоњића,
гони свога клепеуша вранца,
голу сабљу носи у рукама.
Крвава му сабља до балчака
и десница до рамена рука,
обје чизме кри наљевене.
Њега виче Мајковић Никола:
— Аир ала, мили господаре!
вијеђе л гђегод цуре и кочија?
На њег Петар руком одмауује,
јер су њега ране савладале,
да с Никола низ планину врати.
А Никола аје и не аје;
гони дору уз Голеш планину
па натјера коња на кочије.
Дочека га девет Танковића
и десети ускок Радоване.
На њем девет начинише рана
и десету ускок Радоване.
Погину му Зелића Стјепане
а побјеже Крилан барјактаре.
Сам остаде Нико на дорату,
готов су га с коњом раставили.
Када виђе дебели дорате,
да ћ Никола изгубити главу,
наже бјежат дорат уз планину,
и однесе Мајковић Николу.

*

Кад излетје на огаревине
а Никола за смрт заступио.
Паде Нико пот танану јелу,
виш њег стаде Мајковића доро
Све одлама од јелике гране
па покрива свога господара.
Гриву стере по земљици црној
па Николу на гриву навлачи.
А све гледа вила присојкиња,
и вили се сажалило било,
посестрима дебела дората,
ја што дорат од Николе ради.
Она виче девет сестричина:
— Брже мени, виле сестричине!
погину нам Мајковић Никола!
Дору ће нам Иво огулити,
јер Никола за смрт заступио.
Ајте видте муке доратове,
ја, што дорат од Николе ради!
Тржте осам намах кроз планину
па берите по планини траве,
да Николи мелем начињамо!
Једна тржте на врело Цетине
па казујте Мајковић Ивану,
да ј Никола изгубио главу!
По планини разлетоше с виле
а одлети једна у Цетину.
Итро виле мелем начиниле;
један Ники мелем ударише,
Нико маче својом десном руком.
Кад му други мелем ударише,
Нико маче рукам обадвима.
Кад му трећи мелем ударише,
он погледа на дората свога
па се пуже до дората свога.
Дорату се за седло уфати
па узјаши дебела дората.
Не тје Нико бјежат уз планину.
већ с Никола врати низ планину.
А вили се сажалило било,
гђе ће Нико изгубити главу;
она Нике по имену виче:
— Нејђи Нико, саћеш погинути!
то Никола аје па не аје,
гони дору у тијесне кланце.

Виђе вила гди ће погинути
па Николе по имену виче:
— О Никола, моје дјете драго!
кад отјераш коња до кочија,
дизгин дори на јабуку баци
па прифати сабљу објеручке.
немој, сине, коња пометати!
Девећеш их облетјети пута
и посјећеш девет Танковића,
побјеће ти ускок Радоване.
Ти га, Нико, немој ни гонити,
вић ти врати цуру и кочије!
А Никола у богаз улетје,
на кочије натјера дората
а дизгин му на јабуку баци
а прифати сабљу објеручке.
Девет пута облетје их доро
и посјече девет Танковића;
побјеже му ускок Радоване.
Њега не тје ни гонит Никола
већ кочије и дјевојку зајми.
отјера их низ Голеш планину.

*

Долетјела вила у Цетину.
Сио Иван у свом винограду
па он буве по кошуљи гања.
Њега вила по имену виче:
— Зло си сио и буве погањо!
А зар не знаш, да од Бога нађеш,
Никола ти изгубио главу!
Цикну стари ко шарена гуја;
итро скочи из свог винограда
па долетје до топла подрума
па узјаши голу бедевију.
Голу сабљу за бедру припаса
па он викну пестотин катана.
Он потјера голу бедевију
а за њиме пестотин катана.
Све катане лете на алаје
и одоше у Голеш планину.
Кад униђе у Голеш планину
ја, све иђе стазом за сватовма.
На планини седам поглавара,
у свакога по седам другова.
Они пију на планини вино.
К њим Никола дотјера кочије.

Док долетје Крилан барјактаре
па Николу мрећу очи љуби:
— Мој Никола, мој по Богу брате!
твој ће бабо мене погубити,
што одуста тебе из богаза!
— Не бој ми се, Крилан барјактаре!
ја те могу одговорит баби.
Док устаде јека низ Голију
Ал ето ти Мајковић Ивана.
и он гони голу бедевију.
Голу сабљу носи у рукама,
за њим лети пестотин катана.
Кад долетје Мајковић Иваче,
он замахну сабљом приморкињом,
да Крилану осијече главу.
А Никола на ноге скочио!
— Немој, бабо, ако Бога знадеш!
Да не бјеше Крилан барјактара
ја би данас изгубио главу.
Све ја вичем а Крилан сијече
и растјера по богазу Турке!
Иван сјаши шавку бедевију
па шједоше, напише се вина.
Па зађоше кроз Голеш планину.
покупише ћара и шићара
и одоше у приморје равно,
одведоше сужњевицу Луцу
у кочијам Танковић Османа,
у кочијам два коња бујина.
Пилав чине три недиље дана.
Свати дôђе до петнаес дана.
Ето пјесна и од Бога здравље!

Опрезније ко прочита ову пјесму, опазиће, да има у њој којекаквих ситних граматичних погрјешака а боме по ђекоја и крупнија. Најгоре је, што у Милована не има оне красне дослиједности ко у учених српских књижевника. Ал што ћеш? Моме гуслару бијаше онда кад ми је пјевао пјесму већ 45 година, школе једва по чувењу знадијаше па не би била никаква фајда њега научавати да сам ја и хтјео ал ја на такове озбиљне ствари и нисам никад помишљао, већ савијесно биљежио сваки гласак, нека се знаде, какав је у истину народни говор. Коме није драго нека поправља ал неће у мом спису, већ нека сламу преде за себе и у себе.

Разговарања не додајем пјесми, јер ми је само до тога било, да изнесем пјесму и причу самониклу у народу српском. Како

дјевери младу коју одводе морају да чувају ко светињу разложих у својој књизи Sitte und Brauch der Südslaven, Wien 1885 а о вилама има у мојој књизи Völksglaube und religiöser Brauch der Südslaven (Freiburg i Br. 1900) опширна глава. Овђе треба запазити, да виле не спасавају умирајућега јунака јер им је побратим, но коњу му за љубав, јер су доратове посестриме

Пропаст града Прозора у Босни

биљежи
ВИД ВУЛЕТИЋ — ВУКАСОВИЋ

(посвећено
Др Тих. Р. Ђорђевићу, у име скромне честитке на његову промакнућу за доктора филозофије)

Турци су освојили сву бутум Босну, па је био кијамет за вас кршћански народ.

Краљ је погинуо као нико жив у мукама, а краљица је побјегла с два своја сина у Раму, у тврди град Прозор. Прозор је био тврђи од Бобовца, па су га Турци били за седам година и немогли му никако наудити, јер се баш јуначки држао, као оро на љутом тимору.

Турци су га стисли са свијех страна, ал би градски капетан, каонуги, паметан и јуначина, потковао коња с наопака, па би из куле уљетао ноћно у град и соколио своју храбру дружину. Турци нијесу нигда знали гдје је у истину капетан и краљица са она два сина.

У граду је било воде и захире, па би јунаци преносили и у кулу, а Турцима је било зло и наопако, јер се крштени народ отимао и није се никако дао у шаке Фати Мехмеду. Имала је брже минути и седма година и били би Турци отишли с главом без обзира кад ето ти јада и невоље од некакве проклете бабе Дедице, која је издала град и продала своју краљицу.

Дедица ће овако Турцима:

— „Не дајте коњу воде за седам дана, а јечма му добро придајте, па кад мине седми дан, онда га поведите к граду, изнад града, и гдје загребе копитом, ту је вода; онда копајте, па ћете добити град. ..“

То урадише Турци по свјету оне проклетице и прекинуше воду. И није било ни капи воде, па је бојницима од тешке жеђе

крв ударила на уста, а краљица ће од муке, да не гледа јада, скочити са стина у понор са своја два сина.....

И тако су ти Турци освојили сву Босну, јер им је након седам година напокон и тврди Прозор, у Рими, пао у руке, а то издајством проклете бабе Дедице — а да Бог да нигда не виђела лица божјега!

У истину Бог је с ње дигао руку, а бабу су и њезино кољено пратри проклели па нитко од њезина рода не може нигда за нигда у пратре.

Овако ми је причао Стипо Дриновац из Слатине, код ријеке Раме, па ће ми казати: — „свак то прича!“

*

Навео сам причу, а ево и тачна описа трвдога Прозора: —

„Тврђава је над котлином, те гледа на једну и другу страну котлине. Град је у врх врха на високу брежуљку, а с источне му је стране у котлини поток Краљевац.

Пред тврђавом је оборен насип, те је дуг по прилици 69 метара. За насипом је хендек (фосат). Окренут је с истока пут запада, те је еуступчен уз литицу, на западној страни.

Сад је насип попут хумке, а запрема простора у средње 20 метара. Дубина је положине или јарка до 12 метара.

Од бочине првог јарка до куле су 22 метра.

Кула је на наравској коси, те је ова литица лако наклоњена према јарку, пут истока. Кула је обла или округла, па је по прилици у половини стране метара 22,72. Спредња је, источна, страна равна, а у њој је метара 10,80.

Кула је (што сада опстоји) по прилици висока метара 10. Народ каже, да се у кулу улазило кроз пећину, што је на потоку Драги.

С источне је стране у врху као окно, по прилици пô метра висине, а широко је, само четврти дио метра. Уз споменуто окно, т. ј. на оној страни, има неколико оканаца, а у првом је само 14 сентиметара.

Са западне је стране, у врху округло окно, а околйшује до два метра. И уз ово окно има их неколико омањијех, а тако исто и са сјеверне стране

На мјеста су оканца испресјецана на двоје, те рег би да су се с овог мјеста бацани запаљиви предмети.

Кула је зидана од малена и неправилна камена

С јужне је стране била уз зид, те је био до врх урвине. До урвине је дуг мет. 8, 25, сада је само висок мет. 1,20; а дебљина је зиду мет. 1,10.

Кула је предебела, те је ћускијама орио предстојник Бранковић, али није дошао до шупљине, јер је веома тврда, бива у њој је срастао камен у клаку.

Унутрина се дијелила на двоје, т. ј. доња је чест до про-

зора посвођена и необично је дебела, а у горњем су дијелу, поврх свода, зидине по прилици дебеле један метар.

Кажу, да су у кули три чатрње.

Град је с источне стране, према кули, те је на узвишеноме дијелу косе, а одаљен је од ње метара 12 и 3 см. Страница му је прама кули дуга 43 метра.

У оканцима (пушкарицама) налази се угљена, а то је обиљежје да је страшно горио град.

На крају, гдје свршује правац, с источне је стране била над урвином помања утврда, бива ојачани бедеми до оне урвине. Ту се опажа изгорјелијех кости и утарака лонаца просте печенице, а то је све иза бедема над Краљевцем.

Ширина је града по прилици 24 метра.

По диструкцији град је био поравнан земљом.

У наше су га доба — за окупације — раскопавали под предстојником Бранковићем, те је испало, да је био раздјељен на скопчане клијети, те састављају мрежу клијети, што би се тачно знало да је вас град одвадити и прекопати, што мислим да се иза мене и урадило.

Прва је клијет ћелија прама кули дуга мет. 3,60; шир. мет 3,10. У овој је клијети (ћелији) најжешће горјело.

На клијетима се врата не опажају, па рег би да су униже и да је све насуто или су ово просто какве избе.

Тако се опажа и на кули, а могло се, по свој прилици, с града прећи на кулу.

Неке су клијети дуље, те су заокренуте на ћошку.

Посред града је као пролаз, а к јужној су страни над потоком, исто клијети.

Једна је клијет до источне утврде у дну покадрмана (терасирана), а народ каже, да је то био хамбар, па да се ту нашло изгорјела жита. —

Опазио сам да је код Прозора, испод брда огромна пећина, па је с тога за индипендентно доба и било ово мјесто толико стратегично.

У Прозору се нашло Угарскијех пјенеза, а и мени је био у руци новац Андрије краља Угарскога*). —

*

Наведена је прича у велико знаменита, те слична овој древној германској:

„Од саксонскијех војвода (херцега) најпогибељнији је био за Франке Витекинд.

---

*) Неколико сам пута казао, »по свој прилици«, а то, јер нијесам могао над урвином растегнути мјере, но просто пребацити од краја до краја.

Витекинд је непрестано соколио своје домородце, а да бране отаџбину и вјеру.

Он је све кушао каонути прави јунак.

У једно те исто доба бранио је двије куле, гдје је био подијељен цвијет саксонскијех јунака, ал Франки, никако нијесу могли дознати гдје је војвода Витекинд, јер му је коњ био поткован с наопако (натрашке) и ноћу је ишао из куле у кулу.

То су гледали Франки и мислили су да је баш он у тој кули и јуришали би на другу, а ту их баш сусретао Витекинд и тешко ударао на њих.

Напокон ће Франки у једној кули поткупити двије женске, те оне даду обиљежје да ту нема Витекинда, па тако Франки освоје ону кулу".

У Дубровнику год. 1902.

ЗАДАЋА НАУКЕ О НАРОДУ (ФОЛКЛОРЕ[1])

— ОСКАР БРЕНЕР —

Фолклора је самостална наука. Она се не поклапа са културном историјом, нити је одељак филологије или историје. У Немачкој она нема, до душе, скоро ниједнога нарочитог заступника стручњака, пошто је филолози, историчари, политикоекономи, антрополози и географи обрађују узгредице, а нестручњаци више ради забаве. Ну, и у области историјских наука, она се са разних становништва узима у претрес, шта више, изгледа као да постоје још различита мишљења о њезину обиму и циљевима њеним.

У смислу географскоме била би наука о народу (фолклора) одсек из етнологије; она би, према томе, обухватила све што је потребно за карактеристику једнога народа, дакле н. пр. телесну грађу и свакидашњи живот, као год и језик, песничке умотворине, етничке погледе и религију која влада.

У нашем смислу пак искључено је све што је чисто антрополошко, н. пр. боја косе грађа лица и лобање, исто тако и трговина, ратништво, догматична религија, државни строј у да-

1) Да бисмо што боље истакли сврхе фолклоре, ове сразмерно младе науке, доносимо горње значачко предавање у српском преводу. За важност погледа истакнутих у овом предавању јамчи та околност, што је држано на главном скупу немачких историјских друштава у Дислдорфу, септембра 1902. године. П. М. П.

нашњици, књижевни језик, виша уметност и књижевност. Етнологија има посла са просечном културом неког одређеног доба, фолклора, напротив, ради само на старијим слојевима неке мешовите културе, тако рећи на заосталом развићу. Филологија узима у вид скоро само највише ступњеве духовног живота неког народа и неког периода; фолклора, напротив, првенствено ниже и најниже кругове. При томе, наравно, није предмет фолклорнога истраживања баш само множина необразованих, или само сељак по себи. Овај је то, истина, у првоме реду, али само с тога јер је он понајвише историски сталеж, јер чува у себи највише историских предања и као појединац по све се губи у заједници, докле су, међутим, виши сталежи носиоци брзога напретка, међународног изједначивања и личнога усавршивања. Ну ипак није искључено да, с једне стране, неки сељак или читава сељачка општина од једном и потпуно прекине са предањем, а с друге стране да се одржавају у високом племству н. пр. стара имена (Бодо, Куно, Емерих и т. д), као и старински погледи и обичаји. Варошки радник и занатлија спадају такођер у носиоце народног предања, али они уступају испред сељака, јер је код њих старинско скривеније, заклоњено новијим уређењима, па и они сами га нерадо износе на јавност, бојећи се да не изгледају заосталима и несавременима.

Што се тиче обима области наше науке, научници се још нису стварно сложили. Има знатних истраживача, нарочито филолога, који би спољашњи живот радо упутили културном историчару и политико-економима, пошто фолклора има само посла са духовном страном. То се може зар протумачити тим, што они сматрају фолклору само као помоћну науку за разумевање старије књижевности. Али, при дубљем загледању, и за њих су границе колебљиве. Тако је н. пр сељачка ношња наравно нешто спољашње, уз то већином још скорашња, тако да не пружа за средњи век готово никаква ослонца; па ипак су најпре имена појединих делова одеће, бар донекле, веома стара, а после се испољава и наслеђени од старине укус неке покрајине у ношњи, нарочито у украсима, у избору боја. Где је крој баш и узајмљен, н. пр. са варошке ношње, ту се огледа старински обичај у разликама, које се граде између ношње ожењених и нежењених, између сватовске и свечаничке ношње. Исто тако у покућству, у којега су се поједини облици и цртежи развили независно од угледа високе вештине, или слободно из њих, мора се признати владање уметничког духа. То исто важи о грађењу домова. Да ли се да нашње сељачке куће надовезују на један прастари немачки тип, још није расветљено. Али без сумње су сви појединачни типови прошли кроз немачко развиће, које је трајало више од хиљаду година, па су се у појединостима прилагодили народном укусу. Наравно да су чисто економске потребе имале претежни утицај

како на укупно тако и појединачно постројење, али у облицима много пута превлађују уметничке тежње, они су тесно спојени са обичајима и предањима. Прерађивање уметничких мотива, од стране сеоских грађевинара показују нам особито јасно горњобаварске сељачке куће, о којима је Цел (Zell) објавио нацрте; и ако се у њима не губи заједнички тип, ипак се несумњиво распознају рококо-мотиви, с њима органски спојени. Ово задирање високе уметности пак није само пуно уметничке дражи, него је и историски важно; како по себи тако и као аналогија другим појавама у народном животу, Ну када прва саксонска теза*) признаје као циљ наших истраживања само оне изјаве народне душе, које нису упливисане одозго, онда је то заиста одвише уско схватање; ну о томе касније.

И уређење уобичајеног занимања код сељака и занатлија лишено је, само по изгледу, духовне садржине и интереса. И оно је у многом погледу у тесној вези са прастарим обичајима и верским или празноверичким погледима неке првобитније културне периоде; подсећам само на обичаје око жетве и на светковине на селу. Чак и свакодневно јело и пиће не бих хтео искључити. Кад чујем да сељак, услед установе млекарских задруга, мора све више и више да избацује млеко из свога јеловника, то је онда за мене не само економска појава, која ме жалости, него и прелом са прастарим предањем, који повлачи за собом пропадање других предања и тако нам, можда, одузима разумевање за најпростије уредбе старих времена. Сељак губи свој пређашњи лични одношај према своме раду, и све то више од свога историског бића.

Освртање на спољашњи живот захтева се и са другог једног гледишта. Народна предања су веома разноврсна, у сваком крају различита. Науци о народу задатак је, да открије по могућности у разноврсности оно што је заједничко; али и сама разноврсност по себи је предмет нашег испитивања; ваља уредити појаве одредити им границе трагати за унутрашњим и спољашњим узроцима различности. У томе пружају баш спољашње ствари први, често пута и најпоузданији путоказ. Испитивање граница за последњих година знатно је унапређено и удубљено истраживањем наречја (подсећам на радове Вредеа, Бремера, Хага, Бонебергера), али још дуго треба да се стигне циљу. Историске основне карте мораће се попуњавати и материјалом из фолклоре, нарочито спољашње, пре него се доспе до поузданог рашчлањавања немачких племена и њихових подраздела; њени типови могу се лакше посматрати и излагати, него ли из унутрашње.

*) Друштво за саксонску фолклору поднело је скупу три тезе, о којима ће бити реч мало даље, и које је имао да заступа проф, Мок (Mogk) из Липиске,

У колико наречја спадају у фолклору, то је засебно питање. Поуздано је да наука о језику има о томе да каже последњу реч. Али не може се признити, да се прибирање опсежног градива (бележење фонографом, листе речи) најбоље може вршити напоредо са фолклористичким припитивањем, да су наречја важна карактеристика народности; да су иста неопходно оруђе при пословању око народног песништва и народне мудрости, најзад, да су прва основа при истраживању граница.

Сваки испитивач, па ни свако друштво неће и не може да се занима фолклором у мало час описаним границама и са истом сврхом. Али је јасна укупна задаћа фолклористичког истраживања, наиме: излагање садржине престава, стечене несвесним узајамним утицајем у крилу целокупног народа у току векова, као и традиционалних животних облика, у последњем реду истраживање народне душе и закона развића човечанства у опште. У толико је неоспорна прва теза саксонског друштва за фолклору, која гласи: „научна фолклора има задаћу: а) да излаже све појаве народне душе у речима и делима, у колико је она недирнута вишом културом“. Само се не може извести изостављање предања која нису чисто народна. Кад бисмо то узимали озбиљно, онда бисмо морали најзад да избацимо већи део онога што сад примамо, н. пр. сву народну поезију, ако су тачни новији погледи о народним песмама. Кад се у тези вели „у речима и делима“, онда се то сме, држим, односити, у напред наведеном смислу, и на спољашњи живот, на ношњу, покућство, грађење кућа и на народну вештину уопште. Кад се за тим даље узима на око излагање народног живота, онда мора овоме, наравно, да претходи прикупљање народних предања. Ово последње, по себи, није научан посао; ту је потребно суделовање и интересовање нестручњака. То се исказује и у образовању општих фолклористичких удружења. Ну ипак се мора рад вршити под научничким надзором. По моме мишљењу, за данас је баш прикупљање најважнији посао. Што се мене тиче, празнајем отворено, да ћу сматрати свој лични задатак свршеним, кад прикупљање у Баварској буде имало довољног успеха. Већ при самом скупљању мораће да се испољи узајамни утицај немачких удружења за фолклору. И сами упитни табаци (листови), који се са разних страна издају, показују знатно међусобно утицање. Ну укупно кад се узме, сабирачки рад појединих удружења још је без везе. То се мора изменити. Она треба да буду у непрекидном додиру, треба да се међусобно потпомажу. Многе заблуде, многи посао уштедео би се, кад би се фрагментарна грађа једнога архива могла одмах допунити из неког другог архива. А то је само тако могућно, кад бисмо имали заједнички орган, макар тромесечни Гласник, који би доспевао у руке свима члановима; овај би имао да доноси упите, кратке вести о особеним наласцима, н. пр. и о ретким

штампаним издањима фолклористичке садржине, да саопштава добра и лоша искуства из сабирачког рада, практичне упуте. Предавања са заједничких састанака историских удружења подстичу, у најбољем случају, само поједине раднике. за велику већину скупљача она су изгубљена

Оно што је прикупљено мора најпре, да би имало утицаја, да се штампа, разуме се, пречишћено и уређено. Кад би се одмах доносиле расправе, критичне прераде градива, то би било сувише рано. Избор и схватање увек су субјективни; доцнији испитивач морао би увек изнова да преради сву рукописну грађу. Тако ће разлагање о немачкој народној песми да буде вршак радова ове врсте; али пре тога су потребна врло многа покрајинска, чисто објективна појединачна издања. Ма колико да вреди лепо издање вестфалских песама од Рајфершајта, ипак не може оно да послужи као углед; иначе би се морао у свакој сабирачкој области изнова да предузима цео научни посао упоређивања, морао би се увек изнова исправљати и допуњавати према новој грађи. Ну појединачна питања требала би у будуће да буду бар толико у вези, што би се држала по могућству, истог, опробаног распореда и једнаког бележења бројева. Можда би било умесно, ради опште заједнице, да се изради обавезан правилник типова.

Да би смо навели, ради поређења, једну област спољашње фолклоре, приметићемо, да се при грађењу кућа опажа иста потреба у материјалу. Кад би се одмах н. пр. критички и историски расправљало о грађењу кућа у Баварској, то би се морао за тим за све околне земље један део изнова обрадити, пошто облици свуда далеко допиру изван земаљских граница. Велико дело немачког архитектонског савеза о немачкој сељачкој кући, истина, прибрало је већ много и веома олакшава преглед. Али ипак чини оно само привремено завршен рад, и од трајне вредности је само, можда, што се тиче брижљиво изнесеног градива; у појединим областима има још сувише мало претходних радова.

Само на основу веома обилатог и брижљиво издатог градива можемо у опште да ваљано одговоримо другој задаћи: „в) да историски и критички пратимо изјаве народне душе у току времена“. Ова је задаћа чисто научна и мора то остати. Фолклористички материјал мора се испитати у погледу поузданости, старији извештаји морају се претрести у погледу њихова извора а често пута и смисла, поступни низ појава мора се уредити историски, па и географски. То може најпре да се изврши за мање области. Ну, пошто немачки народ живи не само у Немачкој, него и у Швајцарској, Аустрији, па и Америци, то се фолклористичке појаве провлаче у непрекидној вези и поступности кроза све ове земље; с тога се завршан рад може постићи само захватањем у суседне земље и њихове збирке. Рад мора

да застане, кад се наиђе — као што је често пута, на жалост, случај — на неиспитане суседне области. Критичко излагање прикупљеног градива подељено је, према самој природи посла, пре свега између историчара и филолога. Историска фолклора не може, до душе, само садашњицу да узима у вид; али се може замислити да она обради један одсек прошлости, н. пр. 16. век, а да не гледа унапред, и да излаже стање, обичаје, погледе пређашњих столећа, ових самих ради, макар се њихове последице и не пружале до данашњице. У једном правцу мораће негативна критика нарочито снажно да захвати: против преухитреног свођења ка́жа, бајака, прича и празноверица на старо немачко незнабожачко доба. Једна од најзахвалнијих задаћа научних удружења је у томе да исправљају у овом правцу извитоперена народна схватања и да предупреде многе злоупотребе.

Ну историско пропраћање појава није могућно у свима областима по истој методи и у истом обиму, и ако је свима, по свој прилици, заједничко путовање и мешање. Два примера ће то објаснити. Код народне песме налазимо највеће промене праоблика у многим случајевима сасвим различите појединачне песме или њихове саставке слепљене, често пута и без смисла, у нову целину или повезане посве лабаво. Број самосталних прапесама једва се може прегледати, оне су у непрекидном току. Компилације и сакаћења пружају интереса и подстицаја и научним истраживачима, баш као историске појаве. Ловећи само „праве, првобитне песме“, што је некада филолозима био претежан посао — ваља се сетити Омира и Нибелунга — испитивачи су морали сувише да занемаре и презру живе, снажне, конкретне облике. А млађи облици у народних песама нису увек баш најгори. Па ипак ће прапесма највећма да привлачи истраживача, јер често пута је довољан један поглед у старије записе или у варијанте из садашњице да се дозна ласно и поуздано првобитни смисао и облик.

Сасвим друкше стоји ствар при грађењу домова. Овде има у Немачкој свега 3—4 типа; али је сваки добио небројене, за живот способне и по себи савршене одлике. Градиво из прошлости је веома незнатно. Овде се не може говорити о заједници свих типова или о пратипу. Разлика конкретних појава не састоји се овде — ако одвојимо неприкладне, са свим модерне грађевине — у већој или мањој „исправности“, већ у конкретном остварењу основне замисли. Овде се мора друкше рашчлањивати него код народних песама. Али баш за ово не достаје довољно статистике, Под-типови морају се потражити, морају се за тим, опет статистички утврдити њихови односи према племенским границама, привредним приликама, облицима земљишта, према изобиљу у дрвету ими камену, према историским догађајима, према именима места и поља. Још је историски развитак сељачке куће — од

прилике од 15. столећа на овамо — скоро непрелазним јазом одвојен од прастаре и предисториске, па ипак ће та веза једном да се нађе, можда поузданије него ли у погледу обичаја и вере — као што се може надати према књизи Стефанијевој „О грађењу домова у Германаца“.

Подаље од стварнога и историскога води, нас трећа задаћа: „трагати за физиолошким (као и психолошким, додајем ја) и историским узроцима, који су произвели и потхрањивали изјаве народне душе“. Ова се задаћа често пута тесно спаја са пређашњом шта више, пре систематске разраде фолклоре, ове су последње сврхе често пута више него што треба ступале на прво место. Примамљиви погледи у прастаро доба привели су, уопште, велики број радника науци о народу. Много што шта од величанствене позадине прича и празноверица морало се срушити, а друго долази за тим на ред. Научило се више и трезвеније радити. Ми се још дивимо песничкој творачкој снази у Уландовим лепим тумачењима прича, у Хилдебрандовим објашњењима дечјих песама, али им толико не верујемо, као пређе. Књига народног економа Бихера „О раду и ритму“ може да послужи управ као модерна премица. Скоро до последњих питања о постанку ритмичне поезије писац нас води по поузданом земљишту чињеница, без скокова, без усиљавања. Дубље продирање у природне појаве, нарочито светлосне, у шуми и пољу, почиње да нам расветљује понеку утвару и празноверицу. Код народних песама, бајки, загонетака не устежемо се више, да ове лепе творевине рашчупамо у најмање делиће, и да тим потражимо унутарњу суштину и законе развића народног духа, да тако доспемо до оног извора у народној души, из којег је потекла народна појезија. При проучавању грађења кућа моћи ће се разазнати узроци самосвојности из потреба и вештине прастарог доба, из утицаја климе, из промена привреде, као и узора из старијег завичаја или у суседа. И тако ће се морати мерити народни обичаји и веровања, народни морал и језик према физиолошким условима у народу, оцењиваће се према утицајима са стране, у току историског развитка, и према аналогијама примитивних културних народа у садашњици.

Ну, ако се мисли, да ће се најзад сва фолклора моћи сабити у једну апстрактну формулу, која ће, као нека клица, садржавати у себи свеколико развиће до данашњице, онда ће се на то још дуго чекати. Народна психологија извући ће, ваљда, последњу и највећу корист из наше науке, али ми имамо још да крстаримо по дубљим пределима, по стазама многоструко преплетенима, и да обрађујемо, одмереном поделом рада, као скупљачи, издавачи и описивачи стварнога, упоредне изјаве народне душе, ње саме ради, скромно, али не мање задовољно.

П. М. Илић.

СА КОНГРЕСА НЕМАЧКИХ ПРИРОДЊАКА И ЛЕКАРА
У ХАМБУРГУ 1901 ГОД.

У Немачкој постоји, има скоро 80 година, удружење природњака и лекара, које броји неколико хиљада чланова из свих европских и многих ваневропских држава. Оно држи сваке године по један састанак, у месту, које на претходном скупу одреди и претреса поједина питања из целокупне медецине и свих грана природних наука.

Предпрошле, 1901, године у месецу мају добијем писмо од Dr. Л. Прохoвника из Хамбурга, у коме ми као секретар конгреса антрополошко-етнографске секције за ту годину, изјављује жељу да би се секција радовала ако бих пристао да на конгресу, који ће те године бити у Хамбургу од 21—28 септембра (по нов.), држим говор о каквом етнографском или антрополошком питању, а још више ако би то питање било из области српског народа. Сама понуда, ма и у облику једне жеље, чинила ми је велику част, те у начелу нисам имао шта да се предомишљам. Било ми је стало само до тога да изаберем тему, која ће својом важношћу бити достојна пажње учених слушалаца и која ће моћи да изазове њихово интересовање. Имајући нарочито ово последње у виду а при том и жељу секцијоног секретара, коју ми је у писму нагласио, ја сам гледао да тема буде из данашњег живота српског народа, али таква, која ће пробудити код слушалаца успомену на далеку прошлост осталих културних европских народа. Учинило ми се да ће питање о првобитном постанку бракова, које још и данас има у Србији својих примера у отмици девојака, давању „обиљежја“, „дарова“ и т. д. бити у стању да одговори горњим захтевима. С тога се решим да узмем за предмет говора тему Die Spuren der Raub- unb Kaufehe bei den Serben. (Трагови отмице и куповине девојака у Срба). Оба ова обичаја вршена су код европских културних народа још у старом веку, па су доцне са наступањем средњег века са свим ишчезли и до данас се само понегде у предању одржала.

Са колико је задовољства ова тема прихваћена видео сам из писма Dr. Прохoвника, које ми је као одговор на доставу теме писао. Избор теме је, како ми он јављаше, врло добар, само стоји до тога да сигурно дођете. Чим је програм конгреса штампан обратило ми је се и уредништво „Нове Слободне Пресе“ с молбом за дозволу да може после конгреса донети у свом листу извод из моје расправе.

22 септембра, у вече, стигао сам у Хамбург, баш онда, кад је руски цар, враћајући се из Француске, ступао овде на немачко земљиште. Хамбург, који је иначе врло жив, показивао је овога вечера море од народа. Урођена радозналост немачка

достигла је овом приликом врхунац свој Све скоро, што живи у овој приморској вароши, мало и велико, сирото и богато, беше похитало да вечерас, можда први и последњи пут, види најмоћнијега владаоца најсилније државе у свету. Појам о величини и сили Русије ни приближно се не схваћа у Србији као у Немачкој. Њихов до данас највећи државник Бизмарк рекао је једном приликом: „Ми Немци не бојимо се никога осим Бога“, али ја из искуства знам да сваки Немац у души признаје да се Немци осим Бога боје још и Руса. Тога вечера па и сутра дан говорило се и писало се само о руском цару.

Први дан конгресова рада протекао је без мога суделовања, јер сам из раније добивеног програма био информисан да је овај дан, управо његово после подне, било одређено за састанак и упознавање чланова у Концертној Сали и присуствовање ватромету, који је давала општина на Аусен-Алтеру у част доласка гостију.

Тек сутра дан, у понедељак 23 септембра у 10 сах. састао се конгрес у Концертној Сали у прву општу седницу, на којој је први секретар управе друштвене проф. Dr. Филер поздравио госте добродошлицом у име управе, за тим председник општине Dr. Хохман у име Сената и на послетку тајни саветник проф. Dr. Најмајер у име хамбуршког Ученог Друштва. На све поздраве заблагодарио је председник друштва проф. Dr. Хертвиг из Минхена. После ових поздрава држао је говор проф. Лехер из Прага о Херцовом открићу електричних таласа и даљем усавршавању овог проналаска.

Прва седница антрополошко-етнографске секције држана је овога дана по подне од 2—4 сах. а отворио ју је Dr. Проховник својим говором „О развитку антрополошко-етнографских студија и збирака у Хамбургу од 17 столећа до данас“. Главни списи и збирке јављају се управо од педесетих година прошлог столећа па на овамо. Њихова појава и напредовање стајало је у нераздвојној међусобној вези. Скупљани и доношени предмети из разних делова света, како из области антропологије тако исто и они из области етнографије, изазивали су код антрополога и етнографа интересовање, испитивање и опис, па следствено томе и публикације нових радова из поменутих области.

После говора Проховникова дошао је на ред проф. Стида, из Кенигсберга, који је говорио „О инфибулацији код Грка и Римљана“. Тема, о којој је Стида говорио била је пре тога на 2 године предмет краћег разговора на конгресу у Минхену. Тада је, каже, у кратко саопштио да је у старим делима нашао помена о овом обичају код Грка и Римљана, па је доцније, трагајући за њим, познао га и у детаљима. Са речју инфибулација означавали су ови народи радњу, која се састојала у

томе што су на пенису вештачки навлачили његову горњу кожу, с намером да је у том стању што дуже задрже. Изгледа, како Стида каже, да су се у овој радњи две методе употребљавале: једна по којој је навучена кожа на пенису одржавана помоћу једног прстена, који је одозго на пенис навлачен и друга по којој је навучена кожа више главе пениса једном траком везивана. Прва метода била је много познатија и распрострањенија. Две бронзане фигуре, једна у римском музеју Кирхеријануму а друга у Бечком дворском музеју, показују прстене на пенису. Ова метода инфибулације вршена је највише на младићима и музикантима, хотећи их тиме у полном сношају спречити и тако им глас (за певање) сачувати. Стида спомиње интересантни предлог халеског проф. Вајланда из почетка 19 столећа, који је ову методу предлагао за младиће, да би се умножавање становника спречило.

Друга метода инфибулације била је слабије позната и често пута са првом индетификована. Многе слике младих и старих људи, нарочито глумаца и гладијатора на старим етрурским и грчким вазама, утврђују несумњиво да је и она у обичају била. Побуде за ову врсту инфибулације биле су са свим друге од оних у првој: осећање стида. Голо тело и го пенис нису изгледали непристојни према ондашњем обичају, само ако је глава пениса била сакривена. На сличне обичаје у данашње време опомиње Стида код некултурних народа.

После свршеног говора отворила се дискусија о овом предмету. Поводом мишљења Стидиног да је инфибулација са прстеном служила за постигнуће и одржање лепог гласа, проф. Ајнштајн напомиње да је у јужној Немачкој наилазио у народу на обичај да се минђуше увлаче у уши више ради тога да се сачувају од болести ушију и мозга него због украса. То исто ради се, како проф. Ленц тврди, и у северној Немачкој, с том разликом, што се минђуше ту носе искључиво као предохрана против очних и ушних болести.

После Стиде говорио је Dr. Каруц, чувар етнографског музеја из Либека „О западно афричким маскама“ Говорник је био донео са собом из либечког музеја две маске, једну, која на први поглед представља човечју главу са роговима са стране и другу, како се чини главу од антилопе, такође са роговима, на више усправљеним. Оно, на чему се највише говорник забавио и што му је дало повода да о том предмету на конгресу говори, јесте питање: какве побуде руководе урођенике да дају маскама лик човечји са додацима, који на животиње потсећају или чак и животињски лик, па да их после они при играма употребљују. Фробенијус, који је највише афричке маске испитивао и до данас се као најпозванији на овом пољу сматрао, изнео је још пре тога мишљење да животињски облик ових маски има

свога узрока у тотемизму*) (И заиста понешто и говори у прилог овог мишљења, на пример сама форма маске, за тим појава тотемизма у Африци и т. д.). Каруц устаје против овог мишљења. Он држи да постанак ових маски нема ништа заједничког са тотемистичким идејама, већ да почива на чисто реалној основи. Оне, како он вели, представљају успомену на умрлог и његове успехе у лову. И о постанку друге врсте маски (које имају човечје лице са роговима) постоје разна мишљења. Штаудингер мисли на пример, да је импорт европских ђавољих маски имао у Африци утицаја на њихов постанак, док међутим Лушан држи да су фризуре косе побудиле урођенике на њихово стварање. Каруц се ни са једним мишљењем не слаже већ држи да су и овде мотиви њихови реалне природе, да потичу од правих животињских рогова и да су начињене да служе као трофеје на глави ратника, у почетку у вези са кожом животињском, слично старом германском обичају, доцније на капи или помоћу каквог кајиша за главу утврђени**), и на послетку у дрво усађени, као што је случај код камерунске маске, коју је данас присутнима приказао.

После одмора од пола сахата настала је друга седница секцијона, којој је присуствовала и медецинска гинеколошка група У њој је говорио Dr. Страц из Хага „О утицају раса на облик тела и одела женског". Говор је био праћен кинематографским сликама. Вреди нарочито истаћи поделу раса, коју је у неколико и Фрич 1880. год. предлагао (Geographie und Anthropologie als Bundesgenossen), а коју Страц овде детаљно износи. Он дели расе у три групе: протоморфе, које стоје најближе типусу првобитне расе, архиморфе, где долазе три главне владајуће расе, представници и носиоци културе: нигрити, монголи и средоземци, и напослетку метоморфе расе, које су постале мешавином архиморфих раса. При овој подели Страц узима као главну одлику раса целокупни хабитус и то не мушког него женског пола, који се у чистијој и лепшој форми одржао. Прошле године штампао је Страц опширну расправу о овом предмету под именом Die Rassenschönheit des Weibes, у коју је и његов говор са конгреса ушао.

Да споменем овде нешто, што нема научне вредности али што је код мене у пријатној успомени остало. Овога дана после седница био је у 6 и по сахати после подне ручак код Проховника, на који је било позвато 25 гостију. Од њих су били, како сам могао видети, скоро половина пријатељи и познаници домаћи-

*) Тотемизам је веровање код појединих племена нижег ступња културе по коме дотично племе доводи своје порекло од неке животиње: курјака, медведа, лисице, тигра и т. д.

**) Сећам се да је пре неколико година један адвокат бранећи свога клијента морао пред судом прибављати доказе да су у старо време краљеви носили рогове на глави.

нови, а друга половина, у коју сам и ја долазио, странци, које је домаћин хтео нарочито својим гостопримством почаствовати. Од странаца, које сам овога вечера познао били су: један Јапанац из Јохокаме, један Американац из Сент-Луја а други из Бруклина а остали из разних европских држава. Вечера, која је трајала од 7 до 10 сахати у вече, била је богата и пребогата а гостопримство домаћиново усрдно и искрено. Из здравице домаћинове гостима могло се видети да нас он дочекује као домаћин своје куће и опуномоћени домаћин општине хамбуршке. Разговор за време вечере и после вечере био је интиман и пријатан а говорило се о разним стварима. Немци домородци нарочито су се интересовали за научне и политичке прилике нас странаца У разговору са проф. Стидом и Др. Хагеном дознадох да су њих двојица, после једнога конгреса у Бечу, правили са једним већим друштвом екскурзију по Босни. Том приликом, кажу, придружио им се у Броду и један Србин мухамеданац, професор из Србије, и путовао је са њима за све време њиховог бављења у Босни. И ако сам знао да то лице, чије су ми име и презиме тачно казали, није било никад мухамеданац, ипак у интересу свог угледа и угледа свих професора у Србији, био сам принуђен оставити поменуту господу и даље у дубоком убеђењу да су они заиста са професором мухамеданцем путовали! У 12 сахати ноћу гости су, заблагодаривши домаћину, оставили његов дом и отишли у Зоолошку Башту, на музички концерат, који се сваке недеље два пут даје.

Сутра дан, у уторак 24 септембра у 9 сахати пре подне, била је трећа седница антрополошко-етнографске секције, на којој сам држао говор ја „О траговима отмице и куповине девојака у српском народу“. О овој теми штампана је прошле године у 64 „Гласу Академије Наука“ моја опширна расправа а и г. уредник „Караџића“ приказао ју је у мартовским свескама „Кола“, те није нужно даље што год о њој овде говорити. У 15 свесци „Међународног Архива за Етнографију“ (Archives Internationales d' Etnographie) изашла је иста расправа знатно скраћена на немачком језику под именом, које сам горе у почетку овог извештаја споменуо.

После мога говора наша секција је према раније утврђеном програму имала да иде на седницу географске секције, на којој је Др. Филборн из Хамбурга говорио „О земљама и племенима на источној обали језера Њасе“. Говорник се бавио у немачкој источној Африци неколико година и пажљиво проучавао орографске, хидрографске и климатске прилике земље, а нарочито пак проучавао је народ, негове обичаје, начин живота и економске односе. Многобројне врло вешто израђене фотографије разних типова црне расе из ових земаља,

фотографије одела, станова, села, разних обичаја и радњи у пољу и на дому и т. д. приказао је вештачки помоћу електричне светлости.

Овога дана после подне држата је четврта седница у 2 и по сахата у једном одељењу главне полиције. Говорио је Др. Рошер из Хамбурга о теми: „Антропологија у служби криминалне полиције“. После увода о вези ове науке са разним гранама криминалне полиције говорник је устао одлучно против мишљења да је тетовирање карактерна одлика преступника, а из свога богатог искуства изнео је врло много примера, који такође против горњег мишљења војују. Исто тако и проблем о рођеним злочинцима изгледа му према свему оном, што је у своме животу видео и сазнао, још нерешен. После овога изложио је несумњиве користи, које је криминална полиција имала од антропологије, а за тим је показао постанак и суштину Бертилонових мерења тела и све ово на једном апсенику у практици извео. На послетку је упознао учеснике ове седнице са уређењем и радом овог највећег, најчувенијег и најуређенијег полицијског фотографског завода на свету, показавши нам стотинама фотографија разних преступника, међу којима су и финија господа знатним бројем представљена! На завршетку предавања говорник је био према слушаоцима толико пажљив, те нас је фотографисао и — фотографију полицијском фотографском атељеу за успомену оставио!

Немци су врло практични, чини ми се од Енглеза много практичнији, људи. После сваког заморног рада они траже пријатне забаве, ако је иначе нема, сами је стварају. Тако је било и овога дана. Постарали су се да време, које им после седница преостане, проведу у уживању. Бродарско друштво „Hamburg — Amerika Linie“ беше овога вечера спремило банкет на својој лађи „Victoria Augusta“ и позвало на исти 400 чланова конгреса. Остатак чланова конгреса беше позван од Сената у општинску кућу на закуску. Шетња по Лаби и банкет на лађи беху много примамљивији, те је услед тога била настала читава јагма око оних 400 карата. И овде су, како ми се чини, остављали странцима избор на вољу те ни мени не беше тешко решити се на коју ћу страну. Гости за банкет имали су да дођу у 5¼ сах. на пристаниште Сент Паули, где су биле спремне две велике речне лађе да их одвезу на морску лађу „Victoria Augusta“, која се беше усидрила на Лаби на 50 - 60 км. ниже Хамбурга. Шетња низ Лабу спада у најпријатније излете, који се могу правити у околини Хамбурга. С једне стране равна и ниска а с друге, права противност томе, уздигнута и брежуљкаста, шумом покривена, величанственим парковима и вилама окићена обала изазива дивљење хармонији природе и ума човечјег. Читава два и по сахата пловили смо низ Лабу, која се овде у право

море претворила. Око 8 сахати указа се пред нама море од светлости, које у толико веће и величанственије биваше у колико му се више приближавасмо. То беше „Viktoria Augusta“, коју наши домаћини беху окитили хиљадама електричних сијалица најразноврсније боје. Наш долазак поздрави војна музика а на улазу у брод дочека нас домаћин, вице-директор друштва, са неколико љубазних речи, па нас по том проведе кроз лађу и показа сва одељења овога колоса, највећега, најлуксузнијега и најлепшега од свих морских бродова не само немачких него и свих осталих, који улазе у хамбуршко пристаниште. На послетку дођосмо и у салон, који величином импонује унутра исто онако као његов брод с поља. Овде тек види човек на што су утрошени шест и по милиона марака, док је саграђен овај брод. Далеко би ме одвело кад бих овде казао све, што сам видео и чуо овога вечера, али огрешио бих се, држим, о своју дужност, кад бих пропустио поменути здравицу вице-директорову. Немци су врло свесни своје величине али исто тако знају откуда им она долази. Њихови трговци, индустријалци, политичари, сви од реда, знају да је наука начинила Немачку великом. То се и овог вечера потврдило. Представник једног великог приватног, чисто трговачког удружења, вице-директор бродарског друштва и наш вечерашњи домаћин у здравици својој рекао је да су немачки просветни радници, немачки научари, на првом месту професори и лекари својим умом и неуморним трудом испитали копно и море, створили прве бродове на води и железнице на копну, створили средства за развитак индустрије, спремили немачки народ за данашњу економску утакмицу: они начинили Немачку великом и чувеном на копну и на мору.

После вечере музика је концертирала неколико одабраних комада и све ово завршено је једним великим ватрометом. Око 11 сах. гости су се растали од својих домаћина, а око 1 сахата после пола ноћи стигли су у Хамбург.

Сутра дан, 25 септембра у 9 сахати пре подне ,била је у етнографском музеју пета седница наше секције, на којој је Др. Хаген, чувар музеја, држао говор о неколиким важнијим одељењима овога музеја. Пре него што пређем на сам говор изнећу укратко, нешто, што сам о овом музеју дознао и што ће по свој прилици и читаоце занимати.

Хамбуршки етнографски музеј није немачко-национални, још мање провинцијални, већ чисто интернационални музеј. Практична страна Немаца испољава се и у овом музеју доста јасно. Хамбуржани тргују највише са прекоморским земљама и народима, па да би могли своје продукте успешно протурати у трговачком промету, они се труде да добро проуче те народе и њихове земље, да дознаду шта треба тим народима за куповину а шта им преостаје за продају. А да би могли све то добро упо-

знати, они скупљају њихове рукотворине, доносе их у своју отаџбину, образују музеје па их ту пажљиво студирају и описују Музеј се датира од 1850 год. и премда је од постанка био у државним рукама ипак је за дуг низ година таворио јадне дане, живећи скоро искључиво од поклона. До 1878 год. носио је име „Културно-историјски музеј“, па је тек тада добио данашње име: „Museum für Völkerkunde“. За читавих 28 година (од 1850—78) директори његови нису били у стању да прикупе више од 700 предмета. Године 1878. буде му за директора наименован многозаслужни и у аналима овог музеја никад незаборављени Лидерс, који је за 18 година свога брижљивог и труднога рада успео подићи га на висину, на којој је с поносом могао носити име правог интернацеоналног музеја. После смрти овај неуморни трудбеник и његов искрени пријатељ оставио му је 12,000 етнографских предмета а уз то и завештање од 10,000 марака, од чијег ће се интереса куповати само ретке етнографске ствари. Од његове смрти рукује музејем такође вредни Др. Хаген, који га је за ово кратко време обогатио са 5000 нових нумера и тиме ставио га у ред најбогатијих етнографских музеја у Немачкој. И ако стоји од постанка у државним рукама ипак је тек 1872 год. добио први пут државну помоћ и то само 600 марака годишње. Од доласка Лидерсова за чувара и управника побољшано је све па и државна материјална помоћ порасла је знатно и доцне из године у годину непрестано се увећавала, док 1899 год. није достигла суму од 6000 марака за набавку етнографских и 2000 марака за набавку преисторијских ствари, које од 1896 године нарочита оделења у етнографском музеју сачињавају. Поред ове суме даје му се још 1500 марака за библиотеку, 1000 марака на трошкове административне природе и 200 мар. годишње на потпору јавних музејских предавања, која се од 1896 године редовно у зимским месецима држе. Осим овога постоји нарочит кредит од 10.466 мар. за управника, цртача и послугу. И ако музеј простором знатно оскудева, јер нема своју зграду, ипак унутрашњи зналачки распоред појединих етнографских области и предмета карактерише врло лепо велику спрему и необичан труд његовог управника. Да се вратим на пету седницу антрополошко-етнографске секције. Овога дана била је, као што сам горе напоменуо, седница у етнографском музеју. Говорио је Др Хаген о трима најновијим збиркама: о старинама из Бенина (Африка), збирци Штребеловој и збирци са Мати-острвља (Matty-Sammlung) После кратког географског описа Бенина и његове негдашње доста знатне културе прешао је на одело, накит и оружје његових становника, за тим на неколике фигуре, које представљају људе и животиње и на послетку на разне бронзане рукотворине: прстење, гривне, тесгије, чиније и т. д..

Од три велике Штребелове збирке, које су за познавање Средњег Мексика од неизмерне вредности, последњу, која је нађена у развалинама Веракруца, добио је Хамбург. (Прва је у берлинском а друга у лајпцишком музеју). Ствари ове збирке могу се поделити у главном у 2 културне групе: северну, којој су творци становници из Кветлаштана и јужну коју су оставили Тотонаци. По културној висини стоје обе једнако. И једна и друга имају исте предмете: наките и разно земљано посуђе. Посуђе је махом беличастом бојом бојено и врло много са орнаментима разних животиња украшено. Од накита је нађено бакарно прстење у филигранској изради, комадићи од обсидијана, горског кристала, нефрита и т. д..

Становници Мати-острва заузимају нарочит положај међу становницима Оцеаније. Са свим су другачији од суседних племена Меланезије а етнографски, антрополошки и по језику припадају несумњиво Малајо—полинезцима. Хамбуршки музеј добио је са овог острвља богату збирку оружја (буздована, дрвених мачева, разног другог оружја са зубима од Ајкуле) и посуђа, махом дрвеног, све скоро са врло лепим орнаментима. На завршетку показао нам је Др. Хаген преко 150 цртежа и на 450 диапозитива од разних предмета, које је он сам израдио за музејска јавна предавања.

После овога говора, који је трајао до 11 сахати, било је разгледање „Музеја јапанских вештачко-занатлијских предмета“, који се по богаству може рачунати у најбогатије збирке јапанске у Немачкој. За тим је седница завршена око 12 сахати.

Овога дана после подне била је шеста седница антрополошко-етнографске секције, на којој је говорио проф. Клусман из Хамбурга о антрополошким и етнолошким питањима, која су изазвали најновији списи Омерове литературе: „Полифем Горила“ од Цега и „Омерова Одисеја мистериозан епос“ од Шрајнера. О првом делу говорник је нешто мало рекао и то више у иронији а о другом, чији писац тврди да су догађаји у Одисеји црпљени не из грчке већ из славне и сјајне историје израиљског народа, говорио је опширно побијајући мишљење Шрајнерово и утврђујући при том крајње тачке грчке колонизаторске радње на Средоземном и Црном Мору, која је епосу за основу узета.

На истој седници приказао је Др. Плејте из Лајдена неколике фотографије са острва Бали (Сунд. Арх.) а с тим су и наше секцијоне седнице завршене.

Овога вечера у 8 сах. био је банкет у великој сали Зоолошке Баште, који су приредили сами учесници конгреса и на ком су скоро свих 2700 чланова учествовали,

Сутра дан, 26 септебра пре подне, све секције природних наука имале су заједничку седницу, на којој је говорио професор

Циглер из Јене о „Садањем стању Десцендентне науке у Зоологији“. После подне истога дана било је разгледање провинцијалног музеја у Алтони. Овога дана био је у главном завршен рад многих природњачких и медецинских секција, те је сутра дан највећи део чланова употребио време на разгледање Хамбурга и његових знаменитости.

Dr. М. В. Смиљанић.

Српске народне приповетке

Синџир и шеријет, (српска народна музломанска приповјетка из босанске Крајине).

Још бирвактиле, док је Хак-т-ала' ибрет чинио по свијету, за свакакве људе и показивао, да је свака ствар на дуњалуку постала по његовом сурету; док су сви мил'ети, незнајући за друге кануне и шеријете, једино се уздали у Њега, — тада је по Његову Хемеру висио на средини неба један велики синџир и, могао га је инсан са земље дохватити. Тај синџир Хак-т-ала' је оставио за то да се по њему могу познати хрсузи и људи од хака. И ко би гођ, ако је кривац, за њега прихватио, томе би Хазрети Хазрајил еџел учинио; а ко био хак, тај би остао саглам, читав и нур би га осв'јетлио, да се гледаоци освједоче; ко је крив, а ко ли прав.

Једноч тако украде неки хрсузин неком зенђилу чо'ј'ку сто дуката, и да би их што боље осигурао, а и од себе сумњу одбацио, метне дукате у штап, који је био шупаљ а могао се и затворити, да се није примјећавало. Онај богаташ се присјећав'о на овог хаинина, јер је он много зла у тој касаби чинио. Овај је то од себе одбацив'о, али бош. Прочује се и по свјема џематима и мелџис осуди, да иду под синџир. Хрсуз се томе противио, али морадоше ипак кабул учинити.

И — одоше.

На мјесту, ђе ће кривац доћи, силни се је свијет искупио. Хазрети синџир мирно је висио из неба, а свијет је у њега гледао, к'о у какав девлет. У томе дођу кривац и богаташ са мелџисом. Кривац је носио свој штап у руци, у којем су биле сакривене паре, што их је украо....

Прикуче се синџиру, раставе кривца, који приђе управ под синџир. Мелџис заповједи, да прихвати за њега.... Свијет избуљи очи и гледао је само, кад ће Хак-т-ала' свој емер учинити. Таман, кад је кривац шћео да ухвати за синџир, присјети

се, да му је штап у руци, у ком су били сакривени украдени дукати богаташеви. А без-бе'ли, он је знао, да је крив и да ће Бог ђен'лешанум за то га ибрет учинити само онда, док су новци уз њ' га... Близу ту био је и богаташ, и овај му пружи штап, као да га прихвати, док он, оно изврши, што му је заповиђено. Богати није знао за 'ин'лу, па узме штап. Сад кривац приђе, ухвати се обема рукама за синџир, који мало дрхтне и, пошто га је испустио — наједноч се смркне као ноћ и у тој тами синџир се уздигне у небо.... Кривцу не буде ништа; узме свој штап и тако се разиђу.

Кад се је тама разбила, а то је било тек сутра дан, нађу на оном мјесту, над којим је синџир висио једну велику књигу. Кад су хоџе књигу проучиле кажу свијету, да је то књига Шеријет, и да ју је послао сам Велики Алах, да се сваком по њој суди. Још су говорили, како пише у тој књизи, да се Хак-т-ала расрдио на дуњња, јер су почели и њега варати....

Ето тако је постао шеријет и турски суд (прâво), који казни кривца макар код њега и не била украдена ствар.

По причању Абдулрахмана Талунџића, началника у Ст. Мајдану

Забиљежио
Св. Л. Ћулибрковић — Рисовчанин*)

Помогао му свети Ђурађ. Оно ти је, љето моје, био цар, и, имао сина јединца. Кад је царски син већ на женидбу био, дође му у сну лијепа, лијепа, Бого мињени, лијепа цура, као загоркиња вила. Па му каже: „Тражи ме, поћу ти, поћи и сретан ћеш бити!...“

Сјутра дан, добри друже, ко ли јаднији и жалоснији од Царевића? Диј ти нађи ову љепотицу, што му је на сну изашла!..

Ајде, како му драго, дан по дан, а Царевић се суши као клипа. Нико не зна шта му је. Цар навалио на њ, да му каже, зашто се тако суши и за чим он тако вене? Јес' да, он не ће, па неће да каже! Цару се додја, па заповиједи да се посјече. Џелати одведу Царевића, ама им се сажали, и, мјесто царског сина, посјеку пијетла, да само оно мјесто окрваве...

Царски син упути се у свијет, па хајде од немила до не-

*) Тумачење турскијех ријечи: бир вактиле — прва времена; Хак-т ала' — праведни Бог; ибрет — чудо, наказа; — дуњњалук — свијет; сурет — подобије; мил'ети - народи, расе; канун — право; шеријет — суд; емер — наредба, заповијед; инсан — човјек; хрсуз — лопов; хак — правда; Хазрети Хазрајил — Свети Арханђел; еџел — крај, смрт; саглам — здрав; ну'р — света свјетлост; зенђил — богат; хаинин — лопов, неваљалац; касаба — варошица; џемат — дио вароши; мелџис — вијеће; кабул — задоволење; девлет — светачко приказање; без-бе'ли — одиста, заиста; ђен'лешанум — слава му, нека му је слава; бош — ништа; хин'ла — пријевара, подвала.

драга, а због јогунлука, што није цару — оцу повјерио, шта му лежи на срцу... Срећом, Царевић дође у једну варош, а телал виче: „Чуј! почуј! оксица, тај и тај, тражи слугу двадесет и четири сахата, а за двадесет и четири дуката. Ко је вољан и оран, нека одмах дође у службу!...“ Царевић се пријави, газда га узме. Па одмах нареди, да га зашију у врећу, па однесу у поље. Царевић пристане. Из поља однесу га на једно брдо. На том брду царски син молио се је Богу и Св Ђурђу, не би ли икако ону дјевојку нашао, која му се је у сну приказала. У сну му се јави нека слика и прилика и рекне: „Сјутра, кад устанеш, три пута се прекрсти, спомени Бога и Св. Ђурђа, па отклен сунце гране, скочи на ону страну. Ту ћеш наћи сила оваца, то су овце св. Ђурђа Са чобанима отиди к дворима. Св. Ђурађ узеће те у службу, све ће ти кључе дати, и рећe, гдје смијеш ући, а гдје не смијеш. Ти ондје уђи ђе ти буде забрањено, и наћи ћеш шта тражиш....“

Царевић тако и учиних, како је у сну чуо. И збиља, нађе велико поље, на пољу сила оваца. Са чобанима оде у дворе Св. Ђурђа Сјутра дан, Св. Ђурађ дадне му кључе, и заповједи му, како ће се владати. Чим је Св. Ђурађ, милост га било! отишао, а Царевић, ајде, ајде, па отвори ону башчу што му је речено, да не отвара

Кад тамо, а оно она његова љепотица у башчи! Она га лијепо поздрави и дочека, па га насвјетује да све исприча Св. Ђурђу, што се је с њим збило.

Царевић све потанко исприча Св. Ђурађу своје житије. Свети Ђурађ му рече: „јеси ли нашао што си тражио?“ Он одговори: „јесам....“

„Па шта би сад највољио?“

„Највољио бих, рече Царевић, да сам код куће!“ Добро, и то ће бити, ал' упамти ово: „у добру се не понеси, Богу се моли, Божје свеце поштуј, сиротињи и уцвиљеним буди добар“.

Царевић омркне у двору Св. Ђурђа, а осване у двору свога цара — оца са својом драгом.

Послушао је савјете св. Ђурђа, добро му је било, ако је жив, и сад му је добро....*)

ман. Озрен, 1901. год

прибиљежио:
Петар Ст. Иванчевић,
јеромонах.

*) Чуо сам у селу »Кмећанима« код Бања Луке од Глише Пећанца, мајстора сеоског....

Ситне белешке

Колики су некад били људи а колики ће бити. — Прича се да су некад људи били много већи но сад што су и звали су се џ и д е или џ и д о в и. Њихове су цеванице биле дебеле као сад што је човек око паса Ови су џиде постајали све мањи и мањи док су дошли на данашњу меру. Данашњи ће се људи смањивати све више и више док не постану тако мали да ће се на папрат (траву) пењати.

По причању у Кучима у Црној Гори забележио

Т. Петровић

Човек је на мери исто онолико тежак са оружјем колико и без оружја причају стари Црноговци у Берињу, у округу топличком. Теод. Петровић

Откуда човеку чашица на колену. - Бог је најпре створио све животиње па напослетку човека. Њему даде разум и велику брзину те је могао сваку животињу стићи и од сваке побећи. Човек се користи овим даровима, те животињама толико досади да се скупе и отидну Богу на тужбу. Тада Господ створи човеку на коленима чашицу и тако изгуби пређашњу брзину.

Забележио у Берињу у округу топличком, од старих Црногораца. Теод. Петровић.

Црква се може подићи на место џамије само кад се из четири ћошка извади по један камен.

Причају стари Црногорци у Берињу, у окр. топличком.

Теод. Петровић

Коњ — вампир. — Слушао сам да се и коњ може повампирити, па се претвори у конац и обавије се око човека па га дави. Тако је ноћу неког младића стезало нешто и он се целе ноћи мучио, а сутра дан је освањивао сав знојав. Нико није знао шта му је па ни он сам. Једне ноћи док је младић спавао седео је поред њега неки терзија и шио У неко доба младић се стане страшно мучити и баци са себе све одело. Терзија тада опази да се око младића увио некакав конац па га пресече маказама. Младићу одмах буде лакше и целе је ноћи мирно спавао. Кад у јутру отидну у шталу а тамо заклан коњ. Овај је коњ био вампир који је сваке ноћи давио младића.

Забележио у Ивањици Драг С. Оцокољић*)

*) Види код речи м о р а у Вукову Рјечнику. (Уред.).

ПРИКАЗИ

Zivot i običaji Muhamedanaca u Bosni i Hercegovini, napisao Anton Hangi. Preštampano iz »Osvita«, Mostar, tisak i naklada Hrvatske Dioničke Tiskarne 1900. страна 326, са поговором на једној страни.

Књига које наслов истакосмо изашла је поодавно али у колико се ја сјећам није ни у једном српском листу приказана. Може бити да бих се и ја тешко наканио да о њој штогод проговорим, да ту скоро не прочитах биљешку у Школском Вјеснику у потоњом броју прошле године, да је Земаљска Влада наредбом од 9. децем. број 63.923|1 овог дјела већи број откупила и школским књижницама разаслала. То ме је побудило те сам књигу набавио и прочитао. Кад сам је прочитао освједочио сам се, да писац не познаје ни живота ни обичаја наших Муслимана, те ћу покушати да то и докажем.

Из предговора видимо, да је писац живио у Босни десетак година, и то у мјестима: Маглају, Лијевну, Бихаћу и Бањојлуци. Десет година није мали размак да човјек од заната проучи један народ колико толико, али да човјек живећи кроз то вријеме у Маглају, Ливну, Бихаћу и Бањојлуци проучи народ цијеле Босне па чак и Херцеговине, у коју није ни завирио — бар тако изгледа према предговору — то је невјероватно, те с тога наслов књиге не одговара садржини. Писац се је могао освједочити да обичаји ни у онијем мјестима у којима је он живио, нијесу једнаки, него су различити, а још су различитији, н. пр. они у Херцеговини од оних у Босни.

Често пута нађе се у два сусједна села различитих обичаја, различите ношње и другог. На примјер: Села испод Вележ планине у Херцеговини зову се Подвележје. Ова села нијесу од Мостара удаљена неко ни читав сахат пута, али су ипак обичаји, живот, ношња и све остало у њима друкчији него у Мостару. Муслиманка из Мостара крије се; од кога се крије неће пред њим ни проговорити, јер је то велики ђунах — гријех — да јој други аваз — глас — чује, а нарочито иновјерац. Муслиманка из Подвељежја се не крије, но иде отворена. Она ради све пољске радове, чува стоку, а чувајући, уз какав ручни рад, пјева и попијева, да се разлијежу брда и долине. Ако јој дођеш у кућу, па ако си и иновјерац, послужује те, говори с тобом; још ако је млада невјеста изуће ти и обућу, таман као да си дошао у православну или католичку кућу.

Или на примјер: Гацко је у Херцеговини као и Мостар, па чијем се гатачки Муслиман поноси, тога би се мостарски стидио. У Гацку се Муслимани међусобно на православни Божић полазе као и Срби православне вјере. У некијем селима, на примјер у Бахорима и Вратлу, налажу бадњаке, а у некојим кућама чак кољу и божићно пециво — веселицу. — Пазе православне свеце, као: Ђурђевдан, Илиндан, Прокопијевдан, Огњену Марију и друге, тиме што у те дане не раде око ље-

тине. То међу њима није нимало зазорно, док би било у Мостару велика срамота, па чак и грехота влашке свеце пазити.

Оваковијех бих примјера могао много навести, али се и из ово мало види да писац црпећи градиво из она четири мјеста, што у предговору спомиње, није могао знати и описати живот и обичаје Муслимана Босне и Херцеговине.

Писац пишући ову књигу, а нарочито живот, обратио је вишу пажњу вјерској него народносној страни; што опет не одговара наслову књиге, јер вјерски обреди једнаки ћу код свих Муслимана, па ма које народности они били. На примјер на страни 9—17 говори о поријеклу, о тјелесном развоју, о умјерености у јелу и пићу, о лову, о поштовању своје вјере; о поносу и карактеру, о ћеифу, о мјерама, и о новцу. То је све стрпао на 9 страна, док о вјери говори на странама 17—64: даклен на пуних четрдесет и седам страна.

Да како да је и овдје уплео још и других ствари, које нијесу смјеле никако доћи. Нарочито се је писац трудио да истакне, гдје год може, католике и католичанство, а овдје онде и хрватство. Тако на страни 28 вели: »Katolike nijesu muhamendanci mnogo proganjali, jer su oni bili mirniji i jer im se nijesu toliko suprotstavili, kao pravoslavni. Zato su opet najviše stekli zasluge naši franjevci, ti jedini čuvari katolicizma u ovim zemljama«.

На страни 29. вели, да је године 1463. Фра Андрија Звијездић добио од Султана Махмута II. ферман, по коме су католици смјели слободно исповиједати своју вјеру. На истој страни и на цијелој страни 30. говори о Фра Анти Ђурићу, којега је он затекао у Лијевну. Ту узноси његове врлине и јунаштво, па меће у уста једног старог Турчина — да како да га не именује — народну причу те вели:

»Poznam ja njega, pravi je ono čovik, išao ja za turske vlade iz Prologa u Livno, a on iz Livna u Prolog. Dogjosmo do Sturbe; ćuprije onda još nije bilo. Pratar zajaši s konjem u riku, da će priko vode, a kad je bio na srid rike, izvadim ja kuburu iza pasa pa poviknem: »Sjaši, pope«. On sjaši, a ja »Uzjaši pope«. Tako sam ga pet puta sjahivo i pet uzjahivo. Pratar ode prema Prologu, a ja natiram konja na vodu. Kad sam bio u srid vode čujem di pratar viče: »Sjaši Turčine«. Okrenem se ja, a on kuburu u me. Tako je i on mene pet puta sjahivo i pet puta uzjahivo, a onda ode. Beli, nije mi žao, što me je sjahivo, ama mi je žao još i danas di se k...... sine ni ne ogleda za mnom«.

Писац истиче да су Муслимани поносити људи, а ја мислим да никакав поносит човјек не би ту бруку о себи причао, а још мање наш Муслиман. Ова прича постоји на више мјеста у Босни и Херцеговини. Њу је уплео у својим причама »Босанчице« Г. Мита Живковић. Да како да јој је тамо било згодно мјесто, али овдје гдје се описују вјерски обреди наших Муслимана није никако.

На страни 36. спомиње стихове из Прерадовићева Мујезина. На страни 166 спомиње Хусенбега капетана Градашчевића, само да може истакнути хрватског писца Јосифа Еугана Томића који је писао »Змаја од Босне«. и т. д.

Описујући лов на страни 11. говори само о лову са соколом. Тај лов описује по чланку г. Косте Хермана, који је чланак изишао у

»Гласнику Земаљског Музеја« у Сарајеву године 1900. страна 228. Као год што је речено у чланку Г. Хермана, тако и писац спомиње да се лов са соколом одржао само у три породице па се и код једног и код другог спомињу исте породице. Г. Ханги је овдје описао лов у кратко, док је Г. Херман много опширније и љепше.

Кад је већ почео о лову говорити, није се требало ограничити само на лов са соколом, који се — као што и сам писац вели — одржао само у двије три породице, него је требало проговорити о много опћенитијем лову на животиње и дивљач, те о лову на рибе. Ова оба потоња лова су обљубљена забава наших Муслимана у свој Босни и Херцеговини. Ту је могао писац доста градива скупити, па и науци користити, ако је у тој намјери ову књигу писао.

На страни 16. и 17. говорећи о новцу вели: »Pa kako je kod nas temeljna brojna jedinica kruna, tako je kod njih groš«. Мало даље опет вели: »Oka kukuruza na primjer vrijedi trideset i dvije pare, a pšenice četrdeset para«. Кад је темељна бројна јединица грош, а зна се да у грошу имаде четрдесет пара; од куд да она пшеница вриједи четрдесет пара? Зашто не грош, кад би то тако казао сваки и најпростији сељак у Босни и Херцеговини. Или писац није знао колико је у грошу пара, или није мислио шта је писао. На страни 21. гдје говори о џамијама, уплео је опис о постању ћилима, те вели да су донесени са истока. О њима говори на цијеле двије стране, а није пропустио похвалити фабрику владиних ћилимова у Сарајеву, и ако се баш врло мало или нимало није народ том фабриком користио.

На страни 23. уплео је народну причу о постању џамије Ферхадије у Бањојлуци. Те вели: »Kad to čuje Fęrhad paša, vrlo se razljuti, zatvori Radu i njegove neimare«. За чудо да писац не зна да на једној грађевини не може бити више неимара него један. Да је писац мислио о ономе што је писао, па и ако не познаје народне обичаје, могао је бар то знати из наших народних пјесама, које је — како ми се чини — читао јер, гдје год му се згодно покаже наводи народне стихове.

Описујући пост Рамазан на страни 37. вели: »Kada su akšam klanjali, idu jedni kući, drugi u čaršiju na dućane svojim prijateljima, ali najviše ih ide u kahve. Tu oni sjede i razgovaraju, a pri tom piju kahvu, turšiju, i limunadu puše duhan i igraju razne društvene igre«. Човјек пости цио дан, не једе, не пије воде, не пуши. Дошао је акшам и прошао пост, те му се то ништа не брани, а он из џамије пријатељу на дућан да се разговара, или у кахву на разговор и да кахву пије. Црн ти је то разговор а још црња кахва, кад је човјек гладан. Да је писац мало припазио, могао би уочити да су уз Рамазан о акшамској молитви понајпразније џамије. Већина их тад сједи код куће или у дућану. Пред њим је чаша воде, лимунате, или шербета, испечена кахва, сомун хљеба и штогод од јела. Чим пукне топ или ако топ не пуца у мјесту — езан заучи, свак се тад мрси. Најприје ће исплакнути уста водом, напити се воде или лимунате, за тијем попити кахву и запалити цигару, па онда што год појести, да бар прву глад утоли. Ако је који п отишао у џамију чим клања акшам, хита кући на ифтар. Ифтар се зове оно прво јело и пиће као,

што мало на више рекох. Писац је могао о ифтару подоста написати, јер на ифтар позивају пријатељи један другога, и надмећу се који ће кога боље угостити. Акшам се по ифтару одклоња по наивише код куће.

На истој страни вели: »U nekim kahvama sviraju muzikaši uz gusle i tamburе, a u jednoj sjeo je eno starac, sijed kao ovca sa bugarijom u ruci i recitira pjevajuć ugodnim bariton—glasom muhamedanske junačke pjesme, u kojima slavi slavna djela i junačke čine naših muhamedanaca, a oko njega sabio se je oveći broj znatiželjnih slušalaca«.

Прије свега нијесам нигдје у Босни и Херцеговини чуо да се зову музикаши. Свак ће радије рећи свирачи, или гуслар. Код нас се никакав инструменат не зове музиком, осим хармоника. Друго, нијесам опет нигдје чуо — и ако сам се родио у Херцеговини, а живио десет дванаест година у средини Босне, Посављу, Подрињу и на Крајини љутој — да се уз бугарију пјевају јуначке пјесме. Јуначке или епске пјесме пјевају се само уз гусле јуначке, а то и јест најомиљенији инструменат наших Муслимана. Уз бугарију се пјевају поскочице, љубавне и мрсне пјесме, а пјевају их млади момци, а не сиједи старци.

На страни 38. вели: »Dok se ovi tako zabavljaju u kahvanama, krenuli su već i ciganski muzikaši od kuće do kuće«. Ове народ не зове музикаши, него бубњари, по њихову главном инструтенту бубњу. Осим тога нијесу свуђе бубњари Цигани, него могу бити и Муслимани. Није срамота бити бубњар, него су чак на бубњарину у стара времена имале знатније муслиманске породице и царске берате. Овакови су берати давати за учињене заслуге држави. Без дозволе онога, који је берат имао није смио нико бубњати. Тако је у Мостару имала породица Беклије берат на бубњарину за сву Херцеговину.

На страни 39. вели: »Kad zauči jacija, izlazi narod iz kahvi i ide u džamiju, da se Bogu pomoli;« Овдје писац није смио пропуститити, а да не спомене најглавнију муслиманску молитву »теравије«, а могао је лијепо описати и воз — проповијед — који се готово у свакој џамији послије теравија држи.

Ето тако идући за писцем кроз књигу, могли бисмо му на свакој страни по коју погрјешку наћи, али да не дуљимо побиљежићемо само главније које запазисмо.

Описујући Бајрам, на страни 42. вели: »Već rano u zoru pucaju topovi, mujezini pozivaju sa munare narod na jutrenju molitvu, sabah«. Топови пуцају само у неколике главније вароши, а по малим варошицама и по селима не пуцају. Затим се на бајрам клања сабах као и сваки дан, а тек до један сахат по сабаху клања се Бајрам. Бар овај највећи празник требало је што вјерније описати, а ето овдје је заборављен најглавнији чин бајрамски.

Описујући пут на Меку види се како је мало пазио шта пише. Да је пазио, сигурно би знао ово неколико бројака збројити. Он на страни 44. вели: да хаџије из Босне и Херцеговене први дан курбанског бајрама кољу курбане на Меки. Мало на ниже вели, да полазе четврти дан Рамазанског Бајрама, како би на вријеме стигнули да курбански бајрам отклањају на Меки.

Ово је заиста обоје истина, јер хаџије не би могле иначе на вријеме стигнути, пошто им треба 45—50 дана путовати. Али да видимо како то путовање описује писац, на страни 48. »U onaj dan, u koji krenu hadžije iz Sarajeva, kreću hadžije i iz drugih mjesta u Bosni i Hercegovini i sastaju se u Bosanskom Brodu. Odavle idu obično svi u Trst, a onda se ukrcaju u poseban parobrod i zaplove preko sinjeg mora. Kod Port Saida zaplove u Sueski kanal i do malo stignu u bahri ahmer (Crveno More). Vozeći se tri dana kroz Crveno more, dodju hadžije u Jambok. To je luka Medine. Ovdje se hadžije iskrcaju i ostanu tri do četiri dana, da se priprave za put na devama u Medinu, koji traje punih sedamdeset dana«.

Сад мало рачуна:

Пут до Босанског Брода рецимо само	1	дан
Од Босанског Брода до Јамбока	12	»
Почивања у Јамбоку	3	»
Пут по писцу од Јамбока до Медине	70	»
Свега	86	дана

По томе би хаџије закасниле у Медину за пуних 20 дана. Али то није још све; Њима треба да буду у Меки на курбан бајрам, да тамо курбане покољу и бајрам клањају. Сада да видимо како писац описује пут из Медине у Меку на страни 50.

»Dva su puta iz Medine u Meku; jedan stari pustarom, a drugi novi natrag u Jambok, a odavde parabrodom u Džidu, a iz Džide opet pustinjom u Meku. Bosanske hadžije putuju skoro uvijek novim putem, pak u Džidi pohode grob Hazreti Havve, Eve.

Pošto su se hadžije u Džidi odmorile, kreću na devama u Meku. Put iz Džide u Meku traje dva dana«.

Прије смо срачунали да су по писцу оставиле хаџије на путу у Медини

86	дана.	Задржали су се у Медини бар
3	»	из Медине у Јамбок по писцу
70	»	из Јамбока у Џиду и одмора у Џиди
4	»	од Џиде до Меке
2	»	остале су хаџије на путу како нам писац описује.
Свега 165	дана	

Према томе би се хаџије закасниле за читавих 100 дана. Ето тако то увијек испане када се што год пише по разним изворима, а при томе се не мисли, како се пише.

Писац у предговору вели да је опис ћабе описао према опису Едхема Ризе. Могуће да је тај Едхем Риза живио и писао у XVIII вијеку; али онда писцу није требало истицати да хаџије полазе четврти дан Рамазанког Бајрама како могу до курбанског Бајрама стићи у Меку.

Колико се ја могу сјећати, чини ми се да је тај Едхем Риза описао овај пут у Сарајевској Нади прије неколике године, па ми се чини, да га је писац отуд и узео само не знам да ли је право узео.

На страни 63. описујући Мевлуд, заборавио је напоменути, да се тај дан у џамијама дијели шербет медовина, и да се томе дану мејтефска дјеца највише радују.

На страни 64—65 у кратко пише о односају ага и кметова. Кад се је писац тога предмета дотакао, требало га је опширније обрадити. И ово мало што је описао, погрјешно је. Он вели да аге узимају закониту трећину. Може бити да се узима трећина у мјестима гдје је писац живио, али он пише обичаје Босне и Херцеговине, а у свој Босни и Херцеговини не узима се трећина. На примјер у Мостару се већином узима половина. У Гацку четврина а у Жупањцу чак петина и т. д.

Даље на једном мјесту на страни 65. вели: »Isto tako ne može ni kmet bez osobita uzroka i dozvole oblasti ostaviti svoga agu ili bega i preći kome drugome«. Да писац зна корјен како су постали читлуци и да иоле познаје аграрне односаје, допустио би да не само да се кмет смије дићи аги или бегу са читлука, него да би то ага или бег у много више случајева једва дочекали. Није ми намјера да у овом приказу о томе опширније говорим, јер се о том предмету у нашој и страној књижевности доста писало.

На страни 66. вели: »Naši muhamedanci stanuju većinom u drveniem kućam. Tek u novije doba stali su i oni sve to više graditi kuće od kamena ili od opeka. Za turske uprave u ovim zemljama stanovali su skoro svi u drvenjarama«. А да чије су оно биле куле и чардаци, чији ли су двори и сараји, чији ли су ћошци и оџаци, што но се у народнијем пјесмама спомињу, ако не босанских и херцеговачких господара наших Муслимана? Да је писац и прије сто година па и више дошао у Херцеговину не би ни десетог Муслимана видио у дрвењари. Ово је писац само због тога исписао, да истакне, како је Муслиманима много боље од како је Босна окупирана, него што им је било под турском владом.

На страни 68. говорећи о коњу вели: »Kad se baci na sapi debela gjogina«. За чудо ми је, да писац не зна, који се дио коња зове сапи. Да је знао сигурно не би писао да се на сапима јаше.

На страни 70. описујући дочек вели за цигару: »zamota ga ali ne zaslini«. То ми се чини и сувише драстично. Сви Босанци и Херцеговци знамо, да слине иду из носа, а пљувачка из уста, а до сад нити чух ни виђех, да би ко артију од цигаре мочио слинама кад је хоће да савије.

На истој страни описујући мангале вели: »Mangale su, ili kako ih neki zovu dagare, dosta duboke posude od bakra ili zemlje«. Писац је заборавио споменути оне од гвожђа, а тијех баш по највише у Херцег-Босни има.

По опису писца на страни 70. изгледа, да све Муслиманке пуше. То није истина, него је истина, да се по која нађе у варошима да пуши и то од новијег доба, а по селима веома ријетко.

На страни 72. вели: »Niti u haremima, niti u aharima ne imaju muhamedanci ni izdaleka onoliko pokućstva, koliko ga to kod nas u skoro svakoj odličnoj kući nalazimo«. Кад писац ово тврди, онда није ни завирио ни у једну отменију кућу Муслиманску. Нека зна, да се за само један сафунски казан, који треба у години може бити само два три пута, могу купити све шерпење, лонци, модели од колача и цио остали прибор швапске кухиње. За један лијеп персијски ћилим или зилију са брусали

јастуцима и макатама, најљепши европски намештај једне собе које ми у Херцег-Босни виђамо. Та ето и сам писац признаје, да се у ахару, како он вели, боље би било пред ахрлуком, налазе макати извезени чистијем сребром и златом. А шта би тек писац видио, да је уљегао у унутрашње дворе појединих наших старих муслиманских кућа.

За огледало вели на страни 75. да се по закону не би смјело држати, али опет да га има у одличнијим кућама. Наш се Муслиман држи строго закона, па да је огледало по закону забрањено сигурно га не би бар у одличнијим кућама било. Огледало није по закону забрањено, с тога ћеш га наћи у свакој муслиманској кући, па била она одлична или не. Чак ћеш га наћи у наших сељана и сељанака и за пасом као год и у сељанака друге вјере.

На истој страни вели: »Metnu dušeke u musandere, da im ne smetaju ili ih spremaju u velike masivne sanduke od orahovine«.

То не стоји, јер душеке никако не спремају у сандуке, него или се сложе у мусандере или на сандуке па се застру чаршафима

Даље вели: »Oni ne imaju ni ormara«. А да шта су друго мусандере него ормари, само с том разликом што су не кретљиви, те се не могу преносити из куће у кућу нити помицати с мјеста на мјесто.

За женско одијело вели: »Zenska odijela i rubine slažu i spremaju u sanduke, jer je velika sramota da ženska odijela i rubine na zidu kao muška vise«. Рубине ни мушке ни женске не висе о зиду, јер би то заиста срамота била, али одијело и мушко и женско или је пребачено преко срга, или виси о зиду о чивије. Често ћеш пута видити у муслиманској кући пребачено преко срга уз мушку доламу женску антерију, а уз мушку хабу женски фермен и т. д.

На страни 78. вели: да муж може пустити жену ако за то нађе важна узрока, а заборавио је казати, да то исто право има и жена; те се и она од мужа може пустити и преко његове воље, ако за то имаде важна узрока.

На страни 81. вели за муслиманске жене: »Ne kriju se j e d i n o u dolini rijeke Rame, gdje živu sami muhamedanci i katolici i u sjevero-zapadnom dijelu Kraine, u Turskoj Hrvatskoj. Zašto se ne kriju u dolini Rame, ne znam, niti mi to znade ko kazati; u Krajini mislim da se ne kriju za to jer su na granici, a dugo, što ih ima i siromašnih«

Ово је хотимично писац исписао. Прво да истакне долину Раме гдје живе сами Католици и Муслимани, па ако и индиректно, напомиње да се с тога не крију. Крајину спомиње с тога да може споменути »Т у р с к у Х р в а т с к у« за коју му никакав Босанац ни Херцеговац не зна. — Кад је писац хтио то напомињати могао је много више мјеста наћи у којима се Муслиманке не крију.

Нарочито у Херцеговини, у свијем селима котара мостарског, столачког, љубињског и у некијем селима котара невесињског. Није оправдан разлог да се не крију с тога, што су на ґраници и што су сиромашни. Имаде још Муслимана на граници и сиромашних, па ипак се њихове жене крију.

На истој страни и страни 82. вели за муслиманске жене: »Kad ne imaju posla, krate vrijeme razgovorom, cigaretima i crnom kahvom. One idu vrlo rado jedna drugoj na sijelo, a osobito im je milo, ako ih posjeti koja odličnija kršćanka; osobito supruga koga činovnika«. — Што се креће цигарета то сам већ на више напоменуо да наших Муслиманка мали број пуши. Што се креће дочека оне су као и све остале Српкиње гостољубиве, и заиста ће свакога дочекати и лијепо угостити ко их посјети; али свакако милије им је да им дође која домаћа комшинка са којом су дјетинство провеле, зло и добро дијелиле и дијелити га и на даље мисле, него која страна госпођа којој не зна ни ћуди ни обичаја, те се боји да је неће моћи почастити онако, како треба, и да ће се тим о своје гостопримство огријешити.

На страни 84. говорећи о хоџи и мухтару вели, да хоџе добивају увијек стан у нарави, под којим је уједно и мејтеф.

Ни једно ни друго није тачно, јер, нити свуда хоџе добивају стан у нарави, нити је свуда мејтеф испод хоџина стана. За мухтара вели, да га џематлије плаћају у нарави, и да му осим тога даје свака кућа по једну круну годишње.

Ни ово није свуда једнако. Имаде доста села, гдје се мухтару не плаћа ништа, него он служи бесплатно због почасти. Имаде опет мјеста, гдје мухтар наплаћује грош два пара, за мухур који притисне на какву потврду. На примјер: Кад ко купи или прода земљу, коња, вола и т. д. Или кад се ко жени, па мухтар то мора својим мухуром потврдити.

О вакуфима говори писац на страни 85—87. доста у кратко и нетачно. На примјер вели: »Isto tako, ako je ko umro bez djece i drugih zakonitih nasljednika, pripada sav njegov imetak džamiji, daklen vakufu«. Ово није истина. Никакво имање не може припасти вакуфу, ако га власник имања није за живота поклонио и вакуфнамом утврдио. У потоње доба не смију вакуфи ни од жива човјека никакво имање примити, ако за то не имају одобрење земаљске владе. Када ко умре без нашљедника, његово имање припада држави.

Овдје је могао писац проговорити коју о лијепој установи наших Муслимана, о вакуфевладијету. Овакви су вакуфи, ако неко поклони своје имање вакуфу, под погодбом да га уживају његови нашљедници у мушкој лози — кад кад и у женској — а неки дио прихода или просјечно нешто годишње дају вакуфу. Кад кад су ови прилози према величини добра воома незнатни, али ипак ни на један начин не могу нашљедници тога добра продати. Тако се за сва времена док та породица не изумре добро у цјелини очува. Кад та породица изумре, прелази добро у потпуну својину вакуфа.

Такођер није истина, да — бар у новије доба — народ бира мутевелију и два мећлиза који вакуфом управљају. Мутевелију и мећлизе именује вакуфско врховно повјеренство, а вакуфско врховно повјеренство земаљска влада.

На страни 87. говорећи о хоџама и кадијама вели: »Nad hodžama su kadije, koji su sve do okupacije bili suci u vjerskim i gragjanskim raspravama,

a sudili su po šerijatu«. — Кадије нијесу никад биле над хоџама, нити су хоџе над кадијама. Они имају сваки свој посебни делокруг. Кадија је судац, а хаџија — хоџа — учитељ дјеце.

Што писац вели да су кадије све до окупације билу суци, то је истина, али је и то истина, да они ни данас нијесу ништа друго него суци. Они склапају уговоре о браковима, па или сами вјенчавају или за то издају допуштање да може који хоџа вјенчати. Проводе смртовнице умрлих Муслимана. Суде о размирицама око мираза међу Муслиманима и т. д. До окупације су истина судили и грађанске парнице али не по шеријату, као што писац тврди, него по кануну — грађанском закону — Па и то нијесу сами судили, него су имали по двојицу или тројицу међлиза — како гдје — од разних вјероисповијести.

На страни 88. говорећи о одијелу вели: »Hodže; kadije i muftije, za tim mujezine i sohte, slušatelje medresa lahko ćeš kao i naše svećenike po odijelu megju ostalijem narodom raspoznati, jer dok Muhamedanci nose čakšire obično plave boje, koje se u listovima kopčama kopče, nose njihovi duhovnici šalvare crne čakšire od čohe ili polusvile, koje su sve do pete vrlo široke. Preko ramena prebacili su dug crn kaput, džube, koje im skoro do zemlje siže, a oko fesa imadu kao snijeg bijele saruke ili ahmedije. koje vrlo često mijenjaju. Svi Muhamendanci duhovnici nose bradu«. — Прво није истина да сви Муслимани носе чакшире, а и они који носе не носе сви плаве боје. Ношња је Муслимана наших у Херцег-Босни према крају у коме живе веома различита. Када би смо хтјели све ношње наших Муслимана описивати могли бисмо написати поголему књигу. Друго није истина да сва улема — или као што писац вели духовници — носе шалваре и џубе од црне чохе. Они носе одијело према добу времена и према мјесту. У једног истог улеме наћи ћеш одијела од црне па до са свијем бијеле боје. Још ми је истакнути, да Муслимани носе радије отворене него затворене боје. Исто тако није истина да само хоџе и друге улеме, носе браде. Сваки остарији Муслиман носи браду, јер је то свечев сунет — заповијед. — Тврдња пишчеве да се хаџије могу распознати по жућкастој ахмедији није истинита, јер сваки хаџија не носи жућкасте ахмедије, а опет имаде Муслимана и који нијесу хаџије а носе такову ахмедију.

На истој страни и на страни 89. говори о текијама. Писац то описује по професору Франићу. Спомиње само текију у Луговиној ул. у Сарајеву, а не зна да у Херцег-Босни имаде још млого текија, па чак и већих од оне у Сарајеву. Примјера ради навести ћу ону на Оглавку у котару Фојничком. Дервиша имаде и изван текија, јер сваки Муслиман може бити дервиш, ако се завјетује да ће некоје сувишне вјерске прописе вршити, и ако добије допуштење од кои главног дервиша. Овдје је требало писцу описати задружни живот дервиша, јер они у текијама живе заједно са женама и дјецом, а раде све тежачке послове као и други тежаци. Такођер није смио пропустити, а да не спомене о камену Хајватовачи у котару Бугојну. Ако ту и не има зидане текије то је природна, коју наши Муслимани веома поштују.*) Тај камен

*) Види »Караџић« за 1901. год. страна 38—40.

походе на хиљаде Муслимана сваке године у седми понеђељак по православном Ђурђевдану. Колико се тај камен поштује, види се по овој узречици: »Ако си сиромах па не можеш отићи на ћабу, отиђи три пута на Хајватовачу, па као да си и на ћабу ишао«. Ово ми је рекао један стари дедо из Доњег Вакуфа са којим се бијах удружио враћајући се са те свечаности наше браће Муслимана. Мјесто свега тога писац нам пружа у пет шест редака слику, не баш тако пријатну, о вршењу вјерских обреда дервиша. Ево шта вели: Derviši klanjaju s početka lijepo i skladno, kao u svakoj drugoj džamiji. Kleknu, dotaknu se čelom zemlje, za tim počnu sve brže i brže klanjati i uhvate se u kolo, pak se previjaju desno i lijevo, skaču i hukću, ture prste u nos, vrte se i ljufjaju sve jače i jače, dok im ne udari pjena na usta, dok ih ne spopadne besvjestica i nemoć«.

На страни 90—91 описује Муслимана као трговца. Ту се упиње да га представи у што љепшој боји — као што се то настоји кроз цијелу књигу — и баш то његово упињање, узрок је да нам представља све друго само не трговца. Ево како описује трговца на страни 91.

»Bosanski muhamedanac vrlo je originalan, trgovac. On sjedi čitav dan, od rane zore do kasne večeri na svome dućanu. U dućanu se je sjedeći naslonio, pa uči iz kurana ili o čemu razmišlja, a neki bogme čita i novine ili je sjeo podviv noge pa puši iz svoje lulice ili se naslagjuje crnom kahvom i dimom mirisne cigarete, ili se napokon razgovara sa komšijom na lijevo ili desno ili sa onim na drugoj strani sokaka. Dogje li mu na dućan kakva mušterija, on će ju lijepo i mirno podvoriti, ali pri tom ne viče, ne hvali svoje robe, ne hvata kupca za jaku i ne cjenka se, već što je zatražio, plati — pa mirna Bosna, jer će rijetko kada u cijeni popustiti. On proračunao svojih deset procenata, što ih po zakonu može i smije zaslužiti, pa sad ako ćeš kupiti, kupi, a ako ne ćeš, ostavi, pa traži u koga drugoga. Ako slučajno ne ima koga artikla u dućanu, ne ispričava se i ne nastoji te obsjeniti, da će ga sutra ili prekosutra imati, nego će te drage volje uputiti na koga drugoga, u koga ima što želiš«. —

Ова слика, није никако слика трговца, него слика једне лијенчине, до душе лијенчине добра срца, која се чува да се не огријеши. Не, наш Муслиман није такав трговац. Он је окретан, ваљан, ради као црв у своме дућану од ране зоре до мрака, а неки богме и до преко по ноћи. У дућану му је свака ствар на своме мјесту. Све му пјева. Ја мислим да и најизученији шпецераиста не умије намјестити и сортирати свој дућан као наш Муслиман што умије намјестити и уредити свој бакалски дућанић. Да су они онакови трговци као што их приказује писац, зар би могли макар и појединци претећи у трговини своје сународнике других вјера, као на примјер: Комадине, Кучукалићи, Дилакчић, Прцић и други.

Описивајући занате вели писац да Муслимана имаде понајвише кундурџија. Баш на против, тај је занат најмање развијен међу нашијем Муслиманима. Писац је сигурно мислио да се свака обућа зове кундура, кад је то писао. Али није тако, Имаде обуће и осим кундура; као постуна, папуча, опанака, налуна, местава и других. И баш овом другом обућом се Муслимани занаџије више занимају него кундуром. До назад десет петнаест година, није ни једног Муслимана било кои би знао тај занат, а и од новијег доба су веома ријетки.

Описивајући чаршију на страни 93. вели: »Svi dućani, bez razlike ili se u njima prodaje gotova roba, ili se je u njima kakav majstor smjestio, vrlo su jednostavni i skoro uvijek od drveta načinjeni«. — Писац је превидио о већи број каменитих магаза у босанским чаршијама, а да је дошао у Херцеговину не би видио ни једног дућана, који није озидан каменом и покривен каменитијем плочама или опеком.

На страни 96. описивајући кахве вели, да у Босни и Херцеговини имаде много кахвана, и тврди, да на сваку десету или двадесету кућу може доћи по једна кахвана. Ако писац мисли, да су оне куће гдје се пече и пије кахва, кахване, онда је слободно могао рећи, да је свака босанска кућа подједно и кахвана, јер се у свакој пече и пије кахва. Ако писац под именом кахвана мисли оне куће гдје се печена кахва продаје, онда је веома претјерао. Ја на примјер познајем један предјел, гдје искључиво Муслимани станују у шест села преко 300 кућа а ни у једном томе селу не има ни цигле једне кахване, осим што имаду двије три поред пута и то веома далеко од села. Тај предјел јест Подвележје у Херцеговини. Исто тако познајем други предјел, гдје има опет преко 300 кућа Муслинама, а не има ни цигле једне кахване. Тај је предјел Борач у Херцеговини. Могао бих и из Босне навести доста овакових случајева, али мислим да је довољно.

Опис кахване је испод сваке критике, јер чак и за боље кахване вели: »U takvim kahvanama čistoća je nuzgredna stvar«. Ја о томе нећу ни да говорим, ако кога занима нека прочита страну 96—101.

На страни 104. писац по трећи пут пише о духану — сигурно је велик духанџија! — и тврди: »Duhan puši muško i žensko, staro i mlado, bogataši i siromasi«. Да је духан буково лишће, не вјерујем ни онда, да би га свак онако пушио, као што писац тврди, а још мање, кад је и што га има збијен у оне мале паклиће, па га богме није лахко свакоме набавити. Ђе имаде код нас сиромашних крајева, и у њима сиромашних људи па да су се кадри довољно и хљеба најести да Бог поможе, а не да му на ум пада још и духан по скупе новце пушити. У осталом ја сам већ на два мјеста писцу одговорио, да није истина да се тако дуван тамани, па нека буде доста о дувану.

На страни 105. о пјесми вели: »Pjesme su im i po sadržini i po napijevima vrlo lijepe i mnogo slične turskim pjesmama«. Не вјерујем никако да писац зна какве су турске пјесме, јер да зна не би овако што тврдио. Мени је веома жао да нијесам композиста, да му коју турску пјесму укајдим, па да види писац која је разлика између кајде пјесама наших Муслимана и кајде турских пјесама. Али ако нијсам композиста, исписаћу му један стих из једне турске пјесме, коју је мостарским дјевојкама један мој ахбаб стамболија — прије 26 година спјевао, па нека се освједочи да пјесме наших Муслимана ни по садржини нијесу сличне турским пјесмама. Ево тога обећаног стиха.

»Сачи уџуна коимишдур.
»Гјумши козаги
»Башка бир суз дур
»Кшлемиш саџаги.

»Алтунлар дакмиш
»Бејаз гердана
»Диклир капуа
»Бакар сокаа.

Јелте познаваоче народних обичаја, да ту не има никакве сличности ни по садржини? Пјесме наших Муслимана су чисто српске пјесме, само што су у њима турска имена. То се види и из пјесама које је писац у ову књигу уврстио. Да наведем најближа два три примјера: Тако на страни 108.

»Sebi nagje do deset momaka
Da ga služe i hodaju šnjime
Odijelo momcim pokrojio
Sve u srmi i u suhu zlatu«.

Или она на страни 109.

»Spremaj, Meho, gospodsku večeru
Sto je slano, nek je i biberli,
Sto medeno, nek je i šećerli,
Sto je masno, nek je i premasno«.

Јесу ли ове пјесме сличне, турскијем пјесмама?? Писац је веома смијешан на страни 108. Да више истакне углед стара и одлична човјека вели: »Kad ovakav starina putem prolazi, uvijek je uz njega po jedan, a djekod po dva i više seiza«. Да је писац знао шта значи сеиз, не би сигурно ово написао, ако није хтио намјерно да старца Муслимана руглу изврѓне. Та за Бога није он коњ да му требају сеизи!! Ако писац није, знао, нека зна да сеизи само око коња раде.

На страни 110. говорећи о кухињи вели: »Neki imaju kuhinje u kući, a neki izvan kuće. Kuhinje izvan kuće zovu se mutvaci«. И овдје да је знао писац шта значи мутвак, не би упао у ову погрјешку. Мутвак није ништа друго него турски речено кухиња, па ако ћемо га звати турски, он остаје мутвак био у кући или изван куће.

Набрајајући јела вели на страни 111. за пилав: »Isto tako jedu vrlo rado i pilav, koji prave od govedine, ovčetine, janjetine ili živadi«. По свој прилици писац је негдје у гостионици јео тако звани талијански ризот па га је замијенио са нашијем пилавом. Пилав се не прави ни од каква меса, него само од месне воде — вода у којој је месо чувано — и од пиринча и то овако: Успу се три мјере месне воде а четврта пиринча па се то кува. Кад сва вода увре пилав је готов. Тада се зачини чистијем маслом, размеће у суде и једе. Ако неима месне воде може поднијети и на обичној води, али онда га треба мало боље починити маслом. На истој страни описујући јахнију, заборавио је споменути да се у њу сипље осим поменутих ствари још сирћета и соли. Неки мећу и череза, тарчина, џинђефила и фустука.

На страни 112. и 113. пише како се праве пите. За бурек вели: »U prvom je redu burek pita, koja se pravi tako, da se tijesto na tanko razvije a u njega metne fino isjecano govedje ili ovče meso«. Овдје је заборавио, да се у месо усјеца ситно црвеног лука. Успе бибера и соли, а ко хоће,

да му је бурек још укуснији утуче и по које јаје. За баклаву вели: »Baklava se pravi od finog brašna, šećera i kajmaka, a puni se orasima ili suhim šlivama«. Кад је већ почео описивати како се праве јела, требало му је бар она, која је напоменуо, тачно описати, јер из његова описа не знамо ништа друго, него да се баклава прави од брашна, шећера, кајмака, ораха и сувих шљива. Па и овдје је дометнуо кајмака и суве шљиве. Бар у нас у Херцеговини се не мећe кајмак ни суве шљиве, а за шљиве не вјерујем ни у Босни, јер каква би онда била та баклава. Баклава се прави овако. Развуче се фино и танко. 30—40 јуфака тијеста. У неке баклаве мете се и више јуфака. Свака се јуфка пошто се расуче, малко просуши, па се слаже једна врх друге, преко тепсије, а између сваке двије се премаже добро врућијем маслом. Кад се наслаже овако десетак јуфака једна врх друге, преспе се по врх најгорње ситно стуцанијем орасима или бајамима, у које се примијеша ситно стученог шећера и ситно растрвена тирита. Тирит се прави овако. Закува се пшенишно брашно са јајима па се ситно растаре и поприга на маслу. Кад се је први пут пресула баклава, расуче се опет и наслаже десетак јуфака, па се опет пресипље као и први пут. Овако се пресипље три четири пута, а на врх се метне десетак јуфака. За тим се добро премаже маслом и изреже на дилуме, од прилике као што се дијели коло на паоце. Кад се пече, с почетка се пече веома пажљиво. Упече се малко најгорња јуфка, па се полахко у комадима сними на другу тепсију обрћући тепсији оно што је било гори. Кад се овако сними горњи дио јуфака 6—8 пита се пече даље. Кад је печена узвари се у какву суду шећера или меда. Врате се натраг оне снимљене јуфке; па се пита залије. По врх свега се преспе ситно стуцанијем шећером. На једну осредњу тепсију иде ока шећера или меда. За лутму — правије улутму — вели прави се као и базламаћ, а за базламаћ не вели нигдје, како се прави. Сва остала јела како је писац описао у овој књизи, описао је погрјешно, али да не дуљим, уставићу се само на халви. Халва је до душе најомиљеније јело наших Мислимана, али не она тврда коју нам писац описује него мехка, коју наше Муслиманке саме припремају. Халва се прави од брашна, масла, меда, шећера или пекмеза. Узме се мјера масла, исто толико шећера, меда или пекмеза, два пута толико воде а брашна колико иде. Масло се растопи у тави, па се успе брашно и добро густо закува. У другу посуду постави се вода са шећером, медом или пекмезом. Брашно се у маслу мијеша кашиком, да не би пригорило, и да се једнако упече. Кад ррпа — рпом зову оно замијешено брашно у маслу — врије у кашици, и кад од кашике отпада да кашика чиста остане, халва је печена. Ако је још прокувала она слатлака вода, сручи се једно у друго, па се добро измијеша и халва је готова. Тврда халва, или боље к о с а л в а, као што се у народу чује, не прави се онако као што писац описује. У њу се не мећe ни скроба, ни брашна, ни меда, ни јаја, ни млијека; ама баш ни једне ствари које писац спомиње. Она се прави и то бијела од шећера и ситно самљевена корјена траве чогања, а жута од шећера и ситно самљевене траве тахана. Шећер, чогањ или тахан метне се у котао па се добро мијеша, док се згусне. Тада се

rставн од ватре и саспе окрупних језгарица од ораха, још једном промијеша, и косалва је готова. Овака халва није никаково јело, него дјечије посластице.

На страни 115—116. описујући халваџију вели: »Na glavi našeg halvedžije njiše se velika okrugla daska, koja se zove ťabla, a na njoj halva, kataif, šekerleme i kolači. U jednoj ruci drži on drvenu posudu, punu reske buze, a u drugoj mu je kotlić sa žarom, kao i u naših kobasičara, posuda u kojoj se puši gusti, slatki salep«. Све кад би салепчија, био тако увјежбан да носи таблу на глави, и у обје руке по једну посуду, ја не знам, како би он муштерије послуживао. Ја познајем и виђам салепчије од четрдесет година овамо, али нијесам никад видио кога онако натоварена, као што писац описује. Обично ако носи на глави таблу носи у једној руци по висок троножни столац на који спушти овдје ондје таблу, да што год пазари. Ако носи бузу, носи у другој руци ибричић или бардак и у њему воде с којом пере чаше, кад кога муштерију послужи. Исто тако носи ибричић с водом, кад носи салеп, те том водом пере филџане.

На страни 117. вели писац:

»Jelo nose u velikoj plitkoj bakrenoj zdjeli, demirliji, koja je skoro tako velika kao i činija«.

Демирлије су тако велике, да готово ни на која собна врата, не може водоравно уљећи. Када би се јело у демирлијама носило, уносећи кроз врата у собу морала би се демирлија на косо окренути и јело просути. Јела се не носе у демирлији, него се разметну у ћасе, сахане и ленђере, па се ови поређају по омањој тепсији и тако уносе у собу. Демирлија се поставља на прострту бесофру, или сантрач испод кога је прострта бесофра. Јела се у судима дижу са тепсије, и ређају по демирлији.

На страни 118. пише: »U begovskim i drugim odličnijim kućama su i posebni sluge, koji dvore goste kaſom a posebni koji dodaju čibuke. Oni se zovu kahvedžije, a drugi čibukčije ili tutundžije«. То се само задржало у пјесми, али тога луксуза неима данас у кућама наших Муслимана, а није ни нужно, јер су чибуци из моде изашли.

Писац је ово написао само да може уврстити народни стих:

»Тутунџије чибук запалише
»Кахвеџије кахву донесоше.

На страни 118. вели: »Naš muhamedanac rijetko će u bolesti zovnuti liječnika, jer ne ima mnogo povjerenja niti u njega niti u lijekove«. Да се писац оклен састао са нашијем мостарским лијечником Др Рицом, он би му најбоље казао да имаде понајвише посла у кућама наших Муслимана. Ја знам из искуства, јер служећи као чиновник у Босни и Херцеговини, често сам имао прилику, да је који мој гост Муслиман преко мене затражио лијечничку помоћ, а и иначе сам опазио да од лијечничке помоћи не бјеже. Они веле, да ако му је суђено да умре не може му лијечник помоћи, али ако му је суђено, да оздрави, може му лијечник помоћи да прије оздрави, и лакше болове сноси. Оно што на крају овог дијела говори о записима, не спада само на Муслимане, тих празновјерица имаде у народу од све три вјере у Босни и Херцеговини. Зар католици

не записују у својих фратара »Моћи су од помоћи«. То имају сви Срби, па богме и наши Муслимани.

Други дио књиге о обичајима, подијелио је писац на седам поглавља. Али уза сву вољу, да свако поглавље сумарно прикажемо није нам пошло за руком. Као што смо видјели у првом дијелу, да писац скаче с предмета на предмет, да једно исто повише понавља, тако је и у овом другоме дијелу, те нам не остаје ништа друго, него као и у првом дијелу ићи за писцем кроз књигу. Он је у овом другом дијелу уврстио неколико народних пјесама, али у избору бар што се креће стиха није био срећне руке. Ја се чак чудим, да се је могао наћи пјевач у народу који му је овакове накарадне стихове казао. У опће је познато да наш народни стих тече глатко. Примјера ради навести ћу неколико стихова како их је писац уврстио, и како су морали бити забиљежени, односно како се у народу чују.

Тако на страни 124:

»Vid nevista te žute narande,
»Da naranča svake godine ne ragja,
»Davno bi je bratac posikao«.

Зар није боље како се у народу чује и како сам је ја у мојој збирци забиљежио:

»Вид невјеста те жуте неранче
»Да неранча рода не имаде. и т. д.

На страни 125. гдје се млада Мустај беговица хвали како је муж пази.

»Jedna drži kalajli legenja
»U maštrefi bijele gjulsije
»Druga mi drži šerbe medovinu«.

Свак ће ко и мало познаје народну поезију, опазити да је оно **ми** сувишно. Невјерујем да је то писац од народног пјевача чуо, као што невјерујем, да је чуо у »Маштрафи бијеле ђулсије« јер ђулсија није бијела, него бистра. У народним пјесмата обично се чује »Мирисни ђулсије« а то јој и јест баш право својство. Ово би се могло како с јадом и прегорити, али ону накараду од стиха на страни 179. протурати под народну пјесму, и то товарити на народна леђа, не може се никако опростити. Ево те пјесме:

»Mehmeda majka karala:
»Mehmede živ ne bio u majke
Oklen tebi te tolike jabuke?
Sve mi majko nabacale djevojke,
Po najvišu i najljepšu Humuša«.

Је ли ово народни стих?

Не, није, нити га је писац од правог народног пјевача, нити из уста народа чуо. Да је овај стих народ испјевао он би овако звучио

»Мехмеда мајка карала,
»Мехмеде жив ми не био!
»Оклена теби јабуке?
»Дале ми мајко, дјевојке.
»Најљепшу мајко Хумуша«.

Овај нас стих подзјећа на на старо-србијанску пјесму

»Думитра мајка карала,
Думитре, сине Думитре« и т д.

Могао бих још доста накарадних стихова из ове књиге набројити, али ће бити доста и ово, да се види, са каквом је спремом, писац приступо овоме послу.

На страни 126. исправља писац народни говор код ријечи »породиља« па вели под звјездицом: »Isto tako kaže narod porodilja a ne rodilja«. Народ имаде свакако правије него писац, јер правилније је породиља него родиља. Родиља је материица — gebermutler.

На страни 127. вели: Muhamedanac ljubi jednako svu svoju djecu, premda mu je milije, ako ima više sinova. Majka opet voli šćeri, jer su one hasnije i od veće koristi ocu i majci«. Не има никакове дјеце на одмет, али и отац и мајка воле да имају више мушке дјеце. За женско дијете вели се »туђа кост« бива отићи ће другоме. Нарочито код Муслимана оправдано је да воле мушку дјецу. Осим тога што од женске дјеце готово не има кућа никакове користи, јер чим приспије за рад, бави се о скупљању свога рува а прије него га је ваљано и скупила, оде у туђу кућу — уда се. — Још женска дјеца по смрти очиној узимају од браће мираз и у томе су равне са браћом — бар у ерази мирији. — Тиме се имање цијепа на више дијелова, па крај највишег имања ако имаде млого женске дјеце, остану мушка дјеца сиромашна, и тиме кућа губи углед.

Слушајмо сад шта нам писац на страни 128. прича: »Kada dijete u materi oživi, pa se po njoj mnogo vrti, biće to nemirnjaković ili kakav veseljaković i teško čeka, da izigje iz matere na svijet, da provodi marifete, kunstove, umjetnosti«. Чудо да писац зна већ кад дијете оживи у материној утроби да ће бити мушко, »nemirnjaković« а још је више чудо, чим се дијете роди прави кунстове и умјетности.

На страни 131. на три мјеста пише мјесто порођај »rodivo« што никако не ваља.

На страни 134. пише: »Dijete naime ne će da izigje iz matere, dok mu meleći ne dadu senet, pismenu potvrdu, da ne će umrijeti. Kada dijete od njih senet primi, pogje iz matere; a čim pane na jastuk ili na zemlju, cvrkne i zaplače, jer su mu meleći onaj senet iz ruke istrgli, pa pomaže, što su ga prevarili i što će umrijeti«. Зар ово није хуљење на муслиманску вјеру, која вјерује у мелаиће, — исто као и ми у анђеле — а овамо их писац назива варалицама. Зар најближе Божје слуге да су варалице?! Ја се надам, да ће се наћи који брат Муслиман који ће ову књигу са вјерске стране претрести и ако је Бехар, тај вајни муслимански лист онако топло препоручује.

На истој страни вели: »Čim žena rodi, dolaze joj komšinice i donose što vrući kolača ili kajganu od jaja«. Овдје је писац могао згодно споменути, како се тај принос зове. То би више користило науци него колачи и кајгана. Тај први принос зове се »облажај«, а долази по свој прилици од ријечи облазити, обићи болесиика и донијети му понуде.

У причи на страни 136. вели за хлеб: »Eno jednog u dušeku, a drugi sam kuji dala jer se je oštenita«. Наш Муслиман строго поштује хљеб, јер је то нимет божији, и он ће га увијек оставити на пристојно мјесто.

Идући путем наиђе ли на мрвицу хљеба, он ће је опухати од прашине пољубити, и ако има у близини псето њему дати, а ако неима он ће гдјегод у зид тиснути само да се по путу не гази. Писац овдје вели да Муслиманка тура хљеб у душек — постељу — даклем на доста непристојно мјесто, што није вјероватно.

На страни 137. пише: »Muhamedanac poznaje trostruko kumstvo: sunetsko, vjenčano i striženo kumstvo«. Што се креће вјенчаног и сунетског кумства међу Муслиманима, то до сада о том кумству нијесам чуо, и ја не вјерујем, да га наши Муслимани познају: но о та два кумства проговорити ћу, кад дођем на одјељке вјенчање и сунећење. Што се креће шишаног или стриженог кумства, и то је кумство међу Муслиманима међусобно веома ријетко. У старије доба бијаше обичај, да се Муслимани и православни међусобно тим кумством кумују. Тај се је обичај одржао понајвише око граница, и то понајвише ради умирења међусобних крвника и завађеница. Ко хоће да што више о овоме зна, нека прочита у мојој књизи II »Из народа и о народу«. Упало ми је веома у очи гдје писац вели: »Koliko naši muhamedanci cijene striženo kumstvo, vidi se po tome, što se članovi tih kuća megjusobno vjenčati ne mogu«. Да је бар писац рекао н е ћ е и могло би му се некако опростити, али да н е м о г у то никако не стоји. Муслиманска вјера не познаје никаква кумства, па према томе и не брани, а што вјера не брани то Муслиман може и смије учинити, а од воље му је хоће ли неће ли. Муслимани чак не пазе млого ни крвно сродство, а камо ли ће некакво кумство, које им вјера никако не заповиједа нити признаје. По шеријату може један Муслиман узети кћер свога стрица, само да се имање не расипље, а камо ли да се не могу узимати чланови двију породица, међу којима је шишано кумство, ако у опће и има до данас такових муслиманских породица. Муслимани много пазе на млијеко, то јест, ако двоје дјеце сисају једно млијеко, па ма они не били ништа у роду, не могу се узимати. Ово је писац могао лијепо споменути, и било би на свом мјесту.

На страни 140. вели: »Muhamedanci su, što se striženog kumstva tiče, slobodoumniji od kršćana, pa rado uzimaju i muhamedance i kršćane za strižene kumove, dočim obe kršćanske crkve svojim vjernicima, ako ne direktno, a ono inderektno zabranjuju, da uzmu sebi muhamedanca ili muhamedanku za kršćenog kuma ili kumu«. Баш на против: Хришћани, ако хоће да утврде какву помирбу са кумством, могу то учинити и са крштенијем или вјенчанијем кумством, док за утврђење помирбе међу муслиманима и хришћанима остаје само шишано кумство. Ја сам видио српског свјештеника, који је радио на помирби крвника између Бећира Кресталије Звиздића муслимана из Гацка и православне породице Шаровића из Чарођа. Ту су помирбу утврдили шишанијем кумством. Код самог чина био је присутан православни свјештеник, и тиме је директно православна црква помагала, да се кумство утврди. До душе то су све обређи примјери и ако писац о томе говори, као да је то опћенита ствар.

Шишано је кумство писац уврстио у одјел »пород« што никако није смјело тамо доћи, јер са тијем не има ништа заједничког, али писац као добар кршћанин, хтио је одма при породу оптеретити нашег Musли-

мана ма каквијем било кумством. Мало на ниже вели: »kad je dijete u bešiku povalio, daju mu gurabiju, kolač i ječermu a meće kraj njega i jaje, da bude puno i okruglo, kao jaje.« За јечерму хајде како му драго, може му и обући и ако је обичај malom djetetu облачити мантак; ама куд ће гурабије и колачи, кад дијете не има зуба да гризе тврде гурабије. На страни 141. вели г. писац. »Četrdeseti dan iza poroda umota mlada majka dijete u pelene, obuče mu košuljicu.« А зар старе мајке не умотавају своју дјецу у пелене, или дијете имаде двије мајке младу и стару?. Осим тога дијете се не повија тек четрдесети дан, него се повија одмах иза порода. Четрдесети дан му се почну руке по мало из повоја вадити. Писац је заборавио, да је о повијању још на страни 133. говорио, гдје такођер неправилно, описује повијање. Тамо вели, да се дијете умота повојем, који се око дјетета обвије 14 — 20 пута. Повоји се ткају 3 до 3 ½ аршина дугачко а обвијају се око дјетета 6 — 8 пута.

На страни 142 говори о походама и даривањима послије некакве четрдесетнице. Кад би то прочитао онај који не познаје наш народ и наше стање, рекао би, та овај је народ богат и пребогат. Зашта кад би се онако даривали као што писац описује и у најбогатијег би часком пресушило, јер ваља знати да није једно дијете у вијеку, и ону народну: »Изједи туђу кокошицу а своју вежи за ножицу«.

На 142. страни вели: »Ako je dijete za vrijeme četresnice mirno i ne plače puno, biće mirno i ne će mnogo govoriti; ako pak puno plače, pa je i nemirno, biće ljut i velik govornik«. Баш на против. У народу се првих четрдесет дана не полаже на то ништа, јер веле дијете се мијења првих дана, ако је дијете мирно првих дана, боје се, да ће се доцније прозлити. »Ко не проведе дјетинство у младости, провестиће га у старости вели срп. нар. пословица. На страни 143. говорећи о уроку вели: »Ako je dijete urečeno, treba mu odma bajati«. Од урока се не баје, него се баје од поганице, а од урока се загасује. Оне ријечи које је писац на страни 144 записао говоре се приликом загасивања угљења. Ако се неће загасивати, него се мисли да је мањи урок, може се урок и разлизати. Говорећи оне ријечи »у урока два ока« и т. д. послије сваког стиха лиже се дјетету међу очи, а кад се изговори пљуне се преко њега. Још се може урок запретати. Узме се чесно бијелог лука, мало се нагризе и метне зрно соли. Тијем мажу дјетету чело, браду и озличицу а говоре исте ријече, а лук најпослије запрећу у супрагу да изгори. На страни 146. напомиње писац некакву »стравенску богомољу«. Наш народ под ријечи »Богомоља« разумије дом Божји, у који се људи скупљају да се Богу помоле; као Црква, Џамија, Синагога и друго. За какву стравенску богомољу нијесам никад чуо у народу, и ако прилично познајем наш народ и његове обичаје. Из текста се пишчева разбира да је хтио тијем рећи, да се проучи некаква молитва од страве. Ја ни за молитву од страве не чух нигдје у народу, већ ако се може убројати у молитве она »Бјежи страва убола те крава!« Није му правилна ни она гдје вели. »Ni na moru mosta, ni na dlanu zlata«, јер се злато баш понајвише макар и у богатије људи врти по длановима бројећи дукате. Наш народ вели: »Ни на мору моста, ни на длану длаке«.

На страни 147. описујући, како се салијева страва вели: Uzme najprije nožice i reže njima vodu«. Та за Бога, како ће се ножицама резати вода? Да је рекао реже њима кроз воду, било би нешто смисла, али овако, права бесмислица. Оваковиx бесмислица пуна је ова књига, али ко би се још на оваковe ситнице обзирао. Са овијем је писац завршио дио о породу.

На 149. страни започимље писац дио о дјетинству описивајући дјетиње одијело, а одмах на страни 150. прелази на одијело одраслих мушких и женских Муслимана. О овоме говори све до стране 155. Да није мјеста било у одјелку »Дјетинство« говорити о одијелу, то ће свак знати, јер шта имаде заједничког одијело па још одијело одраслих са дјетинством? Писац би боље учинио, да је мјесто што је описивао одијело, описао дјечије игре, којих имаде врло млого, и које су доста занимљиве, а баш карактеришу дјетинство. Ако је о одијелу хтио говорити, могао је то учинити у посебном поглављању. Како је описао одијело видјећемо идући за писцем кроз књигу. Ја сам још у почетку овога приказа рекао, да наслов књиге не одговара садржини, а зашто и то сам казао, па се то види и код овог одјелка. Кад би писац хтио описати ношњу наших Муслимана у Херцег-Босни требало би му написати цијелу књигу. У сваком крају друкчије се носе. Друкчије се носе варошани, друкчије маловарошани — касаблије — друкчије сељаци. Друкчија је ношња по добу година, друкчија по сталежу и т. д. Писац нам је описао ношњу само једног краја и то варошку, по свој прилици Бањалучку, па и ту није успио да је вјерно опише. Тако на страни 150 описивајући траболоз вели: „Trabolos za dječaka od dvije do pet godina vrijedi dva tri forinta, a za odraslog muškarca pet, deset, pa i petnaest forinata:“ Најмањи свилени траболоз вриједи бар 5 форината, а велики траболоза имаде и преко 40 форинти. Имитација — памучни траболоз — вриједи од 15 новчића до једне форинте.

Описујући женске појасове на страни 152. вели: „To su vrlo fini kožni pojasi izveženi srebrom i zlatom, a kopče sa kukama.“ Ја с малијем знам све женске појасове, али не знам никаковиx женских појасова кожних изузев неке старинске хакиковце, али се тијем појасовима нијесу нигдје и никада пасале мусломанке, него православне српкиње. Данас се такови пасови веома ријетко виђају, али се опет по који у старе жене нађе у околини Герзова, и у горњој Херцеговини. Мусломански женски појасови које од прилике мисли г. писац, везени су по кадифи или чови или је то златна тканица, која је постављена фино учињеним кансером. Не копче са кукама — куке су на кантару — него пафтама, које су или од сребра сковане па позлаћене, или од сребра сковане па бисером попуњене. Писац се је трудио да истакне најљепша и најскупоцјенија одијела, али је заборавио описати најљепши и најскупљи пас тако зван еждер, који се кује од чистог сребра а позлаћује чистијем златом.

Описујући ћурак који он зове капут вели, да вриједи 50 — 100 форинти. Ја бих му на то одговорио, да имаде старинских а и данашњих ћуркова у којих постава вриједи два три пута толико. Исто тако није тачно гдје вели на страни 154. „Najprostije gragjansko odijelo vrijedi

petnaest do dvadeset, do čim fino odijelo vrijedi stotinu pedeset do dvjesto forinti." Најпростије одијело може се узети за половину тијех пара, а фино или најфиније вриједи неколико пута више, него што је писац истакнуо.

На страни 155. вели да женске мажу косу петролеумом да им боље расте. Ја у то никако не вјерујем, јер то баш угодно не мирише. Ја сам видио да мажу петролеумом на коњу или говечету какву рану, да не би падале муве, али да женске мажу петролеумом, то нити чух, нити виђох. Познато ми је да дјевојке хватају кишницу у пролеће уз покоризмић, — између православног Васкресенија и Ђурђевдана — на тепсије. Ту воду зову „ленсан" и спремају је у бочице па њоме мажу косу да им тобож боље расте. У Херцеговини хватају сок од лозе и њиме мажу косу. Понајвише мажу косу чистијем зејтином, или мирисавим зејтином, али не да им боље расте, него да је могу лакше расправити кад се чешљају. Некоје се мажу ђулсијом у свечане дане.

Прву косу не мјере на драме, као што писац вели, него богатији прву дјечију косу метну у теразију, а у другу теразију међу златних или сребрних новаца, док истегне ону тежину. Тај новац подијеле сиротињи за здравље дјетета. Исту косу не мећу на рогаљ од куће, него у стабло младе воћке.

На страни 157. са правом вели писац да наш Муслиман љуби своју вјеру, али је претјерао кад вели;

„Isto tako malo ćeš naći koga muhamedanca, koji nije polazio mejtef i koji nije naučijo čitati iz ovijeh vjerskih knjiga, iz ćitaba:". Од стотине Муслимана у вароши једва ћеш их наћи 10 — 15 који знају читати и писати турски, а још мање на селу.

Није то да Муслиман не мари за своју вјеру, него је њему тешко на турском и арапском језику којега не познаје научити читати и писати. У осталом то му баш није веома ни нужно. Он научи на памет све молитве које су му нужне у животу да удовољи вјерској дужности а то му је доста. На страни 157 — 161. говори писац о мејтефима и хатмама. Ја ћу овај одјелак оставити којему брату Муслиману, јер је то чисто вјерска страна, па нећу, да се мијешам у оно што потпуно не разумјем, Него чујмо сад чудо, шта писац рече о сунету на страни 161. шта рече и оста жив. „Po zakonu Muhamedovu dužan je svaki muhamedanac da se osuneti, jer će Bog samo po sunetu poznati pravovjernog muslomana." Зар ово није хуљење на вјеру, па хуљење и на самог Бога. Писац овдје Бога карактерише да своје створове не може ни по чем другоме познати него по најсрамотнијем дијелу тијела. — Боже му опрости јер не зна шта говори. Да се који Србин недај Боже заборавио, па овако што написао, знао би Бехар и Бошњак о томе громопуцателне чланке писати, — а имали би право — али то је написао Хрват, па је Бехару и Бошњаку све добро, што им од Хрвата дође. Да није овако зар би Бехар могао онако топло ову књигу препоручити. При свему томе и ако знамо чији су око Бехара људи умом и џепом, опет не вјерујем да је оцјењивач ову књигу прочитао, јер да је прочитао, не вјерујем да би имао срца да је онако топло препоручи; ако се под онијем именом

„Назим" не крије који сурадник иновјерац. У осталом сунет баш није тако строга заповијед, јер он не спада међу фарзове — Божије заповједи. Један Муслиман може бити цијелог вијека неосунећен, па опет да буде прави муслиман, јер није преступио ниједну Божију заповијед. Сунет спада међу свечеве заповиједи, исто онако као што имаде још млого свечевих сунета — заповиједа. На примјер свечев је сунет и браду запустити, али ипак сваки Муслиман то не ради па је опет прави Муслиман. Сунет је о коме говори писац са здравственог гледишта добар, а унесен је у свечеве сунете — заповиједи, с тога га и врши сваки Муслиман. Виша је грехота једноме Муслиману само један вакат намаз пропустити него цијелог вијека бити неосунећен, јер је не клањавши вакат намаз, преступио „фарз" — Божију заповијед. При крају овога нашао је писац згоду да спомене Хусен бога капетана Градашчевића само да може истакнути хрватског писца Јосипа Еугена Томића и његово дјело „Змај од Босне" и ако ништа заједничког са муслиманским дјетинством не има, ни један ни други.

У трећој глави говори писац о ашиковању. „Ašikovanje, ah to ašikovanje! Imali šta idealnijeg i ugodnijega od ašikovanja?! Doba, doba kad je čovjek kao mladić za pogled ljubljene djevojke žrtvovao dane i noći, kada nije imao drugih misli i želja, nego da vidi caricu svoga srca i da čuje milu riječ njezinu, nikad se ne zaboravlaju. Dani, kada ga je nježni stiskaj dragine ruke, slatki posmijeh sa njezinih ustiju činio najsretnijim čovjekom na zemlji, ne izbrisivi su u srcu i pameti. A tek prvi zagrljaj, prvi poljubac!! Ima li čovjeka na zemlji, koji bi na to zaboravíti mogao? — Оваковијем уводом почимље писац описивати ашиковање наших Муслимана. Шта ту има заједничког са њиховим ашиковањем? Та ено и сам писац на страни 167. признаје, да Муслиман не смије у кућу своје драге, не смије је до руке дотаћи а камо ли пољубити. Овакав увод могао је поднијети у каквом Европском роману са запада, а не гдје се описују обичаји Муслимана Херцег-Босне. Писац и сам себи противу рјечи. Тако на страни 168 вели: несмије момак ни до руке своје драге дохватити, а на страни 174. гдје описује коло вели: Сваки се момак ухвити до дјевојке која му је најмилија пак играју и т. д. Или једно или друго није истина. Ако момак не смије дохватити до дјевојке, како ће се до ње у коло ухватити? Ако се у коло ухвати како то може бити, а да се до дјевојке не дохвати?. Писац је хтио пошто пото да опише коло, које је можда гледао у којој православној или католичкој кући, па је ваљда мислио, да је тако и код Муслимана. Не, код Муслимана се момци не хватају у коло са дјевојкама, него саме цуре коло окрећу. Момци чак несмију бити ни у оној просторији гдје цуре коло воде, него га по издаље са каква згодна мјеста, ако га могу добити сеире.

На страни 170 вели: „Muhamedanske su djevojke većinom vrlo lijepe, jer ne moraju radïti teških poslova, ne prži ih sunce i ne bije zima." Писац је ово могао рећи за дјевојке из бољих кућа у вароши, ама богме из бољих кућа и других вјера не раде тешких послова. За сиромашне дјевојке из вароши, и за све дјевојке са села то се не може рећи. Муслиманска дјевојка са села ради све пољске послове: жање, пласти, сноси, чува

животињу, носи воду и дрва и т. д. а то радећи не може бити да је сунце не пржи и зима не бије.

Описујући љепоту дјевојака на страни 172. вели: „Zar je daklen čudo, da naš momak nedjelje i mjesece ašicuje i obija vrata i prozore svoga ideala, da taj prekrasni naravni, ali zalijevani i umjetno uzgojeni cvijetak ubere i u zapučak zatakne? Овдје је писац мислио дјевојку. Кад је то мислио за чудо ми је да је могао написати да се дјевојка умјетно одгаја и залијева? Зар је природа муслиманским дјевојкама маћеха, па их треба умјетно одгајати и залијевати? Хајде нека буде и то, али кад је убере, куд ће с њоме него у запучак. Боже мој шта ли му је то запучак? рекао би наш Мислиман кад би ово прочитао. Сигурно би мислио, да је то штампарска погрешка и да је требало да стоји „запећак“ јер се у нас вели за све што је сувишно, и сњиме у запећак“.

Већ сам споменуо да писац на стани 168 вели, да момак не смије у дјевојıчку кућу, да дјевојку не смије ни руком дохватити. Прочитајте сад на страни 173 гдје писац описује комешање кукуруза. Ту писац оставља саме момке и дјевојке да комишају кукурузе па вели: „Tu ima smijeha, šale i needužnoj boocakanja na pretek, a samo kad i kad prodre pridušeni djevojački kihot, a onda sve ušuti. Kod toga nastavlja se prvo; šali se smije se — mladež ko mladež.“ По врх снега тога да би момци и дјевојке слободније биле вели даље на страни 174: »Dok se kukuruzi komušaju, naravno je, da kućegazda dobro pazi, da medju mladež ne ulaze oženjeni ljudi.« Како се ово слаже, са онијем првијем? Ја не знам, то ће писац боље знати. Смијешно ми је и оно на страни 180 гдје вели: »Djeca odličnih i uglednih roditelja ne ašikuju nikad.« Та баш њима је то најлакше, јер их друге бриге не тару. Није ни оно истина, да је правило, да се беговске кћери удају за беговске синове а агинске за агинске синове. Ага имаде богатијих од млогих бего ва, а бегова опет тако сиромашних да чак неки морају аргатовати. Овакав је бег задовољан ако своју кћер може удомити и за бакалчића, а не за агу.

На страни 182. вели: U najviše slučajeva ljubav je izmegju momka i djevojke stalna, pa obično i roditelji ne brane, da im sin uzme ljubljenu djevojku«. Оклен ће бити љубав — бар одличнијим — кад они не ашикују, нити момак види дјевојке, ни дјевојка момка, као што писац на страни 180. тврди. Код писца заљубљени чак и у гробу уздишу једно за другијем. (Види страну 184).

Овај дјелак завршује отмицом дјевојке те вели: »Ako je momak ili djevojka ili oboje iz kakve ugledne begovske ili aginske kuće, ne usugjuje se on oteti djevojke, niti ona smije da k njemu dogje, jer bi to bilo sramota ne samo za nje, nego i za njihove roditelje, ali se ipak po koji put i taki slučaj desi. Momak odličnih roditelja obično posluša svoje roditelje i uzme djevojku koju su mu oni odredili. Овако говори при завршетку, а мало на више наводи причу по којој бег Кулиновић, отимље дјевојку. Ако бези Кулиновићи нијесу и старином и господством и имањем у Босни одличне породице, ми их и не имамо. Та они се поносе тиме, да вуку корјен од Кулина бана. И по овоме се види да писац није мислио о ономе што је написао.

За овим је у писца Прошња на реду али је пропустио споменути. да прије прошње иде проводаџија — да провуче пртен конац кроз уши — тако ее у народу рече — бива да опипа хоће ли момак бити миран, ако дјевојку запроси. Проводаџија је која вјешта жена из махале, а најрадије се узима — ако се може задобити — која жена из одаљег рода дјевојачког, Она не иде нарочито ради тога, него обично каковијем другим послом, па ако јој испане згодна прилика онда саопшти дјевојачкој матери ради чега је дошла, и обећа, да ће опет кроз који дан доћи, по одговор. Дјевојачка мајка испита најприје дјевојку да ли је она вољна, па онда ствар саопшти старијим укућанима. а и ближњој родбини. Често пута ујак — материн брат — игра важну улогу кад се пита хоће ли се дјевојка дати или не. Проводаџија може бити и човјек. Он саопшти ствар дјевојачком оцу, брату, стрицу или старатељу. Ако проводаџија не добије повољан одговор, то све остане у тајности. Изгледа ми, да код писца сватица игра улогу проводаџије, али он спомиње да сватица дава прстен, и тиме ме утврђује, да је баш то права прошња.

На страни 193. гдје писац описује, како дјевојачка мајка говори сватици кад мисли момка одбити: »Ako bi djevojačka majka i dala svoju kćer za onoga momka, ali je čula, što zla o njemu, veli svatici, da joj ne može ništa „sigur" reći, jer se boji svoje dijete udati za onakovu kuću, ili za onakova momka". Наши Муслимани и Муслиманке нијесу тако охоли да себе прецјењују, нити су тако неуљудни да друге подцјењују. Све када би мајка дјевојачка знала какву махану момку или кући, она би сватицу на лијеп начин одбила. У оваковијем приликама је обично овакав изговор:

„Ми не налазимо ни кући ни момку никакове махане, али нам дјевојка за сад није за давање, није спремна, није дорасла и т. д."

Није никаква срамота да момак и из осредње куће заиште дјевојку из боље куће, јер није народ џаба сковао пословицу: »Момку су свачија врата отворена, а дјевојка треба да чека док ко закуца«.

На страни 199. вели: »Ako roditelji koga momka čuju, da je u nekoj kući djevojka na udaju, a momak....« На страни 199 пише писац, ако момак не зна дјевојке да спрема уходу да је кући уходи каква је? Наш народ вјерује да је смртни гријех кудити дјевојку. Како наши Муслимани млого пазе на душу и чувају да се не огријеше, то невјерујем да би се ико тог ухођења примио, јер не буде ли дјевојка онакова како треба да је, треба му је скудити. Не куди ли је треба му слагати, па момка насакатити.

Колико је писац на чедност полагао, и чувао се да не увриједи осјетљивост оних чије обичаје пише, могло се опазити из досадањег, али да наведем још једно мјесто, »Isto tako nesretna je ona djevojka, koja ima ravne tabane, ako je tabanduz. Takova djevojka ako je inače i dobra i lijepa, teško će se udati. Ali najveća je nesreća po djevojku, ako kad spava, ruke megju koljenima drži.« Ваља знати да писац ово пише ондје, гдје описује ухођење дјевојке (стр. 200). Ако дође дотлена, да момак или његова ухода завирује дјевојци у табане, или гдје држи руке кад спава, да како да се такова цура неће и не може удати, па била табандуз или

не. Хвала Богу морал наших Муслимана није тако ниско спануо. Та нашој Муслиманци, не може момак честито ни стаса спазити, а камо ли знати оне дијелове тијела које писац спомиње.

Да видимо како господин прича за сретне дјевојке. »Osobito su sretne, dobro se i lahko udaju one djevojke, koje imaju velike raširene dojke, koje su vitke i visoke i kojima je gornje tijelo veće od nogu.« Сад нека ми ко рече, да није ово њежан опис?! Мало је писцу било, да је у народ увео ухођење, него ево на страни 201 и од саме дјевојке ствара уходу. „Njekad se obuče i djevojka u odijelo kakve ciganke ili trgovkinje uzme pod ruku trubu veza, a u drugu aršin i udje u kuću momka, koji je s njom ašikovao ili je zaprosiio". Да како, да нико неће своје дијете утопити, нити га ономе дати кога не познаје. Али ако са једним момком ашикује, а момак је из истог мјеста, тешко да ће се догодити, да момка дјевојачка родбина не познаје. Та у нас и не има Бог зна каквих големих вароши, да једно друго не познаје. Ако се догоди да дјевојачка родбина момка не познаје, онда ће распитати својих пријатеља који га познају, па им није нужно слати уходе, а још је мање нужно да се дјевојка циганчи и трговчи, и да момку иде сама у кућу. Писцу се је прохтјело, да једну народну пјесму овдје протури, коју је негдје читао, па је за хатар пјесме изврнуо истину. и ту пјесму, што је писац уврстио, погрјешно је забиљежио, или боље рећи скрпио је од двије пјесме. У истој пјесми спомиње два паса и то женски мукадем, и мушки траболоз.

»Opasa je mukademom pasom.
»Mukademu otpuslita rese«,

А мало на ниже вели:

»Opasala pasa traboloza.
Ona zadi dva para pušaka,
A megju njih palu pozlaćenu.

Види се да писац не познаје народне ношње. Мукадем је женски пас, а мукадему попуштају ресе само женске. Кад већ дјевојка облачи мушко одијело да иде уходити момка, онда сигурно неће опасивати женског паса, а још мање ће му попустити ресе, већ ако хоће намјерно да се ода. Или ако је већ опасала женски пас, онда зашто ће јој мушки. Писац оба спомиње, па још за траболоз задијева два пара пушака а међу њих палу позлаћену. Писац не зна да се пала не задијева за пас, него се паше као сабља.

У народнијем пјесмама чује се палош, а не пала.

За њим палош броји мердевине
Од мушкијех пуних девет педи

(Срп нар. пјесма).

За овим долази с в а д б а, к и њ е њ е и н и ћ а х.

Наслов кињење није тачан, јер долази од глагола книти, с тога је тачније »књење«. Писац вели да се вјенчање обавља у вечер или у неко доба ноћи, и да се обавља пред Кадијом на мешћеме. Колико је мени познато вјенчања се обављају пред кадијом. То је и природно, јер кадија води записник о брачним уговорима, а он наплаћива и таксу за вјенчање. Тако што пише Осман А. Цикић у Мостарској Зори од

гогине 1898. страна 354. Џикић као муслиман свакако ће боље знати него писац. Тврдња пишчева, да се обавља вјенчање у кући момковој није тачна. Вјенчање се обавља увијек код оног кади је оклен је дјевојка.

На страни 207. писац вели: »Po šerifatu mora momak kupiti djevojku, za to prie vjenčanja ugovore o nićahu, to jest o svoti, uz koju će se djevojka momku prodati i za njega poći. Kod siromašnih ljudi nagode se i vjenčaju obično uz 12.000 akči ili šezdeset turskih groša, što čini po našem novcu 5 forinta, jer je akča vrlo malen novac; tri akče vriede samo jednu paru«. Не има ту никакове продаје, него се само при вјенчању у уговор унесе колико имаде муж жени у име нићих-нафоке платити, ако је пусти ма из какве разлога. Ово је по свој прилици узакоњено, да би се спријечила без разложна пуштања. Ондје гдје писац тврди да 12.000 вриједе 60 гроша, види се да је или рђав математичар, или да није мислио о оном што је писао. Кад су три ак е у једној пари, онда је 4.000 пара у 12.000 акчи. Пошто је у једном грошу четрдесет пара, то у 12.000 акчи није шездесет гроша, као што писац вели, него равно сто гроша.

На страни 208. вели: »Ako ju je daklen pustio bez njezine krivnje, mora joj platiti nićah«. Пустити се не може без знатна разлога, — даклен ако није крива — али и у том случају дужан је муж платити жени нићах-нафаку.

Једино је прост од тога, ако жена од њега одбетне, па се неће на његова три позива пред свједоцима да поврати. И у овом случају ако жена докаже, да је мужева кривња што она бјежи од њега, и тражи да се развјенча од њега, кадија ће их развјенчати, и без приволе мужеве, а муж је и ту дужан платити нићах-нафаку. Да како да ту мора бити знатан разлог.

На страни 210. вели: »Ako se muž kašnje pokaje i zaželi, da opet živi sa svojom prvom ženom' nije dosta da je kući pozove, nego se mora s njome ponovno vjenčati«. Ово се само по себи разумије, јер један уговор, који се раскине, више не вриједи, треба га даклен обновити. Али у овом случају муж не може по други пут жене вјенчати, ако се она послије развјенчања није за кога другог вјенчавала, па или удовица остала или је тај други муж пустио. Народ чак вели, ако није друкчије треба је макар за пијевца вјенчати, па овога убити, тако да јој само нићах преко главе пређе, између развјенчања и другог вјенчања са једним истим мужем.

На страни 211. вели: »Da momak i djevojka nijesu kod vjenčanja, uzrokom je što sam već na dva tri mjesta naglasio, dobar kućni uzgoj i poštovanje starosti, pak se i momak i djevojka stide«. Не има ту никаква стида, јер дјевојка која се свакако више стиди од момка, врши разпе обичаје пригодом свадбе, па се опет не стиди Са свијем је је други правни узрок зато момак и дјевојка нијесу при вјенчању. Муслиманке се крију, а пред кијем се крију, пред тијем не смије ни говорити. Све кад би дјевојка к вјенчању дошла, морала би доћи завијена, а на питање морао би неко други у име-ње одговорити, даклем опет већил. Ето за то су већили присутни кад се склапа уговор. Вићил је дјевојчин увијек неко од рода или из махале од кога се она не крије.

На страни 214. вели: »Kad svatovi dogju djevojačkoj kući, idu muškarci u ahar, a žene i djevojke u harem«. Прво у ахар се уводе коњи а не сва-

тови. Сватови иду у селемлук или предахарлук, ако тога има у тој кући, али су данас такове куће ријетке. Друго дјевојке не иду никако у сватовима, те не могу ни у харем. Од женских иде у сватове понајвише само једна јенђибула и то обично остарија жена, као стрина или ујна, момкова. Уза њу иде или домаћа слушкиња, или која осиромашнија жена из махале, која ће уз пут јенђибулу и младу послуживати.

На страни 217. описујући прстеновање између осталог пише писац да ђеверови иду у женску собу, гдје је дјевојка и остале жене и дјевојке. Кад уљезу дјеверови, жене се и дјевојке посакривају једна другој за леђа, све осим дјевојке која ће се прстеновати и њезиних пратилица. Колико је мени познато, дјевер не иде у женску собу кад прстенује дјевојку. То је и логично, јер у женској соби имаде жена и дјевојака, које су на свадби, а нијесу са ђеверовима ни у какву сродству те их ђеверови по закону не смију видити. Истина писац вели, да се дјевојке и жене посакривају једна другој за леђа. На што то? Каква би то била гужва? Или за чија леђа да се сакрију оне, које су у првијем редовима. Мени је познато да дјевојку на прстеновање доведу браћа или ако њих не има најближи рођаци, у собу гдје седе сами ђеверови и ђевербаша. За њима иде један младић, такођер од дјевојачког рода и носи у рукама ћасу воде. Кад дјевојку уведу она се поклони и ижљуби дјеверове у руку. Сад се приступи прстеновању, и врши се са малом изменом као што писац описује. Описујући сватове на више мјеста спомиње писац кума и куму. Ја никад нијесам чуо код наших Муслимана за каква вјенчаног кума. Као што код кршћана игра важну улогу кум, тако код Муслимана дјевербаша. Он је жеников одаљи рођак из богатије куће, јер он треба понајвише да потроши у сватовима

Писац не помиње нигдје »селамагу«. Селамага игра главну улогу у сватовима. Он иде напријед на поредо са старијем сватом. Селамага је остарији и угледнији човјек. Он назива и прима селам у име свих сватова. То јест: поздравља кога сретну, и отпоздравља ко њега и сватове поздрави.

Дјевојци над главом не ломе погачу, него то чине дјеверови пред кућом док је још на коњу · то јест ако је на коњу путовала.

Заборавио је поменути, да је ова пшенична погача закувана с медом. Око ње се отимљу сватови, а особито млађи. По који комад даде се у кућу, те се подијели међу жене и дјевојке.

Кад младу уведу у кућу до огњишта, заборавио је писац споменути да млада узме абдест па тек онда прихвати за главње, и на огњишту остави дар у новцу који дар иде маји.

А сад да видимо како писац описује књење или како он вели киђење (страна 230—231.).

»Kad je kum iz halvata izašao, unigje koja mladina rodica i donese u kakovoj posve novo kalaisanoj posudi kinu i ružičnu vodu, gjulsiju i dade ju kumi ili kinavskoj jengi. Kinavska jenga uzme novac, što joj ga je muž dao i miješa njim kinu i ružčnu vodu za suncem, od istoka prema zapadu. Kina se počme miješati pred akšam i miješa se dok akšam nije prošao. Kada je akšam prošao, unese kakav dječačić dva dušeka u halvat i položi ih na zemlju a po njima prostre

deset do dvadeset a nekad i do pedeset čaršafa, kako je već koja djevojka ruha naspremila. Dušeci su prostrti uvijek u sredini halvata. Mlada sjedne sada na dušeku; njoj s jedne strano sjedne jenga, a s druge kuma ili kinavska jenga. Kinavska jenga okina djevojci najprije desnu ruku do zglavka i desnu nogu do gležnja, a onda lijevu ruku i lijevu nogu. Kad je kuma djevojku okinala, omota joj ruke i noge, koliko su kinom obojite, crvenim lanenim platnom. To platno zove se aspura. Da aspura s ruku i nogu ne spane, priveše se srebrnom ili zlatnom žicom na ruke i noge. Dok kinavska jenga mladu kina, drži troje muške djece ili njezine rodbine svako po jednu goruću svijeću u desnoj ruci. Svijeće su omotane u čevrme, koje poslije kinanja djeci ostanu. Sad povali kuma mladu na dušeke, a kraj nje polegne koje muško dijete iz njezina roda. Dijete leži kraj djevojke kratko vrijeme, a onda ustane, dočim mlada ostaje i dalje ležeći. Sada utrnu svijeće i dadu ih svekrvi, a svekrva ih ili spremi, ili ih dade mladoj, da te noći u halvatu gore. Svijeće se ne trnu, kao što se obično trnu, puhanjem, nego ih pritisnu uz šiše, strop. Ako su djeca malena, podigne ih kogod da mogu šiše dokučiti i tako svijeću utrnuti. Kad je kuma mladu okinala, metne joj u desnu ruku novac, što joj ga je njezin muž dao, da ga djevojci preda, a u lijevu drugi novac kao dar od svoje strane«. — За чудо како млада може да прими тај новац у руку, кад су јој руке до зглавка свезане, као што рече писац. — »Dok mladu kinaju, pjevaju one djevojke i mlade nevjestice, koje su kod kinanja razne pjesme a najviše ovu:« Сад писац наваћа неколике народне піесме, али је пропустио баш ону пјесму, која се на тај чин односи, и која се почима:

Наша Фато честита ти кница,
У здрављу је с бегом раздерала«,

А сада да видимо како тај чин Муслиман Осман А. Цикић описује:

»На кну се сазове не само цијели комшилук, него многе познате жене и из деветог комшилука. Кад је све скупљено онда се простре један душек, на којега сједну дјевојку. Поред ње сједу двије младе жене или од дјевојачког реда, или из сусједства. Од њих се једна одреди да кније десну страну дјевојци, то јест ногу и руку, а друга лијеву. Отрага за дјевојку сједне једна остарија жена и прихвати је испод пазуха. Више дјевојачке главе стану четири дјевојке и рашире над њом црвен бурунџук, около њих стоје друге четири и држе запаљене свијеће. Оне двије жене, кад коће да книју дјевојку, најприје метне свака јој на длан по један дукат, онда по њему книју дјевојачку руку. Кад су готове замотају у свилено платно које је како сам споменуо послато од младожење, а ово обмотају нитима лана, па по овим свиленим, а затим златним концем који су такођер од младожење послани. За овијем се окнију ноге, пусти се кратко вријеме да би се мало осушило, а за тим се пере. Кад се кна сврши, онда оне дјевојке што су свијетлиле трну о тави муме (свијеће) и чија се прва утрне, вјерују да ће се она прва удати. Ђевојци перу руке оне двије које су је книле. Најприје јој одвежу завежљај око рука а онда узму јој с длада она два дуката оперу и метну јој их под језик, гдје их ваља она да држи све док јој не оперу руке. Кад су јој руке опране, онда их она извади испод језика и остави у џеп, а сама се придигне и на петама иде у дно собе гдје сама опере

ноге. Сад настаје љубљење присутних и кна је свршена« (Види Мостарску Зору од године 1898. страна 354. и даље).

Ја сам ова два подуља става нарочито уврстио, да се види разлика у језику којим писац влада и којим наши Муслимани говоре и пишу, и да, се опет види, колика је разлика у обичајима. Код писца врши се обичај код женикове куће. Врши га некаква кинавска јенга. Ту се простиру два душека и по педесет чашафа — зар није штета гужвати толике нове чашафе, да и не речем бојити, јер гдје год мало кне пане обоји се? Свијеће држе мушки и то тројица. Млада лежи у душеку а узању мушко дијете. По опису Цикићеву обичај се врши код дјевојачке куће. Душек се простре један без педесет чаршафа. Дјевојка сједи а не лежи. Свијеће држе дјевојке а не мушка дјеца и т. д. даклен све обртно. Писац и у овом дјелу сам себи противурјечи. По њему се кна, платно за завијање и конци шаље од момачке куће дјевојачкој. На што то слање, па опет враћање кући момачкој, кад се обред врши код момачке куће као што писац вели. По писцу држе свијеће дјеца из родбине дјевојачке, дијете се мушко лежи уз дијевојку, опет од дјевојачког рода. Од куда код момкове куће дјеца дјевојачког рода, кад се зна да нико од дјевојачког рода не иде са сватовима момковој кући. Чак неће им нико доћи ни за неколико дана: јер је обичај да најприје дјевојка и младожења походе дјевојачке родитеље, па онда они њих. Колико је мени ћознато, овај се обичај врши код дјевојачке куће, изузев кад је отмица па се није могао цио обичај онако како треба провести. То нам ето тврди и Цикић у свом опису, па и писац макар и индиректно.

Описујући, како се у ђердек спремају, заборавио је један најважнији чин, а то дову пред ђердек. Ова се обично чини о јацији. Ако је близу џамија иду сви сватови са младожењом у џамију па одклањају јацију, а по јацији дову. Ако није близу џамија, клања се џематиле јација у момковој кући, а по овој дова. Кад женик уљезе у ђердек, сними своју горњу хаљину — брермен, гуњац, хабу шта му се већ придеси. Ову хаљину простре, па он на десном рукаву а млада на лијевом отклањају заједниски два рећата, и тако са молитвом и Божјим благословом крећу на пут заједниског живота. Још није писац споменуо народни обичај »стидњу«, који обичај једино наши Муслимани имају.

Стидна је први дан по ђердеку. Млада се сбуче и намјести што може љепше. Узању се обуку још двије младе које нијесу давно доведене из родбине или из сусједства. На стидњу долази ко год хоће, да како жене, па биле оне које му драго вјере. Кад која жена дође улази у собу од стидње, сједе мало погледа младу и рече »машала«. Млада се на то поклони, а то чине и оне друге двије. Ту се врло мало сједи, па се иде у другу собу, гдје је изложено рухо и чеиз дјевојачки, па се и то осеири. Ту их часте кахвом шербетом. Други дан по ђердеку, треба млада да урани да дохрани свијем укућанима кахву. Тај дан треба да млада умијеси хљеб и развије питу.

После овога долази у писца: Muž i žena — starci. На страни 252. вели он: »Iza godine dana stane svekrva mladu nevjestīcu pozivati u kuhinju ili mutvak, da joj pokaže, kako se jela priugotovljavaju, peku i kuhaju; ona je

upućuje, kako će raditi i s kućom upravljati«. и т д. Да видимо како писац Муслиман о томе пише: (Мостарска Зора 1898. страна 358.). »Други дан по доласку своме млада ćе нева пошаље у кухињу да расуче питу и скуха хљеб«.

Ми мислимо да је свакако природније ово потоње, јер куку оној невјести а и оној кући у коју дође, ако она није као дјевојка научила оно, што јој је најнужније у животу. Што би такова невјеста радила, кад би се удала за самца, гдје неима друге жене која ће је поучити.

На страни 258. вели, да све до првог порођаја зову младу невјесту младом, а тек послије порођаја зову је ханумом. Колико је мени познато одма по вјенчању, — у Варошима — чим се доведе у кућу надјену јој придимак. На пр. Кадуна, Кадунџика, Ђулкадуна, Ханума, Ханка, Бисерханка и т. д. На селима опет је зову или по њезину породичном имену или по цредјелном, на примјер Рабинка, из Рабине, Марићуша — од породице Марића и т. д.

На страни 260. вели: »Naravno je, da bogata žena ne sluša i ne poštiva uvijek svoga muža onoliko, koliko siromašna«. Ја не знам по чему би то било природно, или наравно као што се писац изражава. Природније је свакако, да може богата жена боље поштовати и волити свога мужа, јер јој он може лакше сваку жељу испунити, него сиромашак својој. У осталом љубав се не цијени ни по богаству, ни по сиромаштву.

На страни 280. описује писац старца Муслимана у најљепшим бојама, па завршује свој опис овако: »Moram priznati, da i meni, kao inovjercu, imponira takova prikaza« и т. д. Ја не знам како би наш Муслиман овај закључак разумио, ако ово није спрам онако гори китњастог описа иронија. Код нас под имоном приказа разумије се ђаво, или каква креатура, које се свак уклања.

На страни 282. вели писац: »Ali se mora na žalost priznati, da je muhamedanska mladež u novrje doba stala u vjeri malaksaviti, pa jer u vjeri malakše, naravno je, da ne poštuje više ni roditelja, ni drugih starijih ljudi onako, kako bi morala i kako je to prije bivalo«. А зар је то какво чудо, када би била и истина, кад им се оваковe књиге као што је ова по Бекару препоручују као највањаније и најбоље.

Завршујући овај дио, вели писац на страни 285. »Smrti se naši muhamedanci ne plaše, a ima staraca, koji teško čekaju da umru, da se tako riješe zemaljskih briga i svjetskih potreba«. Само се по себи разумије да се наш Муслиман не плаши смрти, јер по својој вјери вјерује, да му ништа не може бити без судбине. Они вјерују, да је сваком човјеку у чело уписата сва његова судбина, па и дан смрти.

Према томе се је грехота смрти плашити. али је још већа грехота смрт себи желити или је тешко чекати као што писац вели.

Кроз цијело поглавље о смрти говори писац о вјерским обредима мртваца код наших Муслимана, осим што је овдје ондје уплео, по који стих које срп. народне пјесме. Ја сам још на више рекао, да вјерску страну ове књиге остављам којему свјесном брату Муслиману нека је прикаже.

Сада при завршетку, да приведем најглавнија мјеста из оцјене која је изашла у Бехару број 20. године 1901. »Hvala Bogu! Evo da jednom vidimo pred sobom knjigu, koja je napisana u našem jeziku, koja se bavi s nama, a nije zaražena s vjerskom nesnošljivosti i natrpana glupim izmišljotinama — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

nego djelo koje je u desetogodišnjem općenju s muslimanima u Bosni i Hercegovini s neumornim trudom skupljeno, svrstano i bez truna pristrasnosti napisano onako, kako to naš svijet u istini misli, vjeruje i živi — — — — — —

Toliko uzgred radi boljeg razumjevanja djela Hangijeva, koje najtoplije preporučujemo našim čitateljima, a naročito tudjincima, koji žele da nas pobliže upoznadu. Gospodinu piscu najsrdačnije čestitamo na uspjehu i želimo mu dobru sreću, da nastavi svoj rad i posije mnogo zrnce istine po tom neispitanom polju.

Nazim«

Ја мислим да овдје не треба више коментара.

Мостар, 1902. год. **Лука Грђић Бјелокосић**

— Српска Краљевска Академија, Српски Етнографски Зборник,, Књига трећа. — Српске народне песме и игре с мелодијама из Левча, прикупио Тодор М. Бушетић, музички приредио Стеван Ст. Мокрањац. У Београду. Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије 1902. 8⁰, стр. XXI и 110. Цена 2 д.

— Српска Краљевска Академија, Српски Етнографски Зборник, Књига четврта. — Насеља Српских Земаља, расправе и грађа, уредио Др. Ј. Цвијић, Књига I. у Београду. Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије 1902. Цена 5 динара, 8⁰, страна CCXXXVI и 497. —

— Српска Краљевска Академија, Српски Етнографски Зборник, Књига четврта. — Насеља Српских Земаља, Књига I Атлас, уредио Др. Ј. Цвијић. Београд. Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије 1902. Цена 1,50 дин. 4⁰, стр. XXIII.

— Књиге Матице Српске. број 6. Косово, опис земље и народа издање са сликама, написао Бранислав Ђ. Нушић, свеска I, у Новом Саду, Издање Матице Српске 1902. г. 8⁰ стр. 180. —

— Лука Грђић-Бјелокосић, Стотина шаљивих прича из српског народног живота у Херцег-Босни. У Мостару, 1902. Издање и штампа издавачке књижарнице Пахера и Кисића 12⁰ стр. 102. —

— Отмице, добеглице и трагови куповине девојака у српскога народа од Др. М. В. Смиљанића (Из Гласа Српске Краљевске Академије LXIV) стр. 171 — 244., 8⁰.

— Самртни обичаји у Турака, белешке Тих. Р. Ђорђевића, (Из Годишњице Николе Чупића књ. XXI.) 8⁰, стр. 221 — 238.

— Негдашња привреда и путови у Српским Земљама, поглавито на Копаонику од Др. Симе Тројановића. Оштампано из »Кола«. Београд. Електрична штампарија П. Ћурчића, (Бранкова ул. бр. 3). 1902., 8⁰, стр. 64. —

— Што је добро? Српским народним пословицама истумачио Др. Данило Трбојевић (прештампано из »Српског Сиона« за годину 1902). Сремски Карловци, Српска Манастирска Штампарија, 1902., 8⁰, стр. 207. цена 2 круне. — Ове књиге не видесмо, али је бележимо по другим листовима. У »Срп. Књиж. Гласнику«. има о њој врло неповољна белешка.

— Zur Einführung in die serbische Folklore von Tihomir R. Gjorgjević, Wien, 1902, Verlag von F. Lang, Buchhandlung und Antiquariat (Karl Wehle) Wien, I, Kohlmarkt, 3. 8⁰ стр. 36.

— Friedrich S. Krauss, Die Zeugung in Sitte, Brauch und Glauben der Südslaven, III. Κρυπτάδια VIII. Paris (H. Welter) 1902. 12⁰, стр. 115.

— Volksmedizin serbischer Zigeaner, Ein Bericht von Dr. Friedrich S. Krauss. Sonderabdruck aus der „Wiener Klinischen Rundschau" 1902, Nr. 42., 8⁰ стр. 14.

— Vid Vuletić — Vukasović, Pagine Sparse dal Folk-lore Jugoslavo. (Расејане странице из југословенске фолклоре од Вида Вулетића Вукасовића).

У овој књижици скупио је наш вредни Вид Вулетић ове своје чланке.

1. Voci, proverbi, motii e canzoni in dialetto levantino-italiano di Dalmazia (изрази, пословице, шале и песме у левантско-талијанском наречју у Далмацији). Овде писац доказује како се од памтивека развијао талијански језик на нашем Сињем Мору, изневши чињеница како је на њега утицао грчки, арбанашки, српски и т. д. језик. За тим је наведен узрок зашто пропада тамо талијански елеменат. Овај је чланак наштампао у своме часопису Archivio delle tradizioni popolari Нестор свих фолклориста Dr. G. Pitrè у Палерму.

2. Gli ornamenti popolari degli Slavi Meridionali. (Народна орнаментика у Јужних Словена). Овај омиљени предмет Видов којим се он давно бави, о коме је читао и на Међународном конгресу за народно предање у Паризу 10. септембра 1900. г. (наштампано само у кратком изводу, у Congrès international des traditions populaires 1900. на стр. 131 под насловом Les orneme̋nts chez les Serbes et autres Yougo-Slave) овде је леп прилог познавању наше орнаментике.

3. Bugarilje ovvero narikace presso gli Slavi Meridionali. (Бугариље или нарикаче код Јужних Словена), И о овоме је предмету писац говорио већ на Међународном Конгресу за народно предање у Чикагу и у Паризу (Congrès intnrn. d. trad. pop. 1900. стр. 78).

4. Due leggende popolari di S. Simeone protettore di Zara (Две народне легенде о Св. Симеону заштитнику задарском).

Овим својим красним приносима наш честити Вид упознаје страни свет са српским народом и његовим творевинама и особинама, те му на томе срдачна хвала. Т.

— Hrvatske narodne ženske pjesme (muslimanske). Svezak prvi. Sabrao i uredio Mehmed Dželaludin Kurt. Hrvatska Dionička Tiskara u

Mostaru. 1902, стр. 233. — Ову књигу песама не видесмо, већ је бележимо по »Бранк. Колу« (бр. 3. од ов. г.) где је и врло неповољна реч о њој. У осталом о тој се књизи тако што могло и очекивати према књижевном огласу који је скупљач растурио. У огласу се између осталога вели да су се од Вука до сад многи »размахали Херцег-Босном« и »најдрагоценије благо хрватског(!) народа у Херцег Босни приказали у српском руху". Да се томе стане на пут скупљач је скупио ово благо „у оном руху у коме му га преци оставише". Скупљач би баш добро учинио да прочита реферат др. В. Јагића о „Хрватским нар. пјесмама" што их издаје Матица Хрватска (Archiv für sl. Philologie XIX. стр. 627 — 633), па би се охладио од лудорија и нападања на Вука, „Босанску Вилу" и Луку Грђића.

— Methode und Hilfsmittel der Erforschung der vorhistorischen Zeit in der Vergangenheit der Slaven, von Eduard Boguslawski. Vom Verfasser vermehrte deutsche Ausgabe. Berlin Verlag von Herman Costenoble 1902. (С пољског превео на немачки Валдемар Остерлоф).

У реду испитивања најстарије прошлости словенског прадоба прво место заузима Едуард Богуславски, који је у последње време украсио пољску литературу сензационим делом Историја Словена. Ово дело које има две свеске и које је у свету изазвало не мало узбуђења допуњено је и поткрепљено горе истакнутим списом, који је Остерлоф превео на немачки језик и на чију садржину обраћамо особиту пажњу. Међу онима који су се бавили преисторијом Словена разликује Богуславски два правца: старију и новију школу. Ову последњу зове он „бечко-берлинском", оптужује је због настраних погледа и труди се да докаже да приврженици ове немачке школе не располажу довољно средствима која су потребна за упознавање словенског продоба. Средства неопходно потребна за испитивање ове гране јесу: лингвистика, етнографија, социологија и археологија. Ко није у стању да се служи подједнако овим средствима при испитивању преисторијског доба словенског, или то пренебрегне учинити, томе Богусловски одриче подобност да о тако званом прадобу словенском може пуноважно судити. Писац наводи да су најстарији историци као Нестор, Косма и други признавали да су Словени у средњој Европи били настањени од вајкада — давно пре Христова рођења. Ово мишљење делили су и доцнији научници као Гетерер, Љељевељ, Буловски, Дринов, Шафарик, Шембера, нарочито оштроумни али непризнати Игњат Хануш, док није у најновије доба горе поменута бечко-берлинска школа почела порицати словенско домородство, у средњој Европи и називати Словене досељеницима у данашњим њиховим седиштима. Веома је поучно пратити на какав је вешт начин и са каквим зналачким оштроумљем умео Богуславски да се послужи са сва четири горе поменута средства при побијању бечко-берлинске науке о досељењу Словена у Европу после Христа. Језиковним упоређењем долази Богуславски до мишљења да Европа није само Словенима служила као отаџбина већ да је била и колевка Инда. Граматичке доказе потврђује он и легендарним значењем

свастике (svastiky[1]), која се као шара јавља на ускршњим јајима и на народноме везу. Нема сумње да ће језикословни наводи интересовати нарочито наше филологе. Особена страна језикословља су приче Старих Словена из чије суштине Богуславски такође изводи европску старост Словена, и том приликом даје за право Ханушу, чија легендарна испитивања оглашује у том правцу за тачна. Међу етнографским доказима које Богуславски наводи ради одбране домородства словенског у Европи највише пада у очи поређење црног одела на острву Керку (Veglia) и на Јадранском Приморју које се тамо још носи са примедбама Полибовим о црном кроју у крајевима Истрије који је у тадање (Полибово) доба тамо владао. Исто тако изненађује и овај доказ: код Руса који у Бескидима станују задржао се назив за вис (брдо) „vuhorlat" што значи изгорели вис; и доиста геолози налазе да је овај вис усахнули вулкан. Даља важна допуна науке Богуславскога јесу социјални редови Словена, а на име задруга, мир и т. д., чије словенско порекло брани писац противу Пајскера и других привржених бечко-немачке школе придржавајући се испитивања Кадлецових. Као четврти извор историјског испитивања у погледу на порекло и развиће Словена наводи Богуславски археологију. Он мисли да и ова наука доказује да су Словени средњу Европу населили још у неолитско доба и да су однеговали двојаку културу: сјајну културу калштатску и скромнију лужичкослеску. Ако Богуславски има у овоме права онда су нађени бронзани остаци који се у Моравској често налазе словенска творевина, али је то за сад још питање чије би решење ваљало подврћи важним научним испитивањима. — Овај спис Богусловског допуњен је и образложен неколиким наводима, које он назива прилозима. Он ту жели објаснити: 1. Загонетни појам пољског имена »Pjast«. 2. Да ли је слободно идентификовати Карпиде са Хрватима а Сармате са Србима. 3. Ко су били претходници Бавора. 4. Кад је постала глагољица и у каквом односу стоји према ћирилици. 5. Да ли је то истина да су Нормани основали руску државу? Овај ред размишљања који се сав односи на порекло Словена закључује Богуславски одбраном од Брикнера који је био устао против њега. Брикнер је ослабио своја тврђења заједљивошћу и досеткама недостојнима једног научника, што се може само жалити у тако важној ствари. Неће бити на одмет напоменути да су о овоме предмету, кад су се доселили од прилике Словени у Европу, изашла у исто време два списа. Dr. Лубор Нидерле чија је реч у археолошкој струци пресудна почео је издавати Словенске старине (Slovanské starožitnosti) дело на чију важност упозоравамо читаоце. Овај научник тврди да се Словени нису појавили у закарпатском крају тек у

[1]) Свастика (Hakenkreuz) од санскритске речи: su asti; грчки: εὖ ἐστὶ латински: bene, feliciter est; српски: добро је, срећно је. Том речју зове се знак 卐, који је у старо време као орнаменат био распрострањен не само у Индији, већ и по свој римској држави као што се види на споменицима.

Буцек

доба Христово или мало пре тога, већ да су одавна ту становали. Ово исто питање јесу ли Словени прастановници Европе или не расправља са гледишта келтског Папачек, који се труди да келтско питање доведе на праву меру, а из класика изводи да Келти нису били претходници Словена у њиховим европским седиштима. Додајемо да се ни овоме спису не може одрећи научна вредност и да треба и са њим рачунати у погледу на прадавну прошлост Словена.

(Časopis Vlasteneckého spolku muzejniho v Olomouci, čislo 75 a 76, за год. 1902.).

Драг. В. Буцек

— Reallexikon der indogermanischen Altertumskunde Grundzüge der Kultur und Völkergeschictle Ateuropas von O. Schrader. Strassburg. Trübner, 1901, стр. XL + 1048. — О овоме Лексикону изашле су у страној литератури врло похвалне оцене, као о делу које може необично да послужи као ручна књига свима, који се баве проучавањем културе европских народа.

— Программа для собиранія Этнографическихъ предметовъ. Езданіе Этнографическаго Отдѣла Русскаго Музея Императора Александра III. 1902. Типографія Т-ва »Народная Польза« Спб. Коломенская 39. 8°, стр. 47.

У предговору ове књиге казује се, да се при Руском музеју цара Александра III. оснива и Етнографски Одсек, које има на првом месту да послужи обрађивању руске отачаствене Етнографије, а за тим општем образовању путем очигледног разматрања скупљених предмета. Сем овога прикупљени материјал послужиће и за карактеристику духовног и материјалног живота свих племена, која у Русији станују. — Тога ради Етнографски Одсек Руског Музеја цара Александра III. обраћа се свима који су блиски народном животу ма које руске области да скупљају етнографско градиво из народа за музеј, а и да разбирају о готовим збиркама, које се у приватних лица налазе. — Станови, одело, оруђа за рад, предмети практичног и уметничког рада, који служе културном и економском животу, треба да буду пре свега предмети пажње скупљача, а не мање и жива народна реч, предање, веровање и народна поезија. — За овим се говори о скупљању етнографских колекција у опште, па се онда даље обраћа пажња на: I. Места, распоред, станове и оно што им припада; II. Одело и накит; III. Технику у народном животу; IV. Јело и пиће; V. Занимање и занате; VI. Породични живот; VII. Сујеверје и враџбине; VIII. Народну медицину. — Литерарни материјал који садржи тековине народне речима изражене (песме гатке и т. д.) чуваће се у архиви Етнографског Одсека да би се њиме могла користити лица која се тиме баве, па ће се по могућству постепено и обелодањивати. — Свима скупљачима служи као упуство овај Програм чији наслов у заглављу истакох. — У Програму је свуда између листова остављен по један празан лист за додатке и допуне, у ономе што је непотпуно или недовољно наглашено.

Т.

— Литература украинскаго Фольклора 1777 —

1900. Опытъ библіографическаго указателя. Составиля Б. Д. Гринченко. Черниговъ. 1901. Земская типографія.

— F. J. Čečetka: Od kolébky do hrobu. Lidopisné obrázky z Podêbradska. Se 42 vyobrazenimi. V Praze 1901, 8⁰, стр. 245.

— Powieści ludu polskiego na Šlasku. Z ust ludu zebral Lucyan Malinowski. Cześć II. Šlask Górny Materyaly antropologiczne i etnograficzne wydawane staraniem komisyi antropologicznej Akademij Umijetnosci w Krakowie. Tom V. W Krakowie 1901. II. Dzial etnograficzny, стр. 1 — 272.

— Ungarische Volksmärchen. Ausgewählt und übersetzt von Elisabet Sklarek. Mit einer Einleitung von A. Schullerus. Leipzig. Dieterich 1901, 8⁰, стр. XXI + 300. цена 5. марака.

— Congrès international des Traditions Populaires (10—12 septembre 1900) Paris, Emil Lechevalier, 16, rue de Savoie; Ernest Leroux, 28, rue Bonaparte; Librairie orientale et americaine J. Maisoneuve 6, rue de Meziérè et rue Madame 26. 1902. 8⁰, стр. 150. — Ова књига садржи детаљни извештај са Међународнога Конгреса за народно предање који је држан за време Париске изложбе 10 — 12 септембра 1900. г., чланке који су на Конгресу читани и сав остали рад конгреса. (Види извештај о томе Конгресу у »Караџићу« за 1900 и 1901. г.)

— La naissance, le mariage et le décès. Moeur et coutimes. Usages anciens. Croyances et superstitions dans le Sud-Est de la France, par P. Casacq. Paris H. Champion, in 18⁰ стр. 200 (цена 3.50 дин.). —

— L' etat actuel des etudes de Folk-lore par Lazare Sainéan. Paris, Cerf, 8⁰, стр. 30.

ГЛАСНИК

Четрдесето-годишњица Господина Богишића. — Прошле године навршило се четрдесет година научнога рада г. професора др. Валтазара Богишића, научника и знаменитог радника на пољу наших народних правних обичаја. Том приликом изражено је Слављенику са много страна поштовање и признање, којима се од свег срца придружује и уредништво »Караџића« са најискренијим и најлепшим жељама.

Проучавање села у Географском Заводу Велике Школе. — Истрајним постојанством и марљивошћу проф. др. Ј. Цвијића, Управника Географског Завода на нашој Великој Школи учињене су неизмерне користи нашој науци и тиме што Географски Завод скупља грађу која се односи на упознавање и проучавање наших села и свега онога што је с тим у вези. — Како »Караџић« жели пратити сваки наш корак у напред на пољу етнологије, анпропогеографије, фолклора и сродних им дисциплина то доноси својим читаоцима о проучавању села овој извештај

мећући им на срце да и сами домогну Географски Завод у овом послу колико је год ко у прилици да то учини.

Од када је почето проучавање села — од месеца Јуна 1896. год. — па до 1. Јануара 1903. год. Географски Завод Велике Школе добио је на 950 описаних села и 8 већих темата, светосавских и професорских у којима је описано до 300 села. Свега описаних села у свима српским земљама износи на 1256.

Највише има описаних села из Србије, 561, а уз то долазе и темати о срезовима: тимочком, пожаревачком, љубићском и пчинском, о Жупи и о Доњем Драгачеву. За тим има највише описаних села из Херцеговине, 161. и један темат из околине Пљеваља, док је из осталих српских земаља број описа још врло мали: из Старе Србије 55, из Босне 64. и Црне Горе 16 описа и један темат о племену Дробњацима, из Македоније 12 описа, из Славоније 29, из Далмације 21, и Боке Которске 13. — Према томе на описивању села у неким српским крајевима има још много да се уради.

Од тих су радова неки до сада и оштампани у I књизи »Насеља Српских Земаља«. У II књизи »Насеља Српских Земаља« биће издати радови о селима љубићског среза, пчињског среза, за тим о селима у Рудинама (Херцеговина) о селима околине Београда, Јужне Херцеговине, Старога Влаха у Босни и Васојевића. За III књигу »Насеља« одређени су ови радови: о ибарским селима, о селима у Морави (од Свилајнца према ушћу), Жупи, Цеклину, сарајевској околини, Пољаници, гатачкој области и о селима Куча.

Географски Завод има штампана Упуства за проучавање села која шаље свакоме на захтев бесплатно. Ко је од наших читалаца у прилици и могућности да учини услуге Географском Заводу у проучавању села, нека не пожали труда, већ нека потражи упуства и на основу њих погпомогне овај врло корисни посао за српску науку.

Српске црквене народне мелодије. — Изашла је из штампе: Литургија недељна или празнична кад се пева »Блажени«, српске црквене народне мелодије, забележио и хармонизирао за мушки хор Влад. Р. Ђорђевић, учитељ музике и певања, цена 3 динара или 4 круне. У овој књизи забележено је цело литургиско одговарање онако како се у нашој цркви пева, са врло лаком хармонизацијом за мушки хор. Књига је рађена у Бечу, на лепој хартији, и има врло укусан облик, а може се добити код писца у Јагодини и у свима књижарама.

Збирка народних песама. — У »Бранк. Колу« (бр. 50. од пр. г.) читамо да г. Вид. Жуњић гуслар и скупљач лепог народног блага има већу збирку Српских Народних Пјесама (37 песама у 24.242 стиха) које су, како кажу београдски листови, по садржини, лепоти језика и дужини много боље од до сада већ познатих, па се обраћа родољубима и пријатељима српске народне песме да га материјално помогну да ову збирку изда. — „Бр. Коло“ примећује: „Не би ли боље било да се те збирке прими Срп. Кр. Академија, кад је (збирка) тако вредна“. Мишљењу „Бр. Кола“ придружује се и „Караџић“ и препоручује г. Жуњићу да је преда Академији која ће о њима праву реч изрећи.

Јефтино издање српских народних песама. — Недавно је објавила Администрација „Српских Новости" (Budapest, IX, Lónyay utcza 12), да је одлучила да у недељним свескама издаје с р п с к е н а р о д н е п е с м е и то из Вукове, Петрановићеве и других збирака, уређене по предмету певања у оделите књиге, а уз незнатну цену од 4 потуре за Аустро-Угарску, Босну и Херцеговину, а 5 пара дин. за Србију и иностранство. Уз десету (а можда и уз ранију) свеску даваће корице бесплатно. — Сад сазнајемо да су већ првих десетак табака разаслати претплатницима и да ће и остали редом излазити.

Српске народне песме у свескама. — Читамо у листовима да је Милан Обрадовић, бивши учитељ у Босни почео штампати у свескама своју збирку српских народних умотворина. Почео је прво са песмом „Б о ј С р б а с Т а т а р и м а п о д ц а р е м Л а з а р о м з а с в е т к о в и н у и с т а р е в и н у с р п с к у", Ова је песма штампана била у „Босанској Вили" за 1887. г. Чим се растури ова књига која стаје само 20 потура, скупљач ће приступити штампању даљих.

Албум шара пиротских ћилима. — Из листова сазнајемо да је Мита Живковић, директор гимназије у Пироту израдио природним биљним бојама А л б у м ш а р а п и р о т с к и х ћ и л и м а и поклонио Њеном Величанству Краљици Драги, Њено Величанство је наредило да се Албум штампа о Њеном трошку. У Албуму ће бити и стручан опис ћилимарства у Пироту.

„Српска везиља" — Из Вршца добисмо књижевни оглас да је тамо покренута „Српска везиља" илустрован лист за ручни рад, домаћу потребу и забаву. У огласу се вели: „Сваког правог Србина немило текне у души кад погледа на већину радова ове врсте (везова), те опази да они не носе на себи наш лепи, чисто српски тип, него се ките туђим перјем: туђинским цртежом, туђинским натписом. „Српска везиља", коју овим покрећемо, помоћи ће, дакле, нашим дичним Српкињама да без жаљења одбаце туђинске а радосно прихвате своје красне с р п с к е типове, српске цртеже и српске натписе". „Још ће доносити слике из српске повеснице и ликове наших знаменитих људи, српске натписе, слова, монограме, цвеће, гирланде, ките цвећа и т. д.", „стародревне цртеже и вез са означењем године, кад и коме су цртани или везени; доносиће из сваког места и околине цртеж већ уобичајеног веза, који се где везе и носи". — Лист ће излазити једанпут месечно на читавом табаку текста са једним или два табака цртаног додатка, а стаје годишње пет круна. Претплату и све остало што се на лист односи ваља слати: Цртачко-везиљском заводу М. П. Павловића Вршац, Versecz (Südungarn).

„Караџић" излази у Алексинцу, у тромесечним свескама од 4—6 табака. Цена му је 5 дин. на год., на по год. 3 дин. Поједине свеске стају 1,50 дин. — Претплата и рукописи шаљу се: Уредништву „Караџића" — Алексинац (Србија).

БЕОГРАД, ШТАМПАРИЈА МАТЕ ЈОВАНОВИЋА, КНЕЗ МИХАЈЛОВА УЛ. 24.

КАРАЏИЋ

ЛИСТ ЗА СРПСКИ НАРОДНИ ЖИВОТ, ОБИЧАЈЕ И ПРЕДАЊЕ

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ

ДР. ТИХ. Р. ЂОРЂЕВИЋ

ПРОФ. УЧИТЕЉ. ШКОЛЕ

БРОЈ 2. У Алексинцу, 1903. ГОД. IV.

Оглед из граматике

НАРОДНОГА ГОВОРА У АЛЕКСИНАЧКОЈ МОРАВИ

ОД

Д-РА ТИХ. Р. ЂОРЂЕВИЋА

Промена заменица

(НАСТАВАК И СВРШЕТАК)

II. ЗА ПОКАЗИВАЊЕ

Првога лица:

Муш род. Јед.	1. овај	Множ.	1. овија, ови
	2. овому, овом		2. овима, овим
	3 овога, овог, овај		3. овија, ови
	4. овога, овог, овај		4. овија, ови
	5 —		5. —
Жен. род. Јед.	1. овај, ова	М.	1. овеј, ове
	2. овејзе, овојзе, овеј, ове		2. овима, овим
	3. овуј, ову		3. овеј, ове
	4. овуј. ову		4. овеј, ове
	5. —		5. —
Сред. род. Јед.	1. овој, ово	М	1. овај, ова
	2. овому, овом		2. овима, овим
	3. овој, ово		3. овај, ова
	4. овој, ово		4. овај, ова
	5. —		5. —

Другога лица:

Муш. род. Јед.	1. тај	М.	1. тија
	2. тому, том		2. тима, тим
	3. тога, тог, тај		3. тија, ти
	4. тога, тог, тај		4. тија, ти
	5. —		5. —

Жен. род Јед.	1. тај, та	М.	1. теј, те
	2. тејзе, тојзе, теј, те		2. тима, тим
	3. туј, ту		3. теј, те
	4. туј, ту		4. теј, те
	5. —		5. —
Сред. род. Јед.	1. тој, то	М.	1. тај, та
	2. тому, том		2. тима, тим
	3. тој, то		3. тај, та
	4. тој, то		4. тај, та
	5. —		5. —

Трећега лица познатог:

Муш. род. Јед.	1. онај	М.	1. онија, они
	2. оному, оном		2. онима, оним
	3. онога, оног, онај		3. онија, они
	4. онога, оног, онај		4. онија, они
	5. —		5. —
Жен. род. Јед.	1. онај, она	М.	1. онеј, оне
	2. онејзе, онојзе, онеј. оне		2. онима, оним
	3. онуј, ону		3. онеј, оне
	4. онуј, ону		4. онеј, оне
	5. —		5. —
Сред. род. Јед.	1. оној, оно	М.	1. онај, она
	2. оному, оном		2. онима, оним
	3. оној, оно		3. онај, она
	4. оној, оно		4. онај, она
	5. —		5. —

Трећега лица непознатог:

Мушки род: Једнина	1. куј, кој
	2. којому, кујому, којом, кујом
	3. којога, кујога, куј, кој
	4. којога, кујога, куј, кој
	5. —
Мушки род: множина	1. који, куји
	2. којима, кујима, којим, кујим
	3. који, куји
	4. који, куји
	5. —
Женски род: Једнина	1. која, куја
	2. којејзе, којојзе, кујејзе, кујојзе, које, кује
	3. коју, кују
	4. коју, кују
	5. —
Женски род: множина	1. које, кује
	2. којима, кујима, којим, кујим
	3. које, кује
	4. које, кује
	5. —

Средњи род: Једнина 1. којо, кујо
2. којому, кујому, којом, кујом
3. којо, кујо
4. којо, кујо
5. —

Средњи род: Множина 1. која, куја
2. којима, кујима, којим, кујим
3. која, куја
4. која, куја
5. —

Трећега лица неодређеног:

Мушки род: Једнина 1. неки, ники
2. некому, неком, никому, ником
3. некога, неког, никога, ником, неки, ники
4. некога, неког, никога, ником, неки, ники
5. —

Мушки род: множина 1. неки, ники
2. некима, неким, никима, ником
3. неки, ники
4 неки, ники
5. —

Женски род: Једнина 1. нека, ника
2. неке, нике, некејзе, никејзе
3. неку, нику
4. неку, нику
5. —

Женски род: Множина 1. неке нике
2. некима, неким, никима, ником
3. неке, нике
4. неке, нике
5 —

Средњи род: Једнина 1. неко, нико, некој, никој
2. некому, неком, никому, ником
3. неко, нико, некој, никој
4. неко, нико, некој, никој
5. —

Средњи род: Множина 1. нека, ника
2. некима, неким, никима, ником
3. нека, ника
4. нека, ника
5. —

Као неки мења се и сложена заменица: *сваки*, а, о.

Показна заменица свакога лица:

Муш. род. Јед.	1. сам	М. 1. сами
	2. самому, самом	2. самима, самим

Муш. род. Јед.	3. самога, самог, сам	М. 3. сами
	4. самога, самог, сам	4. сами
	5. —	5. —
Жен. род. Јед.	1. сама	М. 1. саме
	2. саме, самејзе	2. самима, самим
	3. саму	3. саме
	4. саму	4. саме
	5. —	5. —
Сред. род. Јед.	1. само	М. 1. сама
	2. самому, самом	2. самима, самим
	3. само	3. сама
	4. само	4. сама
	5. —	5. —

III. ЗА КАКВОЋУ.

Првога лица:

Муш. род. Јед.	1. овакав	М. 1. овакви
	2. оваквому, оваквом	2. оваквима, оваквим
	3. оваквога, оваквог, овакав	3. оваквн
	4. оваквога, оваквог, овакав	4. оваквн
	5. —	5 —
Жен. род. Јед.	1. оваква	М. 1. овакве
	2. оваквејзе, овакве	2. оваквима, оваквим
	3. овакву	3. овакве
	4. овакву	4. овакве
	5. —	5. —
Сред. род. Јед.	1. овакво	М. 1. оваква
	2. оваквому, оваквом	2. оваквима, оваквим
	3. овакво	3. оваква
	4. овакво	4. оваква
	5. —	5. —

Придевне заменице за каквоћу:

Другога лица: такав, ква, кво
Трећега лица:
1. Познатог: онакав, ква, кво
2. Непознагог: какав, ква, кво
3. Неодређеног: некакав, ква, кво
3. Одречног: никакав, ква, кво
5. Сложене: свакакав, ква, кво, којекакав, ква, кво

} мењају се као свакав, ква, кво

Придевна заменица свакога лица за каквоћу:

Муш. род. Јед.	1. исти	М. 1. исти
	2. истому, истом	2. истима, истим
	3. истога, истог, исти	3. исти
	4. истога, истог, исти	4. исти
	5. исти	5. исти

Жен. род. Јед.	1. иста	М.	1. исте
	2. исте, истејзе		2. истима, истим
	3. исту		3. исте
	4. исту		4 исте
	5. иста		5. исте
Сред. род. Јед.	1. исто	М.	1. иста
	2. истому, истом		2. истима, истим
	3. исто		3. иста
	4. исто		4. иста
	5. исто		5. иста

IV. ЗА МЕРУ И КОЛИЧИНУ

Првога лица:

М. р. Ј. 1. оволики, оволки
2. оволикому, оволиком, оволкому, оволком
3. оволикога, оволиког, оволкога, оволког, оволики, оволки
4. оволикога, оволиког, оволкога, оволког, оволики, оволки
5. —

Муш. род. Множ. 1 оволики, оволки
2. оволикима, оволиким, оволкима, оволким
3. оволики, оволки
4. оволики, оволки
5. —

Женски род: Једнина 1. оволика оволка
2 оволикејзе, оволике, овслке
3. оволику, оволку
4 оволику, оволку
5. —

Мушки род: Множина 1. оволике, оволке
2. оволикима, оволиким, оволкима, оволким
3. оволике, оволке
4. оволике, оволке
5. —

Средњи род: Једнина 1. оволико, оволко
2. оволикому, оволиком, оволкому, оволком
3. оволико, оволко
4. оволико, оволко
5. —

Средњи род: Множина 1 оволика, оволка
2. оволикима, оволиким, оволкима, оволким
3. оволика, оволка
4. оволика, оволка
5. —

Другога лица: толики, а, о, толки, а, о
Трећега лица:
1. Познатог: онолики, а, о, онолки. а, о
2. Непознатог: колики, а, о, колки, а, о
} мења се као оволики, а, о, оволки, а, о.

3. Неодређоног: *неколико, неколко,* и кад је мање и кад је више од пет, и има само тај један облик.

Придевна заменица свакога лица за меру и количину:

Муш. род. Јед.	1. сав	М.	1. сви
	2. свому, свом		2. свима, свим
	3. свога, свог, сав		3. сви
	4. свога, свог, сав		4. сви
	5. —		5. —
Жен. род. Јед.	1. сва	М.	1. све
	2. све		2. свима, свим
	3. сву		3. све
	4 сву		4. све
	5. —		5. —
Сред. род. Јед.	1. сво	М.	1. сва
	2. свому, свом		2. свима, свим
	3. сво		3. сва
	4. сво		4. сва
	5. —		5. —

Да би се заменички облици видели у употреби, ја ћу овде, примера ради, испричати нешто из свога детињства у народноме говору, онако како би то Моравац из Алексиначке Мораве казивао. То узимам као пример с тога, да бих произвољно унео што више заменичких облика:

КАКО САМ ЈА ПОЧЕЈА ДА ЧУРИМ ДУВАН.

Ја се истина несам родија у Лужање, ама *ми* је *оно* некако кај да ме је у *њега* прво сунце огрејало. У *њега ја* знам за аџамилак, за детињсто и за младос. *Оној што* је било пре но што смо у Лужање дошли једва и пантим. Одотле сам поша у чколу, одотле смо бегали у рат од Турци, туј смо *се* и врнули на голо пепелиште, кад Турци искочише. Боже, како *ми* је и данас слатко *тој* село кад *ми* дође у памет, а кад сам бија ђелак (дечко) таг сам једва чекаја да ме Бог тамо однесе.

Имало би млого да казујем *што* је било у *оној* време, може бит и *тој* ћу неки пут да учиним, а саг ћу да кажем сал како сам кај ђак почеја да чурим дуван.

Да *ми* је имало, да *ми* је имало, па *ми* неје имало више од седам осам године. Не пантим у *кuj* сам разред ишâ, кад *ни* дођоше у гости двојица чиче из Бању. Седеше дан ли два ли па отоше. Кад пођоше старej *ми* чича даде грош а млађеј *ми* даде двајес паре. Боже, *мој* радос, *толке* паре, па јоште *моје*, несам *се* никад надаја. Како *они* отоше, *ја* узнем од мајку једно крпче па *си* сашијем кесу и у *њума* сместим *сву* сермију. Врцу од кесу натакнем на врат а кесу *си* турим у џеп, ама *гу* више држим у

руке но што *гу* остаљам у џеп. Једнако *гу* отварам јелти троскам сас паре.

Такој сам сас кесу ишâ и у чколу. Гледав ђаци *моје* паре, па видим не *ги* је право *што* и *они* немав кај *ја*, а *ја се* па све дичим и големим.

Ми несмо имали чколу у Лужање, но смо ишли у тешичку чколу. Јутром пођев ђаци у чколу, па *ме* викну те и *ја* пођем сас *њи*, а вечером *се сви* врћамо дома. Један пут кад *не* пушти учитељ у пладне да ручамо, *неки* Милосав из *моје* село поче да *ми* збори: Чу ли брej, дај *ми* двајес паре па да купим за један марјеш дуван, а за један папири па да чуримо по пут, кноћи, кад пођемо дом, Не смем, викам, ће *ме* тепа мајка кад види да ми *ги* нема паре Па *чије* су *тој* паре, вика *он*, не ли си *ги ти* добија, не ли су *ги теб* дали чиче, *оне* не мож *ничије* да су но *твоје, ти* си *ги* добија, *ти си ги* кај *своје* и троши, а ако мајка *ти* баш и привика, *ти* рекни да си *ги* загубија, *тој* ли је мука? — *Ја* се још гоџамити опира, а *он се* утуви око *мен*, те *овој* било те *оној се* свило док *ме* овољи, те *му* дадо двајес паре и *он* купи ондека у црквену мејану један вишек дуван и једно туце папира. Труд и кресиво, вика, имам *ја*, те *ни тој* не ваља.

Кад *не* у вечер пушти учитељ из чколу, *ми* останумо најпоследњи, да *нé* не видив други ђаци, па *он* напраи једну цигару за *себе* а једну за *мене*. *Ја* поче да чурим, а *оно* дек несам научија па *ми* мука, па *ми* се гади Ћа да врљим цигару, а Милисав *ми* вика: Не врљај брej, *тој* не мари *ништа*, *свакому тој* мора тако да бидне кад почне да чури. *Ш'ћу* да чиним „Пењавил се не пењавил паре сам давал“, *што* рекли Шопови, но чурим. Једва истера до половин цигару па *ми* дође да бљујем те *гу* врљи. *Мој* другар исчури *њигову све* до лек. *Мене* каже: не врљај *толку* цигару, *тој* може још да се чури, па узеде *онуј* половинку *што* сам врљија, угаси *гу* и тури *гу* куд *онај* други дуван да *му се* нађе за јутре.

Јутре дан кад искочимо из чколу па такој. Такој данас такој јутре, па почемо, Бога *ми*, по *неки* пут да чуримо и по ручак. На пладне *не* пушти господин, *ми си* убаво поручамо *што* је *куј* понеја, па *се* сабијемо у *неки* ћош па чуримо кај аге.

Прође такој једна недеља две ли, *ја* чурим а *оно ми се* виће и не гади. *Моје* паре Бог да прости, а у кесиче *си* поче чувам дуван.

У *тој* време беше *ни се* учитељ нешто поболеја. Искочила *му* блага бољка на образ, па *му* се *сва* глава надула, а он зар турија *неки* лек на образ па *сву* главу умотаја у крпу кај да је жена. Не лега, искача по напоље, ама у чколу слабо улега. *Ми* ред учимо, ред викамо, а ред искачамо те *се* играмо, старej ђак не мож да *ни* овољи. *Тој* беше жива згода за чурење. Како

искочимо из чколу набијемо *се* у андрак (коров) па држ за дуван. Уз *нас се* бев прибили још печесстина, па *сви* чуримо.

Да ли *неки* проказа на учитеља, да л *се* па *он сам* досети ћике један пут после пладне, таман ће да искачамо из чколу, а учитељ улеже, па викну: *Сви* седете, *никој* да *се* неје мрднуја. *Мен ми* једнаг дође у памет за дуван ама па *си* ћутим и гледам *га* право у очи Он иде од једнога до другога па *ги* претриса. Претресе и *мене* па нађе *оној* кесиче до пола сас дуван. Нађе и у још *неки* па вика: *Тој ја и* тражим, ајде саг идете *си* дома а кад оздравим ћу *ви* дам дуван и ћу *ве* питам пошто *ви* је шљивовица.

Прођоше *неколко* дана, учитељ оздраве, ама *ни ништа* не вика. *Ја* мислим забраија је, па *си* ћутим и викам, вала Богу, ама *ме* све стра и салте *тој* мислим.

После десетину дана једну вечер седим *ја* куд кућу. Бемо превечерали, а *мој* татко узеја књигу па *ни* чати. Тике *неки* викну из авлију *мојега* татка. *Ја* једнаг познадо по глас дек је учитељ и једнаг *ми* дође у памет дуван. Татко *ми* искочи те *му* отвори, и *он* улеже у кућу. — Бија сам, вика, у Паламку (Алексинац), па смину тує куд *теб* да *се* одморим докле изгреје месец. — Ако, вика мој татко, добро си доша, седи, је л си за вино је л за ракију? — Вечераја сам, могу да попијем једно вино. Мајка *му* донесе вино и *они* почеше да пијев и да зборив за *овој* за *оној, што гим* дође на реч. *Они си* зборив а *мен ми* све на памет *моја* мука. Најпосле *се* учитељ диже и а да пође и *мен* да *ми* лакне, па *се* тике окрену: — Ама чујеш, господин попе, све викам *нешто* да *те* питам па све забраљам, ама познаваш ли *ти овој* кесиче? па *се* бркну у џеп и извади *моју* глобу. — Јок, вика *мој* татко, *тој* кесиче *ја* не познавам. — *Ти га,* вика, не познаваш, ама *га твој* син убаво познава, *тој* је *његов* ствар, у *њег* сам *га* наша до половин сас дуван. *Мој* га татко сал погледа, па вика: *Тој* ли *ја* да доживим од *мојега* сина, *ја га* праћам у чколу да учи, а *он* погле *што* чини. Убаво Бога *ми! Моја* мајка познаде једнаг кесиче па вика: *Ја га* питујем куде *му* је и куде *му* су паре, а он вика да *ги* је загубија. Таг ће учитељ, вала *му* и саг: Е било *што* је било, ја *ви* каза дек је згрешија, ама *ве* молим да *га* саг не дирате, а *он* неће више ни да чури ни да иде сас ђаци *што* чуру, а ако *га* уватимо таг добро нека *се* држи. Татко *ми* и мајка испратише учитеља, па кад *се* врнуше почеше да *ми* зборив: *Тој* је млого убаво *што* си чинија, гледај и од саг *тако* па ће је јако убаво и за *теб* и за *нас.* Да молиш Бога за господина, вика *ми* мајка, а *ти* би саг видеја *твојега* Бога. Право да зборим од *њума* сам *се* млого бојаја, зашто *она ме* млого судише, а *њојно* судење не *ми* је било ласно.

Од таг је прошло млого време док сам па почеја да чурим. Онај стра *што* сам *га* извука од како *ми* учитељ нађе дуван те

до *онуј* вечер грђи *ми* је бија но не знам *какве* батине. Чини *ми* се неје бија ноћ а да несам шњеваја јели дуван јели учитеља. По сто пут сам *се* таг зарицаја да нећу више да турим дуван у уста.

Може бит да је учитељ знаја за *туј мојy* муку, па је *нојзе* оставија да *ме* суди. *Ничијо* друго судење не би било *такво* кај *овој*.

После овога износим неколико народних песама из Алексиначке Мораве, подвлачећи и у њима заменице. И ако песме нису вазда најтачнија илустрација говора некога краја, заменице су ипак у њима скоро увек употребљене онако како се и у народу говоре:

1.

Која гора од *коју* побоља?
Је л' јелова, је ли бршљанова?
Побоља је гора бршљанова
Ал не може од *себе* да бидне,
Прислања *се* уз јелу зелену.
Које лице од које побоље?
Је л' јуначко је ли девојачко?
Побоље је лице девојачко
Ал не може од *себе* да бидне,
Пристало је уз јуначко лице.
Које цвеће од *које* побоље?
Је л' босиљак је л' големо цвеће?
Побољи је пребели босиљак
Ал не може од *себе* да бидне,
Пристало је уз големо цвеће.

2.

Сву ноћ оди *ништа* не украдо,
Кад би зора девојку украдо,
Па *се* чудим куд ћу да *гу* денем,
Одведо *гу* у гору зелену.
Врза коња за јелу зелену,
А сокола за јелову грању,
А девојку за десницу руку.
Па *ја* лего мало да проспијем,
Нешто сам *се* мало успаваја,
Кад *се* диго трећи дан до пладне,
Коњ *ми* нема од јелу зелену
Сокол нема од јелову грању
Ни девојка од десницу руку.
Ја премисли куд ћу да *ги* тражим.
Тобош бије у Будима града:

Продавају *мојега* дората,
А девојка на пијаца стоји,
Коња држи а сокола носи.

3.

Сине Мујо, мајкин капетане,
Што те паша од чардака зове?
Ја си знајем *што ме* паша зове,
Синоћ пођо из ладне мејане,
А девојка из врућог амама,
Сретомо *се* у тесно сокаче,
Сокак тесан а *ја* јунак бесан,
Ја се слогну Мару да пољубим,
Враг изнесе копчу на јелече,
Те закачи бисер на девојку,
Прсну бисер по зелену траву,
Сва га Бања за недељу брала,
Ја и Мара за петнајес дана.

4.

Омиле *ми* у село девојка,
Плава беше *мен ми* мила беше,
Ама *ми гу* други преотеше.
Ја не жалии *што гу* преотеше,
Но *ја* жалим *што ме* окумише.
Венчуј, куме, ал немој да кунеш!
До недељу *моја* кума била,
Од недељу млада удовица,
А до другу *моја* суђеница.

5.

Повела је Јелка два коња на воду
Једно *гу* је братњев а друго је војнов.
Братњевога коња с мутну воду поји,
Војновога коња с бистру воду поји.
Друшке *гу* питују: Зашто тако, Јелке?
Братњевога коња с мутну воду појиш,
Војновога коња с бистру воду појиш?
Ете такој, друшке, брат *ме* је повеја,
Па *ме* оставија у гору зелену,
А војно *ме* наша па *ме* преобука,
Па *ме* преобука у чобанске дреје,
Па *ме* је провеја кров три ките Турци
Једна кита вика: Ај гиди, чобанче,
Ај гиди, чобанче, још да си девојче,
Пушку би даваја те би *те* узеја,
Друга кита вика: Ај гиди, чобанче!

Ај гиди, чобанче, још да си девојче;
Сабљу би даваја, те би *те* узеја!
Трећа кита вика: Ај гиди, чобанче,
Ај гиди, чобанче, још да си девојче,
Коња би даваја те би *те* узеја!

6.

Поболе *се* Вуче од Солуна
Па *ми* лежи за девет године
Нит умира нит *му* боље бива,
Кроз коске *му* трава проницаше
А кроз уста муве пролићаше.
Пита *њега* остарела мајка:
Ој Бога *ти*, Вуче, мили сине,
Кад *те* питам право да *ми* кажеш,
Шта си *толко* греха сагрешија,
Те *ти* лежиш девет годин дана,
Нит умираш нит *ти* боље бива,
Кроз коске *ти* трава проницује,
А кроз уста муве пролићују?
Ој Бога *ми*, остарела мајке,
Кад *ме* питаш, право ћу *ти* кажем:
Кад смо били горе у ајдуци,
Улегомо у *теј* беле цркве,
Уватимо црни калуђери,
Вечне смо *ги* муке ударили,
Да *ни* даду *оној* бело благо,
Је л' немаше, мајке, је л' не даше.
Па пођомо дома да идемо.
Маши очи горе у кубета
У кубета један шарен сандук.
Па говори дружба из дружину:
Удри, Вуче, руке *ти* отпале,
Зар не видиш ге благо остаде?
Кад *се* баци горе у кубета,
Сандук прсну на четири стране.
Није било *оној* бело благо,
Но је била коса девојачка
И у косу Петка и Недеља.
Петка куне а Недеља плаче:
Здраво, Вуче, чету четуваја
По Крајине прокај Сињо Моро
Док отидеш до *своји* дворови
Па *се*, Вуче, слогом поболеја,
Па лежаја за девет године,
Нит умреја нит *ти* боље било,
Кроз коске *ти* трава проницала

Кроз уста *ти* муве пролићале!
Тој ми збори а с душу *се* бори
Тој изрече а душу испушти.

НЕКОЛИКО ВАРИЈАНАТА НАРОДНИХ ПЕСАМА.

(СА ТИМОКА)

Српска Краљевска Академија издала је прошле године, као III. књ. Етнографског Зборника, *Српске народне песме и игре с мелодијама* из Левча, које је прикупио Тодор М. Бушетић. Упоређивао сам ове са песмама из своје збирке песама, које већ поодавно прибирам по Тимоку, па сам, у колико се да одмах приметити, нашао неколико варијаната, које овде износим. Поред ових овде, ваља упоредити и песме Бушетићеве збирке под бројевима 144. и 166. са варијантима, штампаним у год. извештају гимн. Доситеја Обрадовића, за школску. 1901. — 1902. годину, где сам опширније проговорио о народној песми у Тимоку. — Песме сам забележио тачно по певању и казивању педесетогодишње старице Магдалене Н. из Јаковца (округа и среза тимочког[1]).

1. (52)[2]

Славеј пиле не пој рано,
Ој-ој-ој, славеј пиле не пој рано,

1) Чини ми се у колико се зна о говору левачком, г. Бушетић није сасвим тачно забележио песме у поменутој збирци. И ако народне песме, као израз народнога духа, нису увек најверније огледало народнога говора, ипак, о овим песмама, да не стоји одакле су, нико, по њима, не би судио да су из Левча! Ваља упоредити, примера ради, само ове стихове.

Умре мени лијепа девојка — стр. 47.
Прсте вије прелијеџа Јана — стр. 47.
Пореза се по дијесној руци — стр. 49.
Кад донеше крваву доламу,
У долами дијесницу руку — стр. 51. и т. д. да не исписујем даље, јер оваких примера има доста. — Г. Бушетић не рече ни за једну песму од кога је и где (у коме селу) забележио. А то је, у оваком послу, врло потребно. Можда би се, у том случају, и оваква појава лако објаснила. Овако, пак, изгледа као да ијекавски говор по·

Не буди ми господара,
Ој-ој-ој, не буди ми господара[3]
Сама сьм га успавала,
Сама чу га разбудити.
Улегнучу у аз- башче,
Отћинучу[4] струк босиљьк,
Струк босиљьк,[5] струк каранвил,
Бркнучем га у водице,
У водице у светене;
Шибнучем га през бел образ:
„Диг' се, диг' се, господару,
„Дојде време за буденье."

2 (61)[6]

Збирајте се, моме, на седењћу
Да клнемо свињарову мајку,

тискује екавски, што је невероватно. У Драгачеву се говори, у главном, јужним наречјем. »Али се већ јако осећа и утицај источног наречја, тако да се неке речи већ никако и не говоре по јужном него само по источном наречју. За друге пак речи, а негде и за велики број речи, говоре се оба облика, па није ретко чути, да их један исти човек употребљава. Ово губљење јужнога наречја има се приписати надмоћноме утицају источнога наречја, који му даје његова званична употреба. У школи, у цркви, код власти и у војсци, па затим и у варошима уопште народ свуда чује само источни говор, и онда није чудо, што је доста од њега примио. Свуд се запажа и то, да старији људи говоре правилније а неки и сасвим правилно јужним говором — знак, да источно наречје продире јаче тек у новије доба«. (Насеља српских земаља, књ. I, стр, 100).

Ни описом обичаја, не могу да прећутим а да не кажем, није се много више изнело, него што је то већ учинио Милићевић у Кнежевини Србији, стр. 219 — 223. Што је једном казано, није потребно понављати га. А у опису народнога живота, његових обичаја, не тражи се само академска озбиљност!

2) Број у загради упућује на песму у г. Бушетићевој збирци.

3) Сваки се стих понавља с предметком: Ој-ој-ој.

4) Грлени сугласници г и к умекшавају се испред е и и, и то: г, у ђ, а к, у ћ: верићe м. вериге, нође м. ноге; ђинем м. гинем, ђибаница м. гибаница; руће м. руке; Раћита м. Ракита, ћинем м кинем (кидам).

5) Полуглас се очувао: пьс (пас), опьньк, босиљьк, рьдьква, ја сьм (сам, јесам).

6) Ова се песма пева на седељкама. Прибележио сам је у селу Јаковцу (срезу и округу тимочком) од девојчице Наталије Н. — Пада у очи да јако одступа у гласовним особинама од осталих песама. Код млађега света особине тимочкога дијалекта све се више губе.

Која рађа свињара ђавола.
Ти проказа, млога жирна горо,
Та̃ отоше сви туђинци,
Сви отоше и дојдоше,
А мој војно отиде, не дојде.
Да знам да је га клада притисла,
Три дана би до пладне[7] жалела;
Да знам да га сећира посекла,
Један дан би до пладне жалела!

3. (62)

Месечина, Давино,
Огреј мене у двори,
Да ја видим што љубим,
Ел је младо, ел старо
Волим с младо по гору одити
Нел сьс старо по равни дворове,
Волим с младо из лис[8] воду пити,
Нел сьс старо из цьклену[9] чашу,
Волим с младо на камен спавати,[10]
Нел сьс старо на меки душеци.
Старо то си стара кладурина
Младо то си бели струк босиљьк,
Ћиша пада, клада се распада,
Ћиша пада, бел босиљьк расте.

4. (65).

Има мајћа две девојће,
Једно Ката, друго Злата,
Па ји обег једньг[11] девИ[12],

---

7) Подне (т. ј. пола-дне — пладне, рус. полдень).

8) Лист. У групама сугласника: жд, шт, зд, ст, крајњи сугласници (д, т) отпадају на крају речи: гроз м. грозд, лис м. лист, веш м. вешт, дьж м. дьжд (дажд-а).

9) Стаклен цаклен (цькло, цьклен).

10) Инфинитив се у говору изгубио, али у народним се песмама налази:

Сама чу га разбудити — (бр. 1.)
Волим с младо на камен — спавати —
Кој че мајће огњь наклас!
Кој че мајће воду донес!
Кој че мајће дворе помес! — (бр. 4.),

Овако окрњени инфинитиви (без — ти) су ређи.

11) Одмах, заједно.

12) Девити, спремати дар девојци за удају.

Једньг деви, једньг жени[13].
Обе су се поболеле,
Поболеле и умреле.
За њи мајћа жално жали,
Жално жали, па нарича:
„Лело, Като! воре [14] Злато!
„Кој че мајће огњь наклас!
„Кој че мајће воду донес!
„Кој че мајће дворе помес!“
Мртва Ката проговара:
„Не бој ми се, стара мале!
„Кьд огреје јасно слнце,[15]
„Ете тебе јасьн огњь;
„Кьд удари тија[16] роса,
„Ете тебе ладна вода;
„Кьда дуне вијьр ветьр,
„Он че тебе дворе помес!“

5. (68).

Јова коња за Косово спрема,
Љубе му се окол коња вије,
Коња грли а Јову си љуби:
„Кьд чеш, Јово, од Косово[17] дојдеш
— „Гледај, љубо, небу у облаке:
„Кьд се роди слнце од запада,
„Тегај чу ти од Косово дојдем!“

6 (69).

Стојан иде од орање,
Бела Рада од белило,
Стојан Раде говореше:
„Стани, Радо, да вревимо,[18]
„Да вревимо, да думамо,

---

13) Удаје: »девојћа се жени«.

14) Вај, куку!

15) Сунце. У Тимоку се очувало вокално л,: слнце клнем, влна, влк, влчем, глчим и т. д.

16) Х се не чује, већ или се изоставља: ладьн, леб, дунем, — или се место њега чује ј,: орej (орѣхъ), смеј, вијьр (вихор), греј, или в,: руво (рухо), сув. и т. д.

17) Деклинација је у говору скоро сва изгубљена, али се у народним песмама налазе и чисти, падешки облици: Гледај, љубо, небу у облаке, кьд се роди слнце од запада и т. д. али и: Стојан иде од орање, бела Рада од белило (бр. 6).

18) Говоримо.

„Очу л' к ночи[19] да дојдем"
Рада њему говори:
„Немој к ночи да дојдеш,
„К ночи че ми гости дојду:
„Матер[20] мајћа — мене баба
„Матер' сестра — мене тетка,
„Матер' брајћа — мене ујће,
„Матер' башта[21] — мене деда,
„Матер' снаје — мене ујне,
„И снајичи пооџање".[22]
Тој си Стојан не послуша,
Нел си узе врана коња,
Па отиде рдвни двори.
Па надзрну[23] на пенџери:
Бела Рада премењена,[24]
Премењена, наћитена.
Уз девера наклоњена.[25]
Тьг се диже премлад Стојан,
Па отиде у градину,
Веза коња за малину
А он леже под малину,
Тури руће у босиљьк,
Беле нође у стратора.
Кьд је било окол зоре,
Рано рани бела Рада,
Росно цвеће да си бере,
Смесне[26] ћите да си воје.
Тьг си рипи[27] премлад Стојан,
Па увати белу Раду,
Изреза је итре нође,
Изреза је беле руће,
Изреза је ситну косу,
Па је тури пред коњиче:
„Јеџ[28] ми, коње, ситно сено,

19) Ћ, од шт, замењено је правилно свуда са ч,: ноч (ношть), свеча (свѣшта), леча, плачам и т. д.

20) М. матере.

21) Отац. (башта, ба̀штин, баштина).

22) Гости т. ј. они који походе (похођани).

23) Погледа.

24) Одевена; премѐна — одело, хаљине.

25) Наслоњена, прислоњена.

26) Ките од различитога цвећа.

27) Скочи.

28) Једи. Жд, је замењено правилно свуда са џ: јеџ (яждь), виџ (виждь), веџа, глеџ; пооџанин и т. д.

„Ти си сву ноч гладьн стовал,[29]
„И ја и ти без вечеру“.
Изврте је црне очи:
„Пиј ми, коње, бистру воду,
„Ти си сву ноч жедьн дубрел,[30]
„И ја и ти без вечеру“
Па говори премлад Стојан:
„Иди, Радо, куде можеш,
„Льжи, Радо, кога можеш,
„Љуби, Радо, кога очеш!“

7. (90.)

Јану мајћа на долеко дава,
Проз три горе у равно Загорје.[24]
Јана нече на долек да иде.
Јане[25] мајћа[26] потијо говори:
„Ајде, Јано, ајде мила ћерко,[27]
„Јел ти имаш девет мила брата,
„Чесiо че ти у гости дооде,
„Свацу Петку и сваку Недељу.“
Јана си је мајћу послушала:
Отишла је у равно Загорје.
Јана је се одма повалила,
Повалила с девет мила брата.
Јане нема никој да дооди,
Јану су си зьлве[28] прекореле
„Е, ти сада наша мила снао,

29) Л на крају речи и слога остаје непретворено: сокол, сол, вол; стовал, дубрел и т. д.

30) Стајао.

24) Загорје се врло често помиње у народним песмама из Тимока. Није ли и ово, поред предања које живи у наројној памети, знак, да су се многе породице, ако не и читаве колоније, населиле овде из Загорја (у Бугарској)?!

25) Стари датив и локатив од именица на — а, чује се врло често, како у песми тако и у говору, на — е: Јане мајћа потијо говори; Јане нема никој да дооди.

26) Ако се испред к, нађе какав мек сугласник (особито: љ, њ, ј,) претвара се у ћ: мајћа, девојћа, љуљћа, седењћа, нишаљћа и т. д. Али се увек каже: кокошка, мишка, квачка (квочка), сучка и т. д.

27) Нисам никад чуо: черка, како би се очекивало, већ увек: ћерка, или још чешће: дьшти. По где где чуће се: керка, али се то сматра као ачење у говору.

28) Заове.

„Још се неси ни од коња слезла,
„А ти си се с брајћу повалила!
„Сьга има девет годин[29] дьна,
„Тебе нема никој да доoди“.
Врло је се Богу сьжалело,
Јане прати најмлаџега брата:[30]
„Ајде, Јано, ајде, мила сејо,
„Заженимо најстареја[31] брата“.
— „Чекај, брате, поклон[32] да напраим.“
— „Ајде, сејо, тим поклон напраји“.
— „Чекај, брате, дете да окупем“.
— „Ајде, сејо, там дете окупи“.
Па је пошла низ гору зелену:
„Што ми, братће, на тьвњан[33] мирише?“
— „Туде има трава тьвњаничи[34]“.

29) Често се тако и говори и пева: девет г о д и н, две г о д и н, прва (прву) г о д и н. Говори се н. пр.

А. — Кудѐ ч'?
Б. — Идем у п л а н и н.

али се каже, без икаква додатка, г о д и н а, а у множ. г о д и н е.

30) Очевидно је овде нешто изостављено. Али тако ми је казивано, па сам тако и забележио. Интересантно је у нар. појезији овога краја да се дијалози у песми, као и у говору, нижу без икакве везе, н. пр. без онога стереотипнога: »Проговара.....« или: »Одговара.....« (Упореди н. пр. стихове у песми 10 (90) — 24 — 26 — 28 — 33).

31) Најстаријега. Компаратив се гради од позитива и предлога по: п о б е л (бељи), п о в и с о к (виши), п о м л а д (млађи), п о с т а р (старији), п о ц р н (црњи) и т. д. Од придева м л а д и с т а р чује се компаратив старије форме: с т а р е ј (уз: постар) и м л а џ е ј (уз: помлад):

Јане прати н а ј м л а џ е г а брата —
Заженимо н а ј с т а р е ј а брата. —

Од придева д о б ь р уз п о д о б ь р чује се б о љ и, п о б о љ и и п о б о љ. — Занимљиво је да се овде компарују и именице као и придеви: »Ја сьм од тебе п ò ј у н а к« (већи, бољи јунак). — »Овде је п ò р а в н и н а« (равније) и т. д. Још је занимљивија ова појава код глагола: Ја од тебе п ò з н а м, м. ја знам боље од тебе (или: више него ти). — У свима овим случајевима акценат скаче на предлог (по̀).

32) П о к л о н је свадбени дар. Обично је из једнога хлеба (од пшенична брашна), обмотанога свилом или вуненим власом, једнога печенога пилета и буклије вина. — П ò к л о н се чује и п ò к л а н; мн. п ò к л о њ е и п ò к л а њ е.

33) Тамњан. Глас м. се често замењује са в, (особито у групи сугласника мн, мњ): т ь в н о (тамно), т ь в н и ц а, т ь в н и н а, г у в н о (гумно), т ь в њ а н (тамњан), т ь в њ а н и ч и (тамњаника) и т. д.

34) Нека трава што мирише тамњаном.

— „Што ми, братће, чамово[35] мирише?“
— „Туде има дьсће чамовите“.
— „Што ми, братће, на плесьњ мирише?“
-- „Туде има земља плесьовита. —
„Чекај, сејо, прстен да си најдем“
А он се је у гробьк скутао,
Сестрица јс брала почекала,
Па отишла у зелени двори:
Двори су је у пелин урасли,
И у двору дрво јабланово,
И у дрво кукавица кука.
Тој си неје сиња кукавица
Веч тој била остарела мајћа.
Живе су се с душицу сьстале,
Мртве су се једньг и растале.

8. (91).

Пролетело јато голубато,[36]
Па је падло[37] Лазине пенџере
Лаза реже перо пауново,
Пореза се по десницу руку.
Лаза мучи, ништа не говори,
А сестра му потијо говори:
„Брале Лазо, боли ли те рука?“
„Селе Јеле, не боли ме рука!“
Веньц гори, те ране засаља[38];
Платно реже, те ране утеже;
Слзе рони, те ране одмива[39].
Брат сестрице потијо говори:
„Селе Јелс, не боли ме рука!
„Не гор' веньц, не груби[40] си лице;
„Не реж, платно, не мали[41] си дара,
„Не рон' слзе, не груби си лице!“

9. (100).

Пију вино две младе делије

35) т. ј. на чамовину, на чамове даске.
36) Јато голубова.
37) Група сугласника д л, трпи се свуда:
Седла Јана, па попева:
О мој Јово, што те нема! (припев). —
Па је падло Лазине пенџере.
38) Посипа.
39) Спира.
40) Груб је ружан, отуда: грубити
41) Не умањуј.

На Гмитрови дзидани[42] подруми,
На Гмитрови и на Мијајлови,
Вино пију, па се додумују:
Да опоје Гмитра и Мијајла,
Да заљубе[43] две младе јетрве.
Гмитровица близо врата била,
Па је млада турсћи разбирала,
Доказала Гмитру и Мијајлу:
„Војно Гмитре и брале Мијајло,
„Вино пијте, не опивајте се,
„Сън спавајте, не оспавајте се:
„Турци ви се турсћи додумују,
„Да опоје Гмитра и Мијајла,
„Да заљубе две младе јетрве“.

10. (102).

Къкъв јунак спрама село шета,
Од село се штитом заштитује,
А од слнце със белу мараму,
А од ветър със окато[44] перо?
Не може га никој угледати,
Угледа га јубава девојћа:
„Бога тебе, моја стара мајћо,
„Къкъв јунак спрама село шета,
„Од село се штитом заштитује,
„А од слнце със белу мараму,
„А од ветър със окато перо?
„Леле мале, ја би га узела!“
А мајћа је потијо говори:
„Леле ћерко, преварила си се,
„Он је јунак веч давно ожењен,
„Он си има љубе Анђелију,[45]
„И има си сина Мијајила“.
Про́говара јубава[46] девојћа:

---

42) У тимочком говору чује се дз (Ѕ): дзид, (дзидам, дзидање, дзидар и т. д.); дзвезда, дзьвни (: Кум доjезди, куму коњ привишта. | Коњ привишта, двори задзьвнеше —); дзиља—в; дзиндзов и т. д.

43) Обљубе.

44) Окато перо — перо с окцима.

45) Ако се г нађе у страним речима испред е, и и, умекшава се, правилно свуда, у ђ: анђел, Анђелко, Анђелија, Ранђел, ђида, ђидија и т. д. Овде иду и: Ђора, Ђорђа, Ђоле, Ђурђија, Ђурђев-дьн, ђурђил, али се чује и: Џора (н.пр. чувен је баја Џора, други Насрадин-оџа) и џурџил (ђурђевско јагње).

46) ј + убава; м. х, чује се ј: орej (орѣхъ),

„Клни мале, обе да клнемо:
„Ченица[47] му по дела презрела!
„Јерица[48] му брегове задала!
„Ројеве му слнце замрежили!“
Проговара њојна стара мати:
„Бога тебе, мила моја ћерко,
„Не клнеш га, нел' га благосиљаш![49]“

11. (110).

Што Морава мутна тече?
Ел ми везир коњи поји,
Ел ми Адьр коња поји,
Ел ми војска пребродује,
Ел војници коњи поје?
— Ни ми везир коњи поји,
Ни ми Адьр коња поји,
Ни ми војска пребродује,
Ни војници коњи поје.
Бањале се две девојће,
Аливера и Тодора,
Тодора се удавила,
Аливера испливала.
Тодора је говорила:
Аливеро, верна другко,
„Кьд одидеш равни двори,
„Па те пита стара мајћа:
„„Аливеро, кам' Тодора?“
„А ти овак да је кажеш:
„„Тодора се оженила:
„„Две тишине — равни двори;
„„Мермер камен — млади војно;
„„Два брега је два девера;
„„Две рибице — две зьлвице,
„„Две је рибе две певице.[50]““

12. (123).

Обложи[51] се момче и девојче,
Да спавају да се не дирају.

47) Пшеница; тако увек: т и ц а, ч е л а м. птица и пчела.

48) Врста пшенице.

49) Ову песму певају певице о свадби сватовима за новац (бакшиш).

50) П е в и ц е су девојке што певају о свадби. Има их четири, па две и две певају: једне запевају а друге отпевају.

51) Опклади се: облога — опклада.

Момче заспа кьно вькло[52] јагње
А девојче змија ридовћиња,
Па говори јубава девојћа:
„Уштипи ме, руће ти отпадле!
„Зальуби ме, уста ти усьла!“[53]
Он си спава кьно вькло јакње.
Она је се мајће поболела,
Заискала што-но нигде нема.
На Петров-дьн леда девет педа,
На Божича бели струк босильк.
Уплаши се младо нежењено,
Где да најде леда девет педа,
На Божича бели струк босильк,
А она му млада проговара:
„Не бој ми се, моје лудо младо,
„Ја сьс тебе испитију[54] чиним,
„Ја да видим је л' те жалба за мен'.“

13. (127).

Сокол стоји на јели,
Чујете ли што вели?
Сокол вели, па вели:
„Што се Милан не жени?“
— Женичће[55] се јесени,
Кьд узреју ћестени.
Ћестени су ореси,
Душо Милице, моја си.[56]

14. (136).

Синоч Марко од Солуна дојде
И доведе Солунку девојћу.
Он вечера, она не вечера;
Он говори, она не говори;
Он се смеје, она се не смеје.
А Марко је потијо говори:

---

52) Вакло: Уз јагње скоро је редован епитет вькло (вакло).

53) Усахла.

54) Пробу.

55) Будуће време се изгубило, али се у народним песмама чује. Будуће време гради се перифразом (са да, и садашњим временом): Оче да се жени; ја чу да дојдем. Може се да изоставити, па се н.пр. каже: Ја чу дојдем, ти чеш дојдеш и т. д.

56) Ова је песма припев. Ако се н.пр. Милица и Милан воле (льжу се), онда се овако припева. Само девојке припевају, никако момци. Најчешће се припева с јесени о седељкама.

„Вечер'[57], Маро, не вечерала га!
„Говор', Маро, не говорила га!
„Смеј се, Маро, не насмејала се!“
Девојћа му потијо говори:
„Вечер', Марко, ако ти с' вечера;
„Говор', Марко, ако ти с' говори;
„Смеј се, Марко, ако ти се смеје.
„Мене неје за твоју вечеру;
„Мене неје за твоје говоре;
„Мене неје до твоје смејање,
„Нел је мене до моје невоље
„Ѓде два стану, све од мене вреве:
„„Овој ми је крадена[58] девојћа?“
„А ја несьм крадена девојћа,
„Сьс слнце сьм из баштини двори,
„С јасни месец у војнови двори.“

15. (157).

Ти отодиш, мили куме, отодиш,
На кога ме лудо младо остаљаш?[59]
— Остаљам те моје мајће и твоје;
— Остаљам те твоме оцу и моме;
— Остаљам те твоје брајће и моје;
— Остаљам те твоје сестре и моје.[60]

16. (179).

Пошле девојће у цвеће,
Млада момчета у виле.[61]

---

57) У императиву се често крњи крајње и: говор, виџ (виждь), јеџ (яждь) и т. д. и то како у народним песмама, тако и у обичном говору. Виџ и јеџ само тако гласе. — Па и остали императиви (на — ј) крње се: вечер м. вечерај, али мање у говору, више у народним песмама (стиха ради).

58) У Тимоку има још отмице девојака, т. ј. момак девојку, и мимо њене воље, одвуче (овамо кажу одвлече). Али ако се момак и девојка воле, па им на пут стају родитељи (девојачки или момачки), онда се девојка пристàне, т. ј. договори се момак с девојком, те је он одведе својој кући, и то се каже пристала се, а њу зову пристањуша или пристањушка. Отмица ређе бива, и то је срамота по девојку. Отуда се овде Мара јада своме Марку, како она није крадена (силом одведена), већ се редовним путем (сьс слнце из баштини двори а сьс месец у војнови двори) удала за њ.

59) Прва два стиха понављају се после свакога даљега стиха.

60) Ову песму певају певице куму, кад, по свршеној свадби, полази кући.

61) т. ј. да секу виле.

Девојче змија изеде,
Сиһира момче посече.
Момче то[62] возе на кола,
Девојче носе носила;
Момче копају пред цркву
А девојче до цркву си.
На момче саде зелен бор
А на девојче борику.
Момчету мати дооди,
Студену воду доноси,
Те му кореньк пољева,
Те му кореньк вираје.
На девојче мати дооди,
Ћипелу воду доноси,
Те је кореньк зальева.
Бор си бориһе говори:
„Расти ми, расти, борико,
„У корен да се срастемо,
„У вр̂а да се сплетемо."
Борика бору говори:
„Тебе си мајһа дооди,
„Студену воду доноси,
„Те ти кореньк вираје;
„А мен' мачеја[63] дооди,
„Ћипелу воду доноси,
„Те ми кореньк пољева,
„Те ми кореньк усьну."

ЗАЈЕЧАР

Маринко Станојевиһ
СУПЛЕНАТ

62) Постпозитивни члан т, та, то, врло се ретко чује како у говору тако и у народним песмама. Сем овога члана чује се и: н, на, но, и в, ва, во. Тако: човѐкьт, женàта, детѐто; човѐкьн, женàна, детѐно; човѐкьв, женàва, детѐво. Ако уз именицу има придева, члан долази уз придев а уз именицу не. — Између члана и именице муш. рода у једн. долази полуглас: човекьв, човекьт, човекьн.

63) Маһеха.

Из лесковачке околине

БЕЛЕШКЕ

КРСТЕ ДИМИТРИЈЕВИЋА

УЧИТЕЉА

О вампирима. — У зиму 1899. г. појави се вампир у Мрштану (ср. лесковачки). Увампирила се нека млада жена, која се родила у Мрштану, а удала се у Бињаници, преко Мораве.

Долазила је кући једног сељака у Мрштану, па му „попила 3 овце; другом пак тако исто „попила“ 3 овце и извела волове у двориште, скинула им оглав (улар) па их водила по дворишту.

Тако ми причаше два сељака, који беху дошли к мени.

„Ама, чини ми се, вампир не може преко реке да пређе,“ рекох им ја.

„Овако не сме да пређу, но казују, да се превози на бувањку (пирајку),“ одговорише они.

Као и обично у оваким приликама, тако се и сада развезе говор о вампирима на дугачко и на широко.

Пр. Нед. сељак из Мрштана плетијаше онда школски плот, па поче да прича како је он видео вампира. Он се родио у суботу, а „суботанима“ се даје вампир да га види.

„Беше једна жена још за живота џандрљива и пакосна, али кад умре, беше право чудо! Очи јој изиђоше на врх главе и у мало не прскоше. Отече као буре. Одмах чим је сахранисмо, трећег јутра чу се да се увампирила. Одмах почеше по селу да нестају кокошке.

Једанпут седимо ми насред села, а ја видех њу, па је показах и другима, да је виде. Аја, не види је нико, јер сам међу њима само ја био „суботан“. Она беше онаква иста, као што беше жива, само је у лицу била много црвена, као крв. Иђаше све поред плотова, а пси не лају мало но просто промукоше. Она држи у руци штап, па се само полако брани. Наједанпут се претвори у свињу. Дугачка, висока и лепа свиња, а уши јој око пола метра; јурну на псе и они се сви разбегоше. Затим се усправи на задње ноге, па се опет претвори у онакву исту жену.

Давила је тако стоку за неко време, па је испратише некуд.“

Затим почне мој отац да прича.

„Сад не знам да ли има вампира, али у мојим младим годинама га је било.

„Био сам од 5 — 6 година. Чуло се беше, да се повампирио један Турчин у Лесковцу. Он иђаше све по турским кућама

и то по богаташким. Беше задао велики страх, тако, да се по 3 — 4 породице скупе у једну кућу, па ту преноће. А он онда зађе од куће до куће, па кад види да су празне, наљути се, па покупи све санове, тепсије, котлове, све то извије и изломи, па натрпа на једну гомилу, па на њу метне и све хаљине, које по кући нађе и одозго се упогани.

„Еле, да вам причам, како сам ја једанпут видео тог истог вампира. Беше лето. Иде стока на пашу у „Миру“.[1] Ми деца играмо се на насипу. Гледамо у стоку, кад ја на једној биволици видим вампира. Узјануо биволицу, па пустио ноге, те му се вуку по земљи, а држи се за врат биволичин. Сав рутав и гô, само преко глаџе везао белу чалму. Биволица сирота једва иде, сва се ознојила од умора, јер уз вампира иду и они проклети (ђаволи), па је много тежак.

„Мустафа Али-пашин син, отишао у џамију, да клања. Таман опрао руке, док му нешто одмах метнуло на руке пешкир. Почео он да се по своме закону моли Богу, а оно нешто иза њега мрмља. Одмах је познао да је то вампиров глас.

„Кад већ видеше Турци, да се вампир много осилио и да их не оставља на миру, почеше да говоре *вампировићу*[2] те да га убије и да их курталише ове беде. Беше вампировић неки Асан Гушља. Обећавали су му много пара, али он не хтеде одмах то да учини. Сигурно је хтео да им што више пара измами.

Вампир је често ишао једној удовици, те с њоме ашиковао. Једанпут га вампировић спази на њеном тавану, како иде по гредама, па напуни пушку парчадма од челика (јер олово вампиру ништа не може нахудити), па почне да га нишани, али га је вампир много варао. „Таман, каже, хоћу да испалим, али он врдне у страну, или одскочи у вис.“ Кад га је добро нанишанио, пукне пушка, нешто завречи као јаре и скљока се на земљу — сама крв, као пихтије; ничега другог није било, нити пак коже ни костију.

„Вампировић одмах покупи ону крв у једну тепсију, па пође по кућама, да тражи бакшиш, а оно место, где је била крв добро испраше“.[3]

---

1) Мира је велико лесковачко поље, на путу идући за Ниш.

2) Вампири проводе и блуд са женама (обично удовицама) од овога света. Дете, које се из те њихове љубави роди, зове се вампировић. Вампировић види вампира, разговара се с њим и може да га убије.

3) У »Караџићу« за 1901. год. на стр. 92. — 93. описано је слично убијање вампира у селу Доморовцу у Гњиланској кази само што је овде Вампировић ухваћен у превари. Турци тако исто верују да кад са вампиром роди жена, такво дете види вампира, па кад одрасте гони га и сатире. Такво дете зове се турски Вампирџи. У »Годишњици«

— Затим поче мој отац да прича другу причу о вампирима.

„Моја је мајка из Лебана и причала ми је ову причу: Кад сам ја била дете од 7 — 8 година, беше у нашем селу један старац, Петко. Тако опаког и поганог старца није било у целој Јабланици. Зато су га сви звали Петкутин.

Кад умре Петкутин, чу се да се увампирио и да се јављао у својој кући. Вампир се прво јави својима, па што му они нареде, то ради. Неки му нареде да иде у гору, и он иде, и тамо га удаве вуци. Неки му кажу, да иде по селу и да дави крупну стоку; други му кажу да дави живину. Има бездушних људи, па му кажу да дави људе, неки пак децу. Неки му кажу да по селу растаче кошеве с кукурузом и амбаре са житом. И он ради све, што му се од куће нареди.

Петкутину су код куће наредили да дави живину и он је давио.

Једанпут пред мрак пасемо ми чобани говеда поред гробља, а једна крава оде у гробље. Ја сам била од свих најмлађа, па нисам ништа знала, а сви су остали знали да се Петкутин увампирио и да се тада налазио у гробљу. Беше субота, а у тај дан вампир не излази из гроба. Зато мене послаше, да идем у гробље и да вратим краву. И ја их послушах. Кад одем тамо, видим краву, дошла до једног гроба па стала и риче. Дођем и ја ближе и видех код гроба једно кученце црно као катран, рутаво и накострешило се. Приђем још ближе к њему, а оно побеже у гроб. Гледам ја, рупа кроз коју уђе у гроб, тесна тако, да би једва могао и миш ући, а оно коџа велико па уђе. Зачудим се, па пођем да видим шта је то. Навирих и загледах у ону рупу, кад оно исто кученце искези зубе, поче да режи, па пође на мене. У тај мах ја се онесвестих и падох. Она друга деца то видела и сетила се шта је, па отрчала и казала мојима код куће, да ме је Петкутин удавио. Дотрче моји, узму ме у руке и однесу кући. Одмах ме ухвати грозница и одлежим у постељи три месеца.

Петкутин је још неко време чинио штету по селу. Кад се људима то већ досадило, скупе се они старији, па оду Петкутиновој кући. Одмах припрете Петкутиновој баби и осталој чељади да ће зло проћи, ако не кажу да ли се истина Петкутин увампирио. И они то признају. Онда кажу Петкутиновој жени, да у вече, пре но што дође Петкутин, метне о вериге један бакрач

Чупићевој књ. XXI. на стр. 237. — 238. описао је уредник »Караџића« један случај како је Вампирџи утаманио једног вампира у Скопљу пре једно 15 година. Исто је такво веровање и у Цигана, који Вампировића зову турском речи вампир-огли (вампиров син). Види чланак »Обичаји у Цигана Краљ. Србије« у Годишњици Чупићевој књ. XXII, стр. 260.). — (Уредн.).

пун воде, пред кућу до врата да метне мало чешљике (пољски чкаљ) и секиру, па да зовне неколико девојака из села на седењку.

Петкана (тако је било име жени) све тако учини Кад у вече дође Петкутин, одмах виде пред кућом чешљику и секиру, врата од куће отворена, на ватри бакрач, а у кући пуно девојака. Пође унутра, па се опет врати. Тада поче да моли жену: „Петкано, узми чешљику одавде, скини карацу (бакрач) с ватре, и испрати те девојке, те да уђем!“ А она му одговори: „Хајд', хајд', уђи, неће ти они ништа!“ „Не смем, не смем од њих!“ Опет се Петкутин онако исто моли, али и Петкана му онако исто одговора. Кад виде Петкутин да не може ући, оде од куће. Уз пут рече Петкани: „ј . . . . . . ти мајку, ако те само добавим до руке!“

Но људи су већ гледали, како ће да се курталишу овог вампира. Узму од Петкане Петкутинову чарапу; напуне је земљом са Петкутинова гроба, па је онда узму два најјача млада човека и понесу. За њима пођу сви људи из Лебана са косама у рукама. Не прођу ни 2 — 3 корака од гроба а пође за њима некаква сила као ветар и хоће да их обори, па почне да им отвара руке и отима чарапу. Људи пак почну косама да бране ону двојицу. Једва дођу до неког бунара крај пута и баце у бунар чарапу. Одмах нешто завречи као јаре и скочи у бунар Људи одмах камењем и земљом затрпају бунар,

Петкутин више није долазио у село.

„Хвала Богу, да ли се још нека вера (народ) увампирује или само Турци и ми?“ упита В.

„Увампирују се и Цигани, само се Јевреји не вампире, рече мој отац. Јевреји су чисти људи (мисли се на полно спаривање), а сви други, који не пазе на то, повампирују се. Но највише се вампире Турци. Сваки Турчин мора или да се увампири, или да се претвори у свињу. Сваки прави Турчин мора да се претвори у свињу, а потурчењак да се увампири.

„Зато кад умре Турчин, они га не држе мртвог на земљи 24 сата, но одмах носе, да га сахране. Па опет се још уз пут или повампири, или се претвори у свињу. Ако се повампири, он почне да се преврће по сандуку и да хуче. Зато Турци при спроводу не иду близу за сандуком но иду само они који га носе и хоџа, а остали иду далеко од сандука. Уз пут му хоџа говори: „коркма, коркма!“ (не бој се, не бој се!). Кад мртваца однесу на гробље, брзо га зачепркају, па се одмах сви разбегну, а само остане хоџа, да га слободи. У гробу га, тако причају људи, мучи свети Илија. Он га маљем туче у главу и од свакога удара отера га у земљу по једну стопу. Због тога је он у гробу много немиран, а хоџа му само говори: „Коркма, коркма“ и чита му.

„Ако се пак претвори у свињу, он одмах духне и изађе из сандука, побегне у шуму и тамо постане дивља свиња, па живи дотле, докле га која дивља зверка не удави, или га ко не убије.

„Мој ујак ми је причао, да се једанпут кренула хајка на курјаке. Једни опколише шуму, а други почеше да терају курјаке. Узнемири се сва шумска животиња, док ето ти право на њих један крупан, дивљи вепар. Опалим ја из пушке и погодим га баш у слабине; аја, не мари ништа. Опалише још двојица и он посрну да падне, па проговори као човек: „Ух, ала ме поједосте!“ и скљока се. Отидосмо брзо да видимо шта је то а оно вепар, крупан, дебео, можда је био тежак преко 200 ока. Разгледасмо га добро, прави, истински вепар! Али, гле, шта је ово?! Прстен на домалом прсту десне предње ноге! Одмах се сетисмо да је то неки Турчин, па прстен бацимо у један бунар, а вепар остане у шуми.“

— Прави Хришћанин неће никад да се увампири. Само онај, који је имао мешавину (полну) са другом вером, коме се скинуло миро због тога, он ће се увампирити. Увампириће се и онај, који је за живота чинио зла. Онај, који ће се увампирити, познаје се док још мртав на земљи лежи. Он је онда надувен, страшан, са полуотвореним очима. Таквог мртваца, да се не би увампирио прободу у трбух великим ексером.

Још ми ваља напоменути, да народ мисли, да се у сваком гробљу не увампиравају мртваци. Највише, кажу, било је вампира у стопањском гробљу (село Стопање, близу Лесковца).

Чума (Куга). — Овако је причао мој дед моме оцу, а отац мени:

„Моја је стрина из Врања. Отац ми је умро кад ми је било 5 — 6 год. Кућа нам је била богата и задружна. Али чим мој отац умре, стричеви се изделише и одселише из Врања. Неки одоше у лесковачки, а неки у власотиначки крај, а један мој стриц оде чак у Софију. Овај стриц није имао деце, а ја опет остао без оца и мајке, те ме он усини и одведе у Софију. У Софији је мој стриц држао велику бакалску радњу. Кад ја мало порастох, помагао сам му у радњи.

У то је време била страшна чума по Софији, а можда и по другим местима.

Једном ме пошље стриц, да зовнем кантарџију, да нам нешто измери. Одем ја и нађем кантарџију, а он ми рече: „Узми тај чабрњак па измичи, ја ћу сад да дођем“. Тако и урадим. Но чим узедох чабрњак, одмах осетих нешто тешко на леђима. Пипнем руком, нема ништа на леђима осим чабрњака. Аја, носим неког ђавола!. Ето, осећам му ноге, опкорачило ме нешто; осећам му и дисање. Чим стигох кући и дадох чабрњак, одмах осетих да ми је лако, да нема ништа на мени.

Али ме још уз пут нешто заболе десна плећка. Потужим се стрини да ме нешто боли, одголим раме те виде, па ми рече: „Ништа, као неки плик, проћи ће то!“

Али јадно ти „проћи ће.“ Ухвати ме јака грозница, те легох у постељу Онај пличић прво порасте велики, па после провали и отвори се велика рана; затим рана помодре.

Лежим ја, ништа не знам за себе. Кад се једанпут мало разборавих, чујем да неки кашље око мене. Питам: „Јеси ли ти то стрино?“ — а оно ми нека баба одговори: „Ја сам, ја сам Митре!“ „А која си ти?“ — „Ја сам чума!“ „А од куда ти овде?“ упитам је ја. — „Сећаш ли се кад ти узе на раме онај чабрњак? Ја сам била на чабрњаку, па сам с њега прешла на твоја леђа, те си ме донео овде.“ „Па зашто ме овако изеде, да од Бога нађеш?!“ „Е, погрешка је била; други је био на реду, а ја сам погрешила. Но не бој се, ја ћу да те излечим.“

Од онда је још неколико пута чух, како кашљуца око мене. И заиста рана поче прво да ме сврби, па онда се засуши и отпаде.

Кад осетих да сам добро оздравео, дигох се с постеље, па изађох у чаршију. Но и по улицама и по чаршији све пусто; сви дућани и све куће затворене По улицама и по чаршији ђубре до колена, јер нема кога да га чисти. По чаршији нигде никог, само негде по ђубрету видим да неки људи нешто чепркају Почнем и ја да чепркам и почнем да налазим неке ситне, а и крупне, сребрне паре. Ове су паре бацали људи, да би чуму отерали од своје куће. Чуо сам био, да кога чума једанпут бије, па преболи, више неће да га бије. Ја онда зађи по ђубрету, те бери паре, бери, и богме доста пара наберем.

Чим сам ја мало оздравео, удари чума моју стрину на 7 места, но она преболе, а мога стрица само једанпут удари и умре.

Оздрави само онај, кога хоће чума да лечи. Кога лечи чума она с њим говори, кашље око њега; болесник осећа како му привија неке мелеме и баје му. Али болесник је не види, не да̂ му се. А кога неће да лечи, она неће ни да говори с њим, нити се бави око њега.

Страхота је онда било да се погледа по Софији. Све затворено и пусто. На дан умире по 20 и више душа, које хришћана, које Јевреја, Турака и Цигана. Нити хришћанина опоје поп нити Турчина оџа, нити Јеврејина хахамбаша. Свака вера погодила по неколико сиромаха, који су преболели од чуме, па кад који умре, они га однесу у гробље и зачепркају.

Многи богатији људи разбегоше се са својим породицама по далеким селима око Софије, у планине. Но кад чума сврши по Софији, отиде и у села и тамо их нађе, па их и тамо помлати.

Тако чума би по Софији равно три године".

Чуму (кугу) замишља народ као бабу, али је замишља и као жену или девојку. Оне имају негде далеко и своје царство. У извесно доба крену се женске по свету да бију људе, а њихови мужеви остану код куће, да раде земљу. Оне не бију без плана, кога стигну, већ имају неке књиге, у које су записани они, које ће чума да удари. Оне носе мало грненце и њиме ударају.

Значајно је, да је и прост свет увидео, да се чума преноси обично са стварима. У овој причи пренета је са чабрњаком. Позната ми је друга једна прича, у којој је чума пренета са бисазима. То је било овако. У неком селу направила деца пред кућом љуљашку, да се љуљају. Кад су пред мрак престала да се љуљају, заборавила да љуљашку покваре. Ноћу изађе нека жена из те куће на поље и види на љуљашци неку високу девојку. Косе јој расплетене и пале до земље. Она се сама љуљала на љуљашци. Месечина је била, те се све лепо могло видети. Чим је девојка видела жену, да је изишла из куће, одмах сиђе са љуљашке, па пређе на прелаз преко плота у комшиско двориште. Домаћин из те куће, у коју је отишла чума (јер је она девојка била чума), женио сина, па пошао да зове кума, који је био у другом селу. Спреми све што треба, метне у бисаге, па пође. Но и чума се попне на бисаге и он је однесе куму у друго село. Уз пут је овај човек осећао да носи чуму: било му је много тешко, а осећао јој је и дах.

Амајлија (ајмалила). — У јануару 1899. год. завлада међу мојим ђацима нека редња, или како је овде сељаци зову редничина. Многи су ми ђаци онда боловали и одсуствовали. Међу њима је био и Ђ. С. ђак III. раз., син најбогатијих родитеља у мојој општини.

Једнога јутра по Св. Сави доведе Ђ. у школу његов отац К. Кад остадосмо сами, упитах К. зашто му дете није долазило. „Био је нешто *ћефс'з*,[1] господине!" одговори он. „Знам, то је ваљда од ове редње!" „Па и то, господине, но има и друго нешто, рече К. па настави даље: „е, мој господине да није те болести, Ђ. би већ изучио школу; ово је већ пета година како иде,[2] али га нађе нека *аш'мчина*,[3] па га често спопада".

А каква га је то болест нашла?" упитам га ја. Он ме по-

1) Турска реч ћефс'з значи без ћефа — болестан. Кад неко није толико болестан, да је пао у постељу, онда се употребљава ова реч, да се означи мања болест.

2) Ђ. је слаб ђак, готово идиот; ове је године понављао III. разред.

3) Значи прилепила се нека унутарња болест, која се не казује.

гледа некако чудновато, па рече: „Па нашла га *она*,[4] да *иде у гору и у воду!*“

Ја сам и пре овог разговора знао како се наш прост свет у овим крајевима лечи од унутрашњих болести, али добих вољу, да К. о свему испитам и да га питањима доведем дотле, да и сам увиди како су ништавне те њихове лекарије. Али у колико сам у овоме успео, видеће се даље.

„Па јеси ли Ђ. нечим лечио од те болести?“ упитам га. „Пре 2 -- 3 год. оџа из Лесковца направи му једну амајлију, па му је ушисмо у капу, да је носи, но једно вече, кад је легао да спава, заборавио да тури капу на главу,“ одговори К.

„А зар то после не ваља, кад се једном скине капа с главе? упитах га врло простодушно, као да свему томе и сам верујем.

„Па кажу да не ваља; губи ону силину,“ одговори К. па настави даље: „па сам опет ишао оџи у Лесковац, те ми направи другу амајлију. „Но молим те, господине, да у школи не скида капу, но тако да седи под капом!“

„Е, то не може да буде!“ рекох му ја. „Сви ђаци седе у школи гологлави, па мора и Ђ. Много је здравије, да се у соби седи без капе, но под капом. Ко седи у загрејаној соби под капом, добија често главобољу.“

„Јест, јест!“ рече К. али ја видех, да свему томе ништа не верује, јер овдашњи сељаци сем у цркви, школи и кад дођу пред власт нигде више не скидају капе. А на послетку, откуда ја могу знати боље од његовог оџе из Лесковца?!

„А он нека држи барем капу у пазухе (недрима),“ рече К. — „То може!“ одговорим му. Он се и са овом дозволом задовољи.

„А како вам оџа прави те амајлије; да ли нешто баје?“ упитах га. Он ме погледа некако неповерљиво, мислећи ваљда у себи: „Ала си ти неко закерало, те испитујеш ове божанствене работе!“ па онда одговори: „Не баје ништа, но гледа у неке старе књиге, па после запише на једну хартицу и њу ушије у једно парче платна“.

Ето та волшебна хартица, зато што је оџа на њој нешто написао, може да спасе од невидљивих болести: падавице, блесавости, урока, мађија и т. д.

„Е, па лепо, К., кад се Ђ. поведе да падне, хоће ли га и може ли га задржати амајлија да не падне?“ рекох му ја. Он ми као мало срдито одговори: „Па кажу више неће да дође таква болест на онога који носи амајлију.“ „Што, ваљда се болест боји од оне хартице у амајлији?!“ „Не знам, учитељу, тако сви људи раде па тако и ми!“ одговори К

4) Под овом речју разуме се падавица. Прост свет никад њено право име не изговара.

После од прилике месец дана, спремају се једном моји ђаци за одмор. Навикао сам их, да на команду: „Спремите се за одмор!“ сваки метне капу на клупу преда се, па седећи чека ред, и тек кад му дође ред, узима капу и излази. Онда приметих, да је и Ђ. изнео капу на клупу. На пољу изазовем Ђ. на само, па му рекнем: „Зар ти, Ђ., не држиш капу у пазуху, но на клупи?!“ „Е, прошло је 7 дана, господине!“ рече Ђ., насмеја се и оде од мене.

Големи кравај (повојница). — На Богојављење 1900. год. одох по позиву доброг домаћина Ђ. из села Братмиловца (ср. лесковачког) на »големи кравај«. То је дан кад се дете крсти, или као што се у фигури каже: *»уведе у веру“*. Ово је „женски дан“, те обично иду жене на кравај, али није ништа зазорно да и људи оду, нарочито ако кога домаћин позове као госта.

Посматрао сам обичаје, који се врше на овај дан, па сам рад, да и читаоце „Караџића“ с њима упознам.

У цркву носи дете бабица, али кадшто пође и домаћин куће или други старији, ако није његово дете. Дете се крсти у недељу или у неки празнични дан. Само кад је дете болесно, крсти се одмах, да не би умрло некрштено, јер му се душа онда претвара у неке тице, које лете око река, потока и бара, те се такво дете не може на ономе свету наћи са родитељима и рођацима. — По крштењу, пошто домаћин части код цркве знанце и пријатеље, носи бабица дете кући. Кад уђу у двориште, дочека их свекрва или нека друга стара жена са ситом, у коме има пшенице. Дете, онако увијено, метну на земљу (макар било и снега) и поспу га оном пшеницом. За тим се склоне, те дођу кокошке, које све жито покљуцају. Ово, кажу, чине зато, да дете несналазе болести, нарочито *она,*[1] — не споменула се! По том носе дете у кочину (свињац), метну га, те и ту мало полежи, зато да спава „како прасе“.

Пошто се све ово на пољу изврши, онда тек носе дете матери.

У овим крајевима кревети су по селима врло ретка ствар. Ретко ћете у ком селу наћи дрвени креветац, који је начинио какав отреситији сељак, који је био у војсци или у некој служби у вароши. Најобичније је, да се већина на земљи роди, на земљи ручава, на земљи спава, а на земљи и умире. Проћи ће доста времена, док се наши сељаци оставе конзерватизма, који је бар у здравственом погледу штетан, врло штетан.

Тако се дакле и породиља на земљи породи, и онда јој у неком углу собе, обично близу пећи (ако је зима), простру та-

1) Под речју »она« подразумева се »фрас«, чије име не треба ни да се изговори.

нак слој сламе, преко ње рогожу (асуру) или покровац, а по овоме шареницу. Овако бива само по богатијим кућама, а код сиромаха је још јадније: ту се породиља ваља по слами. У том буџаку, где је за породиљу простртo, укуцан је по један ексер у оба зида, за њих привезана врвца, а о њу обешени пртени конци — урежњаци.[1] За исту врвцу прикачена је једна црвена паприка, главица бела лука и породиљин прстен. Све се то меће зато, да се дете сачува од урока и да му не прилазе вештице и други зли дуси.

Кад се седне за трпезу, онда почну да пију ракију, у којој сељаци не умеју да се умере Доцније, обично пред мрак, почиње ручак. За време ручка приказују се поклони, што су жене донеле. Сваки се поклон обично састоји: из пите, погаче и платна, највише до 2 метра за детињу кошуљу. То приказује обично она жена, која је јело готовила. Приказујући, она именује од које је који поклон и обично на рачун ове одвали по коју шалу. Затим одломи по парче од сваке погаче, пите, печења и од свега што није течно; све то натрпа у једно сито па однесе у кујну. То једу они, који су у кујни.

Мало доцније изнесу породиљине дарове. Онда породиља устане с постеље и раздаје сама те дарове. Прво, пошто му пољуби руку, да куму: обично кошуљу, чарапе и шамију, па онда свекру, ако га има: чарапе, затим осталима: коме пешкир, коме чарапе. Непозванима се обично не даје ништа. По том нека жена, обично бабица, наспе вина у водену чашу до половине, у коју баци прво кум 0,20, 0,10 дин. или колико хоће, по том баци нешто свекар, па онда остали гости редом. При овом спуштању новца у чашу, они увек и благосиљају. Тај новац се даје породиљи за оне дарове.

И дете се дарује. То се обично чини при доласку или одласку из куће. Кад се дарује дете, обично се вели, ако је мушко: „да си купи девојче,“ а ако је женско: „да си купи момче“ или и за мушко и за женско: „да си купи сан.“ При поласку свака жена откине по нешто са свога одела, баца на дете, говорећи: »На да спијеш како јагње, а да смрдиш како прасе!«

Чим се спусти мрак, одмах затварају капке на прозорима. Не држе врата отворена. Не износе из куће ватру, нити икакве друге ствари. Не дају ништа у зајам, јер ће онда да плаче дете. Због плача не остављају после сунца детиње пелене на пољу. Ако случајно забораве да унесу пелене, те их ухвати мрак, одмах их уносе и натресу их мало над ватром у огњишту. Не износе и не просипају ону воду из корита, ако су дете у вече купали.

---

1) То су они конци, који при ткању заостану на вратилу, те се после употребљавају за шивење и друге потребе.

Породиља се по порођају ни мало не чува. Ниједна неће лежати на постељи ни 7 дана. Обично свака устаје после 2—3 дана или и одмах сутра-дан, нарочито ако је сама у кући. Која породиља одмах устаје и ради по кући и која се после порођаја показује кочоперна, за њу се вели: »јунак жена«. Али ово јунаштво и чини, те наше сељанке после неколико порођаја изгледају праве бабе.

СНОВИ
(ПО НАРОДНОМ ВЕРОВАЊУ И ТУМАЧЕЊУ)
ИЗ ЛЕВЧА И ТЕМНИЋА.

Снови су тешко скопчани с народним животом, те се и они могу рачунати у народне умотворине (ма да им је до сада, у том погледу, најмања пажња поклањана). Наш народ тврдо верује у снове; он их сматра као истинито предсказивање добра или зла, што му се има десити. По нашим сеоским кућама обично је први разговор, који се после ноћњег спавања у јутру *заподене* (највише између домаћина и домаћице), *казивање и тумачење снова.* — Интересантно је, да је тумачење снова заступљено код свију народа, без обзира на њихов ступањ образованости и да их је било у прастаро време (доказ, Библија), као што их има и данас.

Тумачење снова не изводи се свуда подједнако; неки једну ствар, коју су сањали, тумаче другојаче, а други (ту исту ствар, односно тај исти сан) тумаче другојаче Кад би се брижљиво бележили и објављивали, та би се разлика могла лепо уочити. Па и доба и начин сањања не тумачи се једнако Тако напр. код неких је сан истинит кад се сни *у јутру* и *лежећи на десној страни* (Левач и Темнић), а код других је то обратно (Крајина); једни држе, да *не треба рђав сан никоме говорити*, а други, баш на против држе да га треба свима казивати (Крајина).

Интересантно је, да има случајева да кад се усни нека добра радња (односно име), они тумаче као зло, — и обратно, кад се усни неко зло они тумаче као добро. Напр. певати у сну, значи кукати, а кукати — певати. Услед овога никога неће да *оневесели* кад сни да је умро или да му је ко умро, јер то за дотичног значи добро. — Још да напоменемо, да се тумачење снова много управља према самом имену које је сањано. Тако напр. снити: Милана, Миладина, Милуна, Добросава, Добрију,

Милунику, Милету, и т. д. — значи милост — добро; а снити Грозду, Гроздана, Љутицу, Живану, Живана, Срђу, и т. д. — значи зло — То ће се још лепше уочити ако овде наведемо неколико протумачених снова, које смо у приликама забележили (у Левчу и Темнићу). — Тако кад се сања или сањају:

Зуб да се извади, па да боли, — умреће ко из блиског рода (куће или фамилије).

Зуб да се извади, али да не боли, — умреће ко из даљњег рода.

Дрво на кућу да падне и исту да сруши, — умреће домаћин.

Димњак с куће да падне, — то исто.

Риба, — брига — Ватра, — болест — Паприка и ракија, — љутња. —

Сланина и месо (печено или сирово) — болест.

Змија, курјак, пас да уједу, — треба се чувати од непријатеља (Левач); — напаст, беда (Темнић).

Змија, — рђаво време (Крајина). — Змија да уједе, — умреће ко из куће (Темнић).

Лисица, — треба се чувати преваре.

Јаја, — јаук (код неких беда — напаст). Мртвац, — рђаво време.

Развијена жена (с фесом на глави) — остаће у другом стању (затруднеће).

Велика брада или коса — брига. — Медвед и дебела свиња (а нарочито у кућу да уђу), — болест.

Млеко платно, кошуља и хаљина бела, — беда (напаст).

Паре (новац), — речи (оговарање), а код неких брига (Левач).

Бистра вода (кад се гази или купа), — здравље. — Мутна вода (кад се гази или купа — плива), болест.

Јахати коња или возити се на колима, — напредак у раду.

Пасти с коња или поломити кола, — назадак у раду.

Гô (наг) бити, — срамота, резил. — Лепо обучен, — добро.

Летети у сну, — значи расти (напредовати). — [У потврду тога народ доказује, да овај сан могу само деца и младићи да сањају, а стари људи никако]. —

Радоје, Радојка, Радосав, Радмила, Рађа, и т. д. — радост.

Јегда, Јеремија, Јездимир, Јеврем, Јевросима, — јед (љутина).

Мед, — јед. — Да се мед једе, може се тревити нека несрећа, зло или срамота

Овце, — новци. — А беле овце, — беда или снег (рђаво време).

Јанићије, Јаника, Јана, јабуке — јаук (болест)

Циганин, циганке, просјак (у опште сиромах), — светац

(светитељ) — [Ови се обично сањају кад се који *освечáрио*, т.ј. радио на неки празничић, — Левач и Темнић].

Пасти с неког дрвета или у опште с неке висине, — зло.

Ићи уз неко велико брдо, — терет у животу.

Пасти у неку провалију, па се одатле не извадити, — велика болест или смрт.

Дáћа (трпеза) у кући, — свадба. — Свадба, — спровод, пратња, а значи и свађу (Левач). — Многи радници, то исто.

Орати и копати, — смрт или болест у кући.

Ваши (уши), — новци, богаство, срећа. — Зелена трава, — јед. — Пушка да пукне, — глас. —

Носити нешто тешко на леђима или вући на колима, — брига, невоља, терет.

Звоно (да звони), пиштољ, топ или прангија да пукне, — глас. — Камење и цигле, — терет.

Газити и пливати по води, — може се лако опити (Левач). — Вуна, — нешто тешко, криво, нéправо (т.ј. биће дотичном који то сни). — Брашно (млети), — снег. — Пчеле (да лете), — снег или киша.

Грожђе, јагоде, трешње, — биће дотичном нешто грозно (тешко). — — — — — — — — — — — — .

Кад ко много сања (па макар какве снове), значи да ће се у скоро разболети. —

— Народ верује, да има добрих и рђавих људи на сну (без обзира на њихова имена). То се не може узети као опште правило, већ лично ускуство појединаца (напр. кад који сања неку личност, па му се после деси нешто добро, онда је томе та личност добра на сну и обратно). —

Ст. М. М. уч.

Народно предање о местима.

Рађевина, Рађево поље и Рађев камен. — У академијину издању Вукова Рјечника код речи Рађевина своји ово: „Кнежина на десној страни Дрине између Лознице и Сокола. У Рађевини има једно поље које се зове Рађево поље и у тому пољу камен (око дванаест педи у висину и око аршина и по у ширину) ударен у земљу који се зове Рађев камен. Све ово доказује да је у Рађевини негда био некакав старјешина Рађ, по коме се она тако прозвала, али ја за њега ништа више нијесам могао дознати сем ова три имена.“

Толико Вук о томе, а сем њега, колико нам је познато, о истом предмету писали су још Милан Ђ. Милићевић у „Кнежевини Србији“ и Владимир Б. Поповић учитељ у календару „Рађевцу“ за 1902. годину, који је он и уредио. Милићевићево казивање у сравњењу са Вуковим само историским подацима, који су везани за Рађево поље, интересно је; иначе у свему осталом не само што не износи никакве новине, него и непотпуније је. Међу тим други писац, у намери да опише читаоцима Рађевину као предео пун „знаменитостй и старинâ,“ нешто опширнији је. По њему „Рађевином се зове један крај у Подринском округу, који се пружа од реке Дрине па до планине Влашића и Ваљевског округа.“ Тако „је добила име по једном камену, који се зове „Рађев Камен“, а налази се на једно три километра од села Беле Цркве. За овај камен народно предање држи, да га је подигао неки војвода „Рађ“, који је у старо време боравио са војском у овом пољу. Кад је то било, историја ништа не казује, а на самом камену који је у земљу усађен нема никаква записа.“

Рађевина је некад улазила у састав мачванске области, а име јој је по свој прилици врло старог порекла. У нашим старим споменицима не спомиње се ни један пут, а то је врло могућно дошло отуда, што је историска судбина Мачве више везана била за историју краљевине Угарске, но за српско краљевство под Немањићима. Први пут, колико је нама познато, под тим именом спомиње се 1426 год. у уговору између угарског краља Жигмунда и нашег деспота Стевана Високог. Тим уговором „ако би Стеван умро без деце, па Ђурађ дошао на владу,“ угарски краљ „резервише Угарској оне земље и градове у Србији, које су некада краљ Лудовик и други угарски владаоци држали.“ За тим се набрајају које су те земље и градови, па се међу њима спомиње и Рађевина под именом „Radio“ (види „Отаџбину“ за 1875. год. стр. 188. св. за фебруар). Све су то биле оне земље и градови, које је деспот Стеван као савезник угарски раније био добио на поклон од Угара да за живота свога њима управравља, а да ли се Рађевина под наведеним именом и за владе краља Лудовика, па и раније у угарским споменицима спомиње, није нам познато.

Који је то Рађ, по коме је Рађевина добила име као што народ прича, данас је немогућно документирати. То је име потпуно непознато у нашим старим споменицима, јер се ниједанпут не спомиње. Међу тим име Рад, ако у опће може послужити за етимологију речи Рађевина, спомиње се више пута, ну одмах морамо наговестити, да све личности које се под тим именом спомињу, нису тако важне и немају никакве везе са Рађевином да бисмо по њима могли ма шта изводити. После тога ништа нам друго не остаје, но да заједно с народом верујемо да је у старо доба у Рађевини живео некакав војвода или, како се нама чини, жупан по имену Рађ, по коме се она тако и прозвала.

Вукова граница простирања Рађевине и данашњег Рађевског среза дошла је по имену једног дела њезина, од Рађева поља, које почиње од села Беле Цркве чим се пређе речица Басташица, па се пружа све до реке Јадра и Подгорског среза. Под њиме треба разумети Рађевину у правом смислу те речи, чији је назив доцније пренесен и на цео крај између реке Дрине и планине Влашића (данашњи Рађевски срез) или како га Вук одређује „на десној страни Дрине између Лознице и Сокола“ (данас се од града Сокола виде само развалине). Том међом простирања народ и данас обележава Рађевину, а то је по свој прилици предео истог имена из ранијих времена или можда некадашња жупа Рађевина. Такво обележавање, чини нам се, више одговара истини.

Површина Рађева поља таласаста је и по све угодна за обделавање. По народном причању на њему је за господарства турског више пута логоровала војска, али кад је то било и ради каквих операција, не зна се. Једино као позитивно прича се да је Карађорђе 1808. год. ту разбио 25000 турске војске под заповедништвом Сулејман-паше и Хаџи-бега из Сребрнице. О томе говори и Милићевић (види „Кнежевина Србија“ стр. 555.), само што ту победу приписује проти Матеји Ненадовићу и војводи Максиму Крстићу. Народно казивање ближе је историској истини. Споменуте године радило се на измирењу између Србије и Турске и Аустрија је преко свога заступника барона Шимшајна нудила Србима своје покровитељство и посредовање код Порте. У почетку Карађорђе је сам око тога водио преговоре са бароном Шимшајном, ну доцније није могао, јер је био заузет нападањем Бошњака на дринску границу, као што и сам вели у писму советову, упућеном барону Шимшајну, а датираном под 18. мајем споменуте године (види „Историју српског устанка од Лазара Арсенијевића — Баталаке књ. I. стр. 430 — 438.). Ово нападање Бошњака на дринску границу, ако се не односи на победу, коју народ Карађорђу на Рађеву пољу приписује, тешко је одредити на коју се другу борбу нашег народа на тој страни и у то време односи.

Године 1815, кад је кнез Милош Велики војевао са Ћаја-пашом на Љубићу, пређе из Босне једна велика турска војска и улогори се у Рађеву пољу на месту, које народ зове „Шумар“ (види о томе и код Милићевића у споменутом делу стр. 555.). Ту су Турци провели неколико дана по свој прилици очекујући исход борбе на Љубићу, па или да наставе продирање, или да се врате натраг. У том очекивању једне вечери, баш кад су сели да вечерају, међу њима као из небуха пронесе се глас да је кнез Милош потукао Ћаја-пашу и с војском стигао већ у село Црниљево. Тај изненадан глас толико их поплаши, да одмах оставе вечеру и појуре својим коњима, које нису имали кад да дреше, већ исеку везе и нагну бежати. За ово бежање народ

прича да су толико гонили коње, да су им у трчању плоче са копита слетале, које се и данас при орању налазе.

Од прилике на средини Рађева поља усађен је у земљу велики једноставан камен висок до 1,5 метра, а широк 0,75 м. Одмах при земљи виде му се и цокле, а колико је у земљу усађен, не може се видети, нити се у опће зна. Овај камен познат је у свој Рађевини под именом Рађев камен и прича се, да је то гробни белег војводе Рађа. Он се у свој Рађевини сматра као нека светиња и околна се села сваке године о заветинама и ванредним приликама код њега састају на богомољу. Ну најинтереснија су веровања, која народ доводи у везу с њим. Сељани најближих села сваке године с пролећа грече га и то чине као по некој светој дужности приписујући томе своме акту добротворан значај, да им град неће наносити никакве штете; иначе ако би остао неокречен, поуздано верују, да ће их те године по свој Рађевини тући град и починити им огромне штете. Овај обичај по народном причању постоји одавна и у неколико потсећа нас на белог или доброг бога код Словена, ма да се по њему не може извести никакав закључак, који би и после толико стотина година указивао на трагове старог митолошког веровања наших праотаца. Он је само један доказ више да наш народ белу боју највише уважава и сматра је као изговор чистоте, здравља и сваког добра. Осим тога сељани непрестано овај тајанствени моменат по мало круне и окрућену парчад дају овцама у соли и мекињама, потпуно верујући да ће им овце од тога бити здраве; а дају га по каткад и воловима, нарочито који „промуте воду“ — мокре крвљу. Трудне жене крадом долазе њему и после тога верују да ће лакше родити.

За време робовања нашег Турци су код Рађева камена извршавали смртне казне над нашим прецима и отуда се можда венцем Рађева поља виде и данас оне многе „анте, бобије или громиле“ (гробови) као најречитији споменици турскога варварства и мученичке смрти рађевских синова, који осетише дах слободног живота тек 1834. године. Тада и Рађевина уђе у састав наше уже домовине.

20. Јануара 1903. год.

Јагодина.

Петар Стокић

Медецински обичаји у Срба.

Спавање. — Кад неко не може да спава, ваља да ошиша мало длаке од мачке, па да је мете на жар и да се на ономе диму од длака накади, па ће спавати као мачка. (Алексинац).

Или: Ваља да се накади на диму од оне маховине што отпада од ткања под разбој.

Или: Да се накади на диму од семена од спанаћа.

Или: Да једе црна лука. (Соко Бања).

Деца и девојка не треба да једу *дремало*[1] (белу џигерицу) од пилета да им се не би дремало. (Пожаревац)

Кад неко хоће некоме да учини да не може спавати ваља да му дâ да поједе срце од славуја, па неће никако моћи спавати, као славуј. (Пожаревац).

забележио Тих.

Падавица. — Кад дете добије падавицу, треба да се ухвати коњоштип (gryllotalpa vulgaris) па да се на сталном (некретном) камену закоље, па да се метне у воду и изгњави, па том водом дете да се запоји.

Или: Ваља узети мокраћу од оца и мајке па то измешати и тиме дете запојити. При купању детета сипа се од те мокраће у воду те се њоме дете окупа. Али се после овога дете не сме за три године уносити у цркву.

Кад човек има падавицу ваља да му се убије сврака у лету па да се испече или скува заједно са дробом, и да му се да да то поједе идући путем (Алексинац).

забележио Тих.

Лупање срца. — Кад ко има лупање срца, ако је мушко ваља да узме мушку жељку (корњачу) а ако је женско женску, па да је закоље и да се напије њене крви, па ће лупање срца проћи.

Или: Ваља ухватити голуба па га расећи, извадити му срце и дати одмах болеснику да га прогута. (Алексинац).

забележио Тих.

Против болова у стомаку. — У старије доба, а где што и сад, замешивали су се кравајчићи: *од сунце, од месец и од изеди.* — *Од сунце* се замешивало кад се једе сунце. Узме се у зеленој паници воде, па се у њој огледа сунце и гледа се како се једе. Од те се воде замеси тесто и од њега начини кравајчић који се после на сунцу осуши. — *Од месец* се замешује исто тако кад се једе месец. — *Од изеди* се замешује тесто кад се у планини или у пољу нађу *изеди* (т. ј. оно што вила избљује). Изеда има двојаких *посних* и *мрсних*. Кад су беле боје (то је

---

1) Дремало се у Алексинцу зове дремљуга и дремушица.

пихтијаста маса беле боје, која се тресе као пихтије) онда се зову *посни изеди*. Кад су црвене боје (пихтијаста маса црвене боје) онда су *мрсни изеди*. Изеди се налазе на стаблу, листу, пољу, али увек на чистом месту. Ти се изеди замесе с брашном и од посних бивају бели кравајчићи, а од мрсних црвени, па се и они суше на сунцу. — Кад кога боли стомак (или како се каже, кад кога *једе под груди*) онда му се наструже помало *од сунце, од месец* и *од изеди*, т. ј. од оних кравајчића у воду те пије. — Ако не би било од свега трога, онда му се може дати само од једног или од два кравајчића. (Алексинац — Соко Бања).

забележио Тих.

Животиње и биље

У НАРОДНОМ ПРЕДАЊУ.

По чему се познаје колико је која мечка стара. — Једном се здоговоре неки Цигани да стану близу мечкине рупе и да пазе кад мечка из рупе изађе, па да јој онда украду мечиће, те да их изуче игрању. Кад мечка изађе и отиде далеко, Цигани уђу у њену рупу, узму мечиће, метну их у врећу и стану бегати. Кад се мечка врати својој рупи, па виде да јој нема мечића она трагом јурне за Циганима и стане страховито мумлати. Цигани кад је чуше, поплашише се и попеше се на једно високо дрво Мечка дође до дрвета па се и сама почне пети уз њега, и кад се докучи близу Цигана, они је стану секирама ударати по шапама, те се она немогаде одржати већ падне на земљу и разбије се. Цигани тада сиђу с дрвета, одеру јој кожу а месо јој изуде. У њој нађу *седамдесет бубрега, што је значило да је седамдесет година живела,* јер мечка сваке године добија по један бубрег. Месо Цигани однесу и поједу а мечиће одведу собом те их изучише да играју и тиме новце зарађују.

Забележио у Лужању, Алексиначка Морава, *Тих.*

Како је постала свилена буба. — У оно време кад су Евреји разапели Христа, његова мајка Марија много га је жалила. За дуго није хтела ни да једе ни да пије, ни да запева или барем да се насмеје. То буде Богу криво па је хтео некако да насмеје Марију. — Један пут ишла негде Марија па се уморила и села испод једног дуда поред пута да се одмори. Поред ње проскакуће жаба за којом је ишла жабица. Жабица

је била далеко изостала иза жабе, те се ова окрене и викне: „Хајде, ћерко, похитај!“ Чује то Марија па јој буде смешно, те се насмеје и рекне у себи: „Хвала Богу, каква је мајка, а каква је ћерка!“ У који мах то Марија рече, у тај мах јој испаде из уста један црв, а Марија га узме и метне на један дудов лист, благослови га и рекне: „Да Бог да из твојих уста излазила жица од које ће се ткати најлепше платно!“ Тако је постала свилена буба.

Прибележио у околини Лесковца *Кр. Димитријевић.*

Ситне белешке.

Страдао к'о ђаво. — За ову пословицу везана је ова прича: Неки човек запињао гвожђа свако вече пред кокошарником да би ухватио лисицу, а ђаво би му свако вече долазио и одапињао гвожђа. Човек се реши, да мотри на онога, ко му одапиње гвожђа; за то се у близини сакрије. Кад би око пола ноћи, дођоше два ђавола и један од њих приђе гвожђима и одапе их, а други ђаво ће му рећи: Море, да зна онај човек па да тури код гвожђа глогову грану, па би се ти ухватио у гвожђа и човек би те умлатио. То је човек све чуо и сутра у вече тури код гвожђа глогову грану, и те се ноћи ђаво ухвати и у јутру га човек умлати. Те тако ђаво страда.

Два се добра никад не могу састати. — За ову пословицу постоји ова прича: Један пут пође Бог са светим Аранђелом да путују по свету, па тако идући опазе на једној њиви да жње једна девојка, па пођу даље и угледају једног момка где лежи под крушком. Они га упитају зашто лежи под крушком, а он им рече да лежи не би ли му пала крушка у уста. Онда ће рећи Бог Св. Аранђелу: „Ево, овај ће момак узети ону девојку што жње, за жену.“ А св. Аранђел упита Бога: „Зашто ова лењштина да узме онаку девојку?“ Зато, вели Бог, што ће она да га храни. Два добра не треба никад саставити.

Забележио у Крагујевачкој Јасеници

Јеремија М. Павловић.

„Боље попа везати, него с њим натезати“. — Врло се често у обичном говору чује ова пословица. Кад нпр. неко полази на пут, па му се нешто случајно од кола пребије, он то везује, па баш и ако није тако важно, и на питање, зашто то ради, одговара: „боље попа везати, него с њим натезати“. Ево,

како се прича да је постала ова пословица: У једном селу живео је некакав поп Сима, који се није баш најбоље пазио и слагао са својим парохијанима. Деси се, да се у једнога сељака, који се са попом није слагао, нађе мушко дете; после недељу дана пође он на колима и понесе дете да га поп крсти. С њим је била бабица и још два сељака. Кад су били спрам попове куће устане онај човек и викне: „Оче Симо! Оче Симо! Нашло ми се мушко дете, хајде цркви да га крстиш.“ Поп изиђе на улицу, дође до кола и каже да не може ићи. Онај се човек наљути, позове га још неколико пута, па када поп не хтеде, он викну. „Па и не мораш, ја идем другом попу да ми крсти дете!“ Она друга два сељака само су се смешили; док један од њих не рече другоме: „Знаш шта? Да ми попа силом попнемо у кола, па ако хоће да искочи а ми да га вежемо.“ Овај други се осмехну па рече: „Па добро, можемо; боље је да ми њега вежемо, него да с њим натежемо.“ Тако и учинише.

20. Јуна 1900. год.
у Лешници.

ЗАПИСАО
Марко М. Исаковић

Свети Трифун, „Света зарезотина.“[1] — Кад се навршило 40 дана од Христова рођења; пође мати његова Марија на молитву у цркву. Имала је да пређе преко неког потока, те зато је била задигла хаљину. Ту је на истом потоку сретне св. Трифун. Пошао био са косиром у виноград да реже. Кад је видео Марију како гази, рекне јој: „Ала су ти, Марија, *беле ноге!*“ Марија му ништа не одговори, већ одоше свак на своју страну. — Марија је морала да прође поред Трифунове куће. Пред кућом виде Трифунову жену, па јој рекне: „Узми воштану свећу лој и сераву вуну, све то испржи, те направи мелем, па носи у виноград, јер твој Трифун исече себи нос. Ти само састави нос добро, намажи тим мелемом, па ће да му прође. Трифунова жена је послушала, направи мелем и однесе у виноград. Кад виде Трифуну здрав нос, много се зачуди, али се и Трифун зачуди, кад виде мелем, па је упита зашто га је направила и донела? А она му рече: „Па Марија ми каза, да си резајући пресекао нос, па донесох ово, да ти намажем.“ — „Ала сте будале,“ рече Трифун. „Па ја режем одоздо на више и показа косиром, а не овако одозго на ниже . . . . . али чим то показа косиром поред носа, отфикари себи нос до половине, те једна половина падне на земљу. Жена његова одмах дохвати ону половину носа са земље, састави је с кореном, намаже мелемом, те после неког времена Трифуну нос зарасте. Тако Марија казни Трифуна за оне речи: „беле ноге.“ Сељаци ништа не раде на св. Трифуна, јер се боје црва. Онда се само зарезују виногради. Кад изрежу

1) У пиротском се округу Св. Трифун, 1. Фебруара, зове З а р е з о ј а и С в е т и З а р е з о ј а. (Уредн.).

неколико гиџа, скину капу, метну је на гиџу, измакну се подаље и моле Бога, да им се роде толики и тако црни гроздови, као што је њихова капа.

У околини Лесковца прибележио *Кр. Димитријевић.*

Син старији од оца. — Неког путника ухвати мрак у неком селу и он потражи конак у некој кући. Приме га на конак. Ту он виде у кући два човека готово истих година, па ипак му се учини, да је један од њих старији. Путник онда рече: „Не замерите, што ћу да вас питам! Ви двојица изгледате да сте једних година. Ко је од вас двојице старији, а ко млађи брат?“ Насмеја се онај млађи, па рече: „Ово је мој син, а ја сам његов отац!“ Зачуди се онај путник и рече, да то неверује. Откуда може отац да буде млађи од сина? Тада и онај други човек потврди, да је тако. Онда путник рече; „па како је то, да ти останеш млађи од сина?“ „Е, тако,“ рече отац. „Кад сам се ја женио, намерих се на једну поштену божју душу. Штогод ја наредим, она уради, а никад неће да ми поврне реч. Никад се не свађа са мном, но ме поштује и слуша. А кад женисмо овог мог сина, намерисмо неког ђавола; жена му је непослушна, кавгаџика, зла и опака. Он једно нареди да се уради а она: „не ваља тако, но овако; ти не знаш ништа; ти си овакав и онакав.“ Тако сваки дан свађа: он једну, она сто; он је једанпут удари, а она га свега изгребе. А он љут, па све меће на срце. — Тако један дан, тако други, док човек не остари, тако, да сваки који нас не познаје, мисли да сам ја млађи, а он старији брат.“

Прибележио у околини Лесковце *Кр. Димитријевић.*

Шта пиће чини. — У некој држави се много пило. Нигде није било трезног човека. Досади се ово цару од те земље, па нареди, да се пиће из целе његове државе скупи у његов подрум, и да се све добро закључа. Но оне ас-пијанице (древне) не могу без пића, те удесе са царским везирима (јер су и ови били такви), да прокопају зид и да из подрума извлаче пиће. Но лако могу да унутра напуне судове, али како ће да их изнесу на поље?! Али се и томе досете! Напуне тулум вином метну га на носила и добро покрију, те удесе, као да носе неког мртваца. Направе и крстачу, обуку једнога у поповске хаљине. Он почне да пева: свјати Боже! и крене се за њим спровод. Случајно прође ту и цар и види тај спровод. Застане мало и примети да се у носилима нешто миче. Одмах му то падне у очи, те заповеди да спровод стане. И он стаде. Цар нареди да открију, те да види мртваца, и они, тамо овамо, немају куд, но открише, те цар види — тулум. Пита их: „шта вам је у тулуму?“ а они му рекоше: „Вино?“ „Па зар нисам наредио, да нико не сме да пије никакво пиће?“ рече цар, па се наљути и заповеди, да све побију, који су били на тој пратњи. И једна се баба ту десила, па рече: „Честити царе, ти си забранио пиће,

али си то погрешио, јер људи не могу без пића.“ „Како не могу, бабо?!“ „Тако, пиће чини да *слеп прогледа, сакат*, који никад није с места устао, да *проходи*, а највећи сиромах да у онај час *постане богат*.“ „Ако је то, бабо, истина, рече цар, свима ћу живот да опростим!“ па нареди да му нађу три човека: једног од рођења потпуно слепог; другог од рођења сакатог, да не може с места да се макне, а трећи да је толико сиромах, да нигде ништа нема. И нађоше му такве људе. Онда их цар уведе у двор и нареди да им зготове најбољи ручак и да им се да пића, колико хоће да пију. А цар се сакрије у другу одају, да слуша и гледа шта ће ова тројица да раде. Чим се наједоше, одмах почеше да се ређају вином. Кад их вино добро угреја, рече слепац: „Еј море, ви! Зар ви по двапут пијете, а мени само по једанпут дајете? *Зар мислите, ја то не видим!?* Сакати рече: „Ако ти *устанем*, па те почнем да *гњавим*, ти ћеш видети који сам ја!“ А сиромах рече: „Удри га, бре, ја ћу да га *платим!*“ Цар се на ово насмеје и дозволи, да у његовој држави сме сваки да пије, колико год хоће.

У околини Лесковца прибележио *Кр. Димитријевић*, учитељ.

БЕЛЕШКЕ.

Новији радови на словенској фоклори. — У одлично уређиваном берлинском часопису „Zeitschrift des Vireins für Volkskunde“ у свесци 2. од ове године има на страни 229. — 244. преглед новијих радова на словенској фоклори (Neuere Arbeiten zur slavischen Volkskunde). Преглед има два дела: у првоме (229. — 238.) који је израдио А. Брикнер из Берлина налази се преглед радова у Пољака, Малоруса, Чеха, а у другом (238 — 244) који је израдио Ј. Поливка из Прага је преглед радова у Јужних Словена и у Руса.

Намерни да изнесемо читаоцима „Караџића“ из овога прегледа оно што се односи на Јужне Словене, поменућемо укратко и оно што је у других Словена у новије доба урађено на Фоклори.

Од *пољских* ствари на првоме је месту „*Wisla*“, географско-етнографски часопис, који излази у Варшави већ 17 година, а од скора га уређује Erasm Majewski. Садржина се овога часописа због важних прилога особито хвали. – Са Wisla-om се не може такмичити „*Lud*“, који излази у Лавову под уредништвом

A. Kalina, и ако му 7. (стр. 340.) и 8. књига (стр. 445. 1902.) имају обилату садржину. — Од археолошке ревие „*Swiatowit*“ под редакцијом Еразма Мајевског изашле су 3. и 4 књ. (1901. и 1902. стр. 254 и XI, 288) са богатим илустрацијама и многим оригиналним прилозима, преводима и изводима. — Поред вреднога Мајевског заслужује да се помене Zygmunt Gloger од чије је старопољске *Енциклопедије* изашла 3. књига (1902. стр. 350), која као и прве две садржи многобројни важни материјал. Вештина лепога излагања огледа се у његовом делу „*Dolinami rzek*“, опис пута поред река Њемена, Висле, Буга и Бибрва (Варшава 1903. стр. 218) са многобројним сликама предела, типова, археолошких налазишта и т. д. Ваља поменути још и његове „*Bialowieza w albume*“ (1903. стр. 40 са 28 слика) и *Историјску географију старе Пољске* (Кракова 1900. стр. 386). — Овакви монографски радови о земљи и народу сад се све више одомаћују. Jan Syganski написао је дело у три свеске „*Historya Nowego Sacza*“ (Лавов 1901. и 1902. стр. V и 242, 354 и 283), које садржи пуно прилога за културу, фоклору и т. д. — Wladislaw Sarna написао је *Opis powiatu Krošnienskiego pod wzgledem geograficzno-historicznym*“ (1898. стр. 610). Emmanuel Swieykowski написао је „*Monografia Dukli*“ (Кракова 1902. стр. 204.). — Радови на историји уметности се изостављају ма да би се и ту имало да помене пуно лепих прилога, као што је опис споменика у провинцијама (1. књ. Кракова 1900), извештаји комисије за историју уметности (које издаје Краковска Академија и од које је изашло до сад 7 књига у фолиу), сем тога „*Rocznik Krakowski*“ (до сад 6 свезака), радови ка историји градова, њихових еснафа, трговине и т. д., радови Stanisl. Windakiewicz-a о историји пољске народне бине (Teatr ludowy w dawnej Polsce, стр. 231) и т. д. и т. д.

Од публикација Краковске Академије помињемо „*Materyaly i Prace*“ њене језичне секције (I, две свеске 1901. — 1903. стр. 312) са врло богатом садржином. Од „*Materyaly antropologiczno-archeologuczne i etnograficzne*“, антрополошке секције 5. књига (1901. стр. IX, 93 и 272) посвећена је прозним текстовима из Горње Шлезије, које је скупио покојни L. Malinowski, али садржи и многе песме, које су завршетак збирке која је у 4. књ. почела излазити. Из првога дела ове књиге помињемо исцрпне вести о старим налазиштима и процене. — Од великог зборника који издаје M. Federowski *Lud bialoruski na Rusi litewskiej*“ изашла је 2. књига (1902. стр. XXXII, 358), која садржи фонографски верно прибележених 410 приповедака, басана и прича. — Помињемо још велики пољски дијалектични *Речник* од Jan-a Karlowicz-a, од кога је изашла друга свеска (F — K, стр. 450, 8⁰). Велики варшавски пољски Речник дошао је са 14. свеском до слова N.

Од систематских дела написао је L. Krzywicki „*Systema-*

tyczny kurs antropologii", чији први део (1897.) говори о физичким расама, а други (Варшава 1902. стр. 309) о психичким расама. — Да поменемо и да је Kazimier Wachowski написао „*Slowanszczyzna zachodnia studija historyczne*" I. (Варшава 1903. стр. 217) у којој се обрађује историја поморских, мекленбуршких и осталих Словена источне Немачке. Радове који се односе специјално на пољску историју, културну историју и т. д. изостављамо ма колико неки од њих били у вези са фоклором.

Додајемо још неке општије ствари. Louis Léger написао је „*La mythologie slave*" (Paris 1901. стр. XIX, 248) у којој је писац скупио и обрадио податке свију старих извора, али му посао није у свему срећно испао E. Boguslawski је написао „*Methode und Hilfsmittel der Erforschung der vorhistorischen Zeit in der Vergangenheit der Slaven*" (Берлин 1902.), а W. von Ketrzynski је израдио читав низ расправа о Германима и Словенима.

Од *чешких* радова помињемо да је прашки преисторичар и археолог Lubor Niederle написао сад, после скоро 75 година после Шафариковог епахалног дела *Старожитности*, нови рад у истом обиму и смислу „*Словенске старожитности*", од којих је први део, прве књиге изашао у Прагу (1902. стр. 205). *Č. Zibrt* израдио је другу књигу своје огромне „*Bibliografie česke historie*" (Праг 1902, издање Прашке Академије, са 1216 дуплих страна осмине уског текста) каквом се једва која друга литература може поносити. — Но овај импозантни посао није њега ометао да уређује свој „*Česky Lid*," који је ступио у 21. годину излажења и у коме се дивимо неуморноме раду уредникову, који непрестано нове радове и раднике прибавља, У свакој свесци налазимо многе чланке, лепе илустрације, пуно расправа и грађе о поезији, дијалектима, оделу, јелу, зградама и т. д. а сем тога још и оцене и одличну библиографију фоклорне литературе — Чеси имају још „*Narodopisny Sbornik Českoslovansky*," који уређује J. Polivka са ширим програмом[1]). Помињемо још да Č. Zibrt са F. Koapil-om издаје *Časopis Musea království českého*" од кога се 1902. (стр. 580, у 6 свезака) навршило 76 година, али који у последњој години има мало чега што се односи на фоклору[2]).

Прелазимо на *малоруску* фоклору, која се поглавито у Лавову, у публикацијама друштва Шевченко (Наукове товариство имени Шевченка) развија У друштвеним Годишњицама наштампане су до сад *угарско-руске духовне песме* од В. Гнатюк-а из рукописа почевши од 17. века Он је скупљао још и песме, при-

1) Види »Караџић« за 1899. год. стр. 275. — 278.

2) Писац је јамачно превидео поменути и лепи чешки »Časopis vlasteneckého spolku muzejniho v Olomouci«, који садржи добрих прилога из области пеисторије, историје и фоклоре. (Види »Караџић« за 1899. стр. 84.).

поветке, казивања и т. д. које чине читаве свеске Етнографског Зборника што га издаје етнографска комисија друштва Шевченко (Етнографічний Збірник, видае Етнографічна комісия науковаго товариства имени Шевченка), чије последње две свеске (1902. I св. стр. 215, II. св. стр. 287). садрже *галичко руске народне легенде* (из старог и новог завета и о свецима), које попуњују празнину у словенској фоклорној литератури. — Од ваљаног дела В. Чушевича о *Хузулима* изашао је до сад 3. део (Лавов, 1902. стр. 255), у коме се прате Хузули од колевке до гроба и садржи красне прилоге песама, свадбених обичаја, игара, музичких инструмената, а све је узето или из уста народних или са места. Од овог дела изашло је у исто време и пољско издање у Лавову о трошку Етнографског Музеја грофа Dzieduszycki.

Староруско друштво „Галичко-руска Матица“ у својим публикацијама „Научно-литературнњи Сборникъ“ (Лавов, 1901. и 1902.) мало чега има што спада у наш интерес, понајвише ствари има од уредника Диједицког, који реферише о етнографским стварима, а прилози руских научника додирују само староруске предмете из културне историје, религиозних покрета и слично.

Најзад помињем *лужичко-српски* прилог од великога значаја. Dr. Ernst Muka, неуморни радник на пољу културе свога племена наштампао је у Будишину 1902. један исцрпни зборник пословица свога *српског* народа, под насловом: *„Prislowa a prislowne hrončka a wuslowa hornolužiskich Serbow,“* XIV, 314. То је збирка пословица Нестора међу српским радницима Jan-a Radyserb-a Wjela-a, коју је Мука после великих напрезања и кошташа средио и издао и која ће својом вредношћу и ваљаношћу издања заузети одлично место у словенској литератури.

Преглед рада на фоклори у Јужних Словена, који је израдио J. Поливка гласи:

Један од најбоље систематски уређених зборника песама међу словенским народима, то је онај што га уређује градачки универзитетски професор Dr. К. Штрекељ *„Slovenske narodne pesmi“* које издаје Slovenska Matica у Љубљани. Овај је зборник сад дошао до 6. свеске (стр. 305 — 529) која садржи љубавне песме № 1677 — 2416. Песме су састављене из великог броја старих и нових штампаних и рукописних збирака, које су сачуване у архиви Словенске Матице, и из нових збирака које су издавачу слате. Оне су из свих покрајина у којима Словенци живе, од јужно-штајерских крајева па све до дубоко у горичке Алпе. И из западне Хрватске су узимане песме у зборник, јер се тамо говори дијалекат који стоји врло блиско са словеначким, ма да ова језичка сродност не стоји у вези са етничком једнакошћу. Није овде место улазити дубље у ово интересантно питање, али и летимичним поређењем песама из западнијих словеначких покрајина са овима (словеначко-) хрватским „кајкавским“ из око-

лине Вараждина, из хрватског Загорја, показује нам како су знатно различите. — Штрекељ је поређао песме према садржини, сродне ближе једну другој, а различите варијанте једне исте песме срецио је уједно, тако н. пр. № 1684 — 1688, 1721 — 1734, 1822 — 1831, 2033 — 2052 и т. д. На тај начин ми можемо створити представу о животу сваке песме и о репертоару песама, како појединих словеначких племена тако и целога народа. Овде је важно да овај репертоар ретко досеже преко хрватских граница. Код сваке песме забележио је издавач брижљиво извор и место откуда је, а под текстом је додао многе потребне напомене. Што су словеначке песме више са запада и севера то су више немачким језичким елементом прожете, али и ту се испољава само живи, немачким речима врло помешани, народни дијалекат. Ближе поређење словеначких песама са немачкима из алпијских земаља показало би нам у колико се унутрашња сродност и узајамни односи међу њима могу констатовати. Још бих једну жељу овде додао. На име код многих песама означена су просто имена места без ближих података, те ће их читалац у залуд тражити на картама. Због тога би било препоручљиво да се Зборнику дода згодна карта свих предела, на којој би била означена сва места из којих су песме. — О словеначкој фоклори иначе немамо да поменемо више никакав важнији прилог, сем онога у руском етнографском часопису „Живая Старина“ 12, стр. 1 — 32 *о кући и дворишту* у Крањској (Крестьянинъ Австрійской Крайны и его постройки) од Ал. Харузина.

Фоклорним истраживањима у *Хрвата и Срба* посвећују Академије Наука у Загребу и Београду особиту пажњу. Прва издаје „*Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena,*“ који је под новим уредништвом Dr. Т. Маретића и Dr. Д. Боранића сад на 7. књизи, од које је пред нама само први свезак. Одступајући од ранијих књига ова се сад дели у два одељка: на расправе и на грађу. У првом делу је чланак Т. Маретића: „*Стајаћи бројеви у народној нашој епици*“ (стр. 1 — 56), то је са извесног гледишта срећена статистика бројева који долазе у српској народној епици. Али и ту су употребљене само песме које је скупио Вук Караџић. У другом делу је наставак грађе коју је сабрао Ј. Ловретић о народном животу и обичајима у *Отоку*, једном селу у Славонији. Овде налазимо врло исцрпно описане *дечије игре* (57 — 81), *песме* (81 — 112), *гатке, басне, веровања* (постанак и опстанак свијета, какву снагу имају неки људи, створови као људи, гатања, бајања, врачке), *пословице и друге у обичај узете ријечи* (201 — 206). — Хрватским народним приповеткама дао је врло богатога прилога Р. Штрохал својим двема књигама „*Hrvatskih narodnih pripoviedaka*“ (књ. 2. у Карловцу 1901., књ. 1. изашла је на Ријеци 1886.). Књига садржи 121 број, готово самих варијаната опште познатим припо-

веткама, које су са западноевропским приповеткама у тесном односу. Немачки се утицај врло испољава.

Београдска Академија Наука развила је у последње време нешто живљу радљивост у издавању фоклорних дела. Од *„Српског Етнографског Зборника,“* који она издаје изашле су 3. и 4. књига. 3. књига садржи *„Српске народне песме и игре с мелодијама из Левча“* (Београд, 1902. стр. XXIV, 120), које је прикупио Т. Бушетић. Ту налазимо и опис славе, свадбе, погреба заједно са песмама које се при томе певају и богату збирку песама коју младеж при предиву пева, у свему 183 нумере; томе је додата доста знатна збирка народних мелодија и народних игара, прва збирка српских народних мелодија.[1]) Пред књигом је написао српски композист Ст. Мокрањац инструктивну карактеристику српских народних мелодија. — У 4. књизи Српског Етнографског Зборника почиње под настојавањем професора београдске Велике Школе Dr. Јована Цвијића низ систематски предузетих проучавања насеља Српских Земаља. У првој књизи: *„Насеља Српских Земаља,“* расправе и грађа (Београд, 1902, стр. CCXXXVIII, 497) је на првом месту, као увод, пун садржаја и мисли чланак из пера Dr. Јована Цвијића *„Антропогеографски проблеми Балканског Полуострва.“* У њему су на првом месту наштампана упуства за проучавање села, на чијим се основама купи грађа и израђују специјалне студије, а за тим је врло важан чланак *„Културни појаси Балканског Полуострва“*. Цвијић разликује: 1. Византијско-аромунски (византијско-цинцарски) културни круг, 2. Патријархални (у Босни, Херцеговини, Црној Гори северној и средњој Албанији и у планинским областима јужне Албаније, у Србији, Старој Србији и у северној Бугарској, осим источног приморја). 3. Италијански, 4. Средњеевропски, додајући још свему 5. Турски. За тим улази писац у сам предмет, истражује места насељима, типовима и разне узроке њихових разноликих облика, описује исцрпно кућу и двориште у различитим пределима и земљама у којима Срби живе, различита имена насеља, сточарство, и на крају оцртава прегледну слику насељавања и до данас још у животу сељакања, узроке и последице сељакања. Уз овај увод придружују се три чланка: од Јована Ердељановића *„Доње Драгачево,“* темељна антропогеографска и етнографска студија о једноме пределу средње Србије (стр. 1 — 224), од Петра Мркоњића *„Средње Полимље и Потарје у Новопазарском Санџаку“* (225 — 356) и од Светозара Томића *„Дробњак,“* црногорско племе (357 — 497). У овим студијама се у детаљу изводи програм што га је Цвијић у уводу

1) Ово није прва збирка српских народних мелодија. Помињемо да су још 1899. год. наштампане у »Просветном Гласнику« и посебно »Српске народне мелодије«, скупио и хармонизирао за мешовити хор Влад. Р. Ђорђевић. Београд. 1896, 4°.

означио; најисцрпније је пак то извршио Јован Ердељановић, који је после опште карактеристике целе покрајине још и свако село тачно описао. Он је, отишавши и преко програма, описао још и обичаје и ношњу народну, а сем тога писао је још и о слави. Делу је додат и нарочити *„Атлас“* који на 23 листа 4° садржи планове насеља, слике кућа и станова и различите друге детаље.

Овом приликом да поменемо још *„Преглед географске литературе о Балканском Полуострву,“* који уређује Dr. J. Цвијић и чија је 4. св. (која садржи године 1898., 1899. и 1900.) изашла у Београду 1901 (стр. 124) у коме се говори и о свима делима и чланцима из етнографије и фоклоре балканских народа.

Специјално српској фоклори посвећени часопис *„Караџић“*, који уређује Тихомир Р. Ђорђевић у једној вароши Србије, Алексинцу, крајем 1901. год. престао је, на жалост, излазити, пошто се три године узалудно борио против равнодушности српске публике. Он је покушао да систематски скупља, срећује и обрађује богати материјал, да пробуди живљи интерес за фоклорне студије и да постакне, вестима о студијама у других Словена и туђих народа, живљи рад. Караџић је дао неколике интересантне и пуне вредности прилоге. По новим вестима овај је часопис 1903. год. почео понова излазити. — Ђорђевић је у своме немачки написаном *„Zur Einführung in die serbische Folklore“* (Беч, 1902., стр. 36) дао исцрпан преглед српског народног предања и преглед главнијих издања и дела. — Књига бившег српског консула Бранислава Ђ. Нушића *„Косово, опис земље и народа“* I, издање Матице Српске (Нови Сад 1902., стр. 180) садржи неколике интересантне прилоге фоклори и исцрпно описује живот тамошњег српског народа, његове обичаје, свадбу, славу, одело и т. д., а исто тако садржи и неколике огледе народних песама са мелодијама. Интерес етнографа привлаче и путничке белешке од истога писца *„С Косова на Сиње Море,“* које су изашле у београдском часопису „Коло“ (за 1902.). — Међу најзначајнија етнографска дела спада на рускоме језику, написана књига Павла Ровинског *„Црна Гора у прошлости и садашњости,“* од које је 1901. год. изашао други део друге књиге (Петргорад, стр. 646). У њој су поглавито описани обичаји Црногораца, религиозни обичаји у породици, брастcovу и племену, правни и различити други обичаји породичног и социјалног живота. — Од новог, потпуног издања *Српских народних песама*, што их је скупио Вук Стеф. Караџић изашла је под редакцијом академика Љуб. Стојановића 9. књига (Београд, 1902 стр VI, 603). Она садржи српске народне песме у којима се описују бојеви Херцеговаца и Црногораца новога времена у другој половини 19. века, до шездесетих година.

Фоклорна истраживања у *Бугара* претрпела су тешки удар престанком „Сборникъ-а за народни умотворения,

наука и книжнина“, који издаваше бугарско Министарство Просвете под енергичним и обазривим уредништвом проф Dr. Ивана Шишманова. Последња, 18. књига (Софија, 1901., стр. 818, 59 и 190) садржи поред различитих прилога за језик, историју и археологију још и два фоклорна чланка: А П. Стоилова „Молба за дъждъ“[1]), у коме се испитује обичај који се у Бугара и осталих балканских народа за време суше врши и који се назива пеперуда, румунски papaluga, грчки περπερία, албански пеперонe, или и додола у Срба и Бугара, dodolets у Арбанаса, а у Бугара још и герман. Ј Поливка је написао критични коментар *Приповесткама*, које је издао К. А. Шапкарев. Грађа која је додата „Сборникъ-у“ садржи грађу за културу западне Бугарске, коју је прикупио Д. Маринов: о кући, дворишту, оделу, земљорадњи, сточарству, рибарству, пчеларству, домаћој индустрији и т. д. Издавање Сборникъ-а предато је Књижевном Друштву у Софији али оно не располаже довољним средствима да би у будуће издавање ишло досадашњим одличним начином. Издавање фоклорне грађе од које је у 18 књига Сборникъ-а изашла једна још до сад несавладана маса мораће Књиж. Друштво за неко време обуставити и задовољити се издавањем мањих монографија. Оно је већ издало 1. књ. свога Сборникъ-а 1901 г. (Софија стр. 468). У њему је дело Велча Јурданова „*Краљ Марко у бугарској народној епици*“ (CIII и 227) са избором бугарских епских песама о Краљевићу Марку; а осем тога и једна мала збирка пословица и пословичких израза коју је скупио Петко К. Габјув у Великом Трнову. — Скоро је поменуто друштво издало још једно дело Dr. Љ Милетића „*Старо бугарско насељење североисточне Бугарске*“ (Софија, 1902., стр. 224).

Наше знање о *руској* народној поезији врло је обогаћено у последње време. Сем новог критичног издања „Сборникъ Кирши Данилова“ под уредништвом П. Н. Шефера (Петроград 1901., стр 284). треба на првом месту поменути издање епских народних песама које је скупио А. В. Марков са Белога Мора „Бѣломорскія былины“ (Москва 1901., стр. XV, 619), које садржи 116 епских песама из једнога места архангелске губерније. Вредно је поменути да 11 имају са свим нов предмет, а 12 садрже догађаје који су до сад били познати само као епизоде у другим руским епским песмама. Сем овога скупио је Б. Ј. Богораз поред других песама, загонетака, пословица и приповедака из Колимска у североисточној Сибирији још и неколико епских песама и штампао у делу „Обласной словарь колымскаго русскаго нарѣчія (Петроград 1901., стр. 346). Е. Н. Ончуков скупио је епских песама са доње Печоре и штампао у Извѣстія-ма одељења претроградске

---

1) Види »Караџић« за 1901. год. стр. 203. — 207.

Академије за руски језик и литературу књ. 7., св. 3. Епске песме религиозног садржаја у губернији курској скупљао је и издао у „Етнограф. Обозрѣн". књ. 50. М. Сперански. У истоме часопису књ. 53. наштампане су неке епске песме из покрајине Дона; једна је песма из губерније јенисејске штампана у етнографском часопису „Живая Старина" (11, стр. 126). Величанствени зборник великоруских народних епских песама под редакцијом А. И. Соболевског завршен је 7. књигом. (Петроград 1902, XX, 708). У свих 7 књига има 4772 песме из свих могућих збирака 18. века штампаних и рукописних. Једну збирку различитих песама, приповедака и др. из московског округа додао је В. Ј. Чернишев својој дијалектолошкој студији у Сборникъ-у за руски језик и литературу петроградске Академије.

Последње је доба дало врло важних прилога за упознавање белоруских приповедака. 1901, год. изађе 6. књига од „Бѣлорусскій Сборникъ" од Е. Р. Романова (Могилев, IV, 528). Од красног дела М. Федеровског *„Белоруски народ у Руској-Литавској"* изашла је 2. књ. (Кракова 1902. XXII, 359), која садржи преко 400 фантастично-митских приповедака. Писац је без велике среће покушао да материјал групише према садржају. — Стари зборник руских *Загонетака* од Д. Садовникова доживео је ново издање (Петроград 1901.). — Од других засебних дела о руској фоклори помињемо књигу А. Јермолова „Народная сельско-хозяиствeная мудрость въ пословицахъ, пословаркахъ и примѣтахъ, I, Всенародный Месяцословъ" (Петроград, 1901, IX, 620), у којој није обрађен само руски материјал, већ су употребљене и пословице осталих словенских племена и других западноевропских народа. — Оба часописа намењена руској фоклори: „Этнографическое Обозрѣніе" у Москви и „Живая Старина" у Петрограду крепко раде на своме задатку. У оба налазимо и многобројне прилоге и за етнографију неруских народа рускога царства. — Различите прилоге за руску фоклору даје још и *„Зборник материјала за изучавање предела и племена Кавказа"*. Па и у другим научним часописима налазимо прилога за фоклору, као што су: „Руски Филолошки Весник", „Журнал Министарства Народне Просвете", „Извештаји одељења петроградске Академије за руски језик". *Тих.*

Геце о неолитском селишту у Јабланици. — У немачком часопису за географију и етнологију, *Globus-y* од 15. јан. о. г. № 3, изишао је на уводном месту чланак *Dr. A. Götze-a* из Берлина о неолитским наласцима у Јабланици у Србији. Чланак је написао поводом богато илустроване расправе Dr. Милоја М. Васића: *Die neolithische Station Jablanica bei Medjulužje in Serbien,* која је оштампана из Archiv f. Anthropologie. Геце, који је угледан познавалац старина ископаних у Троји, вели о Јабланици: да обећава напоредо стати са познатом станицом у

Бутмиру у Боѕни. Истиче богаство кипова од глине нађених у Јабланици; докле је у Бутмиру нађено до 1896. год. свега 72 таке фигуре, дотле је у Јабланици, при досадашњем претходном истраживању нађено 83 које кипа, које одломка.

Геце се слаже са погледом Васићевим, да је Јабланица важна карика у ланцу Бутмир — Троја. Васићев опис нађених старина назива изврсним („vortreffliche Beschreibung"). По њему су се јабланички уметници угледали на егејске, нарочито кипарске узоре, који су опет били под утицајем уметности у Предњој Азији (Троји).

Геце сматра да ће Јабланица имати важну улогу при расправљању питања о приликама из млађег каменог доба. Васићу признаје велику заслугу, што је одмах уочио важност налазака у Јабланици и што је похитао да објави досадашње ресултате истраживања. Најзад жели да се продуже ископавања, којима жели добар успех. — П. М. И.

Српско ћилимарство. — Леп пријем српског ћилимарства на страни, у декоративном смислу, побудио је, нема сумње, г-ђу M. Louise Becker, да у *Zeitschrift des Vereins für Volkskunde*, Heft 1, за 1903 год. доносе фотографски снимак, без боје, једног ћилима из куће г. Богићевића бив. *српског* посланика у Берлину. Тај је ћилим чист тип *српских* ћилимовâ *пиротске* провенијенције, с тога је и врло уочљив напис, испод те слике, „српско-*угарски(!)* тепих".

Српски је сељак, као и код свију народа патријархалне културе, у исто доба и *вештачки занатлија*, који справљајући себи све кућне потребе, почевши од хране па до одела, кућевне зграде и намештаја, према свом развијеном естетичком укусу све то кити разним шарама. Разуме се, да те вештачке творевине носе на себи обележја његовог уметничког схватања лепоте и природне потребе, да ју, на тај начин, задовољи.

Израда српских ћилимова, у погледу естетичке вредности, даје несумњиво доказа: о јасном изразу, пуном живота, осећања нашега народа која се огледају у лепим композицијама боја као и простоти појединих фигура у њиховом складном размештају. Све то одаје несумњиви декоративни осећај нашег народа, који сусрећемо, још у већој мери, у његовој богатој појезији. Појмљиво је, да ова примитивна вештина носи на себи још тип извесне простоте и једноликости; али, при свем том, ови интересантни и изразити орнаменти дају доказа о лепој машти нашег сељака као и о неодољивој потреби да задовољи овај племенити укус у украсу собњег намештаја. Нарочито је уочљив факт, да се на овим ћилимовима врло ретко виђају удружене боје: затворено-зелена и плава — које, као што је опште познато, веома непријатно утичу на око образованијих. — Цео овај вештачки рад врши обична сељанка, или жена из вароши (града), на примитивном разбоју. Поред општег типа израде ових ћили-

мова ипак се опажа знатна разлика у стилу и укусу, целокупне израде, код појединих кућа (које се тиме нарочито баве) као и код појединих места овога краја (у Пироту): како у слагању боја („шатирање“) тако и у распореду фигура (орнамената).

Разуме се, да је данашњи ступањ културе, са својим естичким захтевима, морао утицати повољно и на ову врсту текстилне уметности кућевне индустрије код нас. Отуда и видимо одступање у изради новијих ћилимова од стила ранијег датума. Та карактеристична разлика види се не само у богаству орнамената нежнијег (финијег) укуса, као и у тачнијој симетрији појединих фигура, већ и у богаству композиције појединих боја. Тако код старијих ћилимова налазимо заступљене само до 4 боје, и то махом: црна, бела, црвена и ређе зелена или плава. Сада пак, на једном ћилиму, нижу се, поред горњих: жута, оранж, плава (отворена) и индиго-плава, бледо-ружичаста, и т. д. Али, и поред све ове разноврсности, која је права добит за модернизирање ове красне кућевне индустрије, ипак ће се још за дуго одржати примитивни стил наших ћилимова, који је јако допадљив: како са простоте своје технике, тако и незнатне разноврсности у композицији орнамената. Па и сама повољнија цена, нема сумње, да ће припомоћи њиховом трајнијем одржању на ћилимарском тргу. *Штајн.*

Једно значајно пољско фоклорно дело. — У наше време много се цене хиперболе; можда су томе допринеле речи Хорацијеве aere perennius, које су многи пријатељски критичари још из школских клупа унели у живот као крилату реч. И за најмању се ствар тврди да је књижевни народни споменик, али се при ближем расматрању долази до резултата, да је то само ситница, која је на жалост, у самој ствари, трајна. Ипак се с времена на време дешава, да постане по неки прави народни споменик. Ми хоћемо пре свега да будемо на чисто с тиме шта заслужује име литерарнога народнога дела и народнога споменика. Има списа, при чијој појави не слути ни њихов аутор, нити савременици који их читају, да ће достићи значај народнога дела. Шекспирова песничка дела, на пример, постала су у овоме смислу споменик не само енглескога народа већ и свих европско-америчких образованих кругова. Друга врста писмених споменика постаје на тај начин, што се извесни говорни материјал што се очувао предањем скупи и штампа. У таким збиркама говори сам народ. Читалац има пред собом биланц целокупних ознака народне духовне својине. Кад једно такво дело, према могућности достигне највећу потпуност, онда му, у потпуном смислу речи припада надимак *народнога дела.*

Још много пре него што се је фоклора развила до ступња самосталне научне дисциплине, морамо рећи до важности која јој се не може порећи, подигао је немачки аутодидакт Карло Фридрих Вилхелм Вандер (рођ. 1803. у Фишбаху код Хиршберга,

умро 1879. у Квиру код Шмидеберга) до сада ненадмашни споменик, својим великим делом у пет свезака, а под насловом „Речник немачких пословица“ Wörterbuch der dentschen Sprüchwörter. Leipzig 1867. — 1880.) На основима овога Вандеровога дела почива од тада целокупно пареонолошко истраживање свих културних европских народа. И пољско нацианално дело, што нам га је подарио двадесетосмогодишњи пољски научник Самуило Адалберг, оснива се на Вандеровом делу. Оно је истина специјално за пољску језичну област, али је у исто време најлепша допуна Вандеровом делу; једна врло важна збирка, и ми желимо да се и у осталим словенским литературама што пре пође трагом Адалберга. Јер ни једна друга словенска литература нема за сада таквога дела[1]).

Адалберг је скупљач и филолог. У своме уводу говори он о своме механичком и филолошком раду при прикупљању пословица; али код њега у почетку нема нечега, што не би требало да изостане у тако великоме делу, а то је: карактеристика пољских пословица и извесно примерима објашњено излагање значаја специјално пољских пословица за пољски народни дух по на особ и у опште за словенски дух, и значаја што га имају пословице по општи ток мисли свих народа. Претпоставка да би сваки од читалаца „Речника пословица“ могао сам, без ичега даљега, извести овај претходни посао, већ и с тога је неправилна, што сем писца и коректора само мало људи могу проучити цео речник од почетка до краја. Обично се загледа у речник само с времена на време. Изузимајући само ужи круг стручњака, који се могу интересовати за Адолбергова излагања о *саставу* самога речника, биће ова излагања о саставу самога речника за ширу публику од са свим незнатнога интереса. Та свет се не састоји из самих скупљача и филолога. Како је међу тим поучна књига Макса П. Е. Литре-а: „Како сам написао свој лексикон“ (Dictionnaire de la langue française 1863 — 1872) У тој књизи саопштено је много што шта, што освежава дух и срце читаоца.

Адалберг је као литерарни самоук био у тако повољним околностима у почетку писања свога дела, као што се то дешава ретко коме почетнику писцу. У Варшави живи извесни банкер Игњац Бернштајн. Средства што му их пружа његово имање, његова природна бистрина, а тако исто и његова љубав

1) Liber proverbiorum polonicorum cum adagiis ac tritioribus dictis ad instar proverbiorum usitatis collegit et illustravit Samuel Adalberg. Varsaviae MDCCCLXXXIX — MDCCCXCIV. Editus subsidio Aerarii nominis Doctoris Josephi Mianowski ad juvandos studiis literarum vacantes. Ksiega przislow przipowiesci i wyrazen przislowiowych polskich. XVIII + 32 + 805 im gross. Lex. 8⁰, Preis 3. Rbl.

и оданост скупљању пословица свих народа и свих времена, — све је то омогућило Бернштајна, те је он за тридесет година прикупио велику библиотеку, која се састоји из самих збирки пословица. У својој библиотеци има он око 5000 свезака пословица, а међу њима има и таквих које је врло ретко наћи. Он је најпријатељскије предусрео Адалберга и ставио му на расположење своју огромну библиотеку. Посредством његовим такође упознао се је Адалбер са једним од најзнатнијих стручњака на пољу пољскога народнога испитавања са Јаном Карловицем. Као последица овога познанства биле су многобројне и врло разгранате везе, и све су те околности могле једино и омогућити Адалберга, да за сразмерно кратко време, за десет година, буде готов са овим великим делом. Само садржај штампаних и нештампаних извора којима се је служио при изради лексикона, заузима шесет ступаца ситнога слога. По азбучним речима које дају обележје увршћено је 30.000 а под варијантама у ситном штампаном слогу још 40.000 пословица, као додатак је регистар за оне речи и ствари које нису могле бити наведене напред. Што се тиче указивања извора не може се пожелети већа тачност и прегледност. Хронолошко ређање извора допушта да се упореде цитати и пословице са варијантама како су се мењале у току времена.

На 5200 места тумачи Адалберг филолошки, културно-историјски и фоклористички. Овим је он и сувише претерао; тако нпр., да наведемо само једно објашњење, стр. 1. ступац 1.: *Absalon.* Czupryna jak u Absalona. Lip (inski) str. 109. Kolb VIII. 276. (Перчин као у Абасалона. Повод за постанак ове изреке је необично дуга коса, коју је носио Абсалон син израиљског краља Давида). Без обзира на то што је за пословице сумњива оправданост овакога сравњивања, оно је јоште и тривијално. Двосмислене пословице, којих има сваки народ врло много, па и пољски, Адалберг је изоставио због цензуре. А да би и „нежну осетљивост“ руских високих чиновника поштедио изостављено је све оно што би вређало руски народ. А на против Адалберг је са дирљивом марљивошћу прикупио и тачно прибележио сваку грдњу и поругу коју је ма ко изрекао у пословици о Јеврејима. То је чинио и не наведавши извор одакле је пословицу узео. Доброћудних Јевреја не треба се бојати. Очевидно да Адалберг мисли, да ће стећи глас у толико објективнијег испитивача, у колико више прикупи оваких пословица управљених против Јевреја. Одиста је то ретко и приметљиво. да се између 87 пословица у којима се говори о Јеврејима налази 69 без означеног извора. Још више пажње заслужује та околност, да управо они цитати, којима су извори штампани, не садрже много непријатности за Јевреје. Дивља мржња према Јеврејима изражена је највише у оним пословицама, за које нису наведени извори. Изгледа да су ове пословице последње врсте исто толико израз

народнога духа, колико су израз народнога духа многе „беседе“ што их у немачкој антисемити држе по крчмама против Јевреја. Што ја овако схваћам ствар оправдано је из разлога што познајем како историју пољскога народа, тако и пољска народна предања. Маса словенскога света, што живи на северу, чију мудрост имамо изражену овде у пословицама, није нигда била фанатична ни у религиозноме ни у класноме смислу, као што су то били западњаци и јужњаци. Мудрост масе словенскога света на северу у својим пословицама проповеда пажљивост и учтивост. Мудрост је његова проста и скромна без великих захтева; он је често добар и врло љубазан, али никад претеран. Претеривање у ономе што је рђаво није нигда својствено словенскоме карактеру. — Врло често се тврди да се пословицама може све и сва доказати. Оне су врло често важан материјал нарочито као остаци старога обичајнога права, а посебице пословице у којима је изражено право. Али саме за себе, без везе са постојећим обичајима и религиозним погледима немају значаја.

Само ради примера навешћу овде 12 пословица, које се налазе под речју „брак“:

1. Добар брак то је рај на земљи.
2. Брачно стање — мучилиште.
3. Брак — збогом срећо.
4. Насилан брак без радости.
5. За брак су потребне три ствари: паметан човек, чиста жена и послушна деца,
6. Најсрећнији брак: глув човек и слепа жена.
7. Позни брак, рана сирочад.
8. У браку је рај и пакао.
9. Брак међу крвним сродницима велико мучилиште.
10. Брак благосиља сами Бог.
11. Други брак је ретко срећан.
12. Тешко деци раздвојених родитеља.

Који би се озбиљан испитивач смео усудити, да на основу ових 12 пословица закључи о светињи брака и брачнога живота код Пољака?

Ово велико дело, речник пољских пословица, нити је са свим потпуно нити је то могло бити. Пословице постају и нестаје их као и народни индивидуалитет. Адалберг је с успехом отпочео велико национално дело првога ранга. Будућа покољења ће ово дело разрадити и усавршити. Свакојако пољски народ може бити горд због оваког момументалног дела, огледала свога духа, и може се похвалити, да ово дело што су га створили његови фолклористи, стоји на првом месту између радова на фоклори. Дело је посвећено незаборављеноме оснивачу научне фоклоре код Пољака Оскару Колбергу.

Немачки написао Dr. Фридрих С. Краус, превео

Душан Павловић

Фоклорна разматрања. — Пре кратког времена објавио је *Karl Reuschel* дванаест предавања о немачкој фоклори (Dresden und Leipzig 1903. C. A. Kochs Verlagsbuchhandlung [H. Ehlers]). Ова предавања приказао је у „Dresdeuer Anzeiger-у“ бр. 80. од 21. марта, ове год. Dr. Фридрих С. Краус. — Сматрајући, да ће разматрања Краусова о овим предавањима интересовати и читаоце „Караџића“, ми их овде у преводу саопштавамо, желећи, да се ма и тиме обогате гледишта и погледи на фоклору у нас.

Сваки рад подсећа на подузећа одважних ритера, који су ради пљачке као путници продрли са својим барјачићима у пријатељске или непријатељске државе. Каткад није било ни плена ни племића. Научник се усуђује на мање опасне покушаје. Он под том опасном речју не разуме ништа више него путовање, или преглед једне области, коју он добро познаје и односно које може да нас поучи на лак и разумљив начин.

Рајшелова књига је у истини увод у до данас много пута спомињани, али од мало њих темељно познати фоклор (Volkskunde). Рајшел је један од ретких који фоклор одлично познаје, он је и ваљан и речит писац. То је све у корист његовог дела које је поред све своје научне садржине пуно јасноће и живота. Фоклорна књижевност јоште нема много таких, веома ваљаних, књига, у којима је поред богате поуке и пострека, у исто доба и естетично уживање. Оно нам даје благодаран преглед грађе из најбоље књижевности, којом можемо да се користимо, оно скицира главне методе истраживања, кроз које је фоклор постао самостална наука, кроз које је престао бити додатак другим наукама. И ученик, а не мање и учитељ мора да се обрадује овом делу, јер је оно вођа и упутник. Да сам имао пре 22 године, кад сам се одлучио, да се посветим фоклори овакогупуства, то би за мене била уштеда 3 године рада. Могу мирне савести да потврдим, без мог претходног рада и без рада педесеторице мојих стручних пријатеља, не би било Рајшелове књиге, другим речма, кад смо ми почели да радимо, изгледали смо старијима као „Schwimmer gegen den Strom.“ Ми смо били полемичари, борци, ратници за правицу, а привукли смо мржњу свију оних, који би се плашили, да ћемо им отети њихово добро (Besitz) а јоште више оних, који су лени и да мисле, а ови последњи су у већини. Рајшел пише пријатно, мирно и хладнокрвно без љутње и огорчења, јер је уверен, да му следује велики круг пажљивих читалаца. У томе лежи велики део чара, који чине на мене његова предавања.

Фоклора је наука. Истинитост њена је у томе, што обухвата цело човечанство, зато и не може да се каже немачка или руска или шпанска фоклора, него место фоклоре можемо да употребимо само појам народност (Volkstum), као Рајшел. Рајшел завршава своје прво предавање овим речма: „Немачка филоло-

гија има да благодари свој постанак само немачкој фоклори. То не треба никад да се заборави. Немачка филологија је и најбоља школа будућег испитивача народа". Дражђански директор музике Böhme није био филолог, али један од најзаслужнијих немачких фолклориста и Höfher писац речника немачких имена болести, једног знатног дела немачког огромног труда (Riesenfleiss) и он је само испитивач природе, лекар. Најмањи број од свих фоклориста, које Рајшел спомиње има сујету да се назове филологом (erhoben Auspruch auf die Bezeichnung eines Filologen). Неко би могао с већим правом тврдити, да филологија, ма ког језика и народа није сметња, која се не може савладати, а да би могао постати ваљан фоклориста. Грађа је мало различна и овде и онде, истинити су методи, који се имају употребити. Нека ми је дозвољено, да приметим, да је економист проф. Bücher, чијем је делу односно рада и ритма Рајшел посветио и морао посветити једно читаво предавање, више порадио за познавање о постанку народне песме (Volksdichtung) него многи и многи филолози. И његова је метода удаљена од обичне филолошке методе. Као главни доказ против Рајшеловог мишлења можемо да наведемо, да у својој књизи нигде не спомиње филологе. У делу није испуњен ни један лист оном ученошћу, којој се по дужности чудимо, али коју брзо и заборавимо. Ретки су филолози који разумеју, да ставе језик у службу фоклоре, која не губи из вида унутрашњу везу између језика и народности (Volkstum) и зато су и једно и друго и филолози и фоклористе (Volksforscher) као што је Karl Vollmöller, коме је Рајшел из благодарности посветио своје дело, али под оваквим наводом: „Верном покретачу фоклорних радова" („den treuen Förderer volkskundlicher Arbeiten").

Моја примедба је споредна, јер она се тиче само стручњака, чији труд не умаловажавам ни најмање. Односно путева, који воде овом циљу могу бити разна мишљења, само је увек главно, да се дође до циља. Најслабији део ове књиге јесу њене дефиниције, али то није Рајшелова грешка, него грешка до имена под којима је ова нова наука морала да се бори и под којима се мора јоште дуго борити за успех, признање и углед противу старих ствари. Ја н. пр. сумњам, да ће име фоклора уживати наклоност овог света, ма само и за ово столеће. Изгледа као да би називи друштвене науке (Gesellschaftwissenschaft) и социологија ношена ревношћу бујног млађег нараштаја хтели старију која јоште није стара, да изагнају. То није толико борба за појаву (Erscheinungswelt) још мање за име, колико нарочито за употребљене методе или за потребно гледиште. Свакојако добија наука, и та околност треба да упути раднике на сношљивост. Рајшел се ослања на имена, а не на предмете кад вели: „Можемо, да бисмо показали разлику између етнографије и фоклоре упутити на ту околност, да су им методе противне. Етнографија

полази од примитивног и хтела би да прати све појаве у народном животу (Völkerleben) од њиног постанка, том приликом неки пут узајми правац из студија развијенијих народа; фоклора расправља оно што је просто, што је заостало, што је остатак пређашњег развитка (Entwicklungsstufe) у култури, — фоклора проналази даклем примитивност у њеном пропадању. Обе науке спадају у антропологију". Ако хоћемо да створимо нешто истинито морамо бити испитивач народа (Volksforscher) и етнограф и антрополог, јер то је све једна наука. Најбољег доказа о томе имамо у Рајшеловој књизи

Фоклора се мора сматрати као најнационалнија наука. Сећам се с болом, који је само одјек некадашње огорчености на ону грозну осорност, каквом су ме предусрели неки класични филолози у почетку мог фоклорног рада. Њима се придружили скоро сви словенски филолози, који су уочили у интерпретацији бедних старословенских превода библија и еванђеља добро — будућност славистике и мене су сматрали као опасног за њезин опстанак. Имао сам успеха, може бити, да је то весела иронија једног случаја, да је баш морао један Немац бити, који је показао пут Славенима ка њиховој народности (Volkstum) и њих довео дотле, да се освесте. Фоклора увек учи корисно и ствара тврђаву против бујних струја, које се не осврћу на историјску будућност (Werdegang) и растење (Wachstum) народа. Без фоклоре били би скоро и у књижевности и у уметности изненађени и срушени. Рајшел врло лепо наглашава спасоносну страну фоклоре ..... ми се осећамо, да смо уздигнути над свакидашношћу и ако нисмо изгубили под ногама земљиште, земљиште, у ком су јаке жиле наше снаге. Једна књижевност, која је изгубила давно то земљиште, а ваљда га никад није ни имала, те хоће да нас васпита да презремо, шта смо добили, да будемо равнодушни и непријатељски расположени спрам оног, у шта су веровали наши преци хоће да нам прича о натчовеку, којем се привиђа свако правило као један проналазак за људство без мисли, — што можемо боље да учинимо, да би се спасли тих кривих представа, него да се уживимо у душу народну?

Рајшел увиђа, да фоклора узевши је у основи, постиже да створи све оно што човека човеком чини. (. . das Volkskunde im Grunde genommen das allgemein Menschliche ergrundet). Ту мисао јасно изражава овим упоређењем: „Цело човечанство равно је шуми, дрвеће је исте врсте, али разне величине, — то су народности, и ако пропадне једна, што нема ваздуха и светлости, то она тиме гноји земљиште". Пошто је нагласио „социални значај знања о народу" вели даље: „Наша наука, као никоја друга, спаја посредовање социјалних противности." Место „посредовање" („Vemittelung") требало би да стоји „изравнање" („Ausgleichung"). Природно је, да ће то бити задаћа будућности. За сада се изравнава на други начин, пошто се већи део сељака

поварошава (verstädtern). На пр. немачка народна поезија прошлог столећа је талог варошке поезије, т. ј. вештачке поезије. Кад бисмо покренули питање код францусних и немачких испитивача народа (Volksforscher) да ли народ спевава у опште, одговор би био готово негативан. Изговор, да је неко негде испевао какву песму не вели ништа. Знам из искуства, које сам стекао код Србаља, да народ у истини спевава. Чуо сам да постају песме, ма то биле и подругачице (Spottlieder), које су песници спремили за недељна кола, када су предавали јавности свој умотвор. Да наведем један пример. Сељак заволи сељанку, био је пак тако невешт, да кад је хтео девојку одвести, ухватише га и избише Сутра дан састало се 4 — 5 девојака, које су покушале, да спевају тај догађај. Свака од њих порадила је на песми и пошто је довршише, оне је и научише. У недељу певала је коловођица ред по ред, а коло је певало за њом. Песма је том приликом тако рећи прерађена и добила је привремени облик. Да ли се та песма одржала у народу то не знам, али свакојако могуће је. Од тога се много не разликује и постанак дужих епских песама. Један је створио костур, други су попунили песму, у њу уметли или старе песмице или одломке од песама или своје сопствене додатке. Слично томе поступа и немачки народ с вештачким песмама, као што Рајшел веома јасно разлаже у примерима. Али то је један необичан случај у области једног великог, ја бих рекао, литерарно скроз образованог културног народа. Немачки народ нема више довољно необрађеног материјала за плодну студију о постанку народних песама, већ одавна није довољно „примитиван". Што нам Рајшел јасно показује то је пут, како се народна песма све више и више удаљава, од свог прототипа, од вештачке песме, како каткад опада, али и како се осети згодном приликом јача и чвршћа потпуно се понемчи и како се познаје на таквом преиначењу народни укус.

У књизи је (стр. 45. — 194.) посвећено народној песми седам одељака (I Шта значи песма. II. Вештачке песме у устима народним. III. Постање народног певања из певања приликом рада. IV. Поскочице. V. О стилу народне песме. VI. Немачки крајеви и народне песме и VII. Културно историјски значај народне песме.) Веома је леп V. одељак. Само један мали број немачких народних песама има свој особити стил. »Могућност и потреба карактеристике појединих племена на основу народне песме" о којој Рајшел пише с неким поуздањем изгледа ми веома под питањем односно познатог материјала. Песма је била и пре а и сад је путник (Wandergesell) и то јошт хитрији од приче и басне. То су секундарне па чак и терциерне појаве; јер код праве карактеристике узима се у обзир на прво место право (Recht) и обичај (Brauch), који води порекло од навике, по том долази народно веровање, па тек онда прича у прози или у стиховима.

Рајшелови закључци односно приче, постанка и распрострањења народних прича и народног веровања, које он назива сујеверством, могу се врло добро употребити као особит увод и то као изузетно одличан у велику област ових предања. Он је овде скупио све што је значајније, све оно што је до данас у овом правцу израдило народно истраживање, он нам је скицирао методе и упутио нас у ком правцу да радимо даље. На свршетку дао нам је у 199 прибележака и списак својих књижевних извора са извесним објашњењима и полемичним додатцима.

Што нам је Рајшел дао, задовољава нас потпуно, али нам ипак није доста; јер ми желимо јошт много више. Ми опажамо да нема одељка за пословицу и загонетку, за дечију игру, једне целе књиге односно обичаја (Sitte und Brauch) немачког народа. Часна дужност биће му, да нам после овог дела, да као додатак јошт два друга. Човек, који располаже с таким капиталом знања и умења, не треба дуго да се опомиње.

Јован Ђ. Мирковић.

Задах од Европљана. — Да се поједини народи понекад распознају и по задаху који се од њих осећа данас већ више није само празно народно причање[1]), већ је то и у науци утврђено. Свуда је већ познат негарски карактеристични задах. У опште народи затвореније боје коже јаче заударају но народи отвореније боје. Но да се и од Европљана осећа извесни задах

1) Наш народ прича да задах који се осећа од Цигана долази отуда што им душа смрди, или што нису крштени, или што им је месо кисело. И Турци кажу за Цигане да смрде с тога што им је месо кисело (Фираон'н екши ети). Срби казују и за Евреје и за Турке да смрде. Па не само то, но православни Срби веле и за Потурице и за Шокце да смрде. У »Горском Вијенцу« налазимо где кнез Јанко говори кнезу Рогану:

Како смрде ове потурице;
Опажаш ли ти што год, Рогане? — На то кнез Роган

одговара:

Ка у зли час, кнеже, не опажам!
Кад близу њих сједим у скупштину
Ја нос држим свагда у рукама,
Да не држим бих се избљувао;
Па сам стога на крај и утекâ,
Е близу њих не бих освануо.
Ево видиш како смо далеко
И опета она тешка воња
Од некрсти овде заудара, — (Горски Вијенац, XI, државно издање 1892. год. стр. 71.). — У Босни се за Шокца рекне да заудара Шокчевином. — Интересантно би било сазнати, шта све, и зашто наш народ у том погледу казује о свима народима с којима је долазио у додир.

било је мало познато. О томе је написао кратко саопштење Dr. *Buntaro Adachi* из Јапана у „Globus-u“ од ове године бр. 1. (Geruch der Europäer), које ми овде читаоцима саопштавамо. Он вели:

О негерскоме се задаху често говорило, али је о задаху од Европљана једва до сад и било речи. На оно мало што је о томе речено[1]) нећу се ни обзирати, већ ћу се као неевропљанин ограничити само на своја сопствена опажања.

Задах је од Европљана у Јапану у опште познат, али научно још није обрађиван. За Јапанце је задах од Европљана, нарочито од Европљанки врло осетан. Он је оштар и осећа се као ужегло, али је према индивидуалности различит, час слађуњав, час опор. Често је тако јак да испуни читаву собу. Задах стоји у уском односу са старошћу. Деца и старци или не смрде или смрде мање но људи у пуној снази Могло би се мислити да Европљани о своме задаху или ништа не знају, или га мање осећају но Јапанци, толико је пак извесно, да и не знају да им је њихов задах својствен и да га и не узимају у обзир тако особито У опште људима је пријатнији задах од женскиња но од мушкиња и обратно. Интересантно је пак да се осећање задаха од европских жена за Јапанце с временом мења. Већина Јапанаца која живи у Европи с почетка осећа од Европљанки врло непријатан задах, који после неколико месеца губи непријатност и најзад постаје пријатним. Исто тако и задах од људи престаје им бити осетан. Без сумње задах стоји у вези са полном радњом.

Задах долази поглавито испод мишке, и ту је тако сталан, да се ни код индивидуа, које не заударају јако, не може ни сапуном са свим отклонити, већ се на неколико минута и пошто се добро оперу ипак доста јако осећа. Смрдљива материја зноја мора бити дакле да постаје у жљездама под мишком. Да задах испод мишке у Европљана стоји у вези са полном радњом

1) Andree, Völkergeruch. Korresp.-Blatt der deutschen Gesellsch. f. Anthr., Ethn. un. Urg. 1876, № 5; und Ethnographische Parallelen und Vergleiche, Neue Folge 1889. — Cloquet, Osphresiologie (aus dem fransösischen übersetzt, 1824). — Galopin, Le parfum de la femme et le sens olfactif dans l'amour 1889. — Hagen, Die sexuelle Osphresiologie, 1900. — Jaeger, Entdeckung der Seele, Bd. I u. II, 1884 u. 1885. — Kreidl, Die Schweisssekretion (Phisiologie der Haut) in Mračeks Handbuch der Hautkrankheiten, 2. Abt. 1901. — Monin, Les Odeur du corps humain 1886. — Török, Krankheit des Schweissdrüsen in Mraček handbuch der Hautkrankheiten 3. Abt. 1901. — Untrodden Fields of Anthropologe. By a French Army-Surgeon. Paris. Second Edit. Vol. I, chap. II, 1898. — Zwaardemaker, Die Phisiologie des Geruchs (übers. von Junker v. Langegg 1895.).

можемо евентуално претпоставити и по томе, што се и код различитих кичмењака за време парења функције жљезда које луче задах појачавају.

Какав је задах жутих раса њима самима није познато, па и ја не могу код њих констатовати[1]) један општи задах као код Европљана или Негара. На сваки начин налази се и код Јапанаца, али врло ретко,[2]) већином код жене „Yeki-shiu" или популарно речено „Waki-kusa" (смрад испод мишке), који је једнак задаху Европљана. По кинеским медецинским књигама овај је задах и код Кинеза редак. Јапанац код кога се осећа Yeki-shiu ослобађа се од војске[3]). И Јапанка је несрећна кад га има јер се тешко удаје. Хоћу пак да нагласим да изгледа да се после венчања, у браку, задах не осећа непријатно. Врло је могућно да супрузи, као што би се могло претпоставити, тајно „уживају" у овом задаху, ма да за то немам сигурних потврда. *Јапанац обично не заудара испод мишке ни за Јапанца ни за Европљанина, па ни онда кад се дуго не пере.*

Чини ми се да се Европљачи више зноје но Јапанци. Код Европљана сам запазио да је одело под мишком врло јако align назнојено, што се код Јапанаца ређе налази. На сваки начин је неоспорна и очевидна ствар, да су знојне жљезде у Европљана много веће но у Јапанаца, код којих се жљезде макроскопски не могу наћи.[4]) Али се само из јачега знојења не сме изводити о задаху у Европљана; Јапанац и који се много зноји нема непријатан задах.

Микроскопско испитивање жљезда испод мишке морам оставити за доцније. Оно пак што сам сад хтео изнети то је да су знојне жљезде под мишком код Европљана веће и да рупа под мишком заудара, што у Јапанаца није случај. *Тих.*

ПРИКАЗИ

— Албум пиротских ћилимова, описао и слике израдио Мита Живковић, директор Гимназије Св. Саве. Тешен (Аустрија), штампао Карло Прохаска, ц. кр. дворски штампар. Стр. 12., таб. XIV, 8⁰.

1) Каже се да Кинези смрде, али ово није задах од тела већ више долази од нечистоће.

2) Тако јаког задаха као што га у Европи осећам сваки дан, сећам се у Јапану само у неколико прилика.

3) Наравно кад је у слабом степену онда не.

4) И Koganei ми је казивао да је исту разлику запазио.

— Јоаникије Памучина: Шаљиве српске народне приповијетке. Св. прва. У Мостару 1902. Издање и штампа издавачке књижарнице Пахера и Кисића 12⁰, стр. 84. (39. св. Мале Библиотеке.

— Пабирци из народне медицине у Херцеговини, сабрао Тома А. Братић. Оштампано из »Гласника Земаљског Музеја у Босни и Херцеговини.« Сарајево. Земаљска Штампарија, 1903. 40, стр. 28.

— Бој Срба с Татарима под царем Лазаром за светковину и старевину српску. Јуначка народна пјесма. Прибиљежио у Босни Милан Обрадовић. Загреб. Српска штампарија 1902. Цена 20 потура.

— Народно здравље у округу ужичком за 1901 год. По службеним подацима и сопственим посматрањима написао Др. Аелкса М. Стојковић, физикус округа ужичког. Београд 1903. Штампано о трошку округа ужичког у штампарији Доситија Обрадовића. Стр. 97.

— Срета А. Поповић, На Мирисном Златибору, друго поправљено и умножено издање. Београд, Штампарија »Доситије Обрадовић«. Маћедонска улица бр. 40. 1903. Цена 1 динар. Стр. 88., 8⁰.

Да би разбудио у наше омладине љубав према неодољивим чарима пределне лепоте свога завичаја и да би јој дао могућности да позна своју домовину и развије у омладини љубав према њој, писац је у лакоме и лепоме стилу написао ову књигу. У њој говори писац и о стварима које су од интереса за наше читаоце, не улазећи у њих дубоко и подробно, већ само указујући на њих као карактерне одлике ужичкога краја. После историјскога дела говори писац о природи и народу тога краја, а за тим о технолошким обичајима (грађењу луча, катрана, кућа, о ткању и т. д.), о народној поезији, музичким обичајима, језику, вери, браку, храни, ношњи, задрузи, здрављу и медицинским обичајима, народном веровању и т. д. И из овога што је писац укратко додиривао о поменутим предметима, колико му је било потребно да одговори постављеној намери књиге и да дâ што лепшу, а не и што исцрпнију, слику види се да би се у ужичкоме крају у здравој и очуваној природи и индивидуалности нашега народа имало много да ради и уради. »Караџић« би радо отворио своје ступце детаљним радовима из тога краја. На жалост »Караџић« у ужички крај никако и не допире.

— Литургија недељна или празнична кад се пева »Блажени«, српске црквене народне мелодије, забележио и хармонизирао за мушки хор Владимир Р. Ђорђевић, учитељ музике и певања. Својина пишчева. Цена 3 динара или 3 круне. Јагодина 1903. 4⁰, стр. 22.

У новије доба у нашим, нарочито варошким, црквама почиње да преовлађује уметничко црквено певање и да сузбија народно, које се од старине певало, те је опасност да у скоро са свим не угине. Старинске наше црквене мелодије, на које је г. Ст. Новаковић обратио пажњу у »Караџићу« за 1900. год. (бр. 4. стр. 57. — 58.) још су непокупљене, а требало би да се забележе, те да се виде и познаду, јер и оне садрже грађе за упознавање целокупнога живота и развоја нашега народа у прошлости. Писац је овом Литургијом учинио леп прилог, забележивши мелодије, које су се до скора у свима, црквама нашим певале а још и данас се у многима певају о Литургији, те их је на тај начин сачувао науци на употребу. — Тиме што их је и хармонизирао за мешовити хор он их је још и оживотворио и дао снаге за јачу и лепшу употребу. Ни лепотом својом ове мелодије не заслужују да се забораве, јер својом националношћу на Србина чине силан утисак, који овде још и лепа хармонизација појачава.

— Једна руковет из Вукове преписке издао В. Богишић. Извадак из »Срђа«, год. I. и II. Дубровник, Српска Дубровачка Штампарија А. Пасарића, 1903. 8⁰, стр. 108.

— 52 Издање Чупићеве Задужбине 52 — Лазарица или Бој на Косову, народна епопеја у 20 песама. Из народних песама и њихових одломака саставио Ср. Ј. Стојковић. Београд. Штампарија Д. Димитријевића, Иван-Бегова улица бр. 1. 1903. Цена 2 динара. 8⁰, стр. 256.

1901. године наштампао је г. Ср. Ј. Стојковић књигу Косовска епопеја, преглед покушаја за састав народнога епа о боју на Косову. (Прештампано из »Нове Искре«, Београд, 8⁰, стр. 124.), у којој је говорио о свима покушајима да се из косовских песама састави једна хармонијска целина, да се састави уређена косовска епопеја, па ређа редом: покушаје народних певача, књижевника наших и страних и најзад, остављајући на страну питање јесу ли косовске песме негда чиниле једну велику целину, која се доцније распала у данашње песме и фрагменте, или су оне постале овако подвојене као што их данас имамо, јер је то индиферентно за уређивање целине, — пита: има ли у народној поезији и предањима о Косовском боју довољно елемената за састав целине? и да ли се из тих елемената може са успехом склопити епопеја која би се с правом могла звати народном? Одговарајући позитивно на ово питање, тврди да ниједан од досадашњих покушаја није постигао жељени циљ па ни Новаковићев (Косово, српске народне песме о боју на Косову) ни Остојићев (Косово, народне песме о боју на Косову 1389. год. за народ и школу приредио Тих. Остојић Н. Сад, 1901.), ма да су њихови састави до сад били најбољи. Износећи даље недостатке и једног и другог покушаја, износи најзад (на стр. 115. — 142.) своје мишљење и план како би требало уредити косовску епопеју. За полазну основицу служио му је покушај г. Ст. Новаковића, а руковођа у раду на њену — његово

доказано мишљење: да се народне косовске песме не могу сматрати као одломци једне велике целине спеване наскоро после самог догађаја (као што мисли Ар. Павић) већ да су оне од постанка биле овако раздвојене као данас. Према томе г. Стојковић није ишао на то да из народних песама и фрагмената састави једну велику, тобож изгубљену, песму о боју на Косову, као што су то неки својим покушајима чинили него се као и г. Новаковић старао да народне песме и њихове комаде уреди у целину не мењајући им типа народног. Но докле се г. Нов. ограничио само на круг песама из Вукове збирке, које су истина најлепше песме косовске, но којих нема довољно за састав потпуне целине, дотле је г. Ст. употребио у целини или у изводу или у одломцима и скоро све друге песме осталих збирака, те је добио много потпунију целину, у којој су обухваћени сви знатнији догађаји косовски који живе у народном предању. Сем тога г. Нов. се старао да што мање измена учини у употребљеним песмама због чега су остали гдекоји анархронизми и несугласице, докле се г. Ст. кретао у томе слободније. — У целоме саставу мало има чега оригиналнога што је створио сам г. Ст., а чега има то је само ради допуне и појачања знатнијих догађаја или целине или ради истицања знатнијих личности. Изузетак чине три веће партије оригиналног склопа: један је: трећи део у првој песми: »На Лазару остаје царство«, без кога би се у епопеји, у којој је Лазар главни јунак, осећала празнина. Друга је: трећа песма, у којој је први део: »Турска освајања« израђен по мотивима из велике Петрановићеве песме о Косовском боју из Бос. Виле (Косовска Споменица, 100), а други њен део »Пораз Турака на Плочнику« оригинална је склопа. О томе догађају који је био две године пре Косовског боја нема ни помена у народној поезији, али због тога што би та песма много допринела и целини и изношењу Лазара и косовских јунака у што лепшој светлости и као јунака који су и побеђивали и да њихово јунаштво није само производ народне песничке уобразиље. Но у овоме је био г. Ст. особито срећан, те се и не разликује од народног певача. — По таквоме плану склопљена Косовска епопеја има овај садржај:

I. део: Догађаји пре Косовског боја: Песма прва: Цар душан нађе Лазара и усини га. — Душан жени Лазара ћерком Југ-Богдана. На Лазару остаје царство. — Песма друга: Крсно име у двору кнеза Лазара. Лазар зида себи задужбину. — Песма трећа: Турска освајања. Пораз Турака на Топлици код Плочника 1387. год. — Песма четврта: Милош Обилић и Вук Бранковић; њихов сукоб због жена. — Сан царице Милице; Лазар јој тумачи сан и теши је. — Песма пета: Турско веће у Једрену. Бранковић зове Турке на Косово. — Песма шеста: Страхињић бан у таѕбини. Борба Страхињићева с Влах-Алијом на Косову.

II. део: Припреме за косовски бој: Песма седма: Долазак Муратов на Косово и његов позив Лазару. Лазар се светује с Обилићем шта да чини. Лазарев отпоздрав Мурату. — Песма осма; Обилић опрема и испраћа Косанчића на Косово. Косанчић уходи Турке. Лазар

се одлучује на рат. — Песма девета: Лазарев убојни поклич. Прикупљање српске војске у Крушевцу. — Песма десета: Мајка Југовића испраћа синове у бој. Опремање Васојевић Стеве на Косово. — Песма једанаеста: Царица Милица моли Лазара да јој остави једног од браће у Крушевцу. Полазак војске на Косово.

III део: Догађаји на Косову: Песма дванаеста: Долазак српске војске на Косово. Лазар се привољева царству небеском, Причешћивање војске; Милош, Иван и Милан сусрећу Косовку девојку. — Песма тринаеста: Бранковић подстиче у Лазара сумњу у верност Милошеву. Вечера у очи Видов дана. — Песма четрнаеста: Обилић одлази у турски стан с Косанчићем и Топлицом и убија цара Мурата. — Песма петнаеста: На јутрењој молитви у Самодржи. Лазар добија вести с Косова, па наређује да се војска крене. Бој на Косову 1389. године. Смрт Лазарева и Милошева. — Песма шеснаеста: Повратак Страхињића бана у Крушевац. Смрт Облачића Рада. Долазак Васојевића Стеве на Косово.

IV део: После боја косовског: Песма седамнаеста: Гласи које царици Милици доносе два врана гаврана и слуга Милутин. Вила прича соколу о пропасти на Косову. — Песма осамнаеста: Косовка девојка находи на разбојишту Орловића Павла. Мајка Југовића одлеће на Косово; њена смрт. — Песма деветнаеста: Царица Милица походи Косовско разбојиште и сахрањује Лазарево тело у Грачаници. — Песма двадесета: Обретеније главе кнеза Лазара и пренос Лазарева тела у Раваницу.

Мора се признати да је оваквим склопом г. Ст. најбоље успео од свих досадашњих покушавача за стварање народне епопеје о косовском боју. На сваки начин Српство ће родити песника, који ће жељу, коју је још Бранко изразио, остварити и испевати еп о косовском боју, али то ће бити вештачко дело. Можда овај труд г. Ст. нећe бити последњи, можда ће бити још који покушај за склапање народне косовске епопеје, али ће мучно ко моћи створити народнију епопеју о косовском боју.

Кад ова књига г. Ст. дође народу у руке, а треба јој прокрчити пута што више у народ, народ ће из ње добити леп део онога што је књизи позајмио и што књига постепено треба да му враћа..

Тих.

— 72 Српска Књижевна Задруга 72 — Путешествије по Сербији од Јоакима Вујића, друга књига. Београд. Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије 1902. 8⁰, стр. VIII + 245.

— 78 Српска Књижевна Задруга 78 — Постанак и развитак народа са обзиром на начела природног одабирања и наслеђа, написао Валтер Беџхот, превео Др. Драг. Т. Мијушковић. Београд. Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1902 8⁰ стр. VII + 200.

— Тодора Метохита посланица о дипломатском путу у

Србију поводом женидбе краља Милутина са Симонидом године 1298. С грчкога превео М. Апостоловић. У Новом Саду. Штампарија српске књижаре браће М. Поповића. 1902. велика 8⁰, стр. 34.

— Прилеп и његова околина, историјско-географска излагања од Д-ра Јована Х. Васиљевића. Издање Чупићеве Задужбине 50. У Београду. Нова електрична штампарија 1902. 8⁰, стр. 213.

— 51 Издање Чупићеве Задужбине, Годишњица Николе Чупића, издаје његова задужбина, књига XXII. У Београду, Штампано у Државној Штампарији, 1903. Цена 2 динара, 8⁰, стр. XIV — 321. — Садржај: Део први: Записници Одбора Чупићеве Задужбине (I — XIV). Део други: Цртице за ранију слику српске престонице, од М. Ђ. Милићевића (5. — 56); Два прилога историји ослобођења Србије, од Андре Гавриловића (57. — 114.); Никола Скобаљић и његове борбе у Дубочици у полов. XV. в. од. Јована Ђорђевиса (115. — 146.); Дубровачка биографија, од Павла Поповића (147. — 230.); Обичаји у Цигана у Краљевини Србији, од Д-ра Тих. Р. Ђорђевића (231. — 273.); Митрополит Мелентије, рашко-призренски и скендеријски (1854. — 1895.) од Милојка Веселиновића (274. — 311.); Некролог пок. Стев. Д. Поповићу, од Ж. П. С. (312. — 321.).

— 20 књига Друштва Светога Саве. — Браство IX и X, (са три карте) У Београду. Штампано у Краљевско-Српској Државној Штампарији 1902. Цена три динара за оне који нису чланови Друштва Светог Саве. 8⁰, стр. 511. — Садржај: 1. Свети Сава, легенда од Војислава П. Бошњаковића (1 — 4); 2. Војвода Ивац, најстарији историјски спомен о слави у Маћедонији од проф. Божидара Прокића (5 — 20); 3. На Св. Саве дан, сан једне ноћи од Ж. М. Романовића (21 — 28); 4. Најстарији књижевни словенски споменик после Кирила и Методија од академика Ц. С. Срећковића (29 — 35); 5. Пред иконом, песма од Војислава П. Бошњаковића (36 — 37); 6. Царево одличије, цртица Ђорђа Миловановића (37 — 44); 7. Грушке биљешке, скупио и објелоданио Вицко Адамовић (45 — 79); 8. Звезде, песма од Војислава П. Бошњаковића (80 — 81); 9. Споменик Пајзанима од М. В. Веселиновића (82 — 105); 10 Два узорита примера родољубља и јунаштва, војвода Никола Скобаљић и Влајко Стојановић, од Јована Ђорђевића, професора (106 — 118); 11. Буна 1874. и устанак у Херцеговини 1875. год., одељак I од Вукаловића устанка до побуне у Невесињу, написао Ристо Т. Пророковић — Невесињац (119 — 179); 12. Шуматовачким јунацима, песма од Милице В. Мишковића (180 — 181); 13. »Други Обилић«, из ратних успомена са Јавора 1876., од Ј. Миодраговића (182 – 195); 14. Све за веру, хришћанска драма у три чина, написао Љубинко (196 – 294); 15. Никодим Вуковић архимандрит, написао Дионисије Миковић игуман (295 — 308); 16. Растко, еп глава VIII и IX. написао Данило Јовановић, великошколац (309 — 316); 17. Хаџилук од Радована П. Јовановића, професора (317 — 323); 18. Срби и Српкиње у Призрену добротвори свога народа, написао В. Т-ћ (324 — 358); 19. Кисмет, испричао у стиховима

Рад. Космајац (359 – 369); 20. Мегдан, из црногорског живота од Ј. П. Ив-ића (370 - 377); 21. Српске народне умотворине, обичаји и веровања из Дебра и околине од Михаила Вељића учитеља (378 – 449); 22. Реферат о збирци народних умотворина С. Н. Томића од М. В. Веселиновића (450 — 504); 23. Статистички подаци о Светосавској Вечерњој Школи у Београду од Управе те школе (505 - 508); 24. На гробу Михаила Богићевића, песма од Ц. Х. П. Фртунића (509 — 511)

— Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena, na svijet izdaje Jugoslovenska Akademija znalosti i umjetnosti. —

Последњи пут смо изнели садржину свеска V, 1. половине од овога Zbornika што га издаје Југословенска Академија у Загребу, у »Караџићу« за новембар и децембар 1900. г. на стр. 237. Од тада па до сад изашло је од Zbornika још:

Свезак V, 2. половина (Загреб, 1900.) са овом садржином: Шушњево Село и Чаковац, народни живот и обичаји, написао Јурај Божичевић (стр. 161. — 200). — Врбник (на отоку Крку), нар. живот и обичаји, пише Иван Жиц. (201. — 252.). — Заплање или Лесковачко (у Србији), народни живот и обичаји, написао Владимир К. Петровић (253. — 297.) — Мањи приноси (298. — 320.).

Св. VI, 1. пол. (Загр. 1901.): Врбник (на отоку Крку), написао Иван Жиц (1. — 52.). — Краље у турској Хрватској народни живот и обичаји, пише Иван Кларић, учитељ (54. — 114.). — Мањи приноси (115. — 160.).

Св. VI, 2. пол. (Загр. 1901.): Врбник (на отоку Крку), нап. Ив. Жиц (161. — 186.). — Требарјево, народни живот и обичаји, написала Ката Јанчерова (187. — 248.). — Краље (у турској Хрватској), пише Иван Кларић (249. — 291.). — Мали приноси (292. — 320.).

Књига VII, свезак 1. (Загр. 1902.): Први дио: Стајаћи бројеви у народној нашој епици, написао прави члан др. Т. Маретић (1. — 56.). — Други дио: Оток, народни живот и обичаји, написао Јосип Ловретић (57. — 206.).

Књига VII, свезак 2. (Загр. 1902.): Први дио: Словенска »Хагада«, написао др. Фр. Илешић (207. — 219.). — О дјечјим играма, написао др. Фр. Илешић (220. — 225.). — Ситнији прилози, написао др. Т. Маретић (226. — 236.). — Други дио: Буковица, народни живот и обичаји, написао Владимир Ардалић из Ђеврсака (237. — 294.). — Врбник (на отоку Крку), нар. живот и обичаји, написао Иван Жиц (295. — 353.). — Мањи приноси (354. — 393.). — Старине (394. — 396.). — Трећи дио: Пријеглед часописа, написао др. Д. Боранић.

Првим трима свескама био је уредник др. Ант. Радић, а последњим двема су: др. Т. Маретић и др. Д. Боранић. Под новим уредништвом Zbornik је добио разноврснију и кориснију садржину, док под старим уредништвом беше спао на то да ређа грађу и ништа више.

— Живая Старина, періодическое изданіе отдѣленія этнографіи Императорскаго Русскаго Географическаго Общества, подъ редакціею Предсѣдательствующаго въ Отдѣленіи Этнографіи В. И. Ламанскаго. Выпускъ III и IV., год. 12. С. Петербургъ, 1902, 40 стр. 490.

Уредништву »Караџића« стигла је уједно III и IV свеска Живе Старине, за 1902 год. О овом етнографском руском часопису ми смо опширније проговорили у 4. бр. »Караџића« за 1901. год. Што пак нарочито одваја ову свеску од осталих то је њена посвета. Она је посвећена »историку руске етнографије Александру Николајевићу — Пипину.« поводом његове педесетогодишњице (1853 – 1903).

У првом делу ове свеске, где су чланци и расправе, налазимо један веома занимљив чланак са гледиштем етнографског и археолошког под насловом: »Станови Словинаца Горње Крајине од Ал. Н. Харузина. Чланак је написан веома темељно, и украшен са 57 слика. У њему се расправља питање како су се постепено развијали станови код Словенаца. Додирују се и питања о улози појединих идеја и њихови називи код свих Словена, но нарочита пажња је обраћена називима код Јужних Словена. —

Други чланак који за нас представља интерес то су епске песме из Македоније, зборник неког Ђиновског. У овој су свесци Марко Краљевић и Арапин, Марко Краљевић и Беле од Костура и Секула Детенца и Корун Арамија. Ко познаје српске народне песме, овде ће видети само поједине варијанте већ познатих мотива изражених у дибарском дијалекту.

Како наш лист у прошлој години није излазио, то дугујемо читаоцима и приказ неприказаних свезака за 1901 и 1902 год. Унапред напомињемо да је не мало врста посвећено познатом македонском питању. Ту су имена: Кънчова, Илинскогъ, Драганова, Офејкова и т. д., а тиме је већ самим доста речено. Јер то су махом представници бугарског шовинистичког и руског бугарско-славенофилског правца.

Иначе је Жива Старина одлично уређивани етнографски часопис са масом чланака и градива. Чед. Марјановић

— Národopisny sbornik svazek IX. — Narodopisna Mapa uherskych Slovaku na základe sčitani lidu z roku 1900. Vidal Dr. Lubor Niederle. Praha 1903. Nákladem Národopisne Společnosti Českoslovanske a s podporu Česke Akademie pro vedy, slovesnost a umeni. Tiskl Alois Wiesner. 4^0, стр. 223 са једанаест карата.

— Mitteilungen zur Zigeunerkunde, Organ der Gesellshaft für Zigeunerforschung, Beiblatt der unter dem Protectorate und der Mitwirkung Sr. k. u. k. Hoheit des Herrn Erzherzog Josef erscheinenden Zeitschrift »Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn«, redigiert und herausgegeben von Prof. Dr. Anton Herrmann. I Band. Erzherzog Josef: Zigeunergramatik (zugleich VII. Band der Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn«). Redaction und Administration: Budapest, I., Alagút-utcza 4, I. Budapest k. u. k. Hofbuchdruckerei Viktor Hornyanszky, 1903. Preis 20 Kronen. Für Mitglieder der Gesellschaft für Zigeunerforschung gratis. 4^0, стр. 160.

Испитивачи Цигана беху се 1888. г. придружили друштву Gypsy Lore Society. Ово је друштво издавало тромесечни часопис Journal of the Gypsy Lore Society (1888. — 1892.). Кад 1892. год. часопис престаде излазити би узет за орган испитивача Цигана часопис Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn, који је излазио у Пешти под протекторатом Ерцхерцога Јосифа а под уредништвом проф. др. Антона Хермана. Овај је часопис и до тога доба обраћао особиту пажњу студијама о Циганима. Но потреба за једним централним органом на пољу проучавања Цигана, око кога би се прикупили сви они, који се баве студијама о њима, све се више осећаше, те се на XIII међународном Конгресу оријенталиста у Хамбургу 9. септембра 1902. год. изрази жеља да се под протекторатом Ерцхерцога Јосифа оснује друштво са засебним органом за испитивање и проучавање Цигана. Жељи Конгреса изађе Ерцхерцог врло радо на сусрет, те се тако основа у Пешти Друштво за проучавање Цигана (Gesellschaft für Zigeunerforschung) са органом чији наслов исписах горе у заглављу и који излази у Пешти као додатак часопису Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn, под уредништвом А. Хермана.

Прва свеска органа за проучавање Цигана садржи Граматику циганскога језика (Zigeunergrammatik) од Ерцхерцога Јосифа, која је 1888. год. изашла на маџарскоме језику, а сада је овде нешто измењена.

Ма да је знање о циганскоме језику већ било доста унапређено значајним радовима, ипак и ова чини леп и озбиљан прилог.

Граматика садржи: Науку о гласовима, о глаголима, о именима (именице, придеви, бројеви), о прилозима и предлозима, о заменицама, о члану, о конјункцијама, о интерјекцијама, о синтактичким особинама, о образовању речи.

Као друга свеска Mitteilungen zur Zigeunerforschung изашла је: Die Zigeuner in Serbien, Ethnologische Forschungen von Tihomir R. Gjorgjević, I. Teil. Budapest 1903. 4⁰ стр. VIII — 80. са овим садржајем: I. Увод. — II. О Циганима у Србији. — III. Прошлост Цигана на земљишту Краљевине Србије. — IV. Статистички преглед: бројно стање, стање у погледу језика. — V. Деоба Цигана по вери. — VI. Физичке особине. — VII. Душевне особине. — VIII. Начин живота. — IX. Занимање. — Цигани у српском народном веровању и предању. — X. Обичаји у Цигана: 1. Обичаји око деце, 2. Сунет, 3. Побратимство, 4. Свадба, 5. Смрт, 6. Празници: А) Нова Година, Б) Ђурђев-дан, В) Остали празници. — Други део Цигана Краљевине Србије од Ђорђевића изаћи ће још овога лета, и у њему ће бити: XII Народно предање: 1. О себи и о свету, 2. Приповетке, 3. Песме (са мелодијама), 4. Загонетке, 5. Клетве, 6. Заклетве, 7. Бројеви, 8. Народна медицина. — XIII Речи.

— Volkskunst und Volkskunde, Monatsschift, herausgegeben vom Verein für Volkskunst und Volkskunde (e. V.) in München. Eigentum des Vereins. Heustrasse, 18. Fernsprecher 8962. Alle Rechteruvo

behalten. Verlag der Süddeutschen Verlagsanstalt, München, Jahrgang I, Heft I, Januar 1903, 4⁰ стр, 16.[1])

Почетком ове године почео је у Минхену излазити часопис чији наслов горе исписасмо и са чијом садржином хоћемо да упознамо читаоце »Караџића« као са приновом на пољу испитивања народа и његових културних тековина.

Часопис је орган баварског Друштва за народну уметност и фоклору, које је постало прошлога лета.

У свесци која је пред нама на првом је месту Позив члановима и пријатељима у коме се износи и програм друштва и часописа, те га овде саопштавамо да бисмо читаоце са овом ствари што боље упознали. У позиву се вели: Овим бројем отпочиње наше друштво, које је тек пре неколико месеца установљено, издавање свог месечног часописа. Њиме треба наши чланови да буду извештавани не само о ономе што се у Друштву дешава, већ и да у њему нађу места и за своја испитивања и саопштења. У нашем часопису треба да буде све забележено, и приступачно најширим круговима што на пољу народне уметности и фоклоре може на корист послужити нама и нашим потомцима. Желимо да наш часопис нађе пријатељског одзива и да нашим тежњама прибави многе чланове и ревносне сараднике. — Баварско друштво за народну уметност и фоклору са седиштем у Минхену ставило је себи у задатак да прикупља предања која су се на сеоским црквама, грађењу кућа, намештају, украсу кућа, собним стварима, језику, изрекама, обичају, месним и породичним именима одржала. Оно се труди да потомцима очува слику из ранијег народног живота и да прикупља остатке из старине пре но што би они у немару садашњости пропали. — Друштво хоће у исто време да обавести народ о вредности његовог старог поседа, о ваљаности и лепоти његовог начина грађења о његовим сеоским и окружним друмовима, изгледу вароши и да стане на пут обнављању старих споменика, зидова и капија, цркава и капела и т. д. Као што се већ из овога види Друштво хоће не само да трага, испитује, описује и прикупља, већ и да вуче користи која се из познавања народне уметности и фоклоре може извући за наше занате и за наш данашњи живот. Оно се труди, ослањајући се на предање да оживи солидне сеоске занате, оно жели да се љубав према родитељском дому, завичају и отаџбини појача. — Колико се доброга морало жртвовати, н. пр., при грађењу кућа наопаком журењу за напретком. У непрестаном подражавању варошким обичајима напустио је сеоски свет не само своју лепу и трајну ношњу, већ је напустио и лепи и практични начин грађења својих домова и навикао се да расипа наследство којим би се с правом требало да поноси. Многи комад старог покућанства лежи у каквом куту тавана, сакривен у блату и прашини, овамо опет неки стари бојадисани ковчег, онамо преслица или каква

1) Друштвени чланови добијају лист бесплатно. (Члански је улог за чланове у Минхену 3 марке, ван Минхена 2 марке). За претплатнике код књижара и поште лист стаје 4 марке, поједине свеске 0,50 марке

стара слика, све предмети који кад би се на видик изнели могли би да буду украс једног стана. — Друштво је намерно да начини збирку таквих ствари, но нипошто неће да лиши земљу њених лепих старина, јер свака ствар, а пре свега какво уметничко дело, треба да заузима оно место за које је створено. Само они предмети који су растурени или из своје средине одвојени или који су изложени пропадању, треба да буду у нашој збирци сакупљени и тиме сачувани. — Друштво жели постићи своју цел држањем јавних путних предавања приликом земљораднrealчких или занатлијских светковина или иначе у подесним приликама, које би по могућству биле у вези са малим изложбама лепих производа кућне и народне уметности. Не мање хоће оно, ако се потреба укаже, да притекне у помоћ образовању музеја. Занатлије који би у смислу друштвеном радили и одликовали се друштво ће у сваком погледу потпомагати и износити им имена у своме часопису. — Друштво се труди да ступи у везу и иде под руку са свима друштвима која имају исти задатак те да би општа ствар и тиме добила. — Оно се обраћа пре свега на сва надлештва и општине, славно свештенство и поштовани учитељски сталеж с молбом да употребе сав свој утицај на народ и да суделују на извођењу друштвеног задатка. Исто се тако друштво обраћа и на све оне који на селу траже опорављења а имају осећања за народни живот и народне занате. Сви чланови и пријатељи срдачно се моле да праве прибелешке о старим сеоским црквама, чудноватим старим зградама са њиховим намештајем, о зидним украсима, споменицима и натписима, ношњама, надгробним споменицима, каменим крстовима, лепим старим баштама, оградама, мајском дрвећу, справама за осветљење, земљорадничким справама, преслицама и т. д., да их фотографски или цртањем снимају, и да о томе, нарочито ако би било опасности да предмети пропадну, друштво на време обавештавају. Чланови се још моле да извештавају друштво о народним обичајима, изрекама, песмама, наречју, старим именима и о свему што би било вредно прибележити. — Ради постигнућа свега овога, треба да друштвени часопис добије што већи број читалаца. Сваки члан треба да стави себи у дужност да бар још једног свог пријатеља приволи на чланство. Јер само тако, ако друштво, које после шест месеца од свог постанка броји 600 чланова, буде имало хиљадама чланова, и то у свима круговима становништва, а нарочито на селу, може се надати да ће своју цел постићи. А сад напред ка заједничком журном послу!

После овога позива су чланци: Народни календар (Volkskalendarium) од Dr. M. Höfler-a у коме се набрајају сва немачка народна имена месеца јануара, а за тим редом дани његови онако како се у народу зову са свим оним што је народ за те дане привезао. — Сеоске цркве некад и сад (Unsere Landkirche sonst und jelzt) од архитекте R. Berndl-a, у коме писац жали што стари начин зидања цркава опада и то доводи у везу са опадањем сеоске народне одлике коју потискује варошки начин живота и варошка култура. — Колачи за време божићњег поста (Advent-Gebäcke) од Dr. M. Höfler-a, у коме се говори о установи божићњега поста папом Гргуром († 604),

имену колача и њиховом дељењу и обичајима при томе у разним крајевима. — Прилог грађењу кућа у алпијском баварском пределу (Zum Hausbau im bayerisehen Alpengebiet) од W. M. Schmid-а са бојадисаним нацртом куће једног сељака у Валгави из 1783. год. Некада су се тамо градиле куће само од дрвета, а доцније из многих разлога градио се од камена прво темељ, за тим и приземни део а најзад и цела кућа, тако да је сад остао само троугли простор између тавана и крова од дрвета, који је део обично украшен фигурама од обојеног дрвета. Облик украса је ту најпримитивнији украс у опште. Даље се описују карактерне одлике ове куће која је узета као пример старога начина грађења. — Ридерова капија у Донауверту (Das Riedertor in Donauwörth) од A. Tizsch-а са 4 слике (изгледом, основом, ситуационим планом и пресеком). Сагласно друштвеној цели да у првом реду сачува споменике којима прети опасност да буду порушени, писац описује ову капију, јер јој прети опасност да буде срушена ради угоднијег изласка варошана на железничку станицу. — За овим је списак друштвених чланова од 1. јануара 1903. год., који није завршен у овој свесци. — Најзад је Друштвена хроника у којој се извештава кад је друштво образовано (15. јуна, 1902.), ко су му били главни покретачи, друштвене седнице, шта се на њима урадило и т. д. што све за читаоце »Караџића« нема велике вредности. — На послетку је списак поклона друштву.

Као прилог овом броју иде часопис од два листа са илустрацијама: Unsere Volkstrachten (бр. 1., год. I). лист за одржање горњобаварске, планинске, народне ношње, који излази непериодично, и стаје за чланове једну марку годишње, а у књижари или на пошти 2 марке, поједини бројеви 0,20 марке.

Кад би и наш »Караџић« могао ма и делимично да обухвати лепи програм баварског часописа за народну уметност и фоклору и подићи, изнети на видело и проучити, многе наше старе материјалне споменике који су израз народне културе и живота, учинила би се неизмерна услуга српској науци. Још није доцкан може се почети, али ако се буде и даље занемаривало и дангубило наступиће час кад ће једва моћи, под згариштем огња који сагорева и руши старину, да се распозна стари живот и његове тековине. Само тиме руковођен и написах ове ретке за углед читаоцима и сарадницима »Караџићевим«.

Драг. В. Буцек.

ГЛАСНИК

А. Н. Пипин. — 25. марта ове године прославио је руски образовани свет педесетогодишњицу рада знаменитог руског научног радника А. Н. Пипина. Пипин се родио 1833. год. у Саратову. 1853. год. свршио је универзитет у Петрограду као кандидат историјско-филолошког факултета. За тим је ишао на страну да се спреми за катедру европске литературе. Кад се врати би постављен за ванредног професора, али је брзо дао оставку и постао уредник „Савременика" у коме изађоше многи његови радови. Његово је знаменито дело: Историја словенских литература које је израдио у друштву са В. Д. Спасовичем. Од многобројних других његових радова особито му је значајна: Историја руске етнографије. Због овога дела му је посвећена III. и IV. књ. руског етнографског часописа „Живя Старина" за 1902. год., којој на првом листу стоји оваква посвета: Настоящая Книжка „Живой Старины" посвящается историку русской Этнографіи Александру Николаевичу Пипину (1853 — 1903).

Стечај за награду из књижевног фонда арх. Нићифора Дучића за 1903 год — Према завештању оснивачеву да се из прихода његова књижевног фонда сваке године награђују „расправе или монографије или цела дела из српске историје, географије и етнографије у опште (садржина списа не може бити политичке природе)," а на основу правила о овој задужбини, одбор који њоме рукује расписује овај стечај за награду најбољега списа:

1. Ове године наградиће се најбољи спис из области наука обухваћених другом групом, т. ј. из географије српских земаља и српске етнографије у опште.

2. Величина је награде за ову годину девет стотина (900) динара у сребру.

3. Спис треба да изнесе најмање шест штампаних табака средње осмине.

4. Награђени спис је својина писчева, али се мора штампати у оном облику, у ком га одбор за награду буде одобрио, и у оноликом броју примерака, колико најмање одбор буде одредио. Писцу ће се награда издати кад поднесе Академији 50 наштампаних примерака награђеног списа,

5. На натписном листу награђеног списа стајаће „Наградила задужбина арх. Нићифора Дучића", а испод тога слика завештаочева.

6. Непримљени рукописи не враћају се писцима.

7. Писци који желе да им спис буде награђен из овог фонда треба да га пошаљу Српској Краљ. Академији најдаље до краја децембра ове године.

8. Списи се могу слати и под писчевим именом и без тога; у овом

другом случају писац је дужан ставити знак на спису и исти такав на завоју затвореног писма у коме ће бити име његово.

9. Штампани списи не могу се поднети за награду.

27. марта 1903. год. у Београду.

Одбор за Дучићеву Задужбину.

Основи Етнологије – Ускоро ће уредник „Караџића“ завршити Основе Етнологије, и ако имадне могућности предаће их у штампу. У нашој литератури још нема у том погледу никаквога дела, те ће ово добро доћи свакоме кога занимају ствари из области, истина још младе, али веома важне науке, Етнологије.

На Косову. — Из листова сазнајемо да је изашла из штампе књига: На Косову, из путних бележака Ивана Иванића. Београд, 1903. издање Краљ. Срп. повлашћене књижаре Милана Арсенијевића и комп. (Оштампано из »Трговинског Гласника«). Књига има 181 страну са овим одељцима: I. Од Качаника ка Ситници; II. Феризовић и околина; III. Из Феризовића поред Ситнице у Липљан; IV. По косовским селима у околини Липљана; V. У Грачаници и по околини јој; VI. Приштина, околина, Лаб и Арнаути; VII. На косовском бојишту; VIII. У Самодрежу и Вучитрн; IX. Митровица Звечан, Колашин и Соколија; X. Додатак (народно песништво и језик, статистика становништва и школа на Косову).

ПРЕТПЛАТНИЦИМА И ЧИТАОЦИМА.

›Караџић‹ преживљује тешке дане. Све наде полагане на претплатнике остале су безуспешне. Све молбе за потпору остале су неуслишане. Од свуда је одговорено да се не може ништа учинити, и ако се увиђа да се овакво предузеће треба да помогне, Лист је остао и даље на приватним средствима уредниковим, који се упорно бори са недаћама, али ће их мучно моћи савладати.

С тога се уредништво обраћа на све претплатнике и читаоце ›Караџића‹ да међу пријатељима и знанцима, које могу интересовати ствари које су предмет ›Караџића‹ потраже ког претплатника; нарочито се моле да се заузму да се претплате школе, школске и ђачке књижнице, те да се на тај начин колико толико учини услуга науци о српском нараду а и олакшају издаци уредникови.

У уредништву има велики број комплета ›Караџића‹ од ранијих година па и њихова распродаја може знатно помоћи материјалну страну листа.

За сваку, ма и најмању, услугу уредништво ће свакоме бити особито благодарно.

Уредништво „**КАРАЏИЋА**“
(Алексинац — Србија)

КАРАЏИЋ

ЛИСТ ЗА СРПСКИ НАРОДНИ ЖИВОТ, ОБИЧАЈЕ И ПРЕДАЊЕ

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ

ДР. ТИХ. Р. ЂОРЂЕВИЋ

ПРОФ. УЧИТЕЉ. ШКОЛЕ

БРОЈ 3. У Алексинцу, 1903. ГОД. IV.

Обичаји у Сарајеву.

I. ОБИЧАЈИ О ЂУРЂЕВУ-ДНЕ.

Од старине постојали су у *Сарајеву* разнолики обичаји гатања о Ђурђеву-дне *о удаји дјевојака*. Ти обичаји били су заједнички код Српкиња православних и мухамеданске вјере.

И ако те обичаје потискују у новије вријеме други обичаји, и опет су се сачували у доста знатној мјери не само код „фукаре" — како у Сарајеву називају сиромашнију класу — него и у „господским кућама", како у Сарајеву називају оне куће, које привидно или у истини стоје иметком нешто боље од „фукаре".

То је позната и непобитна истина, да свака дјевојка са највећом радошћу ишчекује дан своје удаје, те са интересом слуша и гатке и све оно, што она мисли, или јој други кажу, да ће јој предказати: кад ће се и за ким удати.

Интересираће и наше читаоце, да им изнесемо неколико обичаја таквијех гатања из Сарајева.

Ево их:

1. У очи Ђурђева-дне, у вече, некоје женско чељаде, па ма то била матер дјевојке — удаваче, удадбенице, или која друга старија или млађа жена, или која друга дјевојка узме двије ћасе, или каква друга два суда, па их постави гдје у крају у кући на клупици, или на чему другом. Под једном тијех ћаса (под судом) остави прстен, а под другом отарак (бѐспару, судòперу, крпу, којом се суди перу, или боље рећи тару).

На Ђурђев-дан, у јутру, прије изласка сунца, зовну дјевојку, нека иде дићи једну од оне двије ћасе (суда), коју она хоће.

Ако дјевојка дигне прије ћасу (суд), под којом је прстен — удаће се оне године. А, ако прије дигне ону ћасу (суд), под

којом је бѐспара — неће се удати оне године, но ће и даље остати да пере суде.

2. Ако чељад у кући вечерају меса у очи Ђурђева-дне, дјевојка удадбеница по вечери искупи све кости по трпези, па их у каквоме суду остави до у јутро. Дјевојка подрани на Ђурђевдан у јутро, узме оне кости и сваку намијени понекојему момку, а онда их разбаца по улици. Тада дјевојка пази на разбацане кости, коју ће најприје наћи и дочепати какво пашче.

Она има наду, да ће је узети онај момак, којему је намијенила кост, коју пашче најприје нађе.

3. У очи Ђурђева-дне сједе за вечером дјевојка — удадбеница и први залогај хљеба, што би га требала изјести, замочи у сȍ, за тијем га обзине и извади из уста. Она је већ прошлијех дана нашла и убрала траве *дињице*. Тај осољени и обзинути залогај хљеба заједно са травом дињицом сад стави под јастуком, на којему ће наслонити главу, кад пође спавати и закуми:

— Дињице, по Богу сестрице! Тако ти и соли и хљеба; тако ти и земље и неба, кажи ми мога суђеника, да га видим у сну као и на јави!

Ако усни те ноћи суђеника удаће се оне године; ако ли га не усни те ноћи — неће се удати оне године.

4. Дјевојка у очи Ђурђева-дне у башти или гдје друго искружи у земљу три рупице. За тијем донесе у устима три мрвице хљеба и у сваку рупицу стави по једну мрвицу, па онда поклопи мрвице и рупице изрезанијем крушчићима земље.

Дјевојка подрани на Ђурђев-дан у јутро пријед сунца и отвори једну рупицу. Ако у њој нађе „бају“ или макар што живо, удаће се оне године. Ако у тој откривеној рупици не нађе „баје“ нити ичега живог, неће се удати оне године; — онда отвара, открива другу рупицу. Ако у другој рупуци нађе „бају“ или што живо, удаће се друге године. Ако ли не нађе ништа ни у другој рупици, онда отвара, отклапа, трећу. Ако у њој има „баје“ или што живо, удаће се треће године, ако ли и у трећој нема ништа живо — неће се никако удати за три године.

Ако је макар у којој рупици нашла „баја“, имаће у дому оноликоро чељади, колико је било „баја“ око мрве у рупици.

5. У очи Ђурђева-дне у вече дјевојка у башти или у авлији посади *жару* (тако у Сарајеву зову *коприву*), па на Ђурђев-дан у јутро подрани прије сунца, да види, куд се жара нагнула. Ако се „објесила“ и окренула врхом земљи и дјевојка ће се „покуњити“ неће се удати оне године. Ако жара није објесила врх, но се само „окренула“ на коју страну, то је знак, да ће се та дјевојка удати оне године и то на ону страну свијета, којој се жара „окренула“ — онамо јој је пут.

6. У очи Ђурђева-дне некоје женско чељаде постави један до другога три суда, а под њима: под једнијем прстен, под другијем прамен бијеле вуне, а под трећијем бѐспару. На Ђурђев-

дан ујтро рано, прије сунца, дође удадбеница код она три суда и одигне један, који она хоће.

Ако је под одигнутијем судом прстен — дјеводјка ће се удати оне године, и то за младијем момком. Ако је под одигнутијем судом онај бијели прамен вуне — удаће се оне године, али за стара. А, ако под одигнутијем судом буде бёспара — неће се удати оне године.

7. У очи Ђурђева-дне која жена подједнако подреже двије траве, које расту једна уз другу; траве намијени срећи некоје познате дјевојке. Једну тијех трава подвеже (свеже јој пас) златом, а другу свилом. На Ђурђев-дан ујтро подране пријед сунца да виде, која је трава више нарасла: срећа или несрећа. Ако је више нарасла трава, која је златом подвезана, биће она дјевојка, којој је то намијењено, срећна; а, ако је више нарасла трава, која је свилом подвезана, биће несрећна она дјевојка, којој је то намијењено.

Траве у очи Ђурђева-дне може подрезати и подвезати сама дјевојка, па их себи намијенити.

8. У очи Ђурђева-дне свеже дјевојка преко улице, сокака преко пута од једнога прозора до другога, од једнога предмета до другога, конац тако, да чељаде не може онуда проћи, што неће ударити на конац и прекинути га.

Ако онуда наиђе женско чељаде и прекине конац, дјевојка се неће удати оне године.

Ако наиђе стар човјек и прекине конац, дјевојка ће се удати оне године, али за — стара. Ако наиђе млад момак и прекине конац, удаће се дјеводјка оне године за млада.

Ако је онуда наишао некоји мушки и прекинуо конац, а дјевојка га не познаје, нити му знаде имена, она га зовне једнијем мушкијем именом, па, ако му случајно погоди име — удаће се оне године за момком онаквог имена.

9. На Ђурђев-дан ујтро подрани дјевојка — удадбеница прије сунца, стане код чијих тараба (ограде), па их почне бројити с једнога краја, редом сваку дотичући руком, говори: *та-а! ту-у!* Ако јој на пошљедњој буде *ту-у*, неће се удати те године, но ће остати *ту*: код куће. Ако ли јој на пошљедњој буде *та-а* — удаће се те године.

10. У очи Ђурђева-дне дође дјевојка — удадбеница под вишњом и „трехне“ (тресне) вишњу, да не буде до године код матере. За тијем наломи ситнијех гранчица вишњевијех и свакоју намијени понекојему момку. Кад пође спавати, стави оне гранчице покрај кревета. Кад се ујтро пробуди, не гледајући у гранчице, пружи руку пут њих. За коју гранчицу најприје дофати руком, нада се, да ће се удати за онијем момком, којему је намијењена дофаћена гранчица.

11. У очи Ђурђева-дне нађе дјевојка — удадбеница мравињак и баца га рукама на кућу, говорећи:

— Мравињац на кућу, а сватови у кућу!

12. Дјевојка — удадбеница у очи Ђурђева-дне дигне на чему над главом барута (праха), па га онда запали.

По којој страни окрене дим запаљена барута, дјевојка ће онамо отићи — удаће се на ону страну. Туркиње на Ђурђевдан ујтро пуцају из пушака, намјенивши то некој дјевојци — удавачи, да виде, на коју ће страну окренути дим.

На коју страну окрене дим, дјевојка ће се онамо удати.

13. На Ђурђев-дан ујтро прије сунца узме дјевојка пракљачу (маљугу, дрво пљоснато што се њим ударају, испирају хаљине), па је постави на долину, на подину под лозом. За тијем узме уже и стави средину ужета на средину пракљаче, па онда она сједе на средину и на уже и на пракљачу.

Тада дјевојка дофати крајеве ужета и пребаци их преко оба своја рамена тако, да јој ти крајеви ужета висе оспријед низ прса. Дјевојка онда расплете плетенице и почне се чешљати. Пошто се ишчешља, остави расплетену косу, па се нагло дигне и пође напријед, те повуче собом уже — „да јој коса расте“.

14. У очи Ђурђева-дне, обично по мраку, отиде жена или дјевојка — удадбеница с ибриком, ћасом или другијем каквијем судом и уфати ćмахе (воде, што оскаче, прска с млинскога, воденичкога кола), па у ономе суду донесе ту воду кући и стави суд с водом под милодух, под ружицом или под каквијем другијем цвијетом. Дјевојка стави у суд у оној води: једно бијело јаје, једно црвено јаје, један дукат, бисера, *милодуха* — „нека је мила момцима“; *златоглава* — „нека је златна“; *скупа* — „нека се момци купе око ње“; *навале* — „нека момци — муштерије навале“; *блехе* — „да момци блече за њом“; *одољена* — „да јој буде коса до кољена“; *драгољуба* — „нек је и сватовима драго“; а обично понајвише *менегледа* — „нек је свако гледа“.

На Ђурђев-дан ујтро, прије сунца, умивају се женске том водом (а бива да се истом водом умивају и мушка и женска дјеца, па и одрасли људи). Женске онда расплету и подрежу косу, па иду убрати врбе (врбе могу убрати и донијети и у очи Ђурђева-дне, само је не смију уносити у кућу нити под кућну стају), па се врбовом граном или гранчицом опашу. Женске метну за косом, заките се жаром (копривом: да их ко не урече) и милодухом (да су миле) па иду тако расплетене косе до подне.

Косу расплијетају зато, да им боље расте, да „виша“ буде, да порасте дуже, јер је била цијеле године као сужањ свезана, а сад је „слободна.“

15 Дјевојка — удадбеница подрани на Ђурђев-дан ујтро прије сунца, пође међу кокошкама и маше између њих Ако се „јави“ гласом на то махање најприје ороз (пијевац), дјевојка ће се удати оне године; а, ако се на махање „јави“ гласом најприје кокош, дјевојка се неће удати оне године.

16 На Ђурђев-дан ујтро „поспе“ дјевојка — удавача овцама соли, да се овце окупе на сô. Онда дјевојка „отме“ соли између оваца и носи ту сô узасе: нека је момцима слатка као овцама сô, и нека се момци купе око ње као овце око соли.

17. На Ђурђев-дан ујтро прије сунца дјевојка — удадбеница свеже љуљачку, па се љуља — „то је добро ради леђа“: да је не боле. Ради тога се на тој љуљачки љуљају и удате жене и дјеца мушка и женска.

18. У очи Ђурђева-дне дању иду дјевојке удаваче западно од вароши Сарајева, на Ковачиће. Дјевојка донесе собом дукат, извади дукат у руку и пружи руку с дукатом у њој у извор, те ту чека, да јој вода из извора нанесе пијеска, нека јој се „уфати“ пијеска на дукату, па ће онда имати муштерија као пијеска, а биће здрава као дукат.

Ако мушкарац тако „фата“ пијеска и „уфати“ — имаће ћара оне године.

19. У очи Ђурђева-дне иду мушки на Ковачиће и тамо ноћивају, па се ујутру прије сунца купају у онамошњем извору, „то је добро ради здравља“.

Сви ови обичаји и данас живе у већој или мањој мјери, како и у почетку напоменусмо — и код „фукаре“ и код „господских кућа“ у Сарајеву; али се по „господским кућама“ то врши обично у тајности, неопажено, непримјетно, јер се „омладина господска чува“, да јој ко-год не примјети, како се „спушта у такву простоту“, а она не жели тога, него се — *китити туђијем перјем:* западни јој обичаји боље пристају и за њу пријањају, то је за висину *њена положаја,* а што је своје, *народно,* то је — *простота.*

Код „фукаре“ се ти обичаји држе у већој мјери, нарочито код Муслимана.

Али у пошљедње вријеме почео је од извјеснијех особа и елемената да пуше неки *вјетар* кроз извјесна *уста,* који хоће да види и докаже, да муслимански теферичи о Ђурђеву-дне и Алиђуну (Илину-дне) и обичаји, које и мушкарци и женскиње муслиманске врше речених дана, јесу „за Муслимане веома ружа„ обичај који се противи вјерским прописима узвишеног исламан (!?), те се свијема ноктима ради, да се искоријене ти обичаји код Муслимана

II. ОБИЧАЈ О МАРКОВУ-ДНЕ.

У Сарајеву је обичај на Марков-дан читавога дана, од ране зоре па до мркла мрака, да иду чељад на гробље својих покојника, да им над гробом запале свијећу, да „окаде“ и „прекаде“ гроб и да „ћитају опијело“.

Свештеници су тога дана раније на гробљу, јер, чим чељаде дође на гроб, „поуреди“ и почисти поврх гроба, стави ватре

у донесену кадионицу и „тимјана“, окади гроб, па постави кадионицу на гроб или код гроба, запали свијећу једну, двије или по неколико чело главе гробу (-ова), а онда пође звати „дуовника“, који са објешеним епитрахиљем о врату и књигом у руци дође на позив код гроба; читајући неке заупокојне црквене молитве и спомињући из донесене читуље покојне, „окади гроб“ запаљенијем тамјаном и прелије гроб унакрст пуњем, што га је донијело чељаде, чији је покојни ту укопан. По свршетку тога „опијела“ чељаде спушти свештенику у руку десет новчића, а он брзо прелази другоме на позив, те и њему свршава „опијело“. Тога дана долазе и мушки на гробље, али много више женске, особито средовијечне и старије жене. Долазе и читаве фамилије на гробље, гдје донесу ручак, те ручају или ужинају на зеленој трави између гробља. Некоје женске остављају по два црвена или шарена јаја, остављена од Васкрса, на гроб покојника. Некоје осим јаја остављају и по један или два колача. То доцније купе сиромаси и једу.

О обичајима овога дана и о гробљу у Сарајеву проговорићемо другом приликом опширније.

III. ОБИЧАЈИ О ИСТОЧНОМ ПЕТКУ.

На источни петак (свијетле Недјеље) православна чељад из Сарајева рано иду на исток, на Бендбашу, па се на извору Пјенковац умивају. „То је добро ради здравља, јер је тога дана и Богомати Христу измивала ране“.

Послије подне тога дана (а прије су ишли прије подне, носили собом ручак, тамо ручавали и остајали цијели дан) иду жене са дјецом, особито дјевојке и момци, а мање ожењени људи на Борак. То је осојна страна подножја Требевића, западно од града и вароши Сарајева; једна стрма ледина са по гдје — којим дрветом по њој. На тој ледини, пољани бјеше прије извор под једнијем грменом. У близини под извором је „Циглана“, те је брдо поткопано, земља се оронила, извор се спуштио, а сад у близини извише тога пролази нова жељезничка пруга, која се сад гради. У близини под брдом су од прошле године смјештене „јавне куће“.

Све ово омаловажило је овај уобичајени теферич, те све више блиједи.

Свако је носио, а носи и данас, и ако мање но прије, понешто јести и пити, а носе и кафу да пеку.

Дођу свирачи, те свирају по наруџби, а момци и дјевојке играју у колима. Кроз ту гомилу теферичлија бузаџије, китерџије и продаваоци свакојакијех слаткиша, вичу, да те заглуше.

Ове године је обиловао теферич на Борку дјечурлијом, а и приличнијем бројем онијех, којима „грана ноге ослабила и памет помутила“.

Пређе су женске одрезивале од својих хаљина комаде и везале их око грана грма извише извора, те је послије изгледао читав грм шаролик, разнобојан; на све стране о њему висе комади разнијех дјелова хаљина. То су радиле због тога, „да на грм пређе и на њему остане, ако имају икаквијех болести на себе“. Овога данас већ нема, јер грма нема, а извор се спуштио, те је ружан приступ к њему.

Ако је ружан или кишовит дан Источног петка, тај се теферич прави првог ведрог празничног дана послије Источног петка.

Брканлија Касаблија.

СТЕРИЈИНА „ПРЕВАРА ЗА ПРЕВАРУ“
И
ЈЕДНА НАРОДНА ПРИПОВЕТКА

Има Стерија једну мало познату а врло симпатичну комедијицу, пуну интересантних и парадоксалних рефлексија о женама, занимљиво и књижевно казаних идеја о свету и животу, и иначе лепо и пикантно, зведену која се зове „Превара за превару“. Комедијица је ова врло проста, има само два лица и састоји се у овом.

Кузман је закопао новце у својој башти. Његов „комша“ Дамјан видео то, ушао у башту, ископао новце и узео их себи. Дође Кузман опет у башту, присети се нешто да види јесу ли новци ту, почне копати и види да их нема. Сад досетивши се шта је, зовне Дамјана и пита га за савет: закопао је, вели, нешто новаца на једном месту а има три пут више у сандуку код куће, па сад не зна дали и оно из сандука да закопа да му то не би жена украла или како измамила ако опази, или не. Дамјан му светује да све закопа и на истом месту, и Кузман му каже да ће га послушати; на том се растану Долази Дамјан и резонује овако: ако Кузман, кад дође да закопа и оне друге новце, види да су му они први украдени, он неће ове друге ни закопавати и зато је боље оне прве сад вратити па после све понова украсти; и тако врати украдене новце и оде. Долази по трећи пут Кузман, види да је новац враћен, зовне комшију и каже овоме како му је жена снила да му је нека тица однела благо па се боји да се то не обистини и зато се решио да и оне прве новце откопа; и то и учини. Дамјан га

напада што је сујеверан, са̂м се после покаже сујеверним (одговарајући Кузмана да не ископава, он му наведе и разлог да не треба копати у петак), хвата се на тај начин у клопку, и Кузман му на крају довикује: „овог те је пута оштроумност изневерила.“

Ја сам с почетка држао да можда овом Стеријином комадићу ваља тражити извор у једном немачком комаду »Betrug für Betrug“ (1815) од незнатног драматичара Карла Филипа Бонафонта (1778 — 1848), који по наслову опомиње на Стеријину »Превару за превару“ а који у осталом нисам имао у рукама, али сам после видео да је вероватније да се извор налази у једној народној приповеци.

Исто ово што има у Стерије, само без оног детаља о жени и сну а са личностима друкчијим и одређенијим, има и у једној народној приповеци „Каматник и харчлија“ коју Врчевић („Српске народне приповијетке“, 1868, год бр. 165) прича овако:

»Био један човјек врло каматник да ни за чим није друго чезнуо него за новцем, па, кад је био скупио поголемо, промисли да би најбоље било да га закопа у земљу да му их не би ко украо или узајмио од куда би с муком наплатио, те их једно јутро закопа у врт под кућом. Његов комшија који је много харчио а ништа не радио, види, па у вечер пође крадимице те му их понесе. Пође каматник након два три дана да види јесу ли му новци на мјесту, и, кад их не нађе, одмах се досијети да није нико други до оног комшије, па пође к њему као на свјет и на тајну, и рече му: „куме исповиједам ти на вјеру као куму и комшији, закопао сам на једно мјесто нешто мало пара а имам готовине мало мање, па што би рекао: бих ли и ове уз оне закопао, али како ли?“ Одговори му кум: „никако боље, зашто је данас кршан земан а мучан свијет; коме се узајми, никад не плати.“ Те он шјутра дан подрани од по ноћи, те све оне новце опет на исто мјесто закопа. Кад каматник шјутра дан пође, и нађе своје паре, па запише на један камен најближи који се десио: „овако чини ко има и ко умије.“

П. Поповић.

ТРАГОВИ БОГОМИЛСКЕ ЈЕРЕСИ
У
СРПСКОМ НАРОДНОМ ПРЕДАЊУ

Данас, када питање о Богомилима занима сав учен свет; када многи књижевни листови[1]) донесоше разне научне чланке о Богомилима и када се живо интересује наша интелигентнија читалачка публика о решењу овога знаменитога историјскога појава, и писац ових редака труди се, да бар који камичак принесе у зграду тога научнога питања.

Није нам намера, да овај пут расправљамо о зачетку и суштуни богомилске јереси, о њеном распростирању и опадању по Балканскоме трополу, о богомилскоме друштвеном склопу и уређењу, о културном упливу богомилства на развој српске књижевности и језика, о догматима ове јереси, о њеном политичком упливу, ни о томе: какова је била средњевековна црква и вера босанска и о сличним стварима, јер о свему томе у нашој литератури доста је писано и расправљано. О томе имамо изврсних радова и академских расправа од признатих писаца, као што су Др. Б. Петрановић,[2]) В. Јагић,[3]) Фрања Рачки, В. В. Вукасовић, патријарах Герман Анђелић, митрополит Сава Косановић и многи други. С тога ми ћемо ударити новим, до сада никако не обрађиваним путем. Тај пут нам је означио В. Јагић, али до данас још нико не покуша, да његов савет у дело приведе.

Да би се испитало: колико је грађе из старих апокрифских рукописа продрло и примешано у народно предање и обратно: колико је народнога елемента ушло у ове апокрифе, Јагић предлаже:

1 Да се прикупи сва она садржина која је разбацана по старим рукописима и да им се нађе што је могуће старији књижевни облик, и

2. Да се изнађе у самоме народу сва садржина у народ. причама, пословицама, песмама, загонеткама итд., која је позајмљена из апокрифске књижевности богомилске.

Као што се види, посао је и сувише тежак, чега ради ми се за сада ограничавамо само на другу тачку овога умеснога предлога Јагићева, т. ј. покушаћемо, да овде приберемо грађу,

1) Ово питање претресали су ови књ. листови: Босанска Вила, Гласник земаљ. музеја за Босну и Херцеговину, Босанско-Херцегов. Источник, Јавор 1892., Отаџбина 1892. и Vienac загребачки.

2) Види његову расправу: »Богомили, црква босанска и крстјани«, Задар 1867.

3) Historija književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga, Zagreb 1867.

која постоји у народ. предању, у срп. нар умотворинама и то у колико су нам за сада извори приступачни. Ми ћемо се спустити у богату ризницу срп. нар. блага, тога огледала, у коме се најбоље зрцали сав живот, сва историја срп. народа. Лепо вели бесмртни песник наш П. Прерадовић: »Сва је наша повјесница велик само збор пјесама. »И збиља: у нашим нар. умотворинама, а нарочито у песмама, можемо наћи сваки и најмањи траг од свега, што се у нашем народу кроз толике векове његова опстанка догађало. Да је у Босни и Херцеговини не само постојала богомилска јерес, него шта више, да је у народу дубоко укорењена била, то нам јасно сведоче сами трагови те јереси, који су и до дан-данас очувани у срп нар. предању.

Али пре, него што споменемо та места у нар умотворинама, да чујемо: што је дало повода, те је богомилско учење тако силно нашем народу омилело, да су чак и најозбиљније нар. песме, приче и пословице скроз проткане мишљу богомилске јереси. То ћемо овде у кратко по Јагићу4) изложити.

После сјајне добе Симеонове дође поп Богомил са својим кривоверством, које се нагло поче ширити, пређе преко граница бугарске државе, те заплави Србе и Хрвате. Поп Богомил, родом Бугарин, живео је за владе Петра (927. — 968.) сина цара Симеуна. Из манихејско-павликијанске јереси, основане на дуализму, створи поп Богомил своју јерес. Богомили преведоше на бугарски језик много лажних књига (апакрифа), којима су мотиви извађени понајвише из библије где се поједине приче из св. писма врло фантастички искићују. То беху махом гатања о створењу света и првог човека, о спасењу душе, о будућој судбини, што је све занимљиво, те привлачи прост, неук свет. Осим тога знадоше намамити свет, градећи се светињом, постећи и не говорећи ништа испразно. Отуда и она пословица у народу: „Шуте к'о Богомили".5) Они не псују, не смеју се, не пију; непрестано се Богу моле, тумачећи слободно св. писмо и тиме варајући народ. Држаху се, да знају ствари небесне, да предвиђају будућност, да знаду тајности и дубине књижевне тумачити; бајаху и врачаху, а све то проста светина радо к'срцу примаше. Такав спољашњи живот има примамљиве снаге, која код масе народа увек и свагде велик успех получи. Тиме су они силно привлачили народ, који јатомице њима долажаше и питаше о спасењу душе и о другим загонетним стварима. Како јерархије не признаваху, тиме већ нагињаху на патријархалан демократи-

4) Idem, стр. 80.

5) Ова пословица понајвише се чује око Коњица на Неретви и Јабланици, око Раме и Неретве, где има и дан данас мухамеданских сељака, који су сачували неке молитве из богомилских времена, па се код куће и сад тако моле. Види: Народно Благо, скупио Мехмед-бег Капетановић, Љубушак, стр. 206. пословица 138.

зам, који је лично на прастаро уређење српско-словенске породице и општине. Учише, да се властели не треба покоравати, мрзели су богаташе и владаре. И тај социјалан елеменат веома се допаде срп. народу. Богомили су врло марљиво читали св. писмо, подучавали народ радо и бесплатно. Дакле, сва им начела морална, социјална и просветна беху за народ прилагођена, управо примамљива. Они знадоше ударити и у најтање жице народнога живота и осећања. Све је то допринело, да Богомили врло лако посејаше своје учење по нашем народу. Наше свештенство неуко пристајаше уза Богомиле и преписиваше разне њихове лажне књиге.[6]) То допринесе много, да народ још више вероваше ономе, што му усмено Богомили проповедаше. Босна и Херцеговина препуна је таквих лажних рукописних књига, те се богомилско учење тако рекући уткало у народни живот српски и дубоко се укорени у срп. нар. умотворинама. И тако срп. нар. појезија нађу у апокрифској богомилској књижевности довољно сродних елемената, те се много са њима измеша, па је више пута тешко разазнати: шта је право народно причање, шта ли из тих апокрифних богомилских извора црпено? Отуда поникоше ове песме и приче: Хожденије Богородице по мукам, Огњена Марија у паклу, Сестре Св. Петра, Св. Петар и мајка му, Св. Петар и грјешници у паклу, Блажена Марија и Св. Илија. И то су све варијанте о једној главној теми. Овде долазе и они познати „вопроси и отвјети“: Коју силу даст Бог чловјеку? — От брзости ангелскије ум чловјеку јест. Колико јест земља дебела? — Колико от земље до небес, толико јест земља дебела.[7])

Осим демократских начела Србе су мамили Богумили својим чедним животом и примерним владањем и понашањем, неговањем књиге и просвете. Понајвише су се Богомили бавили кварењем св. писма и састављањем којекаквих лажних свештених књига.

Темељ је богомилске јереси у главном библијски т. ј. повест о створењу човека, само што је та повест нагрђена којекаковим будаластим митима и алегоријским измишљајима, сходно дуалистичком начелу о двојаком божеству.[8])

Поп Јеремија — Богомил писао је: Од колико чести би створен Адам? Дела попа Јеремије су двојака: а) Легендарне приче, што се крећу око питања из библије и б) нар. бајке о тресавицама, о нежитима и т. д. У овоме се очувао траг нар.

6) О томе С. Новаковић каже: »Има међу божанственим књигама и лажних књига, што их посејаше јеретици на пакост незналицама поповима и ђаконима. То су лажне молитве о тресавицама, о нежитима, о недузима итд.« Vide: »Примери књижевности и језика старог и српско-словенског«, стр. 511.

7) Idem, стр. 444.-5.

8) Јагић: Historija književn. nar. hrv. i srb. стр. 53.

веровања, а то је уједно садржина нар. појезије из старога доба. У томе видимо, како се богомилство умело вешто послужити нар. елементима, да тим јаче народ к својој науци привуче. Али и оно прво уђе у обичај народни, да је постало његовом другом имаовином, његовим нар. благом.

У круг апокрифних легенада о Адаму спада и ово, што се попу Јеремију[9]) приписује: „од колико чести би створен Адам?“ У рукопису бугарскога рода, који је у Григоровича, има о томе предмету овако: Питање: како створи Бог Адама? — одговор: од седам чести: 1. чест тела његова од земље; 2. чест од мора; 3. чест од камена; 4 чест од вјетра; 5. чест од облака; 6. чест од сунца и росе; 7. чест од помисли од брзости анђеоских; 8. чест од духа светога.[10])

Читајући срп. нар. умотворине ја сам наишао на неколико места, где се ово исто начело попа Јеремије о створењу првога човека у нашим нар. умотворинама налази. Ми ћемо та места овде по реду навести.

На првоме месту ево једне народне песме:

Што с' Морава замутила:
Или пашић коње поји?
Ил' царевић војску броди?
Нити пашић коње поји,
Нит' царевић војску броди:
Купале се двије сеје,
Мандалина и Калина.
Мандалина потонула,
А Калина Испливала.
Мртва глава проговара.
„А Бога ти, секо моја!
Немој казат' милој мајци,
Да сам млада утонула,
Нег' да сам се удомила:
Два ми бр'јега, два дјевера,
Студен камен ђувегија;
Земљица ми свекрвица,
Травица ми заовица.
Мутна вода драго моје,
Двје обале, двје јетрве,
Ситан пјесак, ситна дјеца,
Поздрави ми мајку моју,

9) Idem, стр. 35. — 88.

10) Јеремија, поп бугарски, живео је у X. веку. Може бити, да се под попом Јеремијом разумева онај гласовити поп Богомил, за кога се вели, да је у X. веку основао следбу богомилску. Реч Богомил и само је оџенито име, којим се читава секта прозвала, не од свог заштитника, већ од начина свог живота. А поп Јеремија заиста је, по начелу вере, и био Богомил. Јагић, Idem, стр. 83.

Да *не пије* Саве *воде*,
Попиће ми *очи* моје.
Поздрави ми брата мога,
Да не коси с мора *траве*,
Покосиће *косе* моје.
Поздрави ми мајку моју,
Нек' не једе с' мора рибе,
Појешће ми лице моје".[11])

Навешћемо и једну варијанту од горње песме:

Што с' Морава замутила:
Или пашић коње поји,
Ил' царевић војску води?
Нити пашић коње поји,
Нит' царевић војску води,
Већ пливају дви Моравке
Дви Моравке, обе секе:
Мандалина и Калина.
Мандалина утонула,
А Калина препливала
Проговара Мандалина:
„Не мој казат' старој мајци,
Да сам млада утонула,
Већ да сам се ја удала:
Ситни пјесак сви сватови,
А рибице јетрвице,
Јаблан дрво свекар бабо,
А Морава драго моје.[12])

Као што се види, ова песма није потпуна и за цело биће их у народу још много потпунијих, у којима за цело има изређано свих 7 чести, од којих је, по учењу попа Јеремија, Бог створио првога човека

И ова нар. пословица: Очи вода — свакога гледају, извесно је порекла богомилскога.[13])

У једној старој рукописној књизи, коју нађох у архиви мога оца[14]) нађох прибележено целокупно тумачење попа Јере-

---

11) Да ли је ова, или њој која слична варијанта ове песме већ гдегод публикована, није ми познато. Ја сам је прибележио од моје тетке Сокије Балаћеве, рођ. Шербићеве.

12) Ову сам песму прибележио од мога ђака Кате Перцићеве, из Бос. Градишке у мају 1894. год.

13) У »Бос. Вили«, не сећам се од које је године, ова је пословица погрешно прибележена овако: »Очи и вода свакога гледају.« Добро сам пазио, када народ ову пословицу изговара, а и сам је често употребљавам, и никога не чух, да каже: очи и вода, него увек: очи вода, дакле без оне везе »и« између речи очи и вода.

14) Та се књига зове: »Сказаније попа Илије Илића.« Овај рукопис донет је из Високога у Зеницу, а ја сам га уступио Краљ. Српској Академији Наука у Београду.

мије о створењу првога човека. Тамо пише од речи до речи ово: како бї човека сатворі га б й ѿ ӟ. честі: тело ѿ земле, ѡчи ѿ мора, крв ѿ росе, ꙋмь ѿ ѡблака, сілꙋ ѿ ветра, кость ѿ камень; власі ѿ траве; дꙋхь ѿ своего дꙋха. кое семе ѿ земле ті тела десела; кое ѿ мора ті лакомі кой ѿ слꙋнца ті кроткі і мілостівй; кой ѿ ѡблака тй прелaстівй; кой ѿ ветра тй сілані; кой ѿ камена самісаѡнй; коï ѿ своего дха. — — —

Скоро ово исто, што нађосмо у апокрифној књижевности, налази се и дан дањи у устима народа нашега. То нар предање прибележио нам је у Херцеговини Лука Грђић — Бјелокосић и каже[15]: „Од чега је Бог створио човјека? Од ових седам ствари:

1. месо од земље
2. кост од камена
3. крв од мора
4. косу од траве
5. очињи вид од сунца
6. мозак од облака
7. разум од анђеоског помисла

Нешто мало друкчије прибележио је и Петар Мирковић,[16] учитељ. Он је то прибележио од некога Митра Пепића, који је рођен око 1779. г. у селу Хргару код Бишћа. Питали тога Митра Пепића: Митре, шта је земљи вода? А он ће: Крв, којом се човјек чисти. А шта је земљи трава? Чупа, коса, коју човјек пасе. Шта је земљи камење? — Кости, из којих човјек изварује мелем добра и проклества. Шта је земљи гора? — Жиле, које дају човјеку чисту свијест.

У поменутој рукописној књизи „Сказаније попа Илије Илића“ има још једна богомилска догма, која је, као што ћемо видети и у нар. предању још и данас у важности. Тамо пише: „Ѿща бй земла ѿ пень водене; що државі землю вода, а водꙋ вамень, а камень д҃. ѿвна, а ѿвне дрꙋгі прочі ті ата ѿганъ. едінволъ, а вола а҃. сазданіе стоютъ васедріжі то државі ѕ҃. честі на сілі жйваго ба҃. конацъ.“ У народу сам и сâм чуо, да земља стоји на волу, па када вô макне увом онда се земља потресе. То се и данас често деци прича од старих људи приликом земљотреса. То сам и сам често слушавао још у детињству.[17]

---

15) Бос. Вила 1890. стр. 178.

16) Idem, стр. 175. и 207.

17) То нам је и Вук прибележио у своме Рјечнику III. државно издање стр. 221. Тамо пише sub voce змајòгорчев òгањ: »Гдјекоји прости људи приповиједају да земља стоји на води, вода на огњу, а огањ на змајогорчеву огњу. (Гдјекоји пак у шали кажу да земља стоји на волу, па кад во макне ухом, онда се земља затресе).

У срп. нар. умотворинама биће још много богомилскога учења, али ми за сада прикуписмо само оволико, тек да пружимо примера, да се и остали угледају на ово и да потраже у народу ову врсту нар. умотворина, а у исто време и да почну искорењивати ову јерес из нашега народа.

11. априла 1903. Јеловик. — Душан С. Поповић учитељ.

Бола Хјусен-ага

једна арбанашка варианта српске народне песме.

Давно је већ запажено, да у народноме предању, нарочито у епској поезији, балканских народа, постоји врло велика сродност, која понекад долази чак до идентитета.[1])

На Балканскоме Полуострву има пуно предања, које је данас заједничко свима народима који на њему живе. Понекоме се предању зна извор, али за много не знамо чије је првобитно, који га је народ створио и другима позајмио. Примера ради помињем народне приповетке народа Балканскога Полуострва, од којих су многе заједничке и Србима и Бугарима, и Турцима и Грцима, и Арбанасима и Циганима и т. д. Сваки их народ сматра као своје и тешко је за сваку одлучити чија је по пореклу, код кога је народа постала и даље разнета. Ја сам се изненадио, кад сам, белелећи народно предање од Цигана, видео да им многе приповетке имају мотиве наших приповедака. Приповетке, које у нашем народу иду од уста до уста, нису све порекла словенског, нити првобитна својина наша, већ су многе позајмљене. Некима се зна туђински извор, или га бар није тешко наћи, али се за многе ничега поузданога не може рећи.

Што вреди за приповетке, то исто вреди и за све остало предање народно, па и за народне песме, нарочито епске, где се поједине песме различитих народа Балканскога Полуострва својим мотивима, понекад, потпуно поклапају исто онако као и неке приповетке.

Упоредно проучавање народнога предања народа Балканскога Полуострва имаће да расветли много што шта, што је у данашњем предању нејасно и непознато.

---

1) Види чланак: Die Volksdichtung der Balkanländer in ihren gemeinsamen Elementen, ein Beitrag zur vergleichenden Volkskunde, von Karl Cieterich (Zeitschrift des Vereins für Volkskunde 1902, на стр. 145. — 146.). У томе чланку покушао је писац да изнесе заједничке елементе у поезији балканских народа, у колико су му издања песама њихових приступачна.

Томе у прилог саопштавам овде једну арбанашку народну песму, која је варијанта српске народне песме „Болани Дојчин“ (Вук, Српске нар. пјесме, књ. II. 1895. стр. 450. — 459.).

Од ове песме познате су ми још две српске варианте: једна из Дибре, коју је забележио Ив. С. Јастребов (Больной Дойчинъ и арапъ, Обычаи и пѣсни турецкихъ Сербовъ, 1889., стр. 62. — 66.) и једна из Кукуша у Маћедоније, коју је забележио непознати скупљач (*Болан Дојчин.* Вардар, календар за 1886. г. стр. 56. — 58.).

Исту народну песму имају и Цигани на своме језику (*Der kranke Held Doičin*, Миклошић, Uber die Mundarten und Wenderungen der Zigeuner Europas, IV, 1874, стр. 56. — 58.)[1]).

Можда исту песму има још који народ на Балканскоме Полуострву, а ја је имам на арбанашкоме језику. Мој ђак у Учитељској Школи, Хасан Фејзуловић, Арнаутин, родом из села Меровца у округу топличком, казивао ми је још 15 фебруара 1901. г. да је од оца слушао песму на арнаутскоме језику, која је по садржини једнака са српском песмемом Болани Дојчин, само што се у место Боланог Дејчина тамо пева Бола Хјусен-ага. Кад сам то сазнао ја сам Хасана замолио да ми ту песму забележи од свог оца у целини, што је он и учинио.

Ја ту песму овде износим у српскоме преводу, да се види њезина садржина, напомињући, да се, по Хасановом објашњењу *болан, болестан* у арнаутском језику каже *смут*, а *бола* на истоме језику значи *змај, аждаја*.

Арнаути своје јуначке песме певају уз гусле па се и ова песма тако пева. Да би се видело каква је мелодија арнаутских народних јуначких песама, ја овде износим и њену мелодију стављену у ноте, на чему благодарим г. Јов. Ђ. Мирковићу, учитељу музике у Учитељској Школи у Алексинцу:

О даљ њи харап пеј залит шум харач ку каћит о - ка

низет гроп шпи пршпи ка њиок тљин шпи пршпи ка њиљоп штерн катунт

пр катунт ди. Ел леса ка њичик ка тунт пр катун - ди.

---

1) Немајући при руци Starine југословенске Академије кад ово пишем бележим по књизи Стара српска војска од Ст. Новаковића (стр. 105.) да је г. Новаковић у Starinama XII, стр. 129. — 165 доказивао да песма о Дојчину има порекла у легенди о св. Ђурђу и аждаји.

Изашао Арапин из песка,
Па је много харача наметнуо:
По двадесет гроша с куће на кућу,
По оку масла с куће на кућу,
Младо теле од свакога села,
И по девојку од свакога села.
Цео Арнаутлук (Шипни) чини саветовање,
А село Бола Хјусен-агино
На збору овако говораше:
»Бола Хјусен-ага девет година скапава,
Скапава и болује
И нема ни пет пара,
Но своју сестру Арапину нека пошље.“
Јунакиња чула овај збор и плачући отишла кући,
Свога бату изведе на сунце
И овако му говораше:
„Чекај ме, бато, да ти главу негујем,
Јер си ево девет година боловао и скапавао.“
Главу му гледа а сузама је кваси.
Бола Хјусен-ага овако беседи:
„Ој сестро моја,
Изгледа ми бистро небо као капљица,
А пада ми киша као из тестије,
Кажи ми, сестро, да нисам забуњен“.
„Бистро је небо као капљица,
Ни капи кише нема,
Но ти, бато, моје сузе падају.“
„Ево девет година, сејо, болујем и скапавам,
Никад ми ниси тако плакала,
Кажи ми, сестро, да ли ти је криво што ми је данас боље,
Или некакве муке имаш?“
„Хвала Богу, бато, кад ти је боље,
Но, бато, велику бригу имам,
Изашао један Арапин из песка
Много је харача наметнуо:
По двадесет гроша с куће на кућу,
По оку масла с куће на кућу,
Младо теле од свакога села,
По девојку од свакога села.
Цео Арнаутлук чини саветовање
Наше село на збору овако говори:
Бола Хјусен-ага девет година скапава,
Скапава и болује,
И нема ни пет пара,
Но своју сестру Арапину нека пошље.
Ја, бато, жива не могу отићи.“
Бола Хјусен-ага одговара:

„О сејо, сејо моја,
Немај бриге, јер ти кад ми то говориш,
Ја од данас никад здравији нисам био;
Но, сејо, је ли ми кулаш (кул) у животу?
Јели ли ми још читава сабља од мегдана?
Јели ми миждрак од мегдана још читав?
Је ли ми још читав чунруг (муз. инструменат) од мерака ?."
„Кулаш у башти пасе,
Шири је но што је дуг, копите му девет аршина,
Сабља је оштрија но што си је оставио,
И чунруг је бољи но што је био
И миждрак ти оштрији но што је био"
„Иди, сејо, нашем побратиму,
Побратиму много поздравље,
Нека ми поткује кулаша,
Нек ми купи десет аршина платна
На вересију за месец дана."
Јунакиња оде:
„Помози Бог побратиме наш!"
„Бог ти помогао посестримо моја!"
„Бола Хјусен-ага много те пздравио,
Да му поткујеш коња и да му купиш десет аршина платна
На вересију за месец дана"
Побратим јој одговара:
„Потковаћу кулаша, купићу му платна
Ако ми даш црно око и једну плетеницу (косе)."
Оде она кући плачући
И брату каза:
„Била сам у побратима,
Побратим ми тражи црно око и плетеницу".
„Ако, сејо, немај бриге,
Иди пријатељу Омеру, много га поздрави,
Нека ми поткује кулаша,
Нек ми купи десет аршина платна,
На вересију за месец дана".
Оде јунакиња и рече пријатељу.
Пријатељ Омер јој одговори:
„Ја, сејо, не могу веровати
Да је заиста у животу Бола Хјусен-ага".
„Бесе ми (тврде ми речи) јесте, и данас му је боље,
И много те поздравио
Да му поткујеш коња,
Да му купиш десет аршина платна
На вересију за месец дана".
„Хвала Богу, сејо, кад је здрав, потковаћу кулаша,
Купићу му платна и даћу му трошка,
Срећан му пут био!"

Јунакиња оде кући,
Кулаша води и платно носи:
„Пријатељ Омер много те поздравио.“
Бола Хјусен-ага јој одговара:
„Бог нек му помогне,
Стежи ми, сејо, ребра,
Дај ми сабљу, миждрак и чунгур“.
Доноси му јунакиња
И кулаша му припрема.
Бола Хјусен-ага кулашу беседи:
„Лези, кулашу од мегдана!“
Узјаха кулаша и удара у чунгур,
И много пева:
„Састави ме, Боже, с Арапином
Да питам Арапина какав арач тражи“.
Кад се срете с араповом војском,
Више кулаш зубима и ногама упропашћава
Но што Бола Хјусен-ага сабљом сече.
Војска Арапину каже:
„Изађе човек као планина,
Више му кулаш ногама и зубима упропашћује
Но што нас он сабљом посече“
Арапин одговара:
„Бежите куда знате,
Јер је то Бола Хјусен-ага
Да сам знао да је још у животу
Никад свог века не бих се из песка појавио“.
Бола Хјусен-ага војску му потуче,
Арапина живог ухвати,
Па му овако говори:
„О Арапине, какав арач од Арнаутлука тражиш?“
И откиде му главу.
Узе му три товара дуката.
Кад је дошао кући,
Оде побратиму
Побратиму овако говори:
„Ој побратиме, побратиме мој,
Наслони се на тај дирек,
Хоћу да ти дам црне очи и плетеницу.“
Побратима за дирек прикова.
Оде пријатељу Омеру:
„Доброг те нашао, пријатељу Омере!“
„Добро дошао Бола Хјусен-аго!“
„Сестру своју теби дајем
„И ове товаре дуката.
„Халали ми,

„Јер Бог и ти избависте ме“.
„Хиљаду пута нек ти је халал,
Хвала Богу кад се спасосмо од Арапина“.

Тих. Р. Ђ.

Мудри кадија и Чифутин

(упоређење с млетачким трговцем од **W. Shakespeare-a**)

Чифутин заимље десет дуката кршћанину, те напишу погодбу: ако му их не врати до Митровадне, да му може осјећи драм језика.

Кршћанин узме паре, а Чифутин оно писмо

Кад је био рок да му плати дуг, ал твој херо нема откле, па ће ти ободвојица у кадије, да суди по шеријату.

Трговац покаже тефтер и бре хоће по што по то да се херу откине драм језика.

Молио га је и преклињао, али све утаман, твој ти се чифутин заинадио да се изврши како је уговорено.

На то ће кадија:

— „Ти си, трговче, поштено заимао херу десет дуката, а он ти је обећао, да ако ти их не поврати до Митровадне да му можеш одрезати драм језика, и право је, хм; па зини, крсте, да кида; ал гледај добро, да јадан нијеси, да не откинеш ни длаку мање ни длаку веће, јер ћу ја теби изгулити из вилица вас језик!“

Кад то зачује Чифутин, препане се и почне да моли кадију да се испара онај тефтер, па да му врати паре кад буде могао.

— „Јок, вала, нека се врши царски по ћитабу!“

— „Е, лијепо кадија, па нека му је просто све десет дуката!“

Али кадија не да, па ето је ваљало да онај трговац плати из кесе још три пута onолико, а да се *курталише кијамета пред шеријатом.*“

Ова је прича добро позната у нас Срба, па је и прије штампана, а мени је сада сврнути на њу особиту позорност, јер је зламенита у фолк-лори, бива ово је главни склоп *„млетачког трговца“* веселе игре у 5 чина од „Williama Shakespeare-a.

Ево утарка из четвртога чина, из првога призора:

— „*Порција.* На узми фунту меса његовог,
Свав двор ти то по праву допушта.

— *Схйлок.* О мудри судче, судче праведни!
Приступите и да сте приправни!..
— *Порција.* Још мало чекај! само једно још:
Ни капи крви не да уговор,
Већ само фунту меса спомиње.
Па добро: узми фунту меса тог,
Ал ако капљу крви пролијеш,
По закону ће онда млетачком
Иметак твој сав припаст држави.
— *Грациано.* Oј, мудра л' судца! Је ли, Жидове?
— *Схйлок.* Зар тако збиља закон говори?
— *Порција.* Показат ћу ти писан законик.
Ти само своје право захтјеваш,
И добит ћеш га, буди сигуран.
— *Грациано.* Oј мудри судче! Признај, Жидове!
— *Схйлок.* Ја рађе примам износ троструки,
Па тад од права свог одустајем.
— *Бассанио.* Ја дајем новац.
— *Порција.* Станте, чекајте!
Нек Жидов своје право добије!
Нек врши казну, друго не смије.
— *Грациано.* Oј, Жидове, то праведан је судац!
— *Порција.* С тог спреми се и режи месо сад,
Ал само фунту, више не смијеш,
Јер ако мало више одрежеш,
Па био то и дио десети
Од најтање и слабе жилице,
И ако вага мало превагне:
Тад знај да с мјеста мораш погинут,
А твој иметак спада држави.
— *Грациано.* То Данјел је, прави Данијел!
У ступици си, клети Жидове!
— *Порција.* Што сада крзмаш? Врши уговор!
— *Схйлок.* Повратите ми дуг, па одлазим.
— *Бассанио.* Нек буде тако! ја ћу платити.
— *Порција.* Он није хтио прије узети,
Па сад нек само врши уговор.
— *Грациано.* То Динјел је други Динијел!
То сам си барем тако рекао!
— *Схйлок.* Зар сад ни дуга не ћу добити?
— *Порција.* Ти само своје право добиваш,
А друго ниси нити тражио.
— *Схйлок.* Одпустите ме, ништа не тражим,
Већ драге воље дуг му поклањам.
— *Порција.* Ej, причекај! још нисмо готови,
Јер тако гласи закон млетачки:
Кад странац прјети кому грађану

И настоји му живот скратити,
Па било јавно, или потајно,
Тад пол иметка иде његовог
Обитељи, од које грађан је,
Ком наглом се је смрћу прјетио,
А друга пола спада држави,
А уз то може дужд одлучити,
Да л' још се има смрћу казнити,
И само он му може простити.
А ето ти си, мрски Жидове,
Антонију о глави радио
И желио му живот скратити,
Па за то клекни, јер си пропао,
Пред дужда клекни, да ти опрости!
— *Грациано.* Замоли га, да сам се објесиш;
Ал јер си сада све изгубио,
То немаш више ни за конопац,
И ми ћемо те за то морати
Још објесит на трошак државе.
— *Дужд.* Да видиш, Жиде, да смо Кршћани
И да за милост боље знадемо,
То казну смрти ја ти опраштам
Још прије, но си за то молио,
Ал пол иметка спада држави,
А друга пола пак Антонију.
— *Схйлок.* Одузмите ми још и живот са̂м,
Кад сав иметак мени узесте,
Сву потпору ми пустој старости!
Јер чему живот, ако не имам
Од чега ли ћу јадан живити?
— *Порција.* Шта мислите ви, ми Антонио?
— *Антонио.* Ја мислим, ако и суд пристаје,
Да пол му свога дјела поклоним,
А другу полу ја ћу чувати
За мужа, кој је кћер му узео.
А Жид се мора још обвезати,
Кад умре, да ће сав иметак свој
Такођер својој кћери оставит;
Напокон имам један увјет још:
Нек одмах прими вјеру кршћанску.
— *Дужд.* Он мора пристат, јер ћу иначе
Опозват милост, па ће умрјети.
— *Порција.* Што велиш ти, мој добри Жидове?
— *Схйлок.* Ја пристајем.
— *Порција.* Писари, дајте сад
Напишите све нуждне исправе!
— *Схйлок.* Дозволите ми, да се удаљим,

Јер мени вам је силно позлило,
Пошаљите ми кући исправе,
А ја ћу тада њих потписати.[1])

(Схилок оде).

У игри *„Млетачки Трговац“ фабула* је по готово слична нашој народној, па држим да је свакако на истоку постала, особито код Персијанаца, и развијала се по свој Европи те је у *Млечића,* трговачког народа, за Вилима Шеспира била у јеку, а то нам точно доказује споменути „Млетачки трговац.“[2])

У Дубровнику, о Власићима 1903.

Вид Вулетић-Вукасовић

СРПСКО ГОСТОЉУБЉЕ И ГОСТОПРИМСТВО
У
БОСАНСКОЈ КРАЈИНИ НА СЕЛУ

НАПИСАО: **Петар Ст. Иванчевић,** ЈЕРОМОНАХ.

Посвећено драгом пријатељу Луки Грђићу — Бјелокосићу, српском књижевнику.

Прије два три деценија, Србин сељак у Босан. Крајини није знао за собу, или боље рекавши није био обичај соба у кући правити.

Биле су то велике и простране куће од брвана са двоја врата, на сред куће огњиште с великим гвозденим пријекладом (Feuerbock), над огњиштем верижњача са виригама.

Млађи људи и ожењени имали су (и данас по неким селима имају) своје зграде, уџаре. Само старији људи лежали би у кући покрај перда. Уз перде (врст преградка) не далако огњишта, а уза брвна начињено, бивао је кревет за људе од образа, госте и пријатеље...

Сјећам се из дјетињства како на Хргару — не далеко Бишћа (Бихаћа) увозе влаке, главње, кладе на воловима у кућу на огњиште. Кад се ватра од тих великих клада разгори, ми-

1) Млетачки Трговац (Willam Schakespeare) весела игра у 5 чина, превео Аугуст Харамбашић (Хрватска библиотека бр. 162.—163), стр. 57 — 59. (По A. W. Schlägeln).

2) О овоме истоме предмету види чланак Павла Поповића »Из наших народних приповедака« (Српски Књижевни Гласник. св. од 1. јула 1903. г.).

(Уредник)

лина је сједити у вече, па још погледати како невина чељад свој посао раде, жене и цуре преду или плету, момци се играју капа, старији људи причају догађаје из прошлих дана...

У очи года, или пазарног дана (чије су куће покрај и близу главног друма), па уз оно пет дана, уз месојеђе и око крсног имена, гости понајвише долазе. Тада је све на ногама, маја (стопаница, станарица, планинка), што се о мрсу стара и осим хљеба све готови, узода се, кушта мрс, да не удара, пере таву и друго суђе. На куваљу, редушу старјешина набрекне, да има хљеба изобила. Млађи чисте и пуне поглаваче (јастуке) сламом или сијеном, износе се поњаве и биљци (ћебета, биљеви) на-дво, да се провјетри. Једном ријечи свак је у послу, па било и мало дијете, оно ако ништа плаче, јер га мати нема када подојити...

Јест, јест драговићу мој, сутра је у Бишћу пазарни дан, и Бог те питао, ко и отклен може банути на конак, па срамота би било, да затече кућу неприправну, јер добар глас иде далеко, а зао још даље, или што но рекну: „Што одех преко уста, одех и преко девет брда.“ Бог нам је дао, слава му и хвала, па за што не би и била наша кућа мусафирска?

Оваки разговор чућеш у кући, кад се гостима надају..

Домаћине! домакаоси, повичу из куће, и неко провири, одшкринувши врата, па ће ти онда рећи: „Ено ћаћо, брајене, брацо, стриче, дједе, бабо (већ ко се је од дјетића у кући потрефио, и како се који у роду назива) некаквих људи!“

Мушкарац, или ко се је већ од дјетића и старијих у кући потрефио, рекне: „Нека их нека! и до сад су овом дому људи долазили, па добро нам дошли!.“.

Сад домаћин или ко други изађе пред кућу. Гости му назову Бога, испитају се за здравље, па макар да се и не познају. Онда ће ти упитати гост: „Може ли се ноћити?“ — Домаћин весело повиче: „Може, може Србине, или Срби браћо и соколови драги (ако их је више па су још и млади)

Домаћин дозове млађе, и они распремају и намирују коње, ако су гости коњеници, па још људи на гласу и софреџије, и од образа људи, и ако су јебанџије (странци) и из далека. Гости се мало задрже на пољу, јер је срамота одмах ићи у кућу, док домаћин не позове. Ако је лијепо вријеме изнесу се столови, па посједају пред кућом, и ту вакат сједе.

Ако су гости знанци, пријатељи, кумови, побратими и јарани (другови), и ако им се надају, онда неко пази, кад ће рупити, чим се опазе, изађе старјешина куће подалеко пред госте са плоском ракије у руци, послије поздрава — помози Бог! или добро јутро! упитају се за здравље, домаћин понуди ракијом, пруживши плоску са ријечима: „Добро дошао (дошли)!“...

Ушавши гости у кућу, посједају, и сад настане питање —

како је на дому ? ако су пријатељи или род, онда питају како је ова или овај (спомиње име чељадета)?

Млађе жене и цуре прилазе руци, љубе у руку, и одмах одилазе за послом. Млада (жена, што је скоро доведена) поклони се три пута до земље, па љуби у руку, чело и у образе.

У новије доба печу каву гостима а некада ти се није ни знало за каву, е, ал' су сад други судци на Бањој — Луци...

Што — но рекну: „Какав је светац, онака је и молитва“.. Па, борме какав је гост, онака је и част.

Ако су људи на гласу, као јунаци и поштењаковићи, или ближи род дотичној кући, онда је и бољи дочек; ама ипак нико не ће отићи из куће неугошћен и не почасћен, јер сваки Србин без разлике вјере у Босан. Крајини радо мусафире прима, и људски их дочека...

Србин сељак, и уопће сви Босанци, сваки посао почимље (т. ј. тако је бивало досад) са »Боже помози«, па и прије јела, особито у вече сви устану и моле се Богу. Прије молитве умивају руке, као и послије јела. Најмлађа жена у кући, или најстарија дјевојка полијева на руке, најпрво ће пољубити дотичнога у руку, па онда полијева..

Србин у Босан. Крајини, и у опће Срби свуда и свађе, не знаду да су јели, ако му није било хљеба и меса изобила, а тога у Босан. Крајини има, и бивало је при свакој гостби и части, нарочито пако у она добра времена, кад је Србин у Крајини хиљадио овце.

Кад се софра метне, доноси се најпрво сир и хљеб, а онда друга јела, као: месо варено и печено, чорба, пита, колачићи (уштипци), кајгана, чимбур, умок, купус и сланина, пријеснац, цицвара, а као залада дође млијеко и вариника.. Пића су ова: ракија, шљива и шпиритуша, крушка, сагрдан (рум), мастика. У Поуњу (око Уне) и подручју ријеке Унца троши се и вино.

Као што сам рекао, прије и послије јела перу се руке и измућају уста. Како који престаје јести, прекрсти се и рекне: „Слава Богу! хвала домаћину! хвала воку и тежаку!.“..

Пред вечеру или послије вечере најмлађа жена, или дјевојка удавача изује госте, опере им ноге, обућу однесе, осуши, сатаре и лијепо нареди, па сваког обућу за-се остави, и сјутра дан све сваком госту донесе...

Простирска је у нас у Босан. Крајини проста, ама, добри чоече, чиста, простру сламе, сијена, или бујади (папради), а онд дође поњаза, смутап (покровац), гдје-ђе борме ћилим, или сеџаза; поглавач је натрпан сламом или сијеном, па у трубу ткања или сукна међу под главу. Покрива се поњавом, кабаницом, хаљином, биљем. Кад дође вријеме одласку, све је на ногама, особито ако је род, родбина, својат, пријатељ, кум и побратим, ту сва кућна чељад имају посла, неко доноси милошту и даје дотичном госту, да ју понесе кући дјеци или коме већ било, неко изводи

коње, и т. д., а домаћин држи плоску у руци и виче: „Још једну попити пријатељу, куме, побратиме, јаране за сретна пута!“.. Гост (гости) узима чашу, захваљује се домаћину, рекавши: „Хвала ти, мој мили брате Србине и српски сине, на братском дочеку, љубави и поштењу, лијепој лакрдији (ријечима, разговору), па, брате Србине — Боже знати и не заборавити! С Богом! до сретног виђења[1])!“

Кладањ, на Ђурђев-дан 1903. год.

НАРОДНО ПРЕДАЊЕ О МЕСТИМА

Народно предање о постанку мјеста и вода у Босни.

прикупио: **Петар Ст. Иванчевић.**

Трново. Ово село налази се у власеничком котару, окружју доњотузланском. Има око 50 кућа, а житељи су све прав. Срби..

Предање каже: „Добра си душо, Херцеговина сав свијет насели, а себе не расели. И ово је село насељено Херцеговцима. Пошао је по свијету један слијеп човјек са својијех седам синова, као сивијех соколова. Пут га нанесе овуда, и он заповиједио синовима, да му ископају бус земље, синови га послушају и донесу бус земље. Он примириши и упита, какав је положај мјеста? и какве шуме има? Рекоше му синови: положај је лијеп, а највише има црног трња. Слијепац ће онда рећи: „Дјецо, овдје је земља добра, остаћемо овдје.“ И збиља и остану. Мало помало искрче, и намноже се, па тако постане читаво село, „Трново.“..

Радачић. — Бријеговито и врлетно село Радачић припада котару (срезу) Кладњу. Житељи су Срби правосл. вјере, а има их 15 кућа...

Приповиједа се, да ту ниједне куће није било. Данашње село било је алилук, мјесто за одмор и пашњак. Неки Радован дође из Херцеговине и насели се први на алилук, па по њему добије село своје данашње име „Радачић“...

Радова. — Овећа рјечица близу села Радачића, извире из шуме Витовац, а салијева се у Бјела-воду, онда у Стучаницу,

1) Овако је гостопримство и српско гостољубље готово свуда по Босни и Херцеговини на селу, но Босан. Крајина и Херцеговина раставила је у гостољубљу и гостопримству и оном братском дочеку...

па у Биоштицу, Биоштица код Олова у Кривају, Кривајa у Босну. Горе споменута рјечица добила је своје име по Радовану, који је близу њезина извора имао своје колибе и станове за благо...

Шејковићи. Ово српско село лежи у власеничком котару..

Приповиједа се: „Добра си душо, први је у данашње село доселио неки Лазо Шејковић, поријетлом из Херцеговине, и по Лази прозове се село „Шејковићи“. ...

Злача. Омања рјечица, извире из шуме „Градине“, тече кроз село Бјело-поље у кладањском котару....

Народ вели: „Кад је Босна српска била[1]), био је мајдан бакра и злата у данашњој шуми „Градини“, па по злату назвала се је вода „Злача“.....

Петровићи. Лежи покрај ријеке Ступчанице у кладањском котару, а има 14 кућа Срба Муслимана...

Народно предање вели: „У данашњем селу била је само једна кућа неког Србина правосл. вјере, тај се Србин звао Варди Петар, па кад су се Муслимани населили, прозову село по Петру „Петровићи“...

Кладањ. — Омања је варошица у питомој Босни, поносној..

Приповиједа се и стари људи веле:

„Прије се је данашње мјесто звало *„Клада“* а по једној великој клади. Клада је била близу рјечице Дриначе, у сред вароши. Пут из Посавине водио је изнад данашњег Кладња у Сарајево. Но, добри си чоече, неки Алипаша, Туркуша, поведе војску из Посавине, па преноћи у Клади, и за неколико корачаји од Дриначе начини џамију; заповједи, да се отселе мјесто Клада зове „Кладањ“...

Братило. — Готово највеће је брдо у близини Кладња, (округ доњо-тузлански).. По том брду има овећа шума на јужној страни Кладња своје име. Веле:

У шуми Братилу увјек је бивало српских осветника, горских хајдука, ту су имали и своје пребивање у зими. Па су се и братимили. Еле, по томе се и брдо, као и шума назове »Братило«..

Брдо Братило календар је житеља у Кладњу, јер им оно показује какво ће вријеме бити....

Кладањ, на Видов дан 1903. год.

1) Убава и питома Босна поносна отцијепљена је од Немањића Србије између 950. и 1159. год., но по поузданим изворима знамо, еда је све до пропасти Србије (1459.) по неки дио припадао Немањића Србији, особито за вријеме владалаца: краља Драгутина, деспота Стевана Високог и Ђурђа Смедеревца.... — П. С. И. —

ЖИВОТИЊЕ И БИЉЕ У НАРОДНОМ ПРЕДАЊУ.

Буника — перуника (*hyoscyamus niger*)?! — Пред нама је „Гласник земаљскога музеја у Босни и Херцеговини“, год. 1890. књига III. На стр. 315. поменутога часописа налази сѐ чланак Ивана Зовке под натписом: „Nekoliko narodnih lijekova.“

Ив. Зевко познат је у нашој литератури као вредна пчелица у сабирању српских нар. умотворина по Босни и Херцеговини, само што их он крсти туђим именом „hrvatske“ наравно богато награђен за ту услугу.

Прегледавши добро сав дојакошњи рад Ив. Зовке, слободни смо изрећи овај суд: Колико је Зовко учинио, да се многобројне срп. нар. умотворине истргну од вечнога заборава, толико и још више пада на њега суд неумитне критике, што је све нар. традиције дотеривао на уметнички калуп и према томе није ни покушао, да се бар приближи ономе, кога данас објективна критика назива фотографом срп. нар. живота, а то је наш бесмртни старина Вук Стефан. Караџић.

У горе поменутом чланку Ив. Зовко је прибележио пет нар. лекова и ми ћемо се зауставити на његовој првој белешци, о буници — перуници. Овде нам Зовко којешта наклапа „o miljenici slavenskog gromovnika Peruna“, о перуници (hyoscyamus niger) како је то „sveta biljka“, па и „dan danas uživa u narodu božansko neko odlikovanje“; како народ тамо (ваља да у Херцеговини) перунику као свето биље поштује, па како јој се чак и клања, када се њезиним семеном кáди; како јој је народ дао у своме лекарству „najnježnije i najdragocjenije mjesto svoga tijela, a to je oko.“ Зовки у неком узбуђењу и песничком заносу залуташе мисли у регијоне митских алегорија, те у страху пред громовником Перуном час му се чињаше од бунике перуника и обратно. И заиста у ствари не бисмо ништа знали, да Зовко не стави поред „буника — перуника“ и ботанички израз hyoscyamus niger, те по томе знамо, да је говор само о буници. Зовко о буници говори, а о перуници поговара тако заплетено, да човек, када би хтео његове речи практично да употреби, не би знао: били очи и зубе лечио семеном перунике, или семеном бунике. Зар је буника и перуника једно те исто? Зар се перуника у ботаници зове hyoscyamus niger? Што Зовко каже, да је оно нека почаст „svetoj biljci“, када хаста (болесник) клекне да се накади њезиним семеном, то није истина. Зар човек када хоће нечим да накади очи, зубе, или у опће главу, зар ће то стојећи радити, а нарочито када се треба омотати, да дим од дотичнога лека не одилази на страну, већ правце у очи или у зубе?

Зар сад у XX. веку да је још тако жива успомена на поганскога Бога Перуна?! Не само код бунике — перунике, већ код сваке нáкаде треба се спустити, сагнути и то бар није ни-

какова почаст „svetoj biljci“ То је само оно, када се у јајету длака тражи. То је оно, чиме Зовко народ. умотворине дотерује и квари. Зовко каже: „Osobito ovo odlikovanje još nam se većim čini, kada pomislimo, da se ona (perunika) broji u red otrovnica“. Зар је перуника отровна биљка? У којој то хрв. ботаници нађосте? Буника је huoscyamus niger и свакако биће, да о тој биљци Зовко и говори, а перуника је овде случајно дошла. Перуника се у ботаници зове iris germanica и то ће бити она биљка, која у прастаро доба беше посвећена словенскоме богу Перуну, те се можда с тога и прозвала перуника, а негде се зове и богиша. Али данас не ужива она више у народу никаково божанско одликовање.

Овде ћемо споменути, шта се о перуници у нашој књижевности писало: Перуника, iris, Schwertlilie, iride, iris germanica, долали у ред monocotylédones, у ред мачастих биљака (ensàtae) и чини засебну одлику перуника (iridae). Осим имена перуника, она је позната под овим именима: богиша, маца, сабљица, замбак и сабљић, а Немци је зову die deutsche Schwertlilie. Она краси обично сваки врт код свих јужних Словена. Врло је обљубљена у народу, па се често у песмама са девојком упоређује:

„Ој дјевојко, плава перунико,
Јеси л' мога коња напојила?“

Већ у старом веку радо су садили по вртовима флорентинску перунику (iris florentina), која има модрушасто-бео цвет. Корен од ове перунике, као и од наше домаће (iris germanica) познат је у лекарству под именом radice d' iride, а већ стари Диоскоридес спомиње тај корен као лек. Данас се по целој Европи гаје многе друге врсте које донеше из Персије, Нове Холандије и јужне Европе. Наша перуника спада у ред најобичније и најлепше биљке у нашим вртовима Цвета у мају и јуну, а местимице расте и дивља. Као така код нас је позната дивља или жута перуника (iris pseudàcorus) и расте поред вода, које не отичу, или које лагано теку, а цвета у јуну и јулу.

Овај чланак Ивана Зовке преведен је и на немачки језик у „Bosnische Post“ № 80. Seite 3. Jahr 1890. Serajevo.

Јагић Ватрослав вели: „.....a neki misle, da se je toj rieči (Perun) u nas jediti trag sačuvao u perunika, koju inače zovu bogiša; ako je ono prvo od rieči perun, a ovo drugo od bog. to je svakako znamenito i kao nešto više, nego li prosti slučaj.“ Historija književnosti naroda hrv. i srbskoga, Zagreb 1867. str 21.

Да кажемо коју и о буници, о којој Иван Зовко и говори: Буника или бун (hyoscyamus niger, das schwarze Bilsenkraut, зубна трава, а у Македонији зову је врбиличе, долази у разред цевастих биљака (gamopétalae). Буника је веома отровна биљка и непријатно заудара Расте свуда по урвинама, путевима, а и по њивама. Цвета у јуну и јулу. У Босни и то у Зеници и

околини зове се зубна трава. Она се употребљава као врло добар лек за зубе, од чега је управо и добила своје име. Овако се лечи: Стави се на ватру котао воде и док се вода угреје, метне се на ватру семе од бунике, а болесник се наднесе над котао и над ватру и покрије се тако, да сва пара од воде и од бунике иде у уста, а он зине. Када се добро тако испари и накади, онда буника отрује сву нечистоћу у зубима, ако има у коме шупљем зубу црва, они ће сви сигурно у котао, у воду поиспадати.

Као што знамо, да је буника врло отровна, ја мислим, да ће то бити она биљка, што се у старо време од ње правило „вино обунано“, што се често у нар. песмама спомиње, ца је давато вино обунано, да јунака сан превари (савлада):

„Па му даје вина обунана“.

29. јуна 1903. год. Јеловник.

прибележио: **Душан С. Поповић** учитељ.

Листавац у вола. — Кад је Бог ишао по земљи, написао је једну књигу о томе како се може отићи на небо. Кад је Бог пошао на небо случајно заборави ту књигу на земљи, те пошље анђела да му је донесе. Анђео узме књигу и пође на небо, али је случајно испусти те падне пред вола. Во случајно са шашом поједе и ту књигу, па му од ње у трбуху постане *листавац*.

Забележио у Кушиљеву у окр. пожаревачком.

Никола Костић

Бели лук. — Бели лук је честа ствар у народној медицини. Кад завладају заразне болести онда се носи по неколико чена бела лука као средство које чува од заразе. Бели лук се ушива у амајлије, поред осталих ствари, те чува онога ко амајлију носи и т. д. — Али сам ја још у детињству слушао од сељака да је особито лековит бели лук који израсте из чена које се засади кроз змијину главу; но о томе ништа детаљније нисам знао. — Међу прилозима који су послати за „Караџић“ имам нешто и о томе што овде саопштавам:

Драгољуб С. Оцокољић забележио је о томе у Чачку ово: Кад се с пролећа прва змија убије, осече јој се глава, у њу се метне ченица бела лука и закопа у земљу. Кад струк порасте ваља га узети и носити са собом, па ће онај ко га носи наићи на ђавола са црним штапом. Штап треба да отме од ђавола и добиће моћ опсењивања. При томе треба да пази да га ђаво не удари штапом, јер ако га удари онда ће га или убити, или ће му расцепити одело, те се никако на томе месту неће моћи закрпити. Исто тако штап не треба никоме да даје, јер ће изгубити моћ.

Божидар М. Загорац забележио је то исто у Крагујевцу с том само разликом што онај ко има у себи бела лука видеће ђавола на првоме беломе волу кога сретне. Ђаво има у рукама

штапче, које му треба узети, пазећи да ђаво њиме не удари. Кад ђаво остане без штапчета иде непрестано за оним, што му га је узео, моли га да му га врати, и извршује све што му се нареди.

Милорад Гојковић забележио је у Ваљеву да змију треба убити пре Благовести, па јој метути у уста осечене главе чено бела лука, и кад из чена израсте струк, тај струк ушити у амајлију, па ће се увек моћи познати свака вештица, по некоме знаку на челу. Онај ко има такву амајлију треба три пут да рекне вештици да је вештица, па ће она морати побећи и никад више не сме доћи на то место.

Т. Р. Ђ.

Медецински обичаји у Срба

АМАЈЛИЈА

Ношење амајлија врло је старо и врло распрострањено у свих народа.

Амајлија налазимо још у преисторијско време.[1]) Оне су ношене и као накит, али још више као чаробна средства. Код старих индоевропских народа играле су амајлије значајну улогу.[2]) У историјско време налазимо их у свих културних народа. Стари Асирјани и Вавилоњани, Мисирци и Персијанци ношаху амајлије са особитом љубављу. И стари Евреји их имађаху, ма да се Мојсеј труђаше да убеди свој народ, да их напусти. Оне се састајаху или из фигура божанстава, или из звезда, мађијског прстења, комадића пергамента на којима беху исписани било свети знаци, било ставови из светих књига. Грци и Римљани су по свој прилици примили амајлије са истока. У средњем веку сви хришћански народи ношаху амајлије и ако их је црква забрањивала, препоручујући, поглавито на западу, у место њих медаље са ликовима светаца, светих догађаја, крстиће и т. д. Па и данас је ношење амајлија врло распрострањено нарочито код народа ниже културе. Некултурни пак народи имају их у врло великој количини и као средство ради предохране од болести и као средство противу већ насталих болести 3)

---

1) Die Urgeschichte des Menschen nach dem heutigen Stande der Wissenschaft von Dr Moriz Hörnes, 1892. стр. 23. и 94. и даље.

2) Reallexicon der indogermanischen Altertumskunde von O. Schrader, 1901. str. 729.

3) Die Medecin der Naturvölker, Ethnologische Beiträge zur Urgeschichte der Menschheit von Dr Max Bartels 1893. стр. 225. — 235.

И у нашега народа амајлије су врло честа ствар. Сматрајући да је и разбирање о њима врло важно за упознавање нашега народа, његове културе и живота, ја сам бележећи ствари у народу забележио и нешто о амајлијама. И ако је то што сам ја забележио и сувише мало, ја га овде ипак износим као подстрек и потсећај онима који би хтели бележити о амајлијама у српскога народа.

У старије време у Алексинцу и Соко Бањи носиле су се амајлије као предохрана од болести, обешене о свилено бућме или црвени конац, на прсима или под мишком, а градиле су се овако: Узме се дебело памучно платно па се метне у восак те се увошти да изгледа као мушема. У то се платно метне мало соли, мало хлеба, бела лука, црна и бела тамњана, чивита, црног и белог омана и мало воска,[1]) па се све то ушије у виду троћошкастог јастучића, коме се на два ћошка притврди конац, па се о том концу веша о врат, тако да јастучић дође на прса или под мишку. Ове су амајлије правиле старе жене, или мајке својој деци. Малој деци амајлије су се ушивале у повој.

Као предохрана од болести носиле су се у Алексинцу и овакве ствари: На једном парчету хартије напише се име онога, ко ће амајлију носити, четрдесет пута, па се та хартија увије у платно и ушије у тканице, и те тканице дотични увек носи.

Малој деци, против урока, ушивају се, у Соко Бањи, на капи *пелешке*. То су ситни пужићи, које су од пре доносили хаџије из Јерусалима и поклањали женама које имају ситне деце, или су те пужиће продавале Циганке. Које дете носи пелешку на њега урок не наилази. — Још су се против урока деци ушивали плави стаклени комадићи, који су имали облик шаке и звали су се *ручица*. И њих су хаџије доносили — Против урока се деци на капице ушивао горњи део тртице од патке заједно са перјем. Неки су то везивали за конац и удевали женској деци у уши. — Против урока су неки улепљивали малу сребрну парицу на црвеном концу деци у косу с преда, изнад чела.

Баба Белка из Јеленца (махале), у Алексинцу, дуго је у младости боловала од главобоље, па јој је амајлија помогла, како она казује. Њен муж отидне у Београд као рабаџија, па му ту рекне неко да отидне оџи да му за жену направи амајлију. Он отидне оџи, и оџа му направи три амајлије, и рекне му да једну закопа под праг од своје куће, другу да баци у туђ синор (имање), а трећу да му жена носи уза се, али добро да пази на њу, јер ће је, иначе, однети нечастиви. Жена да би сачувала амајлију сашије је у једном крају феса, па ју је тако годинама носила и глава је није болела. Али једном кад је хтела да се чешља скине фес, и кад је хтела понова да га метне на

---

1) Неки су метали још и жуте и беле команике (траве).

главу а оно нема амајлије. Од тада ју је глава понова почела болети.[1])

Од скора сам се за амајлије почео више интересовати, те сам се обратио неколицини знанаца да ми у народу разберу што год могу и да ми забележе. За то сам био ставио и неколика питања, која овде нешто попуњена саопштавам, молећи свакога, ко може, да на њих одговори, и одговоре пошље уредништву „Караџића“:

Чега ради се носе амајлије? — Да ли као предохрана од болести, урока, злих очију, џамера и т. д. или због већ добивене болести да се олакша и отклони? — Ко гради амајлије? — Да ли старе жене, или врачаре, или оџе, или свештеници, или ко други? — Како се при грађењу поступа и шта се све ради? — Од чега се граде амајлије? — Да ли од хартије, трава, камичака, пужића, стаклета, или од другог чега? — Како изгледају амајлије? — Да ли као троћошкасти јастучићи или другојаче? — Где се носе амајлије? — Да ли о врату, на капи, у појасу, у оделу или на ком другом месту? — Како се где зове која амајлија? — Да ли је амајлија опште име за све предмете који се као амајлија носе, или се различити предмети различито зову? (Негде се амајлија зове: мајлија, негде амајлила, а и остали предмети се разликују: пелешка, ручица и т. д.). — Да ли се за амајлије плаћа или се добијају севапа ради? — Шта бива са амајлијом кад умре лице које је носи?[2]) и т. д

Кад се освећује нова црква поцепа се оно платно којим је застрвена часна трпеза (а можда и још шта, чини ми се и некакав сунђер!), па се и то ушива болесницима у одело те носе. Сматра ли се и то као амајлија? — Вредно би било разабрати појединости о овоме.

У селу Костуру (срез нишавски, округ пиротски) има овакав обичај: Чим се сазна да ће бити размирица (рат), одмах се нађе девет баба, које седну у поноћи, па до зоре, ништа не говорећи, спреме једну кошуљу, кроз њу се провлаче сви они, који ће се излагати опасности у размирици, па су онда сигурни да ће их мимоићи опасност. — Кад је 1837. г. завладала куга, кнез Милош изда најоштрију наредбу да се зараза ограничи. Међу тим у Пожаревцу, где се тада налазио, нареди те девет баба, голих као од мајке рођених за једну ноћ, према ватри, без свећа, тајно опреду и изаткају кошуљу, кроз коју се по том провуче кнез Милош, сви чланови његове породице, сва његова свита и сви војници у пожаревачкој касарни.[3]) — У музеју, у оп-

1) Види »Караџић« за 1903. г. бр. 2. стр. 115. — 117.

2) У селу Толићу, срез колубарски, округ ваљевски кад дете умре амајлија му се скине, па му се обеси о крст. — У Крушевцу кад умре стар човек, који је носио амајлију, амајлија му се скине и метне се на његово унуче или друго које чељаде, да би и они доживили старост.

3) М. Ђ. Милићевић, Кнез Милош у причама II, 64.

штинској кући, у Бечу између осталога је глава Кара-Мустафе, познатог војсковође из опсаде Беча 1683. г. Испод главе стоји раширена његова кошуља од платна, сва ишарана записима, соломуновим словима и шарама као што су неки записи против болести у нас. — Да ли се и овакве кошуље могу узети као амајлије, како се зову и т д.

Често пута веша се малом ждребету о врат кашика и још неке ствари. Да ли је и то амајлија? — Како се то зове? — Чему служи?[1] -- Да ли се тако што веша још каквој животињи, шта се веша и зашто?

И ако ова питања не обухватају све што се на амајлије може односити, из разбирања се може још што сазнати, па је вредно забележити сваку ситницу, која се сазна.

На ова питања добио сам неколике одговоре које овде саопштавам, не би ли и они потсетили на бележење о амајлијама у оним крајевима из којих немам одговора:

Станоје М. Мијатовић, учитељ у Пољни забележио ми је из Левча и Темнића ово: Амајлија се овде зове *мајлија,* а носе је највише мала деца, која су наклоњена великој болести (падавици, епилепсији) или већ већ пате од ње; а носи се и против великог кашља и других болести Мајлија се гради овако: Направи се мала кесица од ланеног или теженог платна па се у њу метне: 1. парченце скореле сукрвице, која испадне из носа враном мушком ждребету одмах после ждребљења, а које је ождребила врана кобила првождрепкиња; 2. неприм калема из туђек атара, који предходно треба провући три пут по девет пута кроз оструг‌у (купину,) која је са два краја припета за земљу; 3. три чешља белог лука; 4. три грумичка тамњана; 5. три грумичка божићње соли; 6. три трошице божићњег хлеба; 7. три љуспице црног глога; 8. три парчета од корена црног омана; 9. нокат од курјака (ако се има). Све се ово улепи у парче воска који се добија од чела првенца (т. ј. роја који први изађе из кошнице), па се кесица тврдо ушије и обеси о узичицу, испредену од црвеног и белог конца, о врату и редовно носи.

Старији ушивају ове исте ствари у каницу (на крају који се носи уз тело) и редовно се носи, верујући да то чува од сваке болести Но ово се не зове амајлија.

Највећу вредност у амајлији имају ствари под 1. и 2., нарочито она под 1.; те ствари морају бити у амајлији, а за остале како буде.

Кад дете умре, амајлија се закопава заједно с њим.

---

[1] Вук Караџић забележио је овакву једну пословицу: Не помаже му колико ждребету кашика. Поред те пословице је овакво објашњење: Многи малом ждребету објесе кашику покраћенога држка о врату као да га не би ко урекао — а ђекоји може бити да *мисли и* курјак да га неби ујео. Српске нар. пословице, 1900. стр. 257.

Кад се коме не држе деца, онда он кад му жена роди, погоди са ковачем да му у глуво доба ноћи скује у врло умањеној величини по једну алатку од свега онога што се у кући употребљава (нож, раоник, секиру, иглу, теслицу, сврдао и т. д.) Док то ковач кује не сме никако проговорити. Те ствари се ушивају детету у кесицу, те их носи о врату као сваку амајлију. Верује се да од тих алатљика беже зле душе које би дошле по живот детињи.

Владимир М Николић, учитељ у Сопоту, у округу пиротском забележио ми је у своме селу ово: Овде се сад амајлије носе доста ретко, за време Турака биле су много чешће. Носе се о врату испод кошуље те се и не виде, а неки их носе и ушивене у појасу. Малој деци матере ушивају амајлије на капи с поља или у постави изнутра. — Амајлија изгледа као врло мало јастуче сашивено од коже или од мушеме. — За време Турака градили су их оџе. У Пироту је до скора живео неки Турчин, који је правио амајлипе. Он је умро, а сад то ради његова жена. За другога сељаци у Сопоту веле да не знају да је алајлије градио, већ кажу: Од како Турци одоше, амајлије се више и не праве. — Турци су градили амајлије овако: На парченцету хартије напише оџа нешто и обаје, па хартију увије и на оба краја усуче, за тим увије у мушему или кожу, па то ушије у облику јастучића. — Многи су узимали од Турака амајлије и не знајући шта је у њима. Многи веле да у амајлијама има разних трава и некаквог прашка. Један ми сељак казиваше да се једном био напрасно разболес, и болест је личила на капљу. Тад се десио у селу Турчин, по имену Пала-Асан, с којим је он лепо живео. Чим Турчин виде да му се пријатељ разболе, одмах отвори своју амајлију и из ње извади некаквог врло горког прашка, те га болесник у кафи попије и одмах заспи као мртав, а после тога је оздравео. Турчин се клео да је само пријатељу за љубав отворио амајлију, иначе то другоме не би учинио. — Амајлије се носе против урока, главобоље, грознице, падавице, наступног лудила, шлога и т. д. — Сем овога Турци су давали амајлије женама нероткињама, да рађају, коме се не држе деца, да се одрже и т. д.

Радоња Поповић, ђак Учитељске школе забележио ми је да се у Рудничком округу носе као амајлије ове ствари:

Од болести (већином заразних): мало соли, три зрна пшенице, змајотресине (лискун са Авале) и зрно кукуруза, које је засебно завијено у шашу.

*Коме се не држе деца*ваља да украде држаље са секире онога коме су сва деца жива, па да од ње одсече једно парче и да га ушије у пелену новорођенчета.

Од болести (у опште) носи се: срце од јежа, нокат од курјака и лук који је никао кроз змијину главу.

Од пушке: ваља наћи уцрвљалу жабу, па из ње извадити три црва и то ушивено у оделу носити.

Од падавице: ваља носити срце од обешењака (човека који се обесио) и комадић срца од мечке.

Амајлије које се носе зову се *ушави.*

У амајлије спадају још и *крстић од црног глога* и *урочак.* Они чувају од чини и урока.

Драгољуб Филиповић, ђак Учит Школе записао је да се у Јарушицама, у округу крагујевачком амајлије граде у облику јастучића који су 3 — 4 сантиметра дуги а 2 — 3 сантиметра широки. Носе се о врату, а бране од вештица и урока. Шта садрже није могао разабрати. — *Против урока* ушивају се малој деци на капе пужићи. — Против пушке се ушивају од копилана нокти и коса.

Зафир Јовановић, ђак Учит. Школе забележио је у Алексинцу о амајлијама које граде оџе ово: Оџа исече хартију на три ћошка и на њој напише три реда, не казујући никоме шта пише, јер би иначе амајлија била без снаге. Та се хартија обавије увоштеним платном и носи о врату. Сем ове хартије оџа испише још две, од којих се једном болесник окади, а друга се метне у воду па се у тој води окупа. — Прича се да је Мухамед донео амајлије са онога света и раздао их оџама, да по њиховом угледу и они граде.

Живојин Николић, ђак Уч. Школе забележио је такође у Алексинцу ово: Да би се мало дете сачувало од болести граде се овакве амајлије:

Кад се дете роди узме се од погаче из прве повојнице један залогај, а сем тога мало соли и парче тамњана па му се то ушије у повој као амајлија. Или:

У парче платна мете се мало растопљеног воска, па се на њему напишу почетна слова од славе детињег оца, а уз то се још узме жуте и беле куманике (траве) расковника, рашчиника, тамњана, бела лука, црног омана, одолена, омиљена, белог омана, угљена, мало соли и комадић хлеба.[1] Све се то ушије у детињи повој или пелену као амајлија. Или:

Узме се мало угљена из црквене кадионице, мало тамњана, соли, хлеба, расковника, рашчинка и сташљика, па се ушије детету као амајлија.

Сем тога у сеоским дућанима продају се некакви урочници које мајке ушивају деци на капе.

Коме се не држе деца пробуши новорођенчету десно уво па му у њега мете минђушу.

Деца кад одрасту носе крстиће од црног глога, и онда на њих болест не иде.

Противу пушке даје се ономе ко ће се излагати пушчаној

---

1) Свему овоме неки додају још и несамлевено житно зрнце које се нађе у брашну.

ватри те понесе зуб од коња пастува и кошчицу од земског кучета.

Против пушке се још ушива у одело: комадић од обаљеног грма на путу па се од њега не може проћи, кошчица од копилчета и кошчица од земског кучета.

Све ове амајлије праве старе жене.

Има амајлија и за стоку. Кад се крава отели или кобила ождреби, онда се против урока веже крави или кобили за реп црвени конац, а телету или ждребету вешају о врат црвени и бели конац.

Спасоје Х. Поповић, ђак Уч. Школе родом из села Буфа у Маћедонији забележио је: У селу Буфу се разликују *амалије* (амајлије) и *шиутинке*. Амалије граде оџе против урока и болести. Шиутинка се носи да сачува од сваке беде и болести. Она се носи увек о врату сем кад се дотични купа. Шиутинке граде попови, који су били на хаџилуку, а чувени су са своје честитости и ваљаности. Шиутинка је чиста хартија у коју се меће ствари донесене са хаџилука: мало свете земље, комадић рибе из Јордана, гранчице од дрвета из Палестине и слично. Све се ово ушије и носи исто онако као и амајлија.

Како ја мислим да од амајлије не стоје далеко *соломунова слова* и различити *записи* што их често у нас граде свештеници то сам напоредо са амајлијама разбирао и о томе.

5. јуна 1895. г. био сам у селу Драгуши, у округу топличком. За ручком тога дана причао ми је г. Вујица Симоновић, свештеник из Сврача (Доња Јошаница) да је старином из свештеничке фамилије из околине Призрена. На моја разбирања има ли чега од старих књига или хартија, што му је од предака, свештеника, остало, он ми је, између осталога, дао и неколико хартијица, на којима су записи од болести.

На првој хартијици био је запис од *главобоље* који гласи: Во время ѡно боляше глава имеркъ ма кижъ вторникъ вторникъ накраймца. Глава предаде Адаму, Адамъ предаде Иеви, Иева предаде морꙋ, моро предаде краѹ, краи предаде пескꙋ, песакъ предаде трави, и трава предаде роси, и роса предаде слнцꙋ, сунце предаде ветрꙋ, и ветаръ расѧ болезнꙋ ѡтъ раба Божия, име

Во имя отца и сина и святаго дука амин.

На другој хартијици пише: Записъ ѿ грозницe: Молитвами честнаго, славнаго пророка предтеча крести-

тел҄ Иѡана честна҄ глава тво҄ наблюдъ тр҄саше с҄, востани тр҄савица, вастани дневна҄ или тридневна҄ ѡступи ѿ раба Божи҄.

На трећој је: Коя жена не може родити чада сие пише слова: і сувари небесни отвердите и ти ѡтроча изиди зове те Исусъ изиди ѡтроче зове те претеча и стошаите имъ и стошаите и приложите на крестъ, име.[1])

На четвртој је било неколико неразговетних записа, од којих само на једноме разабрах ово: Коме се не држе деца: Станемъ добрѣ, станемъ со страхомъ и тако да станетъ св҄ка напастъ ѿ чади рабе Божие. Богородице дѣво рад8ис҄ и помози рабе твое.

Од сина драгушког свештеника који је такође из Старе Србије добио сам: *Запис од беснила*, који његови стари даваше а и сад дају у невољи:

а	т	о	н	а	ш	а	т
о	н	а	р	е	т	о	н
а	р	с	п	а	т	о	н
а	т	а	с	ъ	а	р	і
г	а	р	і	ф	у	с	ъ
і	с	х	с	н	і	к	а

Овај запис против уједа бесна живинчета напише се на чистој и мазној корици хлеба, па је уједени поједе на ште срце. Ово се мора чинити бар на седам дана после уједа, иначе није поможено.

Од истога сам добио и *запис кад човеку или живинчету*

1) Овај исти запис преписао сам из једне рукописне књиге молитва г. Филипа Поповића, учитеља у Д. Речици, у окр. топличком, која му је остала од оца свештеника у Приштини: Ко҄ жена не може родити отроче. Напиши на кисел8 леб8 да изаде: Се двери небесни ѿверзите и ти оѻроче изиди, зове те Іс8с, изиди отроче зоветъ предитечъ исцацаите и сцацаите приложи имъ на крестъ и ѿ раба Божи имркъ.

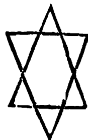
стане вода, који гласи: *Гедиврие тортос Гедеон и геон фисоц геон Тигер Јефрат*. — Овај се запис исписује човеку на прстима, а коњу на копитама.

И ради бележења о соломуновом слову и записима био сам се обратио знанцима с питањима, која овде саопштавам ради даљег разбирања:

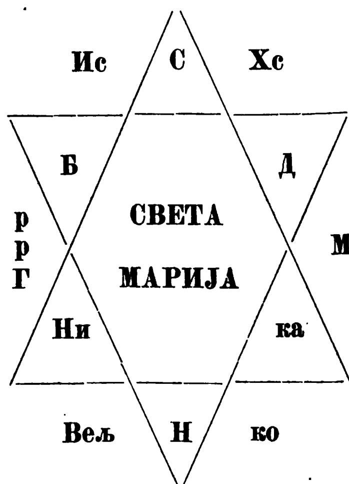
Чега ради се граде соломунова слова и записи? — Да ли се то гради ради предохрана од болести, или ради тога да се већ добивена болест отклони и олакша? — Ко прави солом. слова и записе? — На чему их граде, да ли на болесном месту: рани, отоку и т. д. или на хлебу, јабуци, хартији? — Ако се не граде на болесним местима, шта се са њима ради? — Каква им је садржина? — Како се соломуново слово и записи још зову? — Да ли се плаћа и колико ономе ко их гради? — Да ли се солом. слово и записи граде и за животиње? — Да ли се још што има рећи о солом. слову и записима?

И на ова питања добио сам нешто одговора, које овде саопштавам:

Ст. М. Мијатовић, учитељ у Пољни пише ми о Левчу и Темнићу ово: Овде се соломуново слово прави или на колачићу који је умешен од скваснога теста или на јабуци. На колачићу, и то свагда на горњој кори записује се против уједа беснога пса; а на јабуци, обично бедрици, противу грознице, тако зване зависнице, која може да траје више од године. Соломуново слово праве најобичније старији свештеници, калуђери или црквењаци, и за то наплаћују обично по један грош. — За колачић на коме ће се направити соломоново слово меље се увек јарица пшеница у воденици која меље на лево. Ако не би био колачић од таквог брашна није поможено. — Соломуново се слово обично гради ножем а ређе писаљком или дрветом, а изгледа овако:

Влад. М. Николић, учитељ у Сопоту, у окр. пиротском пише ми: За соломуново се слово у овоме крају добро зна. Кад ко добије *заушке*, т. ј. оток или жљезде испод ушију, иде ономе ко зна те му прави соломуново слово. Соломуново се слово прави на плавој хартији, па се медом залепи на ономе месту где је оток. — Вељко Милић из Сопота научио је градити соломуново слово од неког Станка учитеља још за време Турака, па њему сад иду сељаци те им прави. Соломуново слово што га Вељко прави изгледа овако:

Б значи Бог
С „ Свети
Д „ Дух
Н „ Назарет
р „ рождество
р „ ранђел
М „ Михаил
Г „ Гаврил

Вељ-ко је име болесниково. У овом случају метуо је Вељко Милић своје име у место болесниковог.

Радоња Поповић, ђак Учич. Шк. пише ми ово: о Рудничком округу записа има, који се пишу на хартији, па се носе о врату, као амајлије, ако су за људе, или се остављају на извесно место, ако су за стоку. Од њих сам забележио један за стоку: *Рече Христос: разидите се чинилице и уроци од Петрове* (или како му је већ име) *стоке као магла по брду, као крушац соли у води, као пена по мору, као риба по води, као свијет са скупа, као птице по гори, као овце од курјака, тако се разидите чинилице и уроци. Амин.* — Један се такав запис остави код млека, други се прилепи на крављачу, а трећи се остави у стају где стока ноћива.

Даље има записа који се пишу мастилом на киселом хлебу па се једу. Такви су: Од беса:

1) Ш а т о р а ъ ✡
Т а т о р а ъ ✡
Р е т е т о р а ъ ✡
Р о п а ш а ъ ✡
П е т о р е п а ъ ✡
Р е п а т а ъ ✡
П е н а т а ъ ✡

2) И с у с

Х р и с т о с

Н и к а

Ш а т о р

А п е р о

А п е р н а т о р

Р а т о ш

Овај се запис овакав употребљава само за људе а за животиње је скраћен:

Ш а т о р
А п е р о
А п е р н а т о р
Р а т о ш

Од змије:

Ш	а	т	о	р	а					ъ
А	п	е	р	н	а	т	о	р	а	ъ
Е	т	о	п	е	р	а				ъ
В	о	п	а	ш	а					ъ
П	е	т	о	р	е	п	а			ъ
Р	е	п	е	т	о	р	а			ъ
А	р	е	п	а						ъ

Најзад има записа који се пишу на чаши изнутра, па се из те чаше болесник запаја, али кад се запоји ваља се почудити. Такав је запис: *Накако крарата Бого пољу сјај посор ъ пркомија рарат сјај.*

Тих. Р. Ђ.

Један обичај о лијечењу

ГРОНИЦЕ — ОКОВРАТНИЦЕ, ГУШОБОЉЕ DUPHTERIA.

Ова немила бољетица, која тамани толику нашу невину дјечицу, наш понос, снагу и узданицу нашу изазвала је и створила у народу врло много разних народних лијекова, гатања и врачања, па чак и народно-религиозних. Овоме чланчићу није задаћа, да о свима тијем лијековима говори, него ћу овдје да изнесем, једно народно-религиозно гатање, од све три вјере код нашег народа у Босни и Херцеговини.

Народ око Јајца римске вјере врши ови обичај овако:

На дан свете Марије свијећнице која пада на 1. фебруара сваке године, посвети свештеник више свијећа. Сјутра дан, на дан светога Блажа, носе и воде жене цио дан дјецу у цркву. У цркви свештеник очита дјетету молитву. За вријеме молитве запале се од оних посвећених свијећа двије свијеће па се у накрст намјесте дјетету око врата те горе док свјештеник молитву чита. Још свака жена понесе, по комадић хљеба или мали колачић. Тај хљеб или колачић, свештеник благосови, па се раздијели дјеци да га поједу. Кад ово учине вјерују да те године дијете не може добити грлобоље. За случај ако би је добило, понесе се истом приликом комад шећера, па се и то шећера благосови. Ако дијете добије гроницу, растопи се тога шећера, па му се даје ова слатка вода пити. Овај шећер чувају у кући „злу не ваљао.“ Овоме сличан обичај имаде у Херцеговини код нашег народа православне вјере само што се тај обред не врши у цркви, нити га врши свештеник, него жене и то код куће.

Познато је да се код нас свуда у православљу носе читуље у цркву о задушницама, а особито о задушницама пред часни пос. У Херцеговини је обичај, да сваки понесе онолико свијећа колико имена имаде у читуљи. Када се имена спомињу, онда се запале све свијеће. Пошто се то сврши, и свијеће по гасе, па се измијешају да се незна чије су које, многа жена ће из тих свијећа узети једну свијећу и понијети кући. Ова свијећа се зове „задушна незнана свијећа“ јера се незна, ко ју је донио у цркву и коме је пред душу горила. Свака се свијећа чува у кући када се у кући или гдје у махали, појави којему дјетету што испод грла, тада остарија жена узме ову незнану свијећу и њоме завачи*) овако: Ту свијећу запали, и с њоме прислужи кандило, а за тијем се моли Богу.

Док се она Богу моли уље се нешто у кандилу смлачи. Тада умочи свијећу у ово млако уље, па дјетету испод врата начини на три мјеста знак часнога крста. При томе говори: „Боже помози, усту натраг.“

*) У народу се чује завачи, али ја мислим да је то исквареноод заврачи, од старославонско врач, лијечник.

Наша браћа муслимани, пишу дјетету под врат кад од ове болести оболи Сулеиман мухур — Соломуново слово са шест ћоша овако:

Ово су први покушаји, а ако ово не поможе, онда се удари и у друга гатања и лијекове, јер болан баје гдје му и не пристаје.

Мостар у Мају 1903.

Лука Грђић Бјелокосић

СРПСКЕ НАРОДНЕ ПРИПОВЕТКЕ

Говори истину, моли се Богу, па никад зло проћи нећеш. — Медени брате мој, било је веле, мусломанско момче. Момчету је душа била красти. Није било Божјег дана, а он да што не украде. Свјету се већ додија, па ће ти на све стране тужити младог рсуза; ал' све бадава, јер момче и даље краде, па краде. Мудерису пане на ум добра мисао, како би данас сјутра то момче окануло се крађе. .

Зовне га преда се, и искара га, и изговори му ријечи из корана, предочивши му шта рсуза чека на ономе дуњалуку. Рсуз ни двије, ни три, већ ће рећи: „Валах, Ефендија, нека са мном буде, шта ће бити, ја се крађе проћи не могу!". .

Мудерис му онда рече: „Па добро, кад се крађе проћи не можеш! хоћеш ли ме бар послушати, што ћу ти сад рећи?" Хоћу, рече рсуз...

Мудерис му рече: „Оно би боље било, да се крађе манеш, ал' кад није друкчије, а ти укради онолико, колико ти може три дана бити, говори увјек и свагдје истину, моли се Богу увјек, а особито онда, кад мујезин повиче с мунаре на моливу..."

Хад', како му драго Младић би и даље крао, али никад није тајио, и слушао је свјет мудерисов...

Намјера га намјери на кућу неког хаџије. Ушаља се у кућу, па у собу гдје су паре биле. Нађе паре узме колико му три дана бити може, и, истом да пође из собе, а мујезин заучи на џамији.. Рсуз узме лијепо авдес, па поче клањати, у тај мах ето ти хаџије. Зачуди се, кад нађе кућу отворену, па онда непознату особу у соби...

Пусти добри хаџија рсуза да клања; па ће ти га запитати: „Отклен ти овдје и ко си?" Рсуз му све истинито исприча своје житије...

Хаџија му рече: „Добро, а хоћеш ли ти увек истину говорити, и Богу се молити?“...

Рсуз рече: „Хоћу валах — драги хаџија, па макар ме објесили, јер сам јемин (заклетву) учинио, да ћу слушати савјете мудерисове“..

Хаџија устави младог рсуза, даде му шћер за жену, и отвори му радњу..

Хаџин зет стане на сав мах радити, а све због тога што је истину говорио и молио се Богу.

Мало — по мало он је постао врло згодан и најугледнији човјек у том мјесту. .

Еле, *говори истину, моли се Богу, па никад зло проћи не ћеш!*...[1])

Кладањ. у јуну 1903. год. **Петар Ст. Иванчевић,**
јеромонах.

Ситне белешке.

Идење у здравац. — У старије време, у Соко Бањи, пред Ђурђев дан на један дан, дигну се рано момци па пошто се искупе избаце једну пушку. Чим то чују девојке одмах се спреме, па и оне изађу, скупе се и почну да певају:

Збирајте се моме и невесте,
Да идемо у гору зелену,
Да беремо цвеће свакојако
Понајвише здравац миришљавац
Да вијемо три зелена венца:
Један венац за живо за здраво,
Други венац за то сиво стадо,
Трећи венац за ковано ведро.

Кад се тако скупе онда пођу и иду у *Големи-Камен,* код бањског града или у *Сађену Ливаду,* на Озрену, а уз пут певају различите песме.

Кад наберу здравца онда на ширини играју момци, девојке и младе жене. Док младеж игра, жене које имају стоку отидну на кладенац или на реку па стану у воду, а и цвеће мету у воду па од њега вију венце.

За тим једу што је ко понео и још неко време играју.

---

1) Забележио сам ову приповијетку по приповиједању г. Ћамила Карамехмедовића, кот. управитеља у Кладњу.... — П. С. И. —

Кад се враћају певају:

Ми идомо у гору земену
И набрамо цвеће свакојако
Понајвише здравац миришљавац
И извимо три зелена венца:
Један венац за живо за здраво,
Груги венац за то сиво стадо,
Трећи венац за ковано ведро.

Кад дођу у варош онда се разилазе сваки својој кући.

На Ђурђев дан се са здравцем купају девојке и деца, осим тога исецкају здравца и крме стоку.

Ко има оваца промузује овце кроз венац, т. ј. да млеко из овце кроз венац пада у ведро.

Овај излет зове се у Соко Бањи *идење у здравац*. (Исто је тако у Соко Бањи обичај да жене, девојке и деца *иду у црембуш*. Поране по неколико њих па иду, празником, у Оврен, па наберу црембуша и доносе кући по пуне торбе или пуне чаршаве. Црембуш се једе с хлебом или се исецка па се са сирћетом помеша и једе.

И том приликом путем се пева и весели.

Исто се тако иде и *у зеље*, само што се зеље бере по ливадама.

Исто тако иде се и у *лешњаци* и *у дрењине, у крушке*.

Кад год се иде увек се понесе и за јело, те се тамо пева, једе, игра и весели.) **Т. Р. Ђ.**

Ђурђевске чини. — Кад која жена хоће да јој стока има много млека, онда она отидне на реку и ископа три вирића. Један вирић намени својој стоци а она друга два чијој другој стоци, па из она два пусти воду у свој а за тим узме воде из сва три, па однесе кући те њоме запоји своју стоку. Ово се чини тога ради да млеко и од оне туђе стоке пређе њеној стоци.

Забележила у Врњцима

Сојка.

БЕЛЕШКЕ

Новији радови на фоклори у Немаца и Маџара. — У ваљаноме немачкоме часопису: *Zeitschrift des Vereins für Volkskunde,* св. 3. 1903. г. налазимо саопштења о новим радовима на фоклори у Немаца и Маџара. Оба саопштења писао је Adolf Schullerus. Прво је: *Немачка фоклора 1902. г.* (Deutsche Volks

kunde im Jahre 1902. стр. 324. — 330.), а друго: *Новији радови на угарској фоклори* (Neuere Arbeiten zur ungarischen Volkskunde, стр. 340. — 349.). — У прошлој свесци „Караџића“ донели смо белешку о новијим радовима на словенској фоклори (стр. 130. — 138), а сад скрећемо пажњу оних, које може интересовати, на слична саопштења о радовима у других народа.

— Из „Научно-литературнаго Сборника“ Галицко-русской Матицы за 1902. г. оштампао је Ю. Яворскій интересантне и лепе ситне прилоге своје: Изъ этнографической тетрадки 1830-ыхъ годовъ, Львовъ 1902. (стр. 15.); Библіографическія замѣтки (стр. 4.); Къ исторіи повѣрій о хлѣбѣ (стр. 3.); Новѣйшая червоннорусская лирика (стр. 9.).

Антропологија румунска имала је до сад врло мало радника, и због тога је Даникер морао у својој Карти индекса лобања садашњу Краљевину Румунију оставити представљену белом бојом. Да би овај недостанак у неколико попунио Dr. Eugen Pittard године 1899. — 1901., у различитим својим путовањима по Румунији премерио је велики број особа, а на име у долини Прагове, у Добручи и у касарнама, ув то долазе ердељски и маћедонски Румуни. Резултат свога посла саопштио је Др Pittard у *L' Anthropologie* за 1903. г. стр. 33. — 58 (у чланку: Anthropologie de la Roumanie) У краткоме резултат је у овоме: Висина тела је у Румуна просечно 1,65 м., индекс лобање 82,92 увршћује Румуне у брахикефале. Међу онима које је мерио налази Pittard само 23 процента долихокефала, и то највише на Дунаву. Индекс носа 69,90 увршћује Румуне у лепторине. Нос им је мањи но код других балканских народа: Грка, Бугара, Арбанаса. Ушна шкољка је мала, мања но у поменутих народа. Коса је у већине браун; црна коса није ретка, на против међу особама које је проучавао нашао је Pittard само 2,7 процента плавокосих и 1,7 процента црвенокосих. Ирис очију је већином затворене боје. али је ипак нашао 25 процента сивих очију, док су плаве очи врло ретке.

„Globus“.

ПРИКАЗИ

— (Књиге за народ, издаје Матица Српска из задужбине Петра Коњевића, свеска 106. и 107). Краљевић Марко у народним песмама, за народ и школу спремио Тихомир Остојић, I део. У Новом Саду. Издање Матице Српске. 1903. 12°, стр 191.

Тих. Остојић, који нам је пре две године пружио, такође у Матичиним издањима Књига за народ, онако лепо уређено и протумачено Косово, народне песме о боју на Косову 1389. г. даје нам ево опет једну лепо уређену књигу за народ, у којој је прибрао и лепо средио песме народне о Краљевићу Марку, најомиљенијем јунаку српскога народа и његове поезије. Желети би било да се ова књига што више растури у народу, те да освежи успомену на народног љубиоца. Ово је сад само први део, а кад буде готов и други део проговорићемо коју више о овоме благодарноме послу вредног Остојића.

— (Сепаратни отисак из »Гласника Земаљског Музеја у Босни и Херцеговини«. XIII. 1901. 4. Стр. 618. — 636.). Покајање, Покајнице и Кòрота, пише Јован Фил. Иванишевић (Сарајево) Сарајево. Земаљска Штампарија. 1901. 4⁰.

— Die Volkskunde Ihre Bedeutung, ihre Ziele und Ihre Methode mit besonderer Berücksichtigung ihres Verhältnisses zu den historischen Wissenschaften. Ein Leitfaden zur Einführung in die Volksforschung von Dr. Raimund Friedrich Kaindl, o.ö Professor au der Universität Czernowitz· Mit 59. Abbildungen. Leipzig und Wien, Franz Deuticke, 1903. Preis 5. Mk. 8⁰, стр. XI + 149.

Недавно је изишла књига чији је наслов овде исписан као седамнаести део колекције »Die Erdkunde«, коју издаје, уз сарадњу многих сарадника Максимилијан Клар· Ово је врло згодна ручна књига за свакога ко жели да упозна значај, историју и методе рада на фоклори и због тога је ми врло препоручујемо.

— André Lefevre, Germains et Slaves, Origines et Croyances 1 vol. in-18.⁰, pages 320, aves 15 fig. dans le texte et un atlas de 32 cartes dressées par Albert Lacroix. Paris, 3,50 frcs, le même, ouvrage sans atlas 2 fr. l' atlas séparé 1,50 fr. (Bibliotheque d' histoire et de geographie universelles). Librairie C. Reinwald, Schleicher freres et Cie, editeur, 15. rue des Saints — Peres, Paris, 1903.

Андре Лефевр професор â l' Ecole d' Anthropologie у Паризу написао је раније у овој истој колекцији књига интересантна проучавања о Галима. Сад је у овој књизи покушао то исто са Словенима и Германцима у њиховој дубокој старини.

— Medizin, Aberglaube und Geschlechtsleben in der Türkei. Mit Berücksichtigung der moslrmischen Nachbarländer und der ehemaligen Vasallenstaaten. Eigene Ermittlungen und gesammelte Berichte. Von Bernhard Stern. Berlin 1903. Verlag von H. Barsdorf. (Alle Rechte vorbehalten) 8⁰ I Bd. стр 437, II. Bd. стр. 417.

Писац је сабрао силно градиво и скупио све што може занимати ширу публику, а особито је настојао да расветли полне односе. Међу оријенталце убраја и Србе, што није у реду. Наваћа српске полске песме из Зборника Криптадија, а не задовољава се самим преводом у прози као што је у немачком извору, већ кроји неумесне стихове или преваћа речи на латински, те се тако поткрало доста грешака. Смисао српскога зборника готово није разумео. Зборнику је сврха да покаже првобитне полне односе какви су по свој прилици били за време док још не беше у људству сталнога брака, а Штерн вади по-

једине песме да покаже тобож некакву неморалност народа. — Много му ипак вреди што је из разних турских рукописа извадио помене о чарању и врачању, о чему не беше до сад сталних извештаја. Пише доста вешто али ради забаве. О критичном процењивању огромнога му градива, које је прибрао, не може бити ни речи. К.

(Sammlung Göschen). Die Haupt-Literaturen des Orients von Dr. M. Haberlandt, Privatdozent an der Universität Wien. Leipzig, G. F. Göschen'sche Verlagshandlung 1902. — I Teil: Die Literaturen Ostasiens und Indiens стр. 110; II Teil; Die Literaturen der Perser, Semiten und Türken, стр. 106.

У овим двема књижицама изнесен је кратки преглед главних литература истока. За нас би били од особитог интереса одељци у којима се говори о литературама Персијанаца, Арабљана, а особито Турака, али је овде све и сувише кратко речено. Нарочито о Турцима има врло мало (стр. 98. — 101), те се врло мало пружа онога што би било потребно за нас, који смо са културом тих народа тако близу, а она је имала на нас големог утицаја.

Martin Hartmann: Der Islamische Orient. Berichte und Forschnngen. IV. Zentralasiatisches aus Stambul. Berlin, Wolf Peiser Verlag, 1902. 8⁰.

ГЛАСНИК

Средњешколски Извештаји о раду у минулој 1902|3 школској години — Млоги извештаји о раду у минулој школској гидини поред званичнога дела имају још и чланке, од којих неки улазе у област којом се бави и наш лист. Колико су ти извештаји дошли нама до руку бележимо из њих ово: у Извештају Гимназије Вука Стеф. Караџића налазимо Пециреп Лазар (по народном предању) од М. Вукићевића (5. — 11.): Повратни утицај народне поезије епске од Д. Костића(12 — 18.); У Извештају Више женске школе и Женске Уичтељске Школе налазимо: Витештво и поезија: 1. Витештво у нашој народној поезији од Ср Пашића (10. — 19.); У Извештају Гимназије Краља Милана I: О легендарном карактеру Св. Саве од Павла Софрића (1. — 14.); У Извештају Гимназије Војводе Милана Обреновића: О почетку језика од Ст. Мацуре (12. — 24.); У Извештају Гимназије Господара Јована Обреновића: Белешке с пута по врањској околини од Ђ. Мелентијевића (5 — 76.); У Извештају Гимназије Доситеја Обрадовића: Идеја народности у XIX веку од Dr. Д. Пантелића (3. — 10.); У Извештају Крушевачке Гимназије О приликама у Старој Србији и Маћедонији од Стевана Маринковића (3. — 12.).

Moritz Lazarus. — У »Караџићу« за 1899. (стр. 88.) забележена је кратко смрт Heymann-a Steinthal-a, а ево данас бележимо и смрт његова друга и пријатеља Морица Лацаруса (по »Zeitschrift des Vereines fur Volkskunde« H. 3, 1903. стр. 320 — 324) Ова два човека, чија се имена често пута у многим стварима и не одвајају једно од другога, одоше један за другим označенивши се достојно за дуга времена.

Мориц Лацарус умро је 15. апр. (по нов.) 1903. у Мерану, где је већ од дужег времена живео у самоћи и миру, удаљен од универзитета, од душевног живота, од различних дотицаја, који су били потреба и срећа његовој са свим великоварошкој природи. Ово, старцу силом наметнуто, заточење брзо га је отело од успомена живих; и прети опасност, да ће брзо развиће наука бити неправедно и томе, шта је овај тип некад значио за једну пређашњу епоху.

Мориц Лацарус родио се у Филени (Filehne) 15. септ. п. нов. 1824. г.; он је сам говорио, да је положај његовог родног места, на граници трију карактеристично разних покрајина: Позена, Западне Прајске и Бранденбурга рано управио његов поглед на проблем психологије народа. Син једног рабинера, који је рано студирао историју, природне науке, правне науке, нарочито пак филозофију, морао је наскоро својим искуством бити упућен, на главну тему својих студија; на однос јединице ка целини. Ова наклоност судбине, да студира интересантне проблеме као типични случај на самоме себи, има и своје слабе стране. Лацарус је увек био наклоњен, да сматра своја искуства као довољан базис општих психолошких пресуда. И за цело због тога га је Хербарт изабрао за свој одлучни узор, да је видео у њему правог оснивaоца »психолошких истраживања свести« (»psychologische Untersuschung des Selbstbewusstseins« [»Zeitschrift f. Volkerpsychologie 5, 147.])

Још као младић појавио се 1850 г. с једним политичко-етичким делом: »морално право Прајске у Немачкој« (»Die sittlische Berechtigung Preussens in Deutschland«) у којем је (по Ахелисовим речма) »прорекао и етички доказао величанствене успехе године 1866.« Као што је био за живота одушевљени родољуб, пун ватреног учешћа у политичком животу, тако је остао и у овом од Schlosser-a, Dahlmann-a и у последњој линији од његовог љубимца и узора Schiller-a утврђеном правцу, да сједини морал и политику. У том смислу јавио се за септенатске борбе с једном брошуром пуном политичке субјективности. У својој последњој, завршној књизи вели: »Он не тражи само морал у политици, него морал као политику.«

Године 1860 позват је Лацарус на Бернски универзитет за професора психологије, то време у којем је у ректоратским говорима и јавним предавањима засновао споменик, значи врхунац његовог живота, као што значи његово дело »живот душе« (»das Leben der Seele [први пут 1856—59]) и у друштву са Steinthal-ом основан »часопис за психологију народа и науку језика« (»Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft«) 1860, врхунац његовог научног рада. Може бити да би било боље да му је мала варош и велика школа оставила више времена за удубљење у своје студије и за проширење истих. Али он је

позват 1866. г. на војну академију у Берлин — на један светао положај, где му је био слушалац и каснији цар Фридрих III. Овај фини човек играо је својом особито отменом љубазношћу велику улогу у душевном животу ондашњег Берлина. То је било цветно доба опште разумљивих научних предавања, периода, у којој су се грађанство и двор почели разумевати и братимити у дотле ексклузивној науци. Лозинка свију била је борба против свих заостатака. У физиогномији тог, од наше реал-политичне ере неправедно осуђеног времена била је Лацарусова појава карактеристична. Он се појавио, као Moriz Carriere у Минхену или Jürgen Bona Meyer у Бону (обојица његови пријатељи док Karl Rosen-Kran у Königsberg-у и J. E. Erdmann у Halle репрезентирају старију генерацију) као званичан посланик светске науке на двору грађанског мњења и имао је у исто доба нечега од оног достојанства с којим је некад Moses Mendelssohan репрезентовао образовано јеврејство у заједници разумно светих (Vernunftheilig). Његово главно дело »живот душе« (»Leben der Seele«) следило је сличном циљу, као Lotze-ово једновремено, наравно много значајније, дело »Mikrokosmus«.

Али са овим завидним положајем биле су скопчане научне и етичке опасности. Научне: Лацарус је од одласка из Берлина сматрао своје знање у опште као завршено, »с поузданошћу пуно обмане« мислио је, да ће му бити доста за цео живот, што је дотле урадио. Кад му је касније стављена велика задаћа историско — философских истраживања, није умео (по суду позватих зналаца) ни по облику ни по садржини да изведе опис »етике Јевреја« (књига I. 1898). Етичке: није могао избећи опасност неког особито лепог говора; вештог обилажења дубоких проблема, сумњивог прегледа нових развитака ни толико као Carriere; ова површност у популарном расправљању философских питања огледа се у делима од »идеална питања« (»Ideale Fragen«) до »веран и слободан« (»Trau und Frei«) 1887.

Његов трајни значај лежи у чињеници, због које му припада на овом месту висока част: у оснивању или боље рећи у проширивању »психологије народа« (»Yölkerpsychologie«).

Лацарус се упознао у Берлину с младим испитивачем језика и философом H. Steinthal-ом, који је тежио истим циљевима и из истих прилика, као и он. У осталом била је природа страстнога истраживача, неуморног, храброг последника једног чистог идеалног времена од Лацарусове природе толико различна ма да су у скоро постали блиски сродници — Штајнтал се оженио сестром Лацарусофом — да нам не би било јасно њино многогодишње пријатељство, да није било за Штајнтала још топле благодарности: да га није Лацарус упознао са Хербартом, чија је хладна метода била знатнија за његов бурни рад од његовог складног начина, подухватити проблеме за Лацарусову формалистичну наклоност. У живим изменама мисли оба млада испитивача појавила се идеја једне нове науке, која је требала да реши загонетку, која их је обоицу мучила: проблеми индивидуалних разлика јединке у целини. Montesquieu, Herder, а пре свега W. v. Humboldt били су претече, код којих још није било строге методике, нарочито опширног плана

за рад. Лацарус је полазио особито од посматрања социалног живота, обичаја и историје, а Штајнтал од душевног заједничког живота, језика, митологије и народне поезије. И једном и другом било је главно оружје за рад: психологија и логика. Тако је постао величанствени програм једне нове дисциплине, чије је многонападнуто право поново ојачало Wundt — овим значајним делом; »уводне мисли односно психологије народа« (»Einleitende Gedanken über Yolkepsychologie« [Zeitschrift für Yölkerpsuchologie« 1., 1.]). То је заједничко дело Лацаруса и Штајнтала. Подела рада била је скоро по речима светога писма. као између Мојсија и Арона. Док је Штајнтал пунио свеске часописа насловима о епосу, о философија религије, о народној песми, који су од утицаја и по овија истраживања, писао је Лацарус јошт само у првим двема књигама две ствари општијег садржаја: о препевавању мишљења у историји Über die Verdichtund des Denkens in der Geschichte [2, 54]) и нарочито карактеристично »о сразмеру појединог ка целини« (»Iber das Yerhältnis des einzelnen zur gesamtheit« [2, 393]), којима су брзо следовала »Синтетичке мисли ка психологији народа« (»Synthetische Gedanken zur Yölkerpsychologie« [3, 1. f.]), као и предавање, које стоји с тим у тесној вези »О идејама у историји« (»Über die Jdeen in der Geschichte« [3, 385]). Скоро вреди за све, што је једном приметио сам: да је овим расправама мања задаћа, показати нове чињенице, а већа извући из психолошких расправа ново гледиште. Штајнтал је непрестано освајао нове чињенице. — Делом »ка науци о обмани разума« (»Zur Lehre fon den Sinnestäuschungen« [5, 113]) скоро престаје радити на часопису (изузимајући рецензије.)

Зато се може он исто тако као и Штајнтал урачунати у оце нове дисциплине. Часопис је у својих 19. књига пробудио душевни живот, увео је у свет њихових проблема младе испитиваче као Cohen-а B. Delbrück-а Dilthey-а Laband-а Paulsen-а Ad. и L. Tobler-а и друге, прибрао је велику количину мисли, зато припада исто тако трајна благодарност живом посреднику између појединих истраживања и психологије народа; као и мислиоцу који самостално ствара.

У »животу душе« (»Leben der Seele«) или у »чарима игре« (»Reizen, des Spiels«) [1883] има много пута више илуструјућих анекдота, него самих мисли. Лацарус је мајстортки руковао са научним анекдотама, како он н. пр. зна (3, 463) да изводи из страсти тужакања сељака њихов душевни живот!

Кад је општим развитком науке ова тенденција била све јаче на конкретном, на емпирији и посматрању појединих, природан прелаз »часописа за психологију народа и науку о језику« (» Zeitschrifl für Völkerpsychologie und Sprachnwissenschaft«) био је у »Zeitschrift des Yereines für Yolkskunde« (часопис нашег ново основаног друштва) Лацарус није имао никакве везе с њим, у којем је Штајнтал (био је и члан утемељач друштва за фоклору) истрајао до смрти.

Ми не смемо пријатељство, које је било кроз два века њина највећа срећа, уписати накнадио у судбину. Кад би се пређе говорило

о диоскурима психологије, тада би се подсменуо какав пакостни критичар: свакојако је један од њих бесмртан. Лацарусове научне последице заиста не могу се упоредити са Штајнталовим, пошто су се његови ђаци јавили не само као философи и етнолози него и као философи, као што су Wilchelm Scherer и Hermann Paul. Али Штајнталов рад без Лацарусовог не би донео толико користи. Духовити мудрац био је као створен, за организирање, за буђење интереса, за формулисање програма; и где се фоклора диже вишим идеалама од голог збирања материјама, она не може никад порицати известан одношај к његовим захтевима и оплођаваће се још дуго његовим надахнућима.

Јов. Ђ.Мирковић.

† **Др. Хајнрих Шурц.** — 2. маја (по новом) у најбољим годинама живота, у пуном јеку рада, после кратког, тешког боловања преминуо је Др. Хајнрих Шурц, асистент Музеја за Natur —, Völker – и Handelskunde у Бремену. Покојник је био један од најзначајнијих представника млађе етнолошке школе и вест о његовој смрти на далеко ће се осетити, а нарочито међу његовим сапосленицима. Шурц је рођен 11 децембра 1863. г. у Цвикау. У Лајпцигу је учио природне науке, а нарочито код професора Фридриха Рацела изучаваше Географију и Етнологију. Год. 1891. хабитилирао се као приватни доценат за Географију на лајпцишком универзитету, али 1893. г. би одазват у Бремен за асистента у Музеју за етнографски одељак. Овде је узео великога учешћа у раду а нарочито у уређењу етнографског одсека Музеја, који данас чини главни украс Музеја и који је нашао великога одобравања код стручњака. Ту је Шурц развио и своју пространу научну делетелност на читавом низу већих и мањих дела, а и као сарадник на многим најодличнијим етнолошкиа часописима, од којих помињемо само: Globus, Zeischrift für Socialwissenschaft, Internatíonale Archiv für Ethnologie и т. д. Од самосталних радова наводимо: »Katechismus der Völkerkunde« (Лајпциг 1893); »Grundriss einer Entstehungsgeschichte des Geldes« (1898.); »Das afrikanische Gewerbe« (награђено дело 1900.); »Urgeschichte der Kultur« (Лајпциг 1900.); »Altersklasse und Männerbünde« (1902.). За Општу Историју коју издаје Helmolt писао је Шурц одељке: Африка, Западна Азија за време ислама, Индонезија и Шпанија. Ново дело Етнологија изишла му је тек после смрти у збирци издања професора Klar-а (Беч, Franz Deuticke). Његова последња путовања у Италији, Шпанији, Северној Африци Цариграду и Малој Азиди беху посвећена увек извесним студијама и даваху му вечито множину грађе и идеја. Шурц је био благе и тихе нарави. За Етнологијом беше особито понесен и надаше се да ће она на немачким универзитетима ускоро освојити већега обима и боље неге, и тада би извесно он био један од најпозванијих њезиних представника. На жалост прерана смрт отрже га од посла и пресече му све жеље и наде.

Т.

КАРАЏИЋ

ЛИСТ ЗА СРПСКИ НАРОДНИ ЖИВОТ, ОБИЧАЈЕ И ПРЕДАЊЕ

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ

ДР. ТИХ. Р. ЂОРЂЕВИЋ

ПРОФ. УЧИТЕЉ. ШКОЛЕ

БРОЈ 4. У Алексинцу, 1904. ГОД. IV.

ЦРКВЕ И ГРАДИШКЕ У ЛУКОВУ

(ОКРУГ ВРАЊСКИ)

ПИСМО СРПСКОЈ КРАЉЕВСКОЈ АКАДЕМИЈИ

ОД

Стојана Новаковића

Бавећи се овог лета у Врањској Бањи и излазећи чешће шетње ради у Врање, чујем од људи да се ту у близини, источно од Врање, у Лукову, нашла нека стара црква Св. Петке, по томе што је тако снила жена, која нити је из тог краја родом, нити је што знала ни чула о њему, како су по индикацијама њеним развалине цркве заиста нађене, и. т. д. Очевидно је да се жена налазила у душевном религиозном заносу у ком се јављају визије. Данашњи школован нараштај се према томе понаша са свим скептички, подсмевачки. Народ је пак у овим крајевима још сачувао стару преданост вери. Поменута прича била је довољна да се све то сматра као чудо и као неко откриће по вољи незваних небеских сила, а то је учинило да веома сиромашан околни народ на оним развалинама, од камена и цигле из других блиских развала, подигне цркву Св. Петке, која сада поје и купи око себе побожни народ сваког петка и других благих дана посвећених Св. Петки. У свему томе треба гледати јаке останке старе хришћанске културе и религиозних идеја хришћанско - византијских, које су тако дубоко продрле народ наш на свима, особито пак у средишњим и јужним крајевима Балканског Полуострва. Нова књижевно школска и западно европска култура радо се подсмева овој својој мајци или предходници, али би јој било же-

лети да она својим бољим странама доспе до ресултата какви су они до којих је та старинска култура допрла

Јуче у петак кренемо собом из Врањске Бање ја и жена у Луково к тој цркви, да је сами видимо. Пут узмемо десном страном Мораве преко брда на Тибужде, па уз Луковску Реку.

У Лукову затечемо оригиналан тип старинскога Врањанца Стаменка Стојковића У младости својој служио је по Србији у разних људи и гонио свиње у Ђур и у Влашку. По том се вратио у своје родно место Луково Постао је кмет свога села још за Турака и био по том двадесет година. Скупштинар је био такође у две скупштинске периоде. Неписмен је. Он сад држи бараку на путу, имање му је и кућа горе у брду, а он је у бараци, и нико не може минути да га он не види. Скептици мисле да је цела горе поменута радња око цркве његова шпекулација, ради бољег прихода у радњи, али би то могао бити само предмет истраге, од ока се тако пресудити не би смело. И нас одмах срете он. Мене је добро знао из скупштине 1895 - 1896. Пођосмо одмах к цркви по јаку сунцу уз добру стрмен, и он ми причаше шта је знао и одговараше на моја многа питања.

Одмах више његове бараке свршава се један огранак онога венца који дели воде Струми и Морави и Пшињи. Пред врхом огранка (contrefort) налази се горе споменута црква Св. Петке. Крај огранка, једна чука, одвојен је од узвишенијег црквеног места једном преседлицом, која се зове П р е к о п, и могло би се мислити да је у старо време вештачки учињен, пошто коса није широка. На тако одвојеној чуки, која се сама, по овдашњој формацији планина, из косе одвојила, рече ми Стаменко да се налазе развалине града и друге цркве, која је откопана случајно, при тражењу блага.

Прешавши на цркву која се већ белила на вису пред нама, Стаменко рече да он из младости зна да су на оном месту биле развалине у гори, али да није знао од чега су, докле она жена није доведена и докле није указала на к р и в у к р у ш к у као на белег. Та крива крушка, дивљака, и сад стоји више цркве. Кад је искрчена гора, видели су се темељи цркве и форма олтара. Стаменко и народ раскрчили су то све нашавши да су темељи слаби, а они су хтели нову цркву. За ту нову цркву употребљена је грађа која се онде находила, и вађена је из развалина блиског старог града, а додавано је и нове грађе, све онако како су људи сами знали. Народ је драговољно поднео сав труд. Трошак је покривен разним прилозима. Црква је сад обична, сеоска црква новог начина, и од онога што је у шуми нађено и откопано, готово никаква трага нема, нити је ко слан да види шта се затекло од старине и шта се то чини. На моје питање о натписима или белезима одговорено ми је да ништа нађено није.

После тога сишли смо у П р е к о п и успели се стрменим застранком на заравнанак градски. Долазећи с истока прешли смо

преко још повисоких темеља спољног и унутрашњег градског платна, косој ивици зараванка. Горе је сад лепа ливадица, изукрштана на све стране некаквим дебелим темељима. Ливада је у старије време била под гором ,али је Стаменко као своју својину, искрчио. На средини ливадице виде се још повисоки темељи дома с неколико преградака. Чим ми је казано да се у такој близини цркве налази и град, почео сам мислити да је то останак некаквог властелинског градића а црква да је била изван града. Гледајући рушевине дома, замишљао сам како је међу зидовима градским садашња ливадица била двориште. Ниже још Стаменко ми показа останке цркве с олтарем уз још два одељка с једне и с друге стране. Црква се та нашла што су некакви људи дошли да траже закопано благо. Црква је доста велика, темељи показују дужину на 20 метара. На југоисточној страни града, покрај места где изгледа да су била врата граду, налази се још и друга развалина, којој облик темеља и одломци округлих стубова показују да је такође била црква, нешто мања Обема су тим црквама олтари окренути право к истоку. Сам град је хватао цео зараванак, а он може имати на 100—150 метара у дужину и око 50 у ширину. Откуда и зашто у граду две цркве а одмах у близини и трећа, нисам могао себи изјаснити. Око рушевина има много камена, цигле, одломака од ћерамиде. Једну ћерамиду целу, дугачку на 0,40 метара а широку на 0.18 има Стаменко сачувану код своје бараке. Она је као равна плоча, узвраћена с обе стране. Као да су узвратци са две таке ћерамиде поклапани округлим ћерамидама као што су наше садашње. Кров је онда имао са свим другојачији изглед. У откопавању нађено је више ћупова од печене земље, разне величине. Ћупови су гдекоји били врло велики. И од њих има пуно комада код развалина. Без сумње се у тим ћуповима држало вино, а може бити и друго што. Стаменко ми рече да их је у откопавању находио по три један врх другога. Два су извађени цели и налазе се у Стаменка. У околини се Лукова налазило и новаца. Стаменко ми је показивао неколико. Они су сви познијег римског времена.

То су белешке с овог мог излета.

Оде је пред нама случај: да су прости људи, тражећи једни цркву а други новац, а трећи, може бити, шпекулирајући откопали и пронашли трагове једнот већег властеоског седишта српскога средњег века, о којем се у предању сва јасност изгубила. Тражење цркве и новаца или „круне Лазареве“ (како ми неко рече у Врању) ја сматрам као последње трагове предања о некаквом већем средишту на том месту.

Венцем левим од Луковачке Реке зна се да је ишао Цариградски Пут на Ћустендил и даље. Туда се и сад стока тера за велико балканско средиште. На реду би било да се из средишта српске науке обрати пажња на ове трагове старог живота, којима се данас интересују само прости људи по својим идејама

или по својим домаћим потребама. Систематско, зналачко трагање, испитивање и откопавање донело би податке који би у сваком случају умножили наша данас тако недовољна знања о седиштима наше старе властеле или власти. Не чиним овај предлог никако ради самог случаја у Лукову, но мислим да би требало организовати нарочиту истражну радњу око знатнијих развала по јужној Србији, чим би нам управа Музеја или Археолошко Друштво ставило спремна човека, који би у стању био израдити скице ових остатака, размотрити оно што се сачувало и прикупити што има и за наш Музеј. Време је да се и овај посао започне с извесним редом и с извесном спремом.

на трнову петку 26. јуна 1903.

У Врањској Бањи.

Нови етнографски музеј у Петрограду

По жељи самога цара Николе II. године 1895. основан је у Петрограду „Руски Музеј Императора Александра III.,“ који се тако зове ради успомене на покојног Цара-Миротворца, у кога се прво и зачела мисао, да се оснује таква збирка. Садашњи цар поклонио је т. з. Михајлов Дворац (Михайловскій Дворецъ) — огромну и елегантну зграду, са пространим и уметнички украшеним салама — да се у њега сместе музејски предмети, а из државне касе одређиване су веома знатне суме сваке године на издржавање и умножавање музеја, у коме ради чиновничко особље од преко двадесет људи и преко осамдесет сталних служитеља и радника. Да би се одала заслужена хвала правом оснивачу музеја, то је одмах при оснивању решено, да се оснује нарочито одељење, посвећено успомени на живот и рад цара Александра III. или како је речено у највишем манифесту од 13. априла 1895. „да послужитъ учреждаемое хранилище живымъ воспоминаніемъ Царственныхъ заботъ Того, кто такъ горячно любилъ родину и посвятилъ свою жизнь на служніе ей.“

У Петрограду, Москви и другим местима до тога времена постојало је много и врло богатих збирака слика и скулптура, које су растурене по многобројним царским дворцима по Русији и у нарочитим збиркама, али такве, у којој би било само радова *руских* уметника и из које би се могао видети развитак руске уметности, дотле није никако било, и ако су руски живопис и руска скулптура и архитектура, као и руска уметничка књижевност, већ имали своју историју и светски знаменитих представника. Зато се та збирка и зове *руски* музеј. Да би пак још и

боље заслужила то име, одмах у почетку, поред слика и скулптура од руских мајстора, основано је и нарочито одељење за руске црквене и православне старине уопште — за стари црквени живопис, архитектуру, дрворез, за старе црквене утвари и т.д.

Али, убрзо, управа Музеја на чијем челу стоји као „Августѣйшій Управляющій Музеемъ“ велики кнез Ђорђе Михајловић, унук цара Николе I., коме је одређен граф Д. И. Толстој као помоћник (товарищъ) — увидела је, да је поље збирања Рускога Музеја мало. Отуда, прошле 1902. године, решено је, да музеј прима у себе и *етнографске* предмете, т ј. да се установи нарочито одељење, које ће прибирати све оно, што се тиче етнографије *руског* народа, потом свих *других* народа, који живе у *Русији* и најзад и свих *словенских* народа уопште.

Зато Руски Музеј Императора Александра III. и има данас три одељења. *Прво одељење*, посвећено успомени Александра III., садржи слике масном бојом, аквареле и т. д., које се тичу живота и рада Цара—Миротворца (I. отдѣлъ, посвященный памяти Императора Александра III.). *Друго одељење*, садржи слике масном бојом, аквареле, цртеже, скулптуре и т. д. руских уметника од Петра Великог до данас (II. художественный отдѣлъ). Први *одсек* овог *другог одељења* садржи хришћанске старине (II. а. отдѣленіе христіянскихъ древностей). Најзад *треће одељење* садржаваће *етнографске* предмете из целе Русије и из свих словенских земаља (III. этнографическій отдѣлъ).[1])

Тако је постао нови етнографски музеј у Петрограду, који ће, као што ће се видети, премашити богаством и уређењем све такве збирке, које постоје данас у Русији.

Чим јо прошле године донесено решење, да се отвори ово ново етнографско одељење Рускога Музеја, одмах је одређено лице, које ће проучити уређење таквих музеја у иностранству, како би се могла подићи подесна зграда и извршити систематски смештај предмета. Ради тога изабрани управник Етнографског одељења Рускога Музеја императора Александра III., Д. О, Клеменц, који је, узгред да додамо, суделовао као руски добровољац у нашем последњем рату за ослобођење, прегледао је, етнографске музеје у Стокхолму, Берлину, Хамбургу, Бремену, Ниренбергу, Дрезди и Цириху, као и у словенском Прагу и Београду. Он је прикупио пуно грађе о унутрашњем уређењу таквих збирака, донео планове зграда, описе и т. д. тако, да се на тој основи могло одмах даље радити.[2])

И тако, у току прошле године, увелико је приступљено огромном задатку — прикупљању етнографске грађе. Русија, са

1) Ольга Кулибина, Русскій Музей Императора Александра Ш. Объясненіе къ картинамъ. Петроград 1902. 8 а. 84 с. Цена 15 Коп

2) Отчетъ о дѣятельности Рускаго Музея Императора Александра Ш. за 1902 годъ. 4 а. 26 с.

сто и више само како може бити различитих народа по пореклу и култури чини добар део земљине кугле и цео тај огромни простор треба сад етнографски представити на једном месту! Уз то, делатност у томе правцу има да се распростре и на осталу Словенску Земљу, која заузима толики део Европе. Колико је то огроман задатак јасно је човеку већ и онда, кад само помисли, колико је крајева у Русији, који су мало приступни и скоро потпуно непознати. Колико ће требати времена, труда, новаца и нарочито људи, док се не сврши овај посао, може свак лако замислити Само пописивање и систематско уређење скупљених предмета, модела и слика представља само како може бити огроман посао, који тражи много радника и још више труда времена и средстава.

Али, које добра организација, које богата новчана средства, што стоје музеју на расположењу, већ за ово кратко време од постанка Етнографског одељења, сабрана је грдна количина грађе тако, да ће се за неколико година моћи отворити ово ново одељење Рускога Музеја научницима и публици. Кад ово буде, онда ће сваки образован човек имати овде у музеју особито лепог и згодног очигледног материјала, који ће му послужити, да се на лак начин упозна са свима народима васколике Русије и Словенске Земље. Научник пак имаће у овој збирци неисцрпљив извор за све новија и новија истраживања, за све веће и веће познанство са етнографијом Русије и Словенске Земље

Темељ Етнографског одељења Рускога Музеја учинио је сам цар Никола II. Када је он, као наследник рускога престола путовао око света, онда је кнез Е. Е. Ухтомски, редактор листа Санктъ-петербургскіе Вѣдомости, био један од његове свите. Он је ревносно прикупљао све, што се тиче ламајског култа. Ту збирку, јединствену на свету по потпуности и лепом избору предмета, која је обратила пажњу на себе већ на последњој париској светској изложби и која је послужила и сад служи предметом изучавања руских и иностраних научника, откупио је цар Никола II. за 100.000 р. или 300.000 динара од кнеза и поклонио је Етнографском одељењу Рускога Музеја Императора Александра III., да буде почетак новог етнографског музеја у Петрограду. Збирка садржи 2047 предмета, који ће бројно још нешто мало порасти, пошто је кнез Ухтомски још пре продаје цару, поручио још неке мање важне допуне из Забајкалске Области.

Одмах, пошто је Руски Музеј основао овако своје ново Етнографско одељење, отпочето је систематко збирање грађе из целе Русије, као и попис ове, ради чега је одељење добило научно и друго особље. Оно се састоји од управника, тројице етнографа-чувара и тројице канцелариских чиновника. Још неколико канцелариских чиновника, књиговођа, фотограф и преко 80 служитеља и радника, који су одређени за сва одељења, стоје и Етнографском одељењу на услузи. Ради бољег вршења музеј-

ских послова, састављен је прошле године под председништвом великог кнеза Ђорђа Михајловића, нарочити одбор (совѣтъ), у који су ушли управник Етнографског одељења, тројица етнографа чувара и општи секретар Музеја.

Само прикупљање етнографске грађе ишло је овако досад. Управник Етнографског одељења и тројица етнографа-чувара одмах, п што је основано Одељење, кренули су се у разне крајеве Русије, да на лицу места прикупљају потребну грађу за нови етнографски музеј. Затим је управа Етнографског одељења позвала и многа друга лица из Петрограда и унутрашњости, да за њезин рачун купују и набављају предмете, слике и моделе. Тако је, примера ради, путовао као сарадник Рускога Музеја, редовни професор императорског универзитета И. Н. Смирнов по Казанској, Уфимској, Вјатској и Самарској губернији, ради прикупљања етнографске грађе, зашта је био добио 2000 р. за куповање и 1000 р. на путни трошак. Најзад, многа су лица учинила и мање или веће поклоне Одељењу. Исти професор, на пример, поклонио је Музеју 100 предмета из черемиског живота На тај начин, за време прошле 1902. године, било је скупљено 11.974 предмета, а са раније прикупљеним, сума предмета новог етнографског Музеја износила је 17.105.

Одбор Етнографског одељења Рускога Музеја, као што се види, употребио је за прибирање грађе не само научни персонал Одељења, него је позвао и све стручне и образоване људе уопште у Русији за сараднике-скупљаче. Да би се посао прикупљања вршио како ваља, то је Етнографско одељење штампало и нарочити програм још прошле 1902. године у 600 примерака. Колико је таква књига била потребна најбољи је доказ то, што је цело издање било убрзо потрошено тако, да је ове 1903. године изишло и друго издање 1200 примерака.[1])

Ова књижица, поред предговора к 1. и 2. издању и неколико општих напомена о скупљању етнографске грађе, садржи ових осам одељака: I. Населенія, постройки, жилище и его принадлежности. II. Одежда и украшенія. III. Техника въ народномъ быту. IV. Пища и напитки. V. Занятія и промыслы. VI. Семейный бытъ. VII. Суевѣрія и гаданія. VIII. Народная медицина.

Сваки од ових одељака садржи пуно појединости тако, да цела књижица представља особито брижљиво и исцрпно систематизовану целу етнографску грађу. Из тога разлога она се сама препоручује и нашим скупљачима таквих предмета, јер ће им она не само показати, *шта* им ваља прикупљати, него ће им

1) Программа для собиранія этнографическихъ предметовъ. Изд. 2-ое Этнографическаго Отдѣла Рускаго Музея Имп. Александра III. Петроград 1903. 8а 51 с. са многим празним листовима за белешке. Цена 15. коп. (Види »Караџић« од ове године св. 1. стр. 81.). Све три наведене књиге могу се добити у самом Музеју и у свима књижарама.

пружити и *системе* у томе послу. У исти мах, она јасно показује, колико ће требати сарадника, средстава, труда и времена, да се покупи по целој Русији и Словенској Земљи потребно етнографскоградиво, као и то да се без добро организованог колективног рада овакав посао уопште не може ни замислити.

Уз Етнографско одељење одмах је основана и библиотека за етнографију и сродне науке, без чега се оваква збирка не да ни представити. Од 169.251 р 33 к. или 507.754 динара, колико је утрошено 1902. године на издржавање Рускога Музеја, одређено је 54.368 р. или 163.104 динара за Етнографско одељење. Од ове суме пак 5.000 р. или 15.000 динара имало се утрошити те године само за библиотеку тога одељења. Већ 1. јануара ове 1903. године било је у књижици 3.121 свеска, од којих је било 2.355 свезака на руском, а 766 на другим језицима. Многа скупоцена и велика дела већ чине инвентар поменуте књижнице, који су умножили у току прошле 1902. године поклонима многа разна лица и заводи.

Књижница је добила уз то и редак и знаменит поклон од академика А. П. Пипина. Он је поклонио тој књижници своје учено дело, на коме је радио много година - то је Библиографија руске етнографије — да га музеј изда на свет. Етнографско одељење узело је на себе да изда то дело и одредило је Е. А. Љацкога, етнографа—чувара, да руководи ствар штампања и издавања, уза сарадњу самога Пипина, Соболевскога, Зальемана и Шахматова. Сва ова лица претресла су питање о издавању овог дела и посао је отпочет увелико тако, да ће се убрзо учени свет моћи користити овим знаменитим трудом.

Засад је смештена књижница Етнографског одељења у Михајловом Дворцу, где су остала одељења Рускога Музеја, а досад прикупљени предмети, модели и слике, налазе се у сасвим другој згради, недалеко од поменуте, где је сад смештена и канцеларија Етнографског одељења, као и канцеларија за подизање нове зграде за нови етнографски музеј. Како је већ и досадашња количина предмета врло велика, да се и не помиње колика ће она бити већ само за годину-две дана, то је решено, да се подигне и нарочита зграда за Етнографско одељење. Из естетичких и практичких разлога, нова ће зграда бити као продужење Михајлова Дворца и отуда ће бити зидарски у хармонији с њиме. Ово је правилно већ и зато, што ће Етнографско одељење бити само део Рускога Музеја уопште

То ће бити величанствена и огромна зграда у дужину 75 саженова или 159.985 метара, а у ширину 36 саженова или 76.788 метара. Она ће бити образац рускога зидарства двадесетог века и једна од највелелепнијих зграда руске невске престонице. Стаће 1,500.000 р. или 4,500.000 динара. И ако од јутра до мрака раде стотине радника на зидању под управом академика и архитекта Императорског Двора В. Ф. Свињина, коме су од-

рeђени и многи студенти архитектонског одељења Академије Уметности (Художествъ), ради практичног вежбања, ипак се зидање неће моћи свршити пре пет година.

Највећа сала за смештај етнографских предмета биће колико и цела нова зграда у дужину и добијаће светлост одозго. Насред ње биће постављена статуа Цара-Миротворца добро познатог скоро преминулог скулптора М. М. Антокољскога, јер ће бити посвећена успомени Александра III. Сводови ове величанствене и огромне сале држаће се на ступовима од руског олоњецког мармора, а свуд унаоколо по зидовима биће бронзани барељефи, који ће представљати црте из живота свих народности, што живе у Русији.

Потребни намештај — ормани, столови и т. д. — који није мало скуп за овакве збирке и који ће стојати у хармонији са величанственошћу зграде и салâ, стаће исто тако 1,500.000 р. или 4,500.000 динара тако, да ће цела зграда новог етнографског музеја стати 3,000.000 р. или 9 милиона динара.

Кад буде готова зграда Етнографског одељења, онда ће научник, уметник и образован човек уопште, наћи све на једном месту, што ће га моћи упознати са руским живописом и скулптуром, као и са животом у кући и ван куће целокупног руског народа и свих словенских и стотине других народа, што живе у данас највећој царевини на свету. Колико ће овакав музеј донети користи науци, уметности и просвети, као и колико ће он послужити као подстицај радницима на свима културним пољима, то се одиста не може израчунати. Огромна средства, која су досад утрошена и која ће се тек утрошити донеће, дакле, велик интерес руској уметности, руској науци, руској просвети и култури уопште. Руски Музеј Императора Александра III. са новим Етнографским одељењем представљаће културну установу првог реда у руској северној престоници и у Руској Земљи уопште и пружаће одличан доказ, колико се данас негује наука, уметност и просвета у Русији.

Петроград, авг. 1903. **Павле J. M.**

НАРОДНО ПРЕДАЊЕ О МЕСТИМА

Леген-град. — У „Летопису Матице Српске“ кн. 221. (1903. г.) на стр. 100. читамо да је А. П. Стоилов написао студију „Л е г е н ъ г р а д ъ в ъ ю г о с л о в е н с к а т а н а р о д н а п о е з и я“ (Периодическое Списание св. 3 – 4, 1903), у којој

ли да град Леген води порекло од пољског етничко...
., пренесено на југослов. основу без посредовања мађарске
...и lengyel, како се Новаковић домишљао Да је тако суди пи-
...ц по то...е, да се сва она места, где су се насељавали Пољаци
у опће западноевропски народи као рудари, почела називати
...егенско, легенско село, легенски град, Леген град. Тако н. пр.
...ело Лешко у близини Тетова носи назив од речи Лех, а у јед-
...ом запису поч. 19. в назива се оно Леген град.

Кад сам у октобру 1897. г. био у Скопљу причао ми је између осталога тетовски прота г Сима Протић ово: »Од Тетова за један сат на исток, у пределу *Долни Полог* или *Подгор* налази се манастир Св. Атанасија, задужбина кнеза Лазара. Код манистира је чесма од мрамора, на којој пише: Први ктитор кнез Лазар српски, други ктитор Ћирил Пејчиновић, јеромонах, трећи ктитор Хаџи Серафим, јеромонах. — Кад је у тај манастир долазио бугарски скопски владика Максим наредио је своме секретару да овај натпис исквари, али игуман Језекиљ то не даде, те натпис и данас стоји. — У манастиру има и један Минеј на хартији, писан руком. — Народ овај манастир зове *Легјон* или *Легјонски манастир*, а име му је дошло од *града Легена*, како народ из околине прича.“ — Ову белешку саопштавам изазван оним што је пред њом. **Т. Р. Ђ.**

Вилинс куће. — У Конавлима, између Косматовијех главица, има једна јама без дна, а ту би се *калавали* (слазили) чобани кад би била киша. Калавали би се низа *скалине* (степене), који су лијепо били сграђени од камена, а веле да су их виле градиле. Кад би се *калали*, докле се је виђјети могло, виђјели би све наоколо *пижуле* (сједала), што се зову *вилини пижули*, а наоколо у стјенама су биле мале полице, гдје би виле спремале храну. Стјене су наоколо све биле храпаве и висјели су мали комадићи сига. Надаље су још могли ходит низ доли по скалинама, али се није виђдло, а било их је страх, да их што не притегне доли — (Приповједала Паве Бего из Бротнића у Конавлима).

из збирке
Вида Вулетића — Вукасовића.

ЖИВОТИЊЕ И БИЉЕ У НАРОДНОМ ПРЕДАЊУ.

Тинтилин и благо. — Кад човјек узме јаје од кокок...
... стави испод пазуха и држи га четрдесет дана а ...

камари (соби) у тмици, да не види никога, а тко му доноси јести, ваља да му стави храну затиснутијех очи. Након четрдесет дана се из јаја излеже *тинтилин* који пође у море и донесе му динара (пара). Али ово је по врагу, па не ваља чинити. — (Приповиједа Луце Матићевић из Дубровника).

из збирке

Вида Вулетића - Вукасовића.

НЕШТО ИЗ НАРОДНОГ ЖИВОТА, ОБИЧАЈА И ИЗРАЖАЈА У ПОДРИЊУ, а поглавито у Јадру.

У Подрињу најчешће граде куће од шепера и зову их *шеперуше*. Кућни кровови најчешће су од дрвета. Куће су покривене танком даском махом код сиромашнијих, такав кров називљу *перда* или *тараба*, а кад је даска дебља, онда кажу *шиндра*[1]).

Кровови се граде високи због тога да би се киша услед веће стрмености брже сливала а кров мање трунуо и прокишњавао. Још неки веле да су им се стари чак надметали чији ће кућни кров бити виши, држећи, да виши кров, који се помаља из воћа, засађеног око куће, чини лепши изглед и више пада у очи.

Задржао се је још и данас приличан број старинских кућа са тако високим крововима а на средини крова као украс израђена је од дрвета *баџа*. Неке су овако саграђене: у крову су ужљебљена четири четвртаста стубића, над којима је опет закован мали кров у облику конуса. Стубићи се ограде танком рендисаном даском и то се ишара разним бојама. На врху конуса усади се опет вешто изрезан стуб преко једног метра дугачак. Резба је разна: од основе облина, која се на врху сужава, па над њом коцка и опет облина мањег размера, која на врху носи по један ветроказ. Ветроказ је или од блеха израђена рука, петао, или барјачић и др. Каква је баџа и украси на њој зависи од вештине мајсторове.

Становници једне куће зову се овде *кућани*. За човека који је богат каже се: „има се добро“, или „то је чувен човек да се на њега прстом показује“ или „он је један по један“. Сиромашних људи има, који немају ни волова за орање и зову их *безволице*.

1) У новије време покривају се црепом.

За бујност прорашћа веле: „где је кравица и овца пасла, опет може да се коси“. Воће кад роди веле: „огрончало се“ или „родило као губа“. А кад има изгледа да ће бити родна година, кажу: „Богу хвала све је заприличило“, т ј. прилика је да ће родити. Док још није сазрело, народ вели: „да хоће Бог дати да дође до руке“, т ј. да се може жњети, косити, брати. Ако је кишно време а освоји трава кажу: „Затравило је“ или „травњато је“ и теже га је жњети.

Искусни ратари моле се Богу да буде ведро време кад зре жито и имају за то изреку: „ведрина-једрина“, јер веле, кад је при зрењу жита време ведро, биће жито једрије и боље.

Кад су радини на њиви они одређују време према сунцу. Један начин одређивања кад је подне, следећи је: метне се капа на земљу, и кад око ње нема нигде хлада, онда је *подне*. Други опет окрену водоравно целу шаку прама сунцу и уздигну велики прст под правим углом, од кога сенка кад падне до краја савијутка где почиње шака, онда је 10 часова пре подне.

Кад радини у пољу оцене да је подне, кажу: „Од Бога је подне, ваља нам ужинати“, и ужинају што је редуша спремила.

Свитање зоре врло лепо представљају у постепености овако: „Петли певају, жене устају и ложе ватру, ухвати зора“. Кад је ноћу месечина кажу: „месечина грије као дан.“

Радини који раде другоме на зајам - зову се „*позајма*.“

Сем тога дају се и појединe ствари, алат и судови на позајмицу. Тако кад се даје казан за печење ракије, кажу: „дати казан *под испек*“, значи: дати казан некоме да пече ракију, с тим да сопственику казана од сваког испека одвоји уговорену награду. Најчешће се даје ока ракије од једног казана испечене ракије. Сем тога даје се и *без испека*.

Наш народ у пазару и трампи — размени има неке своје уобичајене изреке и досетке, па ћемо из овога краја неке и споменути. Тако: купац пита продавца за неки предмет продајни: „пошто је нпр. во, јагње, пиле, корпа воће и т д [око Краљева кажу кота воћа]. Продавац му каже цену. Купац пита: „може ли бити јевтиније (ниже), јер је наш народ научио да се ценька. Ако купац неће да даде већу цену, он обично одговара: „ако не може бити јевтиније ми опет остајемо *љубовници* (љубавници)“. Ако је намеран баш да купи предмет продаје, он наставља погодбу пружајући руку продавцу. са речима: „ја ћу казати једну, а ти реци једну,“ јер је намеран да се куповина што пре закључи, пошто му он даје онолико колико вреди. За тим обично пита: „је си ли дао,“ и ако добије одговор да продавац не може „по то“ дати, јер му обично продавац каже: »Хвала ти и то су паре;“ а купац прекида даљу реч казавши му: „е, сад иди па подај ономе ко ти да више„.

Има изрека за погодбу, кад купац даје онолико колико вреди предмет продаје, јер тако сви присутни цене, па чак и

„добро плаћа," онда се каже: „пуна је капа нпр. 200 динара за коња, вола и т.д. који се продаје.«

Да кажемо нешто и о оделу у овоме крају

Изгледа да због сиромаштине а мање због моде народно одело није сада као некада, нарочито топло зимско одело, јер и у сред зиме овде сељак иде „у кошуљама" т. ј. кошуља и гаће од ланеног платна, а горња хаљина је фермен и гуњ. Чојане чакшире ретко се зими носе, у томе погледу народ у јужној Србији разумније се одева. Женске и зими носе дугачку кошуљу и сукњу од ланена платна и као горњу хаљину памуклију. Док већ у Рађевини и Азбуковици носе топле зубуне.

Сем тога женске, а нарочито девојке, носе од фабричних штофова блузе, лајбове, кецеље и амреле. Али чешће израђују бошче (кецеље) саме.

Да се овде народ некада разумније одевао види се из израза: „крџалиски гуњ,« „сукнене чакшире туралије" „гуњ сукнар" и др. — као зимско одело, и: фермен са свиленим гајтаном, јелек са арчом; памуклија женска од ћитебије, чојани, срмали јелек; џубе са гајтаном; чакшире пла е са арчом; ћурче од плаве чоје, срмали и др. — као стајаће рухо.

Спаваће одело је већ разумније, и ту мода није продрла. Ту су губери, вунени јастуци са сламом, поњаве, шаренице и др. Кад сељак хоће да се одмара од дневног заморног рада и да легне у постељу, он скида са себе одело и утеге (појас) и каже за то *„расиремити се,"* а кад је већ легао да спава, онда каже *„сместити се"* а спремање постеље за спавање каже сс *„прострети."*

Женске у Јадру носе вунене бошче, које саме ткају и основа је бела а потка обично мрка вуна Бошче су кратке и шаре по њима просте — водоравне линије од вунице или испрекидане линије од р знобојних вуница

У разпознавању боја сељанке имају нарочите изразе тако: *„шефтели"* (шантели) је бело-румена боја; *„кутусли"* је жутозелена, па *вишњева, мрчило* и др. Мушки се не разумеју у распознавању боја, пошто те потребе набављају саме женске за женске радове. А нарочито у Јадру, где женске долазе до новца продајом разних земаљских производа и женских ручних израђевиа.

Бошче после на крајевима — ивицама завршују вуницом, опшивајући свуда унаоколо ивицу, и то се каже *„обаметне се бошча."* У рађевини и Азбуковици више је продрло модерно шарање и у тим крајевима бошче су много дуже, тако да покривају вршак од опанака, а ткају се од тање тканине.

Женске у Јадру повезују косу *повезачама* а одозго се повезују шамијом, обично жуте боје тако, да кад се на тргу посматрају пада у очи већином жута боја марама. Крајеве од мараме врло вешто завежу и крајеви од завеска висе обично над десним ухом. Марама им често служи место новчаника, јер у

један од крајева завезују ситан новац, држећи да му је ту најбезбедније место. То је тако звани *„завезак"*. Има о томе и реч, кад неће да пазаре код неког трговци, који скупо цени робу, кажу му: „нећеш ти од мене завезати ни пару"

Опанке набављају „у чаршији" код опанчара (чаруџија). У избору ове робе боље се разумеју мушки и обично бирају опанке јаке т. зв. *„ђоноваче"*, а најбоље и најјаче су „од сапи", и то кад се једне израде па друге које се из сапи исеку.

Зими да не би снег залазио у опанке, сеоски домишљани међу у вршак опанака у ону шупљину парче чокота од окруњеног кукуруза, јер је топлије кад се нога не кваси.

Најобичније покућство и стаје у једној сеоској кући у Јадру је: сем куће (са одељењима познатим из ранијих многих описа, обично је према улазу у кућу *гајат* покривен даском или кровином (бујаћу) а и црепом, по зади је *чардак, амбар* и *кош*, код сиромашнијих само кош.

Двориште је обично засађено воћем (најчешће шљивама), а има и по која стара граната липа, орах или дуд, где на летњим топлим данима у хладу седе укућани, примају званице, путнике и намернике и где обедују. Сем мањих стаја: *млечара* (млекара) за „бели смок". или како неки овде кажу „бели *омрсај*"; лебна фуруна је ретка, јер се овде највише проја пече под сачем или пеком. У рађевини кажу и „пекуља". И овде се чини позајмица са лебном пећи, и комшија који нема лебну пећ, пече своје лебове у комшинској лебној фуруни помоћу својих дрва.

Код неких домаћина у дворишту се находе и наслони за кола и земљоделски алат. Код сиротнијих може се видети и овако склониште за кола и плуг. Пободе се по осам колаца, горе рачвастих, високих преко два метра; на ртчве се положе попречне мотке и изукршта са више других попречних мотака, па се на тој подлози горе садене пластић сламе и заврши на шиљак, и тиме је обезбеђено од стоке. Али сад тако саденута на висини чини кров и испод истог пласта подвлаче кола или плуг да не кисне и не трули на влажну времену.

Код имућнијих налази се *ар* за коње; па *пушница*, обично „са две ватре" и десетак леса. Ту је и *дрвљаник*, где леже попречке кладе и чворновата дрва, преко којих укућани цепају дрва за употребу. Тако чворновато неисцепано дрво зову *„главња"* (гламња). Негде има и спремљене заклишене тарабе, јер се градине најчешће »заграђују" заклишеном тарабом, па се горе оплете витком врбовином, вењом и другим прућем.

У згради — качари, обично кровином покривеној смештени су *„качни судови"*; то су велике каце, где стоји комина за пециво ракије. На сушним данима се каце расушују и спада обручје, па се морају чешће оправљати, а кад се сасвим поквари, онда кажу *„просута каца."* Запремина каце одређује се казанима за пециво. Тако се каже: „каца од осам, десет и т. д. казана."

По дворишту налазе се, после брања, гомиле кукуруза, који чека за комушање, бундеве, неомлаћени гра, идр. а туда тумарају петлови, кокоши, ћурићи и брљаве патке Свиње се држе обично у башти где имају каљуге. По дворишту су и домаћи пси а зли керови везују се на ланац и у вече пуштају.

Пред кућом су намештене клупе и троножне столичице са ниским ногама, јер сељак удобније седи кад му је седиште ниско, а нарочито је згодно кад су „око ватре“.

На рачвама дрвета у дворишту обично је препречена дуга мотка, где се суше рубине, поњаве, чарапе и др.

Око куће је и градиница, где женски свет „гаји цвеће.“ Ту највише има босиљка, те омиљене биљке у нашем народу, па божијег дрвцета, калопера, селена, перунике и др.

Под стрејом од вајата или друге које зграде обично су смештене кошнице, плетаре или дубенице, где челе справљају мед.

Кад се уђе у „кућу“, прво пада у очи ватра на огњишту, која нарочито увече даје тајанствени изглед једне сеоске куће. Над ватром висе вериге, које су од силног дима очађале, а о последњој куки виси котао, кога лиже пламен и чади га, кувајући садржину котла.

Ту је долап, обично од липова дрвета, на чијем горњем крају подељеном на рафове поређени су судови: чанци, кастроле, чорбалуци, тепсије (тевсије), тигањ, сушлије и. т. д. Обично над вратима виси сито, или како овде зову *„ироток“*. Негде у ћошету је и „ступа солана“. Најчешће је при уласку у кућу са десне стране врата о узици обешена синија. Унутра у долапу је ситно посуђе: махом босански и јагодински ножеви, у новије време блехане виљушке, дрвене и блехане кашике; сланик (соланик); извесан број чаша ракинских и винских а такође и боце за ракију вино и јабуковачу. Скуп све стакларије овде зову *„срчалук“*.

У собама су постеље за спавање, фуруна са грнчарским лончићима ишарана, увек прегрејана зими. Ту је и женски разбој; неколико столичица троножних, сто и столице или чешће велике клупе (душеме).

Собе по зидовима украшавају се обично: венчићима од липова цвета, зеленог шеничног класја и тако зване шеничице; и кад се окаде тамњаном (тимњаном), онда се услед помешаног мириса горућег тамњана и поменутих биљних украса, осећа нарочити дах сеоских соба. Венци од ивањског цвећа мећу се често са једне стране од улаза у кућу.

Лековите траве и суви босиљак завлаче жене за греде у вајату и кућне рогове. У јесен кад зре воће, побере се пажљиво руком зрело воће са гранчицом и лишћем, нарочито се бира најроднија гранчица (што представља беричет) и обеси се на демирима (гвожђима) на прозору. Сем тога суши се и веша грожђе, мале бундевице — тутлићи купаста облика, мирисаве дикице, и др. Јабуке се често исеку у кришке нанижу на канап и суше

Шљиве сирове цепају се (цепанице) и тако наслажу на тепсије, лопаре и обичне даске и суше а зими се уз пост једу, пошто су врло лепе сладуњаво-кисела укуса.

Зид ви у собама понегде су украшени оружјем. Кревети су прострти лепим простиркама, које су тканине ишаране дивним шарама боје сличне природној и изазивају лепе утиске на гледаоца а народ их због лепог шаренила назива шареницама.

*

Сем ових уобичајености из народног живота у овоме крају, а и у опште у нашем народу, има још небројено лепих адета (обичаја,) који су некад били а и сад их има, али се у новије време прилично занемарују.

Ко не зна за сетву и жетву, за мобу и орбу, комидбу и косидбу и најзад за брање и венчање. Све те обичаје врши наш народ од кад пролеће (премолеће) ослови па до у позну зиму, да се опет на пролеће понове.

САБРАО

Драгомир Е. Столповић

Ситне белешке.

Кола. — У Добрујевцу (срез алексиначки) народ овако прича о сазвежђу Кола: Пошао човек у планину по дрва. Док је секао дрва дође вук и поједе му једног вола. Не знајући шта да ради човек ухввти вука и упрегне га у кола место оног вола, што га је вук појео. Вук се стане отимати те поломи кола. Кад то види Бог прокуне вука да не може давити стоку која се преже, а томе као знак постави на небу **Кола,** која изгледају као да им је руда сломљена, а и точкови им нису баш на своме месту. **Т. Р. Ђ.**

Горка пљунка. — Тако се зове пљувачка (пљунка) на ште срце. Само се њоме може умртвити жива (живак) Пљуне се на живу па се трља прстом и она се иситни (умртви). (У лечењу и мађијању).

Алексинац **Т. Р. Ђ.**

То там било. — Тако се рекне у Алексинцу кад неко прича о каквој болести или несрећи која се негде догодила — У Вукову Рјечнику код речи *чабар* стоји: У нашега чабра гвоздене уши (реку жене кад ко приповиједа у кући за какву болест или за другу какву несрећу која се гдје догодила).

Т. Р. Ђ.

БЕЛЕШКЕ

Циљ и задатак историске Антропологије. — Један од најзнатнијих историских антрополога у садашњости јесте *Carl von Ujfalvy* који је 1876.-1892. пропутовао руски Туркестан и долине хималаја да би одредио тамошње различите типове раса. При студији историје оних народа којима припадају испитивани типови раса или који су пре у истим земљама становали и који су се пре свога ишчезнућа смешали са данашњим становницима нашао је Ујфалви да је студија оних предака од великог интереса за познавање различитих прелазних ступњева и постанка данашњих типова раса. Елементи помоћу којих се можемо упознати са прошлошћу данашњих саставних делова раса јесу: иконографски материјал, барељефи и фигуре од камена, новци, тесани камен и старе минијатуре. Ослањајући се на ликове на новцима грчкобакријских и индоскитских краљевских покољења штампао је 1898. г. Ујфалви два списа: „Les Huns blacs ou Ephtatites de l' Asie Centrale, Huna de l' Jnde“ и „Anthropologishe Betrachtungen über die Porträtköpfe auf den griechisch-baktrischen und indo-skythischen Münzen“. О типовиа старих Иранаца и Индијанаца изложио је у другим двема расправама. Антрополошка монографија о физичком типу Александра Великог јесте покушај да се на историској и иконографској основи изнеесе слика једнога од највећих старих Аријанаца. Ипак историјска Антропологија има и других циљева и задатака. За развитак неке расе од великог су значаја: наследство, природно и друштвено одабирање и атавизам, а теорија о средини (milieu-у), као једином важном фактору, постала је сада врло несигурна. Gobineau, Kraitschek, Reibmayer, Seeck Lapouge, Ammon, Wilser, Penka, Chamberlain — то су имена најглавнијих заступника на овоме пољу науке, који су природну историју човека реформисали у смислу Дарвинова учења. (Arcchv fûr Anthropologie, Neue Folge. I, 1.) **Д. Пав.**

Центар распростирања северно-европске расе. — Стару предрасуду о азијском пореклу индоевропских народа и њихових обичаја не поткрепљују ни зоолошке ни ботаничке ни антрополошке тачке гледишта. Најстарију људску расу у Европи представља нам *човек неандарске долине* (homo primigenius), који је за време најстаријег каменог доба живео у западној Европи. Он је имао усправан ход и малу и неразвијену лобању. Према најпростијим и најгрубљим оруђима од камена и костију може се закључити да овај човек тек ако је био отпочео да живи најнижи ступњем људске цивилизације, а и језик му је био без сумње ограничен само на прве почетке. Ова прастара, вероватно најстарија, људска раса одмах по почетку леденог доба кренула се из средње Европе и била је потиснута од *Cro-Magnon расе*

(*homo prscus)* која је била на много вишем ступњу развитка. Једна грана праевропске расе, узмичући пред хладноћом, прешла је у Африку сувим земљиштем, које је у то доба спајало Европу с Африком. Остатке од ове расе нашли су у пећини код Ментоне. Ови остаци показују знаке сличности са неразвијеном негарском расом, а нарочито са Аустралијанцима. Раса ловаца ирварса (Die Rasse der Renntierjäger) са својим знатно побољшаним оруђима и са својим много обећавајућим почецима уметности највероватније је да је пореклом из предела које сада покрива вечити снег и море, тако званих арктогеа. Ова врло даровита раса може се сматрати као носилац културе и то *културе најстарије на земљи,* јер су у то доба на Нилу и у Месопотамији могли постојати само људи на ступњу развитка homo primigenius-a. Ова је раса издржала ледено доба и развијала све лепше клице људске цивилизације. *Крв ове расе живи и данас у културним народима новога доба.* Најмање пре десет хиљада година дошао је у Скандинавију homo priscus и постао је као основна раса *северног homo europäus.* Образовање, одабирање и наследно учвршћивање саме боје што карактерише северну расу тек је на Скандинавском Полуострву изведено. Високи раст остаде исти, а исто тако и обим лобање и дугуљасти стас, само је са напретком цивилизације лице постало нешто финије. На тај начин је homo priscus постао расом европских културних народа, постао homo europäus. (S. Wilser, *Globus* 1903. № 21.).

Д. Пав.

Откриће новог соја људи. — По новинама се проноси следећа вест за чију оригиналност не можемо јамчити, али коју због њене интересности саопштавано. Као што Daily Chronicle јављају из Мелбурна управник британске Нове Гвинеје поднео је извештај о открићу једнога изванреднога људскога соја који станује у пределу Маршланда. Предео је такав да је употреба ногу скоро са свим искључена. Земљиште је врло мочарно, тако да се по њему једва може ићи, а с друге стране тропско водено растиње чини пловидбу чунова скоро немогућом. Урођеници станују у колибама које су удесили над водом између древећа. Услед природних околности и услова под којима живи овај сој људи, урођеници су са свим заборавили употребу својих доњих делова. Кад су неке од њих извели на чврсто земљиште, оно им је причињавало много болова, а из ногу поче да им иде крв. Структура тела врло је необична. Труп је врло јако развијен, док су кукови, ноге и стопала у своме развитку са свим изостали. По стасу и по понашању ови су људи слични мајмунима. Антрополози су овим открићем врло заинтересовани. Влада је обећала да ће проучити обичаје и телесне особине новооткривеног соја људи. (Politich — Anthropologische Revue 1903. № 8.)

Д. Пав.

ПРИКАЗИ.

— Српска Краљевска Академија, Српски Етнографски Зборник, књига пета. Насеља Српских земаља, књига II. уредио Др. Ј. Цвијић. Са 54 скице у тексту и Атласом св. II. Београд. Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије 1903. цена 10 динара, 8⁰, стр. III. + 1297.

— Српска Краљевска Академија, Српски Етнографски Зборник, књига пета. Насеља Српских земаља, књига II. Атлас уредио Др. Ј. Цвијић. Са 22 карте и 51 фотографских снимака и слика. Београд. Штампано у Државној штампарији Краљевине Србије 1903. цена 4 динара, 4⁰

Од 1896. године, кад је у нашем Географском Заводу Велике Школе отпочето прикупљање грађе за упознавање и проучавање насеља Српских Земаља, учињен је силан и непрегледно користан напредак не само за српску антропогеографску науку, већ и у драгоценим прилозима Етнологији, Фолкгору, Културној Историји и т. д. Свему су томе најбољи доказ ова издања Насеља Српских Земаља, која излазе у Српском Етнографском Зборнику и која садрже огромне и драгоцене грађе, која је од многоструке користи. Ова друга књига Насеља Српских Земаља поред Увода од Ј. Цвијића (I—III) садржи још ове ваљане прилоге: О љубићским селима од Радомира М. Илића (1.—88.); Врањска Пчиња од Ристе Т. Николића (89.—246.); Млава од Љубомира Јовановића (247.—458.); Левач од Тодора М. Бушетића (459.—511.); Васојевићи од попа Богдана Лалевића и Ивана Протића (513.—610.); Вишеградски Стари Влах од попа Стјепа Трифковића (611—667.); Билећске Рудине од Јефта Дедијара (669.—900.); Околина Београда од Ристе Т. Николића (901.—1104.); Шума, Површ и Зупци у Херцегвини од Обрена Ђурића — Козића (1105.—1292.) — Уз ову књигу Насеља иде и Атлас, који допуњује прегледност изложеног градива.

Die Volkskunde in Jahren 1897—1902. Berichte über Neuerscheinungen, von Dr. Friedrich S. Krauss. Erlangen, Verlag von Fr. Junge 1903., 8⁰, стр. 180.

Вредни бечки фолклориста др. Фридрих С. Краус дошао је на благодарну идеју да по струкама, у кратком и збијеном слогу, даје преглед радова на пољу Фоклора. Први такав посао израдио је Краус за године 1891.—1897. г. под насловом Allgemeine Methodik der Volkskunde 1891—1897., а сад нам ево стиже и друга књига под горњим насловом, која тако исто као и она прва, садржи преглед фолклорне литературе по струкама распоређен. У овој је књизи изречен истина кратак, али тачан, суд о скоро 500 различитих фолклорних публикација, које су се појавиле од 1897.—1902. године, у скоро свих културних народа. У овој књизи поменуо је писац доста фолклорних ствари и из српске литературе, и упознао велики свет са радовима те врсте у

нас. Још би лепше било да је писац могао обухватити и сав наш рад на тоље пољу, те тиме пружити потпуну слику целине рада, али како је Краус далеко од српских књижевних центара то му није било могуће доћи до свега. Ову Краусову књигу, збијену и кратку по обиму, али пространу по садржини, искрено препоручујемо свакоме ко жели да се упозна са кретањем фолклора последњих година.

— (Књиге Матице Српске, број 7. и 8.) Византија и Срби. Књига прва, написао Ст. Станојевић. У Новом Саду. Издање Матице Српске, 1903. 8⁰, стр. V - 242.

— (Књиге Матице Српске, број 9.) Косово, опис земље и народа, издање са сликама, написао Бранислав Ђ. Нушић, св. II. У Новом Саду. Издање Матице Српске. 1903. 8⁰, стр. 116.

— (Сепаратни отисак из »Гласника Земаљског Музеја у Босни и Херцеговини« XV, 1903., 2. стр. 385.—401.). Свадбени и погребни обичаја на селу у Горњој Херцеговини. Приопћио Тома А. Братић. Сарајево. Земаљска Штампарија 1903., 8⁰, стр. 17.

— Zbornik za narodni život i obiičaje Južnih Slavena, na svijet izdaje Jugoslovenska Akademija znanosti i umjetnosti. Knjiga VIII, svezak 1. Uredili Dr. T. Maretić i Dr. D. Boranić. U Zagrebu 1903. Knjižara Jugoslavenske Akademije (Dioničke Tiskare). Tisak Dioničke Tiskare. Cijena 2,50 krune. 8⁰, стр. 160.

Ова књига Zbornika за наш народни живот и обичаје садржи ове прилоге: Нови прилошци о нашем народном десетарцу од др. Т. Мартића (стр. 1.—47.); Црна Гора (Катунска, Ријечка, Црмничка, Љешанска и Бјелопавлићска нахија), народни живот и обичаји, написао Андро Јовићевић (48.—78.); Високо у Босни, народни живот и обичаји, написао Фрањо Мургић (79.—103.): Мањи приноси (104.—139.); Преглед часописа (140.—160).

— N. Vulić, Die Sitze der Tribaler zur Römerzeit. Sonderabdruck aus der Bormannheft der »Wiener Studien« (XXIV Jahrgang., 2. Heft).

— E. Clement. Ethnographical notes of the Western-Australian Aborigines. (Прештампано из Internationales Archiv für Ethnographie, Bd. XVI., 1903.).

У овоме делу Е. Клемент је дао неке и ако кратке ипак врло интересантне забелешке о западно-аустралијским племенима. Публикација је ова у толико интересантнија што је уз њу додат и један каталог, који је саставио др. Шмелц, и у коме су описани разни предмети из западне Аустралије.

М. Г.

— James Mooney. Myths of the Cherokee (Extract from the mienteeuth annual report of the Bureau of American Ethnology). Washington 1902. стр. 575. 8⁰.

Етнографске студије старих племена у Америци чине све већи напредак. Ово огромно дело Џемса Мунеја без сумње је модел како треба та испитивања вршити. Писац је ограничио своје истраживање на племе Кероки, које је најзнатније међу племенима Сједињених Североамериканских Држава, и које живи на западиој граници области Северне и Јужне Карагоне. Дело је богато илустровано и ово су му

главни одељци: Увод, Историја, Причање и приповедачи, Митови (космогонични, о четвороножним животињама, о тицама, рибама, пужевима и инсектима, чудновате приче, историјске традиције, разни митови и легенде), Разне паралеле у причама и најзад је Речник. Интересантно је напоменути да су историјске традиције о првом додиру тога племена са белом и црном расом врло слабе, готово никакве, али се ипак види да су први људи беле расе дошли са истока и да су их Индијанци рђаво примили. Ранија историја овога племена врло је тамна.

М. Г.

— Politisch — Anthropologisches Revue, Monatsschrift für das soziale und geistige Leben der Völker, Thüringische Verlags-Anstalt. Eisenach - Leipzig.

Под горњим насловом почео је прошле године излазити часопис, коме је по речима његове редакције, циљ и задатак да учење о развитку, у најширем смислу ове речи, доследно примени на органски, социјални и духовни развитак народа. Биологија т. ј. наука о општим природним законима живота и Антрополија, т. ј. природњачко-научно учење о човеку и његовим животним односима уче нас о његовим урођеним наслеђеним обичајима и стеченим особинама и снагама. — Часопис на првом месту има циљ теоријски т. ј. да оријентише оне, који нису стручњаци у природним наукама и ширу публику која се интересује за научне ствари, те да им објасни: о узроцима и законима органских промена, о прилагођавању, наследству, напредовању и закржљавању, и то све у односу на биље и животиње, а нарочито у односу на човека. На другом месту циљ је часописа историјски, т. ј. тежи да објасни са тачке органске природне историје социјалну и духовну материју људскога рода. Ради постигнућа овога циља износе се: биолошке и антрополошке основице: привредних, политичких и правних односа, а исто тако и морала, философије, уметности и религије. На трећем месту му је циљ практични. Он је управљен на садашњост. Он хоће да утврди најбоље и најцелисходније услове за одржање и развитак људскога рода. Овај практични циљ има још за задатак да са тачке гледишта стеченог сазнања објасни питање хигијене социјалне и хигијене раса, правнога и државнога уређења, социјалне политике и школских реформи, као и циљеве и моторе националних и партијских борби у садашњости, а све у односу на ратничке, привредне, државне и духовне резултате. Часопис о свему овоме доноси краће и опширније саставе, критичне извештаје из Биологије, Антрологије, Медецине, Психологије, Педагогике, правних наука, политике и т. д. У кратко речено научни је циљ часописа: да са природно-историјске тачке гледишта теоријски, историјски и практички даде оријентације у духовној борби различитих погледа на свет. Истичући овим обраду природне историје друштвеног и духовног живота уредништво мисли да је покренуло један модерни часопис, који је према суду свих увиђавних људи, а с погледом на природно-научна и политичка питања нашега доба заиста актуална потреба. Часопис не стоји у служби никаквог философског правца нити које политичке партије, већ даје места свима правцима делања

и испитивања, стављајући у задатак свему само једно, а то је потпомагање објективног сазнања политичко-антрополошких истина и расправљање истих у интересу напретка цивилизације. — Часопис излази у месечним свескама. Цена му је за Немачку и Аустроугарску 12 марака годишње, а за друге земље 13 марака. — Због важне садржине која засеца и у област рада »Караџића« ми овај часопис најтоплије препоручујемо његовим читаоцима.

Душан Павловић

— L. Radermacher: Das Jenseits im Mythos der Hellenen. Untersuchungen über antiken Jenseitsglauben. Bonn. A. Marcus und E. Webers Verlag. 1903. Стр. 152.

— Paul Wilutzky: Vorgeschichte des Rechts. III Teil. Berlin. Eduard Trewend. 1903. стр, 212 Цена 5 марака.

— Dr. C. H. Stratz: Was sind Juden? Eine ethnographisch — anthropologische Studie. Wien und Leipzig. F. Tempsky und G. Freytag. 1903. Стр. 30. Цена 2 марке.

— Dr. O. Stoll: Suggestion und Hypnotismus in der Völkepsychologie. Zweite umgearbeitete und vermehrte Auflage. Leipzig. Veit et Comp. 1904. стр. 738. Цена 16. марака.

— H. Schurtz: Völkerkunde. Leipzig und Wien, Fraz Deuticke 1903. Цена 7 марака.

Ту скоро изашла је из штампе горња књига као шеснаеста свеска колекције »Die Erkunde«, коју издаје уз сарадњу многобројних сарадника професор Максимилијан Клар. Покојни Шурц (види »Караџић« од ове год. стр. 216.) написао је био 1893. г. свој ваљани Katechismus der Völkerkunde, који је веома корисно послужио као ручна књига. Овом пак књигом, коју је написао пред смрт, учинио је знатан напредак, унevши у њу нова гледишта и нове резултате, који је препоручују као најбољу књигу своје врсте. С тога је и ми необично препоручујемо читаоцима »Караџићевим«.

ГЛАСНИК

Српски Етнографски Музеј. — О овој новој културној установи други пут ћемо опширније проговорити, а сад ћемо само изнети бројно стање ствари и споменути да у њему нема никаквих историских предмета, него само оно што прост народ — сељак и занатлија израђује. У опште узевши у овом се музеју огледа народни живот од сто година па на овамо. Од српских области најбоље је заступљена Србија и Стара Србија, а остале слабије, а неке врло слабо. У 6 сала и седмом предсобљу изложена је 5151 ствар. Из народног Музеја пренета је у Етнографски